

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
MALİ İKTİSAT BİLİM DALI

**YOKSULLUKLA MÜCADELEDE MODERN BİR SOSYAL YARDIM
POLİTİKASI: EVRENSEL TEMEL GELİR VE UYGULAMALARI**

Yüksek Lisans Tezi

RÜMEYSA ÖNDER

İSTANBUL, 2025

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MALİYE ANABİLİM DALI
MALİ İKTİSAT BİLİM DALI

**YOKSULLUKLA MÜCADELEDE MODERN BİR SOSYAL YARDIM
POLİTİKASI: EVRENSEL TEMEL GELİR VE UYGULAMALARI**

Yüksek Lisans Tezi

RÜMEYSA ÖNDER

Tez Savunma Jürisi

1. Tez Danışmanı : Doç Dr. Özkan ZÜLFÜOĞLU
2. Üye : Prof. Dr. Ayşe GÜNER
3. Üye : Dr. Öğr. Üyesi Dilek AKBAŞ AKDOĞAN

İstanbul, 2025

ÖZET

YOKSULLUKLA MÜCADELEDE MODERN BİR SOSYAL YARDIM POLİTİKASI: EVRENSEL TEMEL GELİR VE UYGULAMALARI

Evrensel temel gelir, her bir bireyin ekonomik hayatta daha eşit ve özgür bir şekilde var olabilmesini sağlamak adına, koşulsuz, düzenli ve nakit olarak sağlanan maddi güvenceyi ifade etmektedir. Sosyal adaletin sağlanabilmesi ve bireylerin insan onuruna yakışır şekilde hayatlarını idame ettirebilmeleri için temel gelir; yoksulluk, gelir eşitsizliği ve güvencesiz istihdam gibi sorunlara karşı alternatif bir refah politikası olarak öne çıkmaktadır. Temel gelir fikri her dönemde tartışılrsa da, özellikle son dönemde yaşanan Covid-19 ile birlikte önemli bir politika alternatifi olarak daha geniş bir kesim tarafından tartışılır hale gelmiştir. Refah devleti kapsamında sağlanan şarta bağlı, hedefli ve geçici yardım sistemi yerine; daha sade, hak temelli ve kolay erişilebilir bir yardım türü olan temel gelir, yoksullukla mücadelede değerli bir çözüm aracı olarak görülmektedir.

Çalışma kapsamında; yoksulluk, refah devleti ve evrensel temel gelir arasındaki ilişkinin incelenmesi ve temel gelirin Türkiye’de uygulanabilirliğinin değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. İlk bölümde, yoksulluk kavramı; türleri ve nedenleriyle birlikte açıklanmış, refah devletinin kapsamı, tarihi ve yoksullukla mücadeledeki rolü ele alınmıştır. İkinci bölümde, temel gelir kavramı; tarihçesi, amaçları ve özellikleri açıklanmıştır. Son bölümde, farklı ülkelerin pilot deneyimleri analiz edilmiştir. Bu analizlerden de faydalanarak, Türkiye’nin sosyo-ekonomik koşullarının da göz önüne alındığı üç farklı senaryo geliştirilmiştir. Belirli varsayımlar kapsamında geliştirilen ilk iki senaryo, kapsam ve maliyet bakımından kısa vadede daha uygulanabilir bulunurken; son senaryo, bütçeye getirdiği yükten dolayı kısa vadede uygulanabilirlikten uzak bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Evrensel Temel Gelir (ETG), Yoksullukla Mücadele, Refah Devleti, Sosyal Yardım

ABSTRACT

A MODERN SOCIAL ASSISTANCE POLICY IN FIGHTING POVERTY: UNIVERSAL BASIC INCOME AND ITS APPLICATIONS

Universal basic income refers to the unconditional, regular, and cash-based financial security provided to each individual in order to enable a more equal and free participation in economic life. In the pursuit of social justice and ensuring that individuals can maintain their lives in a manner befitting human dignity, basic income emerges as an alternative welfare policy against issues such as poverty, income inequality, and insecure employment. Although the idea of basic income has been debated in every era, it has become a more widely discussed policy alternative, especially in the aftermath of the COVID-19 pandemic. Unlike the conditional, targeted, and temporary assistance systems offered within the scope of the welfare state, basic income is seen as a simpler, rights-based, and more accessible form of support and is considered a valuable tool in the fight against poverty.

This study aims to examine the relationship between poverty, the welfare state, and universal basic income, and to assess the applicability of basic income in Turkey. In the first section, the concept of poverty is explained along with its types and causes, and the scope, history, and role of the welfare state in combating poverty are discussed. The second section introduces the concept of basic income, its history, objectives, and characteristics. In the final section, pilot experiences from different countries are analyzed. Benefiting from these analyses and taking Turkey's socio-economic conditions into account, three different scenarios have been developed. While the first two scenarios, developed based on specific assumptions, are considered more feasible in the short term in terms of scope and cost, the final scenario is found to be less feasible in the short term due to the burden it places on the budget.

Key Words: Universal Basic Income (UBI), Combating Poverty, Welfare State, Social Assistance

ÖNSÖZ

Bu çalışmada son yıllarda giderek daha fazla tartışılmaya başlanan evrensel temel gelir (ETG) uygulaması, sosyal politika perspektifinden ele alınmış ve Türkiye’de uygulanabilirliği üzerine değerlendirmelerde bulunulmuştur. Yoksulluğun azaltılması, gelir eşitsizliğinin giderilmesi, sosyal adaletin sağlanması ve dijitalleşmeyle birlikte ortaya çıkan yapısal işsizlik gibi sorunlara yönelik çözüm arayışları, temel gelir fikrini yalnızca teorik bir öneri olmaktan çıkararak pratik bir sosyal politika alternatifi hâline getirmiştir.

Bu tez kapsamında, temel gelir uygulamasının tarihsel gelişimi, teorik temelleri, pilot uygulama örnekleri ve bu uygulamaların sosyal etkileri ayrıntılı biçimde analiz edilmiştir. Aynı zamanda, Türkiye’deki mevcut sosyal yardım sistemiyle karşılaştırmalı bir değerlendirme yapılarak evrensel temel gelirin uygulanabilirliğine ilişkin tartışmalara katkı sunulması amaçlanmıştır.

Eğitim hayatım boyunca bilgi ve deneyimleriyle yolumu aydınlatan, çalışmam süresince beni yönlendiren, katkı sunan ve her zaman destekleyen danışmanım Doç. Dr. Özkan ZÜLFÜOĞLU’na en içten teşekkürlerimi sunuyorum. Araştırma sürecimde değerli fikir ve tecrübeleriyle katkı sağlayan, özellikle akademik yönümü geliştirmemde önemli etkisi bulunan Sayın Prof. Dr. Ayşe GÜNER’e teşekkürü bir borç bilirim. Tez sürecimde fikirleri, desteği ve manevi katkılarıyla yanımda olan değerli çalışma arkadaşlarım Arş. Gör. Elif GÖRAL, Arş. Gör. Nurullah ERİKCİ ve Arş. Gör. Mustafa BOZOKLU’ya içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Hayatımın her döneminde olduğu gibi yüksek lisans sürecimde de desteğini ve sevgisini daima yanımda hissettiğim çok değerli aileme; sabırları, anlayışları ve sonsuz destekleri için en derin saygı ve şükranlarımı sunuyorum.

Rümeysa ÖNDER

İstanbul, 2025

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR.....	viii
TABLolar LİSTESİ.....	ix
GRAFİKLER LİSTESİ.....	x
GİRİŞ.....	1
1. KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE: YOKSULLUK VE REFAH DEVLETİ.....	4
1.1.Yoksulluk Kavramı	4
1.2. Yoksulluk Türleri	6
1.2.1. Mutlak Yoksulluk ve Görelî Yoksulluk	6
1.2.2. Objektif Yoksulluk ve Subjektif Yoksulluk	8
1.2.3. İnsani Yoksulluk ve Gelir Yoksulluğu	9
1.2.4. Kırsal Yoksulluk ve Kentsel Yoksulluk	10
1.3. Yoksulluğun Nedenleri.....	11
1.3.1. İktisadi Faktörler	11
1.3.2. Sosyo-Demografik Faktörler	16
1.3.3. Ekolojik Faktörler.....	18
1.3.4. Siyasi Faktörler.....	19

1.4. Yoksullukla Mücadele.....	20
1.6. Refah Devleti Kavramı.....	23
1.7. Refah Devletinin Tarihsel Gelişimi.....	25
1.7.1. Refah Devleti Öncesi Dönem (1880 Öncesi)	26
1.7.2. Refah Devletinin Doğuşu (1880-1945)	26
1.7.3. Refah Devletinin Altın Çağı (1945-1975).....	28
1.7.4. Refah Devletinin Krizi (1980 ve Sonrası).....	30
1.8. Refah Devletinin Geleneksel Sınıflandırması	33
1.8.1.Bismarck (Alman) Sistemi	33
1.8.2.Beveridge (İngiliz) Sistemi	34
1.8.3.Karma (Hollanda) Sistemi.....	34
1.9. Refah Devleti ve Yoksullukla Mücadele.....	35
1.10. Refah Devleti ve Sosyal Güvenlik	36
1.10.1. Sosyal Sigorta.....	37
1.10.2. Sosyal Yardım	38
1.10.3. Sosyal Hizmetler	38
2. EVRENSEL TEMEL GELİRİN KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVESİ	40
2.1. Evrensel Temel Gelir Kavramı.....	40
2.2. Evrensel Temel Gelirin Tarihsel Gelişimi.....	42
2.3. Evrensel Temel Gelir Kavramının Temel Özellikleri	47
2.3.1. Evrensellik.....	47
2.3.2. Koşulsuzluk	49
2.3.3. Bireysellik	50
2.3.4. Nakit ve Düzenli (Periyodik) Olarak Ödenmesi.....	51
2.3.5. Yeterli ve Geri Alınamaz Olması.....	52
2.4. Evrensel Temel Gelirin Amaçları.....	53

2.4.1. Yoksullukla Mücadele.....	53
2.4.2. Gelir Dağılımında Adalet	54
2.4.3. Teknolojik Gelişme ve Otomasyona Bağlı İşsizlikle Mücadele	55
2.5. Evrensel Temel Gelir Benzeri Uygulamalar	56
2.5.1. Negatif Gelir Vergisi (Negative Income Tax).....	57
2.5.2. Paydaş Geliri Hibesi (Stakeholder Grant).....	59
2.5.3. Asgari Gelir Desteği (Minimum Income Support).....	59
2.5.4. Kazanılmış Gelir Vergisi Kredisi (Earned Income Tax Credit)	60
2.5.5. Koşullu Nakit Transferi Programı (Conditional Basic Income).....	61
2.5.6. Sosyal Temettü (Social Dividend).....	62
2.5.7. İstihdam Garantili Program (Job Guarantee Programs)	62

3. EVRENSEL TEMEL GELİR HAKKINDAKİ TEORİK TARTIŞMALAR VE EVRENSEL TEMEL GELİR PİLOT UYGULAMALARI 63

3.1. Evrensel Temel Gelir Hakkında Teorik Tartışmalar	63
3.1.1. Evrensel Temel Gelir Fikrine Yönelik Pozitif Argümanlar	63
3.1.2. Evrensel Temel Gelir Fikrine Yönelik Eleştirel Argümanlar.....	67
3.2. Evrensel Temel Gelir Pilot Uygulamaları	71
3.2.1. ABD- Alaska	71
3.2.2. İran	74
3.2.3. Moğolistan.....	76
3.2.4. Kanada.....	77
3.2.5. Finlandiya.....	80
3.2.6. Namibya	81
3.2.7. Hindistan (Delhi ve Madhya Pradesh Pilotu).....	83
3.2.8. Kenya (GiveDirectly)	85
3.2.9. Brezilya (Bolsa Família).....	86

3.3. Türkiye’de Sosyal Yardımlar ve Evrensel Temel Gelirin Uygulanabilirliği Üzerine Değerlendirmeler.....	90
3.3.1. Türkiye’de Temel Gelirin Uygulanabilirliğine Yönelik Senaryo Analizleri.....	95
SONUÇ.....	111
KAYNAKÇA	116

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ADNKS	: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
APFC	: Alaska Daimi Fonu (Alaska Permanent Fund)
ASHB	: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
ASPB	: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
BIEN	: Temel Gelir Dünya Ağı (Basic Income Earth Network)
BM	: Birleşmiş Milletler
CAD	: Kanada Doları
CBIT	: Citizen's Basic Income Trust
ÇSGB	: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
ETG	: Evrensel Temel Gelir
GİB	: Gelir İdaresi Başkanlığı
GSS	: Genel Sağlık Sigortası
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization)
IPA III	: Instrument for Pre-Accession Assistance
KDV	: Katma Değer Vergisi
KELA	: Finlandiya Sosyal Sigorta Kurumu (Social Insurance Institution of Finland)
KGVK	: Kazanılmış Gelir Vergisi Kredisi
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsü
KKSH	: Kamu Kesimi Sosyal Harcamaları
MNT	: Moğolistan Tugriki
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
OPEC	: Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
PFD	: Alaska Daimi Fonu (Permanent Fund Dividend)
SED	: Sosyal ve Ekonomik Destek
SEWA	: Self Employed Women's Associations
SYDV	: Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSİAD	: Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
WB	: Dünya Bankası

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Yoksulluğun Nedenleri.....	20
Tablo 2. Toplam Kamu Harcamalarının ve Sosyal Güvenlik Sistemlerinin GSMH İçindeki Oranları (%), (1950 - 1975).....	29
Tablo 3. Seçilmiş Ülkelerin Kamu Harcamalarının GSYH İçerisindeki Payı (%), (1960-1980).....	29
Tablo 4. Sosyal Harcamaların GSYH İçindeki Oranları (%), (1962 - 1975).....	30
Tablo 5. Seçilmiş Ülkelerin Kamu Harcamalarının GSYH İçerisindeki Payı (%).....	32
Tablo 6. Kamu Kesiminde Yapılan Sosyal Harcamaların Gelişimi (GSYH'nin ve Kamu Harcamalarının Yüzdesi Olarak).....	32
Tablo 7. Temel Gelir Uygulamalarının Süresi, Aylık Yardım Miktarı ve Kapsamı	88
Tablo 8. Seçilen Ülkelerin Temel Gelir Uygulamalarının Etkileri.....	89
Tablo 9. Ana Gruplar Bazında Sosyal Yardım Programları (2024 Yılı)	92
Tablo 10. Kamu Kesimi Sosyal Harcama İstatistikleri.....	93
Tablo 11. 2024 Yılı GSYH, Vergi Gelirleri ve KKSŞ Verileri	99
Tablo 12. Temel Gelir Kapsam ve Maliyetleri (Senaryo 1)	99
Tablo 13. Temel Gelir Kapsam ve Maliyetleri (Senaryo 2)	102
Tablo 14. Temel Gelir Kapsam ve Maliyetleri (Senaryo 3)	106

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1. 2024 Yılı GSYH-ETG Karşılaştırması (Senaryo 1)	100
Grafik 2. 2024 Yılı Vergi Gelirleri-ETG Karşılaştırması (Senaryo 1).....	100
Grafik 3. 2024 Yılı Kamu Kesimi Sosyal Harcamaları -ETG Karşılaştırması (Senaryo 1).....	101
Grafik 4. 2024 Yılı GSYH-ETG Karşılaştırması (Senaryo 2)	103
Grafik 5. 2024 Yılı Vergi Gelirleri- ETG Karşılaştırması (Senaryo 2).....	104
Grafik 6. 2024 Yılı Kamu Kesimi Sosyal Harcamaları- ETG Karşılaştırması (Senaryo 2).....	104
Grafik 7. 2024 Yılı GSYH-ETG Karşılaştırması (Senaryo 3)	106
Grafik 8. 2024 Yılı Vergi Gelirleri- ETG Karşılaştırması (Senaryo 3).....	107
Grafik 9. 2024 Yılı Kamu Kesimi Sosyal Harcamaları- ETG Karşılaştırması (Senaryo 3).....	107

GİRİŞ

Geçmişten günümüze ekonomik kalkınma, teknolojik gelişme ve sosyal politikalar sayesinde ülkelerde yaşanan gelişmelere rağmen; yoksulluk, bireylerin ve toplumların karşı karşıya kaldığı, çözüme kavuşturulamamış en önemli sorunlardan biri olmaya devam etmektedir. Yoksulluk dar anlamıyla yaşamını idame ettirecek gelire sahip olamama olarak tanımlanabilirken; ülkelerin gelişmişlik seviyelerindeki değişime göre farklı düzeylerde görülen yoksulluk olgusuna farklı boyutlarda bakmayı gerektirmiştir. Bu kapsamda yoksulluğa modern dönemde yalnızca ekonomik yoksunluk hali olarak değil, aynı zamanda toplumsal katılım eksikliği, eğitim ve sağlık hizmetlerinde kısıtlılık gibi çok boyutlu olarak yaklaşmak gerekmektedir. Bundan dolayı farklı boyutları olan yoksulluk olgusu yalnızca ekonomik göstergelerle ölçülebilecek bir durum olmanın ötesine geçerek, bireyin onurlu bir yaşam sürmesinde etkili olan insani bir sorun olarak tanımlanmaktadır.

Yoksulluk sadece ekonomik bir sorun olarak düşünülmemelidir. Yoksullukla mücadelede yalnızca gelir artırıcı çözümler değil; sosyal hizmetlerin yaygınlaştırılması, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimin artırılması, bölgesel kalkınma politikalarının geliştirilmesi gibi bireylerin refahını artıracak politikalara da ihtiyaç duyulmaktadır. Tüm bu yaklaşımların yanında, yoksulluğa bireylerin öznel bakış açısıyla da yaklaşılmalıdır. Bu kapsamda bireylerin yaşam memnuniyetleri, yoksul hissetme düzeyleri ve toplumsal aidiyet duyguları önem taşımaktadır. Dolayısıyla yoksullukla mücadelede, farklı yoksulluk türlerinin neden ve sonuçlarını dikkate alan çeşitli tanımlamaların değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda yoksulluğun tanımlanmasında farklı sınıflandırmalar yapılmıştır. Mutlak yoksulluk kavramı ile bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılayacak gelir seviyesine erişememeleri; göreceli yoksulluk kavramı ile de içinde bulunulan topluluğun yaşam standartlarında bir hayata sahip olamama ifade edilmektedir. Bu tanımlara ek olarak yoksulluk kavramı, farklı boyutlarıyla ifade edilebilmek için objektif ve subjektif yoksulluk, gelir yoksulluğu ve insani yoksulluk olarak da tanımlanmıştır. Objektif yoksulluk gözlemlenebilir ve ölçülebilir kriterlere dayanırken; subjektif yoksulluk, bireylerin yaşam koşulları ile ilgili algılarına dayalı olarak tanımlanmaktadır. Gelir yoksulluğu, bireylerin ekonomik kaynaklara erişim eksikliğini; insani yoksulluk ise eğitim, sağlık ve temel hizmetlere erişim eksikliğini tanımlamaktadır.

Yoksulluğun farklı boyutlarının tanımlanması, devletlerin daha kapsayıcı ve yapısal çözümler geliştirmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, refah devleti anlayışı yoksullukla mücadelede önemli bir rol üstlenmektedir. Bireylerin ekonomik ve sosyal risklere karşı korunması, gelir dağılımında adaletin sağlanması amacı taşıyan refah devleti anlayışı; sosyal sigortalar, sosyal yardım ve

hizmetler yoluyla bireyleri yoksulluk sınırı üzerine çıkarmayı ve toplumsal adaletin sağlanabilmesini hedeflemektedir. Tarihsel süreç içerisinde refah devleti anlayışı; Bismark, Beveridge ve Karma model olmak üzere üç yaklaşım çerçevesinde uygulanmıştır. Alman sistemi olarak da anılan Bismark modeli, gelir ve hizmetlerin çalışma esasına dayalı olarak verildiği sigorta sistemini ifade etmektedir. Evrensel sistem olarak da adlandırılan Beveridge modeli, asgari gelir ve hizmetleri tüm vatandaşlara sağlamayı amaçlamaktadır. Karma model ise, bu iki sistemin farklı yönlerinin birlikte uygulandığı bir sistem olarak düzenlenmiştir. 1980’li yıllarla birlikte neoliberal politikaların benimsenmesi ile refah devleti uygulamalarının daralması, ilk bölümde de bahsedileceği gibi, küreselleşme ve teknolojik dönüşüm gibi faktörler nedeniyle refah devletlerinin yetersiz kaldığı görüşünün yaygınlaşması, yoksullukla mücadelede mevcut yapının etkinliğini sınırlandırmıştır. Bunlara ek olarak, yardımların muhtaçlık esaslı, zor elde edilebilir ve geçici olması da refah devleti anlayışının daha fazla eleştirilmesine sebep olmuştur.

Bu süreç, refah devletinin içinde bulunduğu krize alternatif bir politika önerisi olarak evrensel temel gelirin ön plana çıkmasına zemin hazırlamıştır. Temel gelir, refah devletinin eksiklerini tamamlamasında ve sosyal güvenlik sisteminin yeniden yapılandırılmasında alternatif bir yaklaşım olarak dikkat çekmektedir. Temel gelir, “bireylere koşulsuz olarak ve düzenli aralıklarla ödenen mütevazı miktarlarda para” olarak tanımlanmaktadır (Standing 2017: 19). Temel geliri diğer sosyal yardımlardan ayıran özellikleri; evrensel, koşulsuz ve bireysel olmasıdır. Evrensellik, toplumdaki tüm vatandaşları kapsamıyla ilgilidir. Koşulsuz olması, ödeme yapılacak bireylerin maddi durumuna, çalışma durumuna, çalışma isteğine bakılmaması veya başka herhangi bir koşul aranmamasıdır. Bireysellik ise, ödemelerin her bir bireye yapılmasını içermektedir. Bu özelliklerin yanında, ödemelerin düzenli aralıklarla ve nakit olarak yapılması da temel gelirin önemli unsurlarındandır.

Yüzyıllardır savunulan ve tartışılan temel gelire yönelik amaçlanan; yoksulluğun azaltılması, gelir dağılımında adaletin sağlanması ve teknolojik gelişmelerden dolayı meydana gelen işsizliğin etkilerinin azaltılmasıdır. Bu amaçların yanında, cinsiyet eşitsizliğini azaltacağı, ekonomik büyümeyi destekleyeceği ve bireysel özgürlüğü sağlayacağı yönünde olumlu argümanlar da ileri sürülmektedir. Bu argümanlara karşın; maliyetli olduğundan dolayı finanse edilemeyeceği, çalışma azmini kıracağı ve enflasyonu artıracığına yönelik çeşitli eleştiriler de bulunmaktadır.

Temel gelire yönelik olumlu görüşler çerçevesinde; Guy Standing, Phillippe Van Parijs, James Buchanan, Herbert Simon, Tony Atkinson gibi sosyal politika uzmanları ve iktisatçılar tarafından temel gelirin hayata geçirilebilmesi için Basic Income Earth Network (BIEN) kurulmuştur. BIEN; Finlandiya, Hindistan, Kanada gibi daha birçok ülkede teorik ve pratik çalışmaların hayata geçirilebilmesine öncülük etmektedir. Covid-19 ile birlikte temel gelire yönelik ilgi artmış ve farklı meslek grupları tarafından da tartışılır hale gelmiştir. İş dünyasının önde gelen isimlerinden Facebook kurucusu Chris

Hughes ve CEO'su Mark Zuckerberg, Tesla ve SpaceX'in kurucusu ve CEO'su Elon Musk, eBay'in kurucusu Pierre Omidyar gibi iş insanları temel gelir fikrine dikkat çekmeye başlamışlardır (Standing 2017: 32-33).

Bu çalışmanın amacı, temel gelirin farklı kapsam ve hedef gruplara göre uyarlanmış senaryo temelli maliyet analizleriyle Türkiye'de uygulanabilmesinin mümkün olup olmadığını değerlendirmektir. Bu kapsamda, temel gelirin olumsuz etkilerini azaltacağının savunulduğu görece yoksulluk, cinsiyet eşitsizliği ve sosyal adaletin sağlanabilmesi amacıyla üç senaryo oluşturulmuştur. Oluşturulan bu senaryoların maliyetleri hesaplanmış; Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH), vergi gelirleri ve kamu kesimi sosyal harcamaları (KKSH) içindeki oranları karşılaştırılmış, alternatif finansman önerileri sunulmuştur.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde yoksulluk olgusu ele alınmıştır. Bu kapsamda, yoksulluğun ve türlerinin detaylandırılarak tanımlamaları yapılmıştır. Yoksulluğun çok boyutlu bir olgu olması nedeniyle, yoksulluğun nedenleri ve yoksullukla mücadele politikalarının genel çerçevesi tartışılmıştır. Bölümün devamında, refah devleti kavramı, tarihsel gelişimi ve geleneksel sınıflandırması üzerinde durulmuş; refah devleti, yoksullukla mücadele kapsamında değerlendirilerek sosyal sigorta, sosyal güvenlik, sosyal yardım ve sosyal hizmet kavramları açıklanmıştır. Böylelikle, bir sonraki bölümde anlatılacak evrensel temel gelir kavramına kuramsal bir zemin oluşturulmuştur.

Çalışmanın ikinci bölümünde, evrensel temel gelir kavramı farklı savunucularının tanımları ışığında açıklanmış, devamında tarihsel gelişimi izlenmiştir. Evrensel temel gelir kavramını daha iyi anlayabilmek adına, temel özellikleri ve amaçları detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Bölümün devamında, evrensel temel gelire benzer uygulamalar incelenerek temel gelirden farklı olan noktalar ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde, temel gelir hakkında gerçekleşen teorik tartışmalar pozitif ve negatif argümanlar çerçevesinde detaylı şekilde incelenmiştir. Öne sürülen argümanların geçerliliğini daha iyi kavrayabilmek adına, temel gelir sistemine en yakın pilot uygulamalar açıklanarak sistemin avantajları ve dezavantajları anlaşılmasına çalışılmıştır. Pilot uygulamalar için yapılan değerlendirmeler sonrasında, Türkiye'deki sosyal yardımlar ve temel gelirin uygulanabilirliğine dair oluşturulan üç senaryo analiz edilmiştir. Temel gelirin finansmanında kullanılacak kaynaklar da tartışılmıştır.

1. KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE: YOKSULLUK VE REFAH DEVLETİ

1.1.Yoksulluk Kavramı

Tarihin her döneminde, her toplumda rastlanabilen bir olgu olan yoksulluk, insanların karşı karşıya kaldığı en büyük sorunlardan biri olarak görülmektedir. Yoksulluk, toplum hayatı için yaygın ve uzun dönemli olarak olumsuz etkiler ortaya çıkarırken, bireysel olarak insanın maddi ve manevi varlığını korumasını engellemektedir. Bundan dolayı gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkeler için yoksulluk olgusu önemli bir sorun olarak ülkelerin gündemlerinde önemli bir yer taşımaktadır (Buğra 2005: 2; Özyayın 2014: 95).

Yoksulluk (poverty), çeşitli tanım ve ifadelerle ele alınan çok boyutlu bir olgudur. Sözlük anlamına bakıldığında yoksul, kendisini geçindirecek malı, parası, geliri az olan ya da hiç olmayan ve geçinmekte pek çok güçlük çeken kişi olarak tanımlanmaktadır. Yoksulluk kelimesi ise, bireylerin yaşamlarını sürdürebilmeleri için ihtiyaç duydukları temel olanak ve kaynaklardan yoksun olma durumunu ifade etmektedir (Aktan, Vural 2002: 38). Yoksulluk bireylerin yalnızca ekonomik olarak yoksunluk içerisinde olmasını ifade etmekten ziyade pek çok boyuta ve niteliğe sahip olduğundan üzerinde uzlaşmış bir tanım yapmak zordur (Yaşar, Taşar 2019: 120). Bunun yanı sıra, yoksulluğun tanımlanmasında ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ve tüketim ölçekleri belirleyici rol oynamaktadır. Bir topluluk için yoksulluk sınırı olarak kabul edilen koşullar, başka bir topluluk için zenginlik göstergesi sayılabilmekte; bu durum ise yoksulluk olgusunun evrensel ve nesnel biçimde tanımlanmasını güçleştirmektedir (Ak 2016: 297). Yoksulluk genelde bireylerin maddi kaynaklardan mahrum kalmasına neden olmanın yanında yetersiz beslenme, okuma-yazma öğrenememe, alkol vb. ürünlere olan bağımlılıkta artış, depresyon gibi ruhsal ve psikolojik sorunlarla karşı karşıya kalınmasına neden olmaktadır. Bireylerin içinde buldukları kötü koşullar sosyal gruplardan dışlanmalarına, kendi hukuki haklarının bilincine varamamalarına, suç işleme eğilimlerinin daha fazla olmasına neden olabilmektedir. Yoksulluğun bireyler üzerindeki bu ağır etkileri özellikle gelişmekte olan ülkelerde daha ağır olarak görülmekle birlikte, birçok gelişmiş ülkede de görülebilmektedir (Banerjee, Benabou, Mookherjee 2006: xiii).

Kapitalizmin yükselişiyle birlikte yoksul sayısında meydana gelen artışın ve ortaya çıkardığı etkilerin sonucunda yoksulluk; akademisyenler, siyasetçiler gibi pek çok çevre tarafından toplumsal bir olgu olarak görülmeye başlanmıştır.18. ve 19. yüzyılda özellikle Adam Smith, Malthus, Ricardo gibi İngiliz ekonomistler yoksulluğu siyasal ekonomi bağlamında inceleyerek, toplumsal ilerlemenin bedeli olarak değerlendirmişlerdir. 19. yüzyılda yoksulluk modern toplumun utanç verici hastalığı olarak görüldüğünden sürekli olarak yeni çözümler önerilmiş ve o zamandan bu yana yoksulluk kavramının

tanımlanması ve çözümüne yönelik ilgi giderek artmıştır (Geremek 1997: 1; Şenses 2006: 32-33). Bu kapsamda yoksulluk kavramının anlaşılabilmesi için pek çok tanım yapılmıştır. Yoksulluğun 1880'li yıllarda Booth tarafından ortaya atılan bir kavram olduğuna yönelik yaygın bir kanaat bulunmaktadır. Ancak literatürde kabul gören ilk yoksulluk tanımı, 1901 yılında Seebohm Rowntree tarafından yapılmıştır. Rowntree yoksulluğu bireyin fizyolojik ihtiyaçlarını karşılayabilecek gelire sahip olmaması, yani barınma, beslenme gibi temel yaşam gereksinimlerini karşılayamaması olarak değerlendirmiştir (Yaşar, Taşar 2019: 121). Drewnowski (1977), yoksulluğu iki şekilde tanımlamıştır. Birincisi, bireylerin veya hane halklarının kendileri için uygun gördükleri tatmin düzeyine ulaşmalarını sağlayacak gelire sahip olmamaları durumu (öznel yoksulluk); ikincisi ise, asgari yaşam standardının gerektirdiği temel gereksinimlerin karşılanabilmesi için yeterli gelirin elde edilememesi durumu olan nesnel yoksulluktur. (Aktan, Vural 2002: 41). Kalkınma iktisatçılarından Amartya Sen, yoksulluk sorununa geleneksel yaklaşımlardan farklı olarak yeni bir bakış açısı getirmiştir. Sen yoksulluğu yalnızca maddi yokluk olarak ele almamış bunun yanında bireylerin kapasitelerini kullanabilme konusundaki yetersizlikleri olarak da değerlendirmiştir. Çünkü bir kişinin yaşam standardı, yalnızca gelir düzeyine değil, aynı zamanda parayla satın alınamayacak bazı bileşenlere de bağlıdır. Bu nedenle, yoksulluğun ortadan kaldırılabilmesi için insani gelişmişliğin sağlanması ve bireylerin kendilerini gerçekleştirebilecekleri uygun koşulların yaratılması gerekmektedir (Yurdakul 2010: 294; Metin 2014: 6317).

Yoksulluğun tanımlanmasında Dünya Bankası (WB), Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD), Birleşmiş Milletler (BM) gibi çeşitli uluslararası kuruluşlar yoksulluğu küresel düzeyde tanımlamaya çalışmışlardır. Uluslararası kuruluşlar arasında öne çıkan Dünya Bankası (WB), yoksulluğu ölçerken gelir odaklı bir yaklaşım benimserken; Birleşmiş Milletler (BM) ise yoksulluğun ölçümünde insani gelişmeye dayalı, çok boyutlu bir yaklaşımı tercih etmiştir (Gümüş, Acar 2023: 93). Dünya Bankası yoksulluğu ekonomik, fırsat eşitliği, eğitim ve sağlık açısından insani yoksunluk olarak bunlara ek olarak da güçsüzlük ve güvencesizlik olarak değerlendirmektedir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) yoksulluğu, parasal boyutunun yanında maddi olmayan boyutuna da değinerek insani gelişme ve insani yoksulluk kavramları üzerinden değerlendirmiştir. İnsani yoksulluk, bireylerin temiz çevre, temiz ve sağlıklı kaynaklara ulaşabilme, sağlık imkanlarına erişim, ekonomik kaynaklar ve topluma katılımı üzerinden tanımlanırken; insani gelişme ise saygınlık, kendine güven, özgürlük, onur ve sosyal statüleri geliştiren bir süreç olarak ifade edilmektedir (Yüksek Arabacı, 2017: 144; İnel 2001: 65). OECD'ye göre insanlar yaşadıkları çevreye ve cinsiyetlerine göre farklı yoksunluklar içinde kalabilmektedirler. Bundan dolayı yoksulluğu ekonomik, insani, politik, sosyo-kültürel ve koruyucu kapasite olmak üzere beş boyutta değerlendirmiştir (Yüksel Arabacı 2017: 144-145).

Yoksullukla ilgili tanımlamalar değerlendirildiğinde ekonomik, siyasi, sosyokültürel pek çok kriterin yoksulluğun tanımlanmasında ve ölçülmesinde etkili olduğu görülmektedir. Yoksulluk olgusuna yönelik farklı yaklaşımların bulunması kimi durumlarda bireylerin yoksul kategorisinde değerlendirilmesine neden olurken başka bir yaklaşıma göre yoksul kabul edilmemesine neden olabilmektedir. Bundan dolayı yoksulluk olgusunu tek bir tanımlama ile ifade etmek mümkün olmamakta ve ortaya çeşitli tasnifler çıkmaktadır. Bu kapsamda yoksulluk kavramını daha iyi anlayabilmek için bu sınıflandırmaların açıklanması önem taşımaktadır.

1.2. Yoksulluk Türleri

Yoksulluk çok boyutlu bir kavram olduğundan birçok açıdan ele almak mümkün olmaktadır. Bundan dolayı yoksulluğun tanımlanmasında ve ölçülmesinde pek çok farklılık meydana gelmektedir. Yoksulluğun farklı tanımlamaları ve yoksulluk türleri mutlak ve görelî yoksulluk, objektif ve sübjektif yoksulluk, insani ve gelir yoksulluğu, kırsal ve kentsel yoksulluk şeklinde sınıflandırılmaktadır.

1.2.1. Mutlak Yoksulluk ve Görelî Yoksulluk

Yoksulluğun tanımlanmasını daha kolay ve anlaşılabilir bir hale getirdiğinden dolayı bireylerin veya hane halklarının gelir ya da tüketim düzeylerine dayalı ölçüm yapılması yaygın olarak kullanılan yöntemdir. Bu yaklaşıma göre, belirli bir parasal eşik değerin altında kalan bireyler veya haneler yoksul olarak kabul edilmektedir. Gelir ve tüketim düzeylerine göre mutlak yoksulluk ve görelî yoksulluk tanımlamaları yapılmaktadır (Gölçek, Organ 2023: 73).

Mutlak yoksulluk, “*hayatta kalmak için gerekli asgari yaşam standartlarına sahip olamama*” veya “*insan ihtiyaçlarını karşılayabilmek için yeterli kaynağa sahip olamama*” olarak tanımlanmaktadır (Şenses 2006: 62-63). Yoksulluğun ölçülebilmesi için öncelikle bir “yoksulluk sınırı” ya da “yoksulluk çizgisi” belirlenmesi gerekmektedir. Bu sınır, asgari yaşam standartlarını sürdürebilmek için gerekli olan gelir veya tüketim düzeyini temsil etmektedir (Gölçek, Organ 2023: 73). 19. yüzyılda C. Booth (1889-1903) Doğu Londra’da nüfusun gelir seviyelerine ilişkin yürüttüğü çalışmalarıyla, S. Rowntree (1901) ise İngiltere’nin York şehrinde yaşayanların gelir düzeyleri üzerine yaptığı çalışmalarla yoksulluk sınırının tanımlanmasına önemli katkılar sağlamıştır. Booth’un kişi ve hane gelirlerini dikkate alarak yaptığı hesaplamayı Rowntree gıda, hane halkı ihtiyaçları, alınması gereken kalori gibi asgari yaşam koşullarını ele alarak yapmıştır. Bu kapsamda ortaya çıkan mutlak yoksulluk sınırı bireylerin hayatta kalması için gereken asgari geçim düzeyi olarak değerlendirilmektedir (Şenses 2006: 64; Gölçek, Organ 2023: 74-75). Mutlak yoksulluk kavramı asgari yaşam standartlarına sahip olabileme düşüncesine dayalı olduğundan sosyal ve kültürel ihtiyaçlardan çok beslenme, barınma, giyinme, temiz su, sağlık gibi temel ihtiyaçlardan yoksun olma durumunu ifade etmektedir (Metin 2013: 100).

Mutlak yoksulluk içerisinde yaşayan kişilerin ortaya çıkarılabilmesi için bireylerin yaşamlarını sürdürebilmelerine imkân sağlayacak minimum tüketim ihtiyaçlarının belirlenmesi gereklidir (Taş, Özcan 2012: 424). Bu kapsamda Dünya Bankası belirli gelir sınırları belirleyerek ülkelerdeki mevcut yoksulların belirlenmesini ve uluslararası kıyaslamalar yapılabilmesini mümkün kılmaktadır. Mutlak yoksulluk, doğrudan kişi başına tüketilen kalori düzeyiyle ilişkilidir. Dünya Bankası, bir bireyin yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan asgari günlük kalori ihtiyacını 2400 kilokalori (kcal) olarak belirlemiştir. Günlük geliri bu kalori miktarını sağlayacak düzeyde olmayan bireyler, mutlak yoksul olarak kabul edilmektedir (Gümüş, Acar 2023: 94). Ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre değişiklik gösteren mutlak yoksulluk sınırı her ülke için ekonomik ve sosyal koşullar göz önünde bulundurularak belirlenen parasal bir eşik değer olarak tanımlanmaktadır. Bu kapsamda Dünya Bankası yoksulluğun ölçümüne yönelik gelir sınırlarını 2,15 dolar, 3,65 dolar ve 6,85 dolar olarak belirlemiştir. Belirlenen değerlere göre günde 2,15 dolar altında gelir elde eden bireyler aşırı yoksul olarak ifade edilmektedir (World Bank 2025).

Bireylerin gelir ve tüketim düzeyleri dikkate alınarak tanımlanan görelî (nispi) yoksulluk oranı “toplumdaki refah düzeyine erişememek” olarak tanımlanabilmektedir. Görelî yoksulluk kavramını literatürde ilk olarak kullanan Peter Townsend “*toplumdaki bireyler, aileler ve gruplar, besin çeşitlerini temin etmek, aktivitelere katılmak ve alışlagelmiş ya da en azından yaygın şekilde desteklenen veya onaylanan yaşam koşullarına ve imkânlarına sahip olmak için kaynakları yetersiz kaldığında yoksul olarak ifade edilebilir*” şeklinde görelî yoksulluğu tanımlamıştır (Townsend 1979: 31). Bu anlamda görelî yoksulluk bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılayabilmesi ancak toplumun genel refah düzeyine erişilemediğinden sosyal ve kültürel olarak topluma katılamaması olarak ifade edilebilmektedir. Görelî yoksulluk kavramı, farklı grupların sahip olduğu mutlak gelir düzeyinden ziyade, gelir ve refahın toplum içerisindeki dağılımındaki eşitsizliklere odaklanmaktadır. Bu yaklaşımda yoksulluk, bireylerin toplumun genel yaşam standardına kıyasla dezavantajlı bir konumda bulunmaları üzerinden değerlendirilir (Aktan, Vural 2002: 42). Mutlak yoksullukta olduğu gibi bireylerin görelî yoksulluk kapsamında olup olmadığının değerlendirilmesinde ortanca gelirin yarısı “görelî yoksulluk çizgisi” olarak kullanılmaktadır. Bireylerin görelî yoksulluk sınırının altında kalmasında “toplumda utanmadan yaşama” ve “toplum tarafından kabul edilebilir gelir veya tüketim düzeyine sahip olma” gibi ölçütler önem taşımaktadır (Gölçek, Organ 2023: 77). Bu kıstaslar, görelî yoksullukta sosyal dışlanma ve toplumsal katılım gibi faktörlerinde ne denli etkili olduğuna işaret etmektedir.

Toplum içerisinde gelir ve refahın dağılımı hakkında fikir sahibi olmamıza yardımcı olan görelî yoksulluk kavramını Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) “*toplumun genel düzeyine göre belli bir sınırın altında gelir veya harcamaya sahip olan birey veya hanehalkı görelî anlamda yoksul sayılmaktadır*” şeklinde ifade etmiştir. Refah düzeyinin ölçümünde, araştırmanın amacına bağlı olarak harcama veya gelir düzeyi

temel alınabilmektedir. Göreli yoksulluk sınırının belirlenmesinde, eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirleri referans alınarak dört farklı oran üzerinden yoksulluk sınırı hesaplanmıştır: medyan gelirin %40'ı, %50'si, %60'ı ve %70'i. Bu oranlar, toplumun genel gelir dağılımı içinde bireylerin yoksulluk düzeylerini karşılaştırmalı olarak değerlendirmeye olanak sağlamaktadır. Belirlenen sınırlar altında kalan bireyler yoksulluk riski altında olan nüfus olarak tanımlanmaktadır (TÜİK 2022: 6).

Ülkelerde yoksulluk hem mutlak hem de göreli şekilde görülebilmektedir. Ancak gelişmekte olan ülkelerde mutlak yoksulluk daha yaygın bir şekilde görülmekteyken gelişmiş ülkelerde buna daha az rastlanmaktadır. Bu nedenle gelişmiş ülkelerde yoksulluk olgusundan bahsedildiğinde çoğu kez göreli yoksulluk kavramı akıllara gelmektedir (Sarı Gerşil, Yeşilyurt 2014: 3).

1.2.2. Objektif Yoksulluk ve Subjektif Yoksulluk

Yoksulluğun tanımlanmasında objektif yaklaşım, diğer adıyla refah yaklaşımı, yoksulluğun hangi unsurlardan kaynaklandığı ve bireyleri yoksulluktan kurtarmak için hangi unsurların gerekli olduğu konusunda önceden belirlenmiş normatif değerlendirmelere dayanmaktadır (Aktan, Vural 2002: 43). Objektif yoksulluk, bireylerin asgari düzeydeki temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak gelir ya da tüketim harcamalarına sahip olmaları nedeniyle, yoksulluk çizgisinin altında kalmaları sonucunda ortaya çıkmaktadır (Başaran, Çetinkaya 2013:245). Bu yaklaşım, yoksulluğun nedenlerini ve çözüm yollarını nesnel ölçütler doğrultusunda değerlendirirken, aynı zamanda asgari refah düzeyine ilişkin toplumsal olarak kabul gören standartlara da dayanmaktadır. Yoksulluk, yalnızca gelir düzeyiyle sınırlı kalmaksızın; eğitim, sağlık, barınma, güvenlik gibi diğer temel göstergeler aracılığıyla da objektif bir biçimde değerlendirilebilmektedir (Çetin 2020: 514).

Objektif yoksullukta refah kavramı ön plandayken, subjektif yoksullukta fayda yaklaşımı önemlidir. Buna göre yoksulluğun tanımlanması, bireylerin kendi algı ve düşüncelerine göre hayatlarını sürdürmek için belirledikleri standartlar ışığında yapılmaktadır (Aktan, Vural 2002: 43; Öksüz Nariç 2022: 78). Yani subjektif yoksullukta bireylerin kendi tercihlerine odaklanılır. Subjektif yoksullukta bireyler elde edemedikleri veya gerçekleştiremedikleri istekler dolayısıyla kendilerini yoksul olarak algılayıp, utanç duyabilmektedirler. Bundan dolayı subjektif yoksulluk, objektif yoksulluktaki gibi toplumsal fırsatlar ve gelirler ile ilgili olmaktan ziyade bireylerin kişisel deneyimleri ve duygu durumlarıyla ilgili kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Gümüş, Acar 2023: 95). Bireylerin her zaman kendileri için iyi olanı değerlendirmelerinin mümkün olamaması, gerçek ihtiyaçlarını tam anlamıyla dile getirmemeleri gibi sebeplerden dolayı ekonomistler; gelir, tüketim harcamaları gibi somut ölçütlere dayanan objektif yaklaşımı daha çok kullanmaktadırlar (Beken 2006: 12).

1.2.3. İnsani Yoksulluk ve Gelir Yoksulluğu

Yoksulluk kavramının çok boyutlu bir olgu olması nedeniyle sadece gelir ve harcama üzerinden yoksulluğun ölçülmesi toplumsal refahın anlaşılmasında birtakım sıkıntılar ortaya çıkarabilmektedir. Bu nedenle Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) yoksulluk ve yoksulluğun ölçülmesine yönelik yaklaşımların kapsamını genişleterek daha detaylı bir ölçüm yapılabilmesini mümkün kılmıştır (Özdemir 2017: 200; Arpacıoğlu, Yıldırım 2011: 63). İlk olarak 1997 yılında UNDP tarafından İnsani Gelişme Raporu'nda geliştirilen insani yoksulluk kavramı, bireylerin temel insani yeteneklerden yoksun olması durumu olarak tanımlanmaktadır. Bu kapsamda, okuryazarlık eksikliği, kısa yaşam süresi, ana-çocuk sağlığındaki yetersizlik, yetersiz beslenme ve önlenebilir hastalıklara yakalanma gibi durumlar, insani yoksulluğun göstergeleri olarak kabul edilmektedir. Bu tanıma göre, bireylerin temel insani yeteneklerinin kısıtlanması, yoksulluğun insani boyutunu oluşturmaktadır (Yaşar, Taşar 2019: 122). UNDP, İnsani Gelişme Raporu'nda yoksulluğun boyutlarını ölçebilmek amacıyla "İnsani Yoksulluk İndeksi" (Human Poverty Index) geliştirilmiştir. İnsani yoksulluğun ölçülmesinde gelişmekte olan ülkeler için üç kritere bakılmaktadır. Raporda bunlar yaşam süresi (40 yaşın altında yaşam beklentisi), bireylerin eğitim seviyeleri (okuma-yazma bilmeyen yetişkinlerin oranı) ve insanca yaşayabilme (sağlıklı içme suyu, temel sağlık imkânları ve 5 yaşın altında olan ve beslenemeyen nüfusun oranları) şeklinde ifade edilmiştir. Gelişmiş ülkeler açısından insani yoksulluk, belirli sosyoekonomik göstergeler çerçevesinde değerlendirilmektedir. Bu kapsamda, 60 yaşın altındaki bireylerin yaşam süresi beklentisi, eğitim düzeyi, yoksulluk sınırının altında yaşayan nüfusun oranı ile sosyal dışlanma kapsamında değerlendirilen uzun süreli işsizlik oranı gibi göstergeler temel ölçütler olarak kullanılmaktadır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için belirlenmiş olan bu kriterler, yoksulluğun yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sosyal boyutlarıyla da analiz edilmesine olanak sağlamaktadır. (UNDP 1997: 14; Gündoğan 2008: 44).

İnsani yoksulluk ve gelir yoksulluğu birbiriyle bağlantılı olmasına rağmen farklı boyutları ve göstergeleri olan iki ayrı kavramdır. Gelir yoksulluğu ölçümleri, bireylerin mutlak gelir düzeylerine odaklanarak ekonomik yetersizlikleri temel alırken; insani yoksulluk kavramı, bireylerin temel insani yeteneklerden ve kapasitelerden yoksun olma durumunu esas almaktadır (Taş, Özcan 2012: 425). Gelir yoksulluğunda bireylerin asgari yaşam standartlarını sürdürebilmeleri için yeterli miktarda gelirin elde edilememesi söz konusudur. Asgari yaşam standardının sağlanabilmesi için gerekli görülen gelir miktarı, yoksulluk sınırı olarak tanımlanmaktadır. Yoksulluk sınırının altında geliri veya tüketim harcaması olan bireyler veya hanhalkları yoksul olarak değerlendirilmektedir (Aktan, Vural 2002: 43).

1.2.4. Kırsal Yoksulluk ve Kentsel Yoksulluk

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde farklılık gösteren yoksulluk olgusu aynı ülke içerisinde bölgeden bölgeye de farklılık gösterebilmektedir. Bu kapsamda yoksulluk diğer sınıflandırmalara ek olarak kırsal yoksulluk (rural poverty) ve kentsel yoksulluk (urban poverty) olarak da sınıflandırılmaktadır.

Kırsal bölgelerde yoksul bireyler tarım, hayvancılık, balıkçılık, ormancılık gibi faaliyetlerle uğraşmaktadır. Bu bireylerin genellikle belirli bir mülkiyete veya ek gelire sahip olamamaları kırsal yoksulluk sorununu ortaya çıkarmaktadır. Temel olarak topraksız köylüler ve tarım işçileri kırsal yoksulluk içerisinde kalmaktadırlar. Herhangi bir mülkiyeti bulunmayan ve yoksulluk içinde yaşayan bireylerin, yaşadıkları bölgeye bağlanmalarını sağlayacak ekonomik ya da sosyal bir nedenin kalmaması, göç etme eğilimlerini önemli ölçüde artırmaktadır (Aktan, Vural 2002: 47; Kartal Demirhan 2014: 142). Kırsal bölgede yaşayan yoksullar yeterli beslenme, barınma, giyim gibi temel ihtiyaçları karşılayamamanın yanında nitelikli eğitim olanaklarına, yeterli sağlık hizmetlerine, çeşitli kamu hizmetlerine, teknolojik imkânlarla ve kültürel faaliyetlere erişim açısından daha dezavantajlı durumdadırlar. Genellikle bu hizmet ve imkânlarla coğrafi ve yapısal nedenlerle daha uzakta bulunmaktadırlar (Tekeli 200: 145). Kırsal yoksulluğun artmasında siyasal istikrarsızlıklar ve iç çatışmalar, kötü yönetim, kırsal kesimi dışlayan iktisadi ve sosyal politikalar gibi faktörler etkili olmaktadır (Khan 2000: 8).

Kırsal yoksulluk ve yoksunluk göçe, göç de kentsel yoksulluğa neden olmaktadır. Kentsel yoksulluk sadece bir gelir eksikliği olarak değerlendirilmemelidir. Kırsal yoksullukla birlikte artan göç beraberinde kentsel uyumsuzluk, gecekondulaşma, sosyal marjinallik, sağlıksız çevre, işsizlik, kayıt dışı istihdamda artış, örgütsel suçlarda artış ve kentsel şiddet, sokak çocuklarında artış ve kadın problemleri gibi bazı problemlerin de ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu sorunlar daha fazla göç alan büyük şehirlerde görülmektedir (Akca 2018: 52). Ancak buradan kentsel yoksulluğun sadece kırsal kesimden gelen göç ile ortaya çıktığı anlaşılmamalıdır. Kentsel yoksulluk aynı zamanda kentlerde yaşayan nüfusun asgari düzeyde ihtiyaçlarını karşılayamaması, konuttan yoksun olması ve toplumsal ilişkiler açısından sorunlara yol açabilecek konumda olabilmelerinden dolayı da ortaya çıkmaktadır. Hali hazırda var olan kentsel yoksulluk, kırdan kente yönelen bireylerin vasıfsız olarak nitelendirilen işgücü içerisinde olmalarından dolayı işsiz nüfusu artırmakta ve bu durum pek çok bireyin gelir yoksulluğunun yanında kültürel ve sosyal anlamda da pek çok imkândan yoksun kalmalarına neden olmaktadır (Batal, 2016: 307).

1.3. Yoksulluğun Nedenleri

Yoksulluk ülkeler, bölgeler, topluluklar, haneler vb. pek çok değişkenin yapısına göre farklılık göstermekte ve her toplum yoksulluğu gelişmişlik düzeylerine göre farklı biçimlerde algılamaktadır. Hatta aynı toplum içinde dahi, bireylerin din, dil, eğitim seviyesi ve dünya görüşü gibi özelliklerine bağlı olarak yoksulluğa dair algılarının farklılık gösterdiği görülmektedir (Şenses 2001: 146-147). Bu bağlamda yoksulluk yalnızca ekonomik bir olgu olarak değil, kültürel, sosyal, ekolojik boyutları da olan çok boyutlu bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Yoksulluğu meydana getiren nedenler arasında gelirin adil dağıtılamaması, eğitim eksikliği, siyasal istikrarsızlıklar, hızlı nüfus artışı, göç, küreselleşme, ekonomik krizler, enflasyon gibi faktörler etkili olmaktadır. Bu faktörler, yoksulluğun çok boyutlu ve karmaşık bir toplumsal sorun olduğunu ortaya koymaktadır. Yoksulluğun nedenleri, iktisadi faktörler, sosyo-demografik faktörler, ekolojik faktörler ve siyasi faktörler olmak üzere dört başlık altında açıklanacaktır.

1.3.1. İktisadi Faktörler

Küreselleşme

Küreselleşme, her ne kadar ekonomik büyümeyi ve teknolojik gelişmeyi destekleyen bir süreç olarak değerlendirilse de, özellikle başlangıç aşamalarında yoksulluğun derinleşmesinde etkili bir unsur olmuştur. Üretim merkezlerinin ülkeler arası kaydırılması, düşük ücretli işgücü arayışı, yerel sanayilerin rekabet gücünün zayıflaması ve sosyal koruma mekanizmalarının zayıflatılması gibi faktörler, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde istihdam ve gelir düzeylerini olumsuz etkilemiş; bu durum da yoksulluğun yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır. Bu nedenle, küreselleşme süreci yalnızca fırsatlar değil aynı zamanda ciddi eşitsizlikler ve sosyoekonomik riskler de yaratmıştır.

Küreselleşme, mal ve hizmetlerin, finansal piyasaların, yatırımların, teknolojinin, üretim faktörlerinin, bilginin, eğitimin, kültürel değerlerin, hukukun, demokrasinin ve çevresel faktörlerin ulusal ya da bölgesel sınırları aşarak uluslararası düzeyde yayılması ve etkileşime girmesi sürecidir. Bu süreç, söz konusu unsurların hızlı ve sürekli bir biçimde dünya genelinde dolaşımını sağlayarak, ülkeler arasındaki ekonomik, siyasal, kültürel ve toplumsal etkileşimi derinleştirmiş, dünyayı ulaşım ve iletişim yönünden küçülterek “küresel köy” haline getirmiştir (Çeken, Ökten, Ateşoğlu 2008: 81; Pehlivan, Öz 2022: 13). Küreselleşme çok boyutlu bir kavramdır. Bu durum insanlık için fırsatlar yarattığı kadar, sorunlar ve riskler de meydana getirebilmektedir. Küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan olumlu veya olumsuz etkiler, ortaya çıktığı sınırları ve kıtaları aşarak, toplumları, kurumları ve bütün devletleri etkiler hâle gelmiştir (Kabakçı Karadeniz 2017: 162; Pehlivan, Öz 2022: 16).

1970'lerin sonlarından 1990'ların başlarına kadar geçen süreçte, neo-liberal düşünce yapısı, gelişmekte olan ülkelerin kalkınma stratejileri üzerinde önemli ölçüde etkili olmuştur. Bu süreç bireyselleşme, piyasa temelli liberalizmi, dışa açıklığı ve devletin ekonomik alandaki rolünün sınırlandırılmasını ön plana çıkarmıştır (Öniş, Şenses 2005: 263). 1980'li yıllarla birlikte hızlanan küreselleşme olgusu, sosyopolitik ve sosyoekonomik alanda değişim süreci başlatmış ve bu süreç, yoksulluğun daha görünür bir hâl almasına neden olmuştur. Küreselleşmenin yoksulluk üzerindeki etkileri, neoliberal politikaların benimsenmesiyle birlikte daha da belirginleşmiştir (Çınar 2024: 68). Neoliberalizmin en önemli unsurlarından olan ve küreselleşmeyle birlikte daha da artan finansal ve ticari serbestleşme yoksulluk sorunu üzerinde etkiye sahiptir. Mal ve hizmetin serbest dolaşımı, finansal serbestleşme ve sermaye akışının artması ekonomik büyümeye katkı sağlamakta, sonucunda iş olanaklarının artmasıyla yoksulluk azalırken, artan vergi gelirleri sayesinde ise yoksullukla mücadele politikalarının finansmanı kolaylaşmaktadır. Böylelikle küreselleşmenin de etkisiyle ortaya çıkan ekonomik büyüme yoksulluk üzerinde etkili olabilmektedir (Panagariya 2010: 22).

Ticaretin serbestleşmesi yoksulluğun ortadan kaldırılması veya azaltılmasında pozitif bir rol oynayabilmektedir. Emek bakımından zengin olan az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin uluslararası ticaretinde meydana gelen artış emek yoğun mallara olan talebin artmasına ve bu malların ihraç edilmesine yol açıyorsa, emek piyasasında oluşan olumlu etkiler yoksulluğun azalmasında etkili olabilmektedir. Ancak yoksulluk üzerindeki etkinin ne denli büyük olacağı da emek piyasasının nasıl çalıştığına bağlı olarak değişmektedir (Winters 2000: 1–6). Yoksulluğun yapısı, ülkedeki emek arzının esnekliği ve işgücünün yoğunlaştığı sektörlerin yapısal özelliklerine bağlı olarak farklılık göstermektedir. Ticaretin serbestleşmesinden sonra vergilerdeki artışlar ve sosyal harcamalardaki kesintiler ülkedeki yoksul kesim üzerinde ek bir yük oluşturarak yoksulluğun artmasına neden olabilir. Bunun yanında serbestleşmenin devletin vergi gelirleri veya harcamaları üzerinde kısıtlayıcı bir etki oluşturması da yoksulluğun derinleşmesine yol açabilecek bir diğer önemli faktördür. Tersine durumun gerçekleşmesi hâlinde ise ticarete serbestleşme yoksulluğun azaltılmasında etkili olabilecektir (Winters 2000: 53).

Ticaretin serbestleşmesi kadar finansal serbestleşme de küreselleşmenin önemli unsurlarından biridir. Finansal serbestleşmeyle artan sermaye akımları gelişmekte olan ülkelere aktarıldığında yoksulluk üzerinde olumlu etkiler yaratması beklenmektedir. Uluslararası sermaye hareketleri sonucu gelişmekte olan ülkelere giren doğrudan yabancı yatırımlar büyüme üzerinde doğrudan etki yaratırken, girdiği ülkelerin tasarruf açığını kapatarak yatırımlar için finans kaynağı oluşturmaktadır (Yanar, Şahbaz 2010: 318; Pehlivan, Öz 2022: 20). Bunun yanında finansal serbestleşme ile yoksul ülkeler için sermayeye erişme maliyetleri azalır, teknoloji transferi sayesinde artan üretkenlik sonucu büyüme artar, uluslararası finans piyasalarına entegrasyonla birlikte bankacılık sektöründe gelişmeler görülür. Sonucunda finansal

serbestleşme yoksul ülkelerde büyümeyi artırabilir. Finansal serbestleşmenin gerçekleştiği ülkede meydana gelen büyümenin gelir dağılımı üzerindeki etkilerine ve başlangıçta ülkenin sahip olduğu gelir, varlık ve fırsat eşitsizliklerine bağlı olarak yoksulluğun azalması söz konusu olabilmektedir (Kabaş 2009: 58). Ancak sermaye akımlarının doğrudan yatırımlara dönüşmemesi durumunda, yoksulluk ve gelir dağılımı üzerindeki olumlu etkiler sınırlı kalmakta; hatta bu durum, yoksulluğun daha da artmasına neden olabilmektedir. Bunun yanında ülkeden ani sermaye çıkışları da döviz kurunda dalgalanmalara sebep olarak ekonomiyi olumsuz etkileyebilmekte, emek ve faktör piyasalarında olumsuz etkilere yol açabilmektedir (Priewe, Herr 2005: 94).

Ekonomik Krizler

Krizler, beklenmedik ve ani şekilde ortaya çıkarak, ülkelerin mevcut dengelerinin bozulmasına neden olmaktadır. Ekonomik anlamda kriz, ulusal veya uluslararası nedenlerle ülkelerin ekonomik işleyişinde sorunlar meydana gelmesi ve toplumsal hayatta olumsuz etkilerin ortaya çıktığı olgular olarak değerlendirilebilmektedir (Aktan, Şen 2001: 1226). Ekonomik krizler reel sektör krizleri ve finansal krizler olarak ortaya çıkmakta ve küreselleşme nedeniyle özellikle gelişmiş ülkelerde meydana gelen krizler ülke içerisinde sınırlı kalmayıp diğer ülkelere de yayılmaktadır. Bundan dolayı krizler hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeleri derinden etkilemektedir (Kabakçı Karadeniz 2017: 165). Mali krizler, ödemeler dengesi krizleri, ticaret hadleri ile ilgili şoklar, para krizleri, bankacılık sektörü ile ilgili olmak üzere pek çok farklı şekilde ortaya çıkabilen krizler ekonomik ve sosyal açıdan pek çok olumsuzluğa neden olmaktadır (Demirci 2008). Farklı nedenlerle ortaya çıkan krizler, mal ve hizmete olan talebi düşürür, üretim azalır ve işsizlikte artış meydana gelir. Bu durum yoksulluğu daha da artırarak yoksulluk içinde yaşayan veya yoksulluk sınırında bulunan bireylerin yaşam kaliteleri üzerinde çok boyutlu ve derin etkiler meydana getirmektedir. Kriz dönemleriyle birlikte reel ücretlerin düşmesi ve işsizliğin artması; ekonomik faaliyetlerdeki daralma sonucu yoksul kesimlerin ürettiği mal ve hizmetlerin görece değer kaybetmesi; yoksul bireylerin enflasyon, deflasyon gibi şoklara karşı daha savunmasız hale gelerek birikim yapabilme olanaklarının kısıtlanması söz konusu olmaktadır. Nihayetinde beşeri, finansal ve fiziksel sermaye birikimi yavaşladığından yoksulluktan çıkış yolları krizler nedeniyle daralmaktadır (Aktan, Vural 2002: 270). Kriz dönemlerinde beşeri ve fiziki sermayenin kaybı ekonomi üzerinde uzun vadeli etkiler yaratarak iktisadi büyüme potansiyelin düşmesine ve kronik yoksulluğun kalıcı bir sorun haline gelmesine neden olabilmektedir (Demirci 2008).

Enflasyon

Fiyatlar genel seviyesinin sürekli artışı olarak tanımlanan enflasyon, mal ve hizmet fiyatlarının artışına neden olarak gelir seviyesi düşük bireylerin alım güçlerinin azalmasına neden olmaktadır. Enflasyon

ücretlerin ve transferlerin reel değerini azaltarak yoksulların zarar görmesine neden olmaktadır. Yüksek enflasyon oranlarının söz konusu olduğu ülkelerde yoksul bireyler daha da yoksullaşırken zenginler mevcut ortamdan kazançlı çıkarak daha da zenginleşebilmektedir. Bunun nedeni, yüksek gelirli bireylerin varlıklarını enflasyona karşı koruyabilecek finansal araçlara erişime sahipken, düşük gelirli bireylerin gelirlerini çoğunlukla nakit olarak elde tutmaları ve bu nedenle enflasyon karşısında daha fazla kayba uğramalarıdır. Bu durum yoksulun daha yoksul hale gelmesine neden olmaktadır (Romer, Romer 1998: 5; Easterly, Fischer 2001: 2). Ayrıca enflasyonist bir ortam, nominal borçluların lehine işlerken, nominal alacaklılar açısından zarara yol açar. Eğer yoksullar borçlu durumdaysa, enflasyon bu kanal aracılığıyla onlara yardımcı olabilmekte ve sektörler arasında önemli ölçüde gelirin ve servetin yeniden dağılımına sebep olabilmektedir (Romer, Romer 1998: 5; Dornbusch, Fischer 1998: 526).

Gelişmekte olan ülkelerde gelirler enflasyona endeksli olmadığından yoksulluk sınırının hemen üzerinde yer alan kesimler için ciddi baskılar oluşmaktadır. Enflasyonun ücretlerden daha fazla artmasıyla reel alım gücü azalan ve tasarrufları eriyen bireyler insani yaşam için gerekli temel ihtiyaçlarını karşılayacak gelir düzeyinden yoksun kalmaktadırlar. Yoksulluk sınırında yaşayan bireyler açısından bakıldığında enflasyon bu kesimleri yoksulluk sınırının altına düşerek yoksulluğa sürüklenme risklerini artırmaktadır (Hatipler, Aytaç 2011: 76).

Ekonomik Büyüme ve Adaletsiz Gelir Dağılımı

Ekonomik büyüme ve gelir dağılımı yoksulluk üzerinde doğrudan ve dolaylı olarak etkili olan faktörlerdendir. Ekonomik büyümenin yoksulluğu azalttığına dair kesin bir görüş birliği bulunmamaktadır. Bununla birlikte gelir dağılımında adaletin tesis edilmemesi yoksulluğu artıran bir etki ortaya çıkarmaktadır. Ekonomik büyümenin etkileri ile ilgili Kuznets Hipotezine göre; büyüme dönemiyle birlikte önce gelir dağılımında eşitsizlikler artar bu süreçte kişi başına düşen gelir belirli bir seviyeye ulaştıktan sonra azalır (Şenses 2013: 149-152). Dolayısıyla, ekonomik büyümenin yoksulluk üzerindeki etkisi, başlangıçtaki gelir düzeyine ve gelir dağılımının zaman içindeki değişim dinamiklerine bağlı olarak şekillenmektedir. Büyümenin yoksulluk üzerindeki etkileri ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre farklılık göstermektedir. Gelişmiş ülkelerde meydana gelen ekonomik büyümenin yoksulluk üzerindeki etkilerine bakıldığında gelişmekte olan ülkelere daha olumlu etkilere rastlanmıştır. Büyümenin yoksulluk üzerindeki etkileri değerlendirilirken sadece büyüme faktörüne değil, aynı zamanda gelir dağılımı, işgücüne katılım oranları, çalışma koşulları ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği gibi önemli değişkenlerin de etkileri göz önüne alınmalıdır (Fosu 2017: 2).

Gelir dağılımı bir ekonomide belirli bir dönemde yaratılan gelirin üretim faktörleri, bireyler ve toplumdaki sosyal gruplar arasındaki dağılımıyla ilgilidir. Gelir dağılımında adaletin sağlanamaması, bir ülkenin gelişmişliğinin en önemli göstergelerinden biridir. Gelir dağılımında adaletin sağlanamadığı

toplumlarda yoksulluk sorunu ortadan kaldırılamamakta ve buna bağlı olarak toplumsal huzursuzluk ve mutsuzluk artmaktadır (Gençler 2017: 19-25). Yoksulluk düzeyi üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olan gelir dağılımı ekonomik büyümeden doğrudan etkilenmektedir. Gelir dağılımında adaletin tesis edilebilmesinde ekonomik büyümenin sürdürülebilir olması önem taşımaktadır. Bu durum, dünya genelinde yalnızca çok az sayıda ülkede mümkün kılınabildiğinden, gelir dağılımındaki adaletsizlik oldukça yaygın bir sorun olarak görülmektedir. Ülkelerin gelir dağılımında adaleti sağlayamaması yoksul kesimlerin barınma, beslenme, eğitim ve sağlık gibi temel insani ihtiyaçlara erişememesine neden olmaktadır. Bu durum kısa vadede refah kaybı ortaya çıkarırken uzun vadede toplumsal kalkınmayı da olumsuz yönde etkilemektedir (Taş, Özcan 2012: 426; Altay 2007: 59).

İşsizlik

İşsizlik ile yoksulluk arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. İşsizlik, 15-64 yaş arasındaki bireylerin cari ücret düzeyinden çalışmaya razı olmasına rağmen iş arayıp bulamaması nedeniyle çalışamamasıdır. Bu anlamda bakıldığında yoksulluk sınırı içerisinde bulunan bireylerin genellikle işsiz, düzenli bir işe sahip olmayan veya eksik istihdam gibi sorunlarla karşı karşıya kalan kişilerden oluştuğu görülmektedir. İşsizliğin yaygın olarak görüldüğü ekonomik yapıda yoksulluğun varlığı kaçınılmaz hale gelmekte; istihdam sorunları, bireylerin gelir elde etme kapasitelerini sınırlayarak yoksulluk riskini artırmaktadır (Lange, 1998: 145; Kabakçı Karadeniz 2017: 171). İşsizlik ve yoksulluk arasındaki bağlantı incelendiğinde işsiz bireylerin yaş, cinsiyet, eğitim durumu, işsizlik nedenleri gibi faktörler bağlantı oluşturmakta ancak en önemli etmen olarak işsizlik süresinin uzunluğu görülmektedir. İşsizliğin ortaya çıkmasında yapısal problemler etkili olmaktadır. Ekonomik büyümenin yeterli iş alanı oluşturamaması bireylerin iş bulamamasına ve gelir elde edememesine ve bu durum da yoksul kesimin artmasına neden olmaktadır. Yoksullukla birlikte üretim ve tüketim arasındaki dengenin bozulması yatırımları azaltırken, işsizliğin de artmasına neden olmaktadır. Böylece bir sarmal halinde derinleşen yoksulluk nedeniyle bireylerin istihdam şanslarını artıracak nitelikli eğitim ve beceriyi geliştirme şansları sınırlanmakta ve işgücü piyasalarına katılımları zorlaşmaktadır. Yoksulluğa işsizliğin eşlik etmesi, bu iki olgunun birbirine sıkı şekilde bağlı olduğunu ve biri olmadan diğersinin varlığını sürdürmesinin güç olduğunu ortaya koymaktadır (Gündoğan 2003: 161). Ancak bu iki olgu arasındaki ilişki bazı durumlarda değişiklik gösterebilmektedir. Yani bir bireyin işsiz olması o bireyin her zaman yoksul olacağı anlamına gelmemekle birlikte, düşük ücretli işlerde çalışan kişiler gelir elde etmesine rağmen yoksul olabilmektedir. Bu duruma “çalışan yoksulluğu” denilmektedir. Bundan dolayı bireylerin işgücüne katılımı yoksulluk üzerinde etkili olsa da kesin olarak çözüm olduğu söylenememektedir (Kayataş 2014: 11; İncedal 2013: 32).

1.3.2. Sosyo-Demografik Faktörler

Yoksulluk çok boyutlu bir olgu olduğundan sosyal ve demografik faktörler ortaya çıkmasında etkili olabilmektedir. Bu kapsamda demografik nedenler hızlı nüfus artışı ve göç olgusuyla ifade edilirken, sosyal nedenler hanehalkı özellikleri, cinsiyete dayalı ayrımcılık, güçsüzlük ve korumasızlık olarak ifade edilmektedir.

Nüfus artışı insanların kaynaklara erişimini etkileyerek bireylerin refah düzeyleri üzerinde önemli ölçüde etkili olan unsurlardan biri olarak görülmektedir. Yoksulluk sorununun ortadan kaldırılmasında etkili olan reel büyümenin gerçekleşebilmesi için milli gelir artış hızının nüfus artış hızından büyük olması gerekmektedir. Bir ülkede hızlı nüfus artışının gerçekleşmesi ailelerdeki kişi sayısının artmasına ve beraberinde kişi başına düşen gelirin düşmesine neden olarak yoksulluk sorununun ortaya çıkmasına neden olabilmektedir (Kabakçı Karadeniz 2017: 164; Şenses 2006: 154).

Nüfus artışının iyi bir eğitim ve sosyal güvenlik sistemine sahip ülkelerde yoksulluk üzerinde olumlu etki yaratabileceği düşünülmektedir. Nüfus artışının yüksek olduğu ülkelerde iyi bir eğitimle nüfusa vasıf kazandırılabilmesi halinde ekonomi canlandırılabilir ve bu durum ekonomik büyümeye katkıda bulunabilir. İyi eğitilmiş genç nüfusun istihdama katılması, sosyal güvenlik ve vergi gelirlerinde artış sağlayarak, aynı zamanda sosyal güvenlik sisteminin mali sürdürülebilirliğine de olumlu katkıda bulunabilir (Kabakçı Karadeniz 2017: 164; Şenses 2006: 155). Eğitim, beşeri sermayede artışa neden olarak bireylerin yoksulluktan kurtulmasını sağlamanın yanında bireylerin sağlıklarını korumalarına, çocuk ölüm oranlarının azalmasına, bireylerin suça eğilimlerinin azalmasına ve teknolojik gelişmelere daha kolay adapte olabilmelerine imkân sağlamaktadır. Dolayısıyla, güçlü bir eğitim sistemi, bireyleri içinde buldukları yoksulluktan kurtararak yoksulluğun nesiller arası bir döngü haline gelmesini engellerken, aynı zamanda ekonomik gelişmeyi destekleyerek geniş anlamda ülkenin kalkınmasına da önemli ölçüde katkı sağlamaktadır (İncedal 2013: 40). Ancak bazı görüşlere göre de nüfus artışı yoksulluk üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır. Özellikle kişi başına düşen milli geliri az olan ülkeler güçlü bir eğitim ve sosyal güvenlik sistemine sahip değildirler. Hızlı nüfus artışıyla kalabalıklaşan hanelerde bireyler yetersiz beslenme ve sağlık imkânlarından mahrum kalma sorunlarıyla karşı karşıya kalırken, çocuklar aynı zamanda yeterli eğitimi alamadan yetişmekte ve işgücü piyasasına vasıfsız çocuk işçiler olarak girdikleri görülmektedir. Bunların yanında nüfus artışıyla kentlerde olumsuz yaşam koşulları ve çevre tahribatı ortaya çıkmakta, artan gıda talebi ile de yoksulluk sorununun daha da arttığı söylenebilmektedir (Kabakçı Karadeniz 2017: 164; Şenses 2006: 155).

Yoksulluğu etkileyen demografik sorunlardan biri olan göç bireylerin sosyal, siyasal veya ekonomik nedenlerle sürekli veya geçici olarak yaşadıkları yeri değiştirmesi olarak tanımlanmaktadır (Kabakçı Karadeniz 2017: 178). Küreselleşmeyle birlikte gelişen ulaşım imkânları göç edebilmeyi kolay hale

getirmiş, çoğunlukla kırdan kente olmak üzere artan değişik yerleşim alanları arasındaki göçler ise yoksulluk üzerinde doğrudan ve dolaylı olarak etkiler oluşturur hale gelmiştir. Göç alan ve göç veren yerleşim bölgelerinin demografik ve sosyoekonomik yapısı, göçmenlerin yaş ve eğitim durumu gibi faktörler, yoksulluk göstergeleriyle yakından ilişkili unsurlar olarak değerlendirilmektedir. Genellikle daha az gelişmiş bölgelerden doğal kaynaklara erişim kısıtlılığı ve refahın düşük olması nedeniyle gerçekleşen göç hareketi gelişmiş bölgelerde de artan nüfus nedeniyle aynı sorunların yaşanmasına neden olmakta, sonuç olarak yoksulluk ortaya çıkmaktadır (Çelik, Vural, Tuncer 2017: 52; Şenses 2006: 153-155).

Nüfus artışının hızlı olması ve göç hareketliliğinin yanında hane içindeki çocuk sayısı, aileyi geçindiren kişinin eğitim durumu, hanenin gelir seviyesi gibi faktörler de yoksullukla yakından ilişkili olduğu ifade edilmiştir. Hanede yaşayan kişi sayısının fazla olmasıyla yoksulluk arasında ilişki olduğu ifade edilse de bunun her ülke için aynı sonucu doğurmadığı görülmüştür. Örnekler incelendiğinde, büyük hanelerde yoksulluğun daha yaygın olacağı görüşünün aksine, İngiltere’de küçük hanelerde yoksulluk daha şiddetli görülmüştür. Ancak bu örneğin yanında görüşle doğru orantılı olarak Brezilya ve Malezya’da büyük hanehalklarında, Yunanistan’da ise her iki hanehalkında da şiddetli yoksulluğa rastlanmıştır (Çelik, Vural, Tuncer 2017: 52; Şenses 2006: 157). Bu örnekler doğrultusunda, yoksulluğun yalnızca hane büyüklüğüne bağlı olarak değil, ülkelerin ekonomik yapıları ve koşullarıyla ilişkili olarak değerlendirilmesi gerektiği ifade edilebilmektedir.

Hane yapılarında meydana gelen değişimler, ülkelerin ekonomik koşullarındaki gelişmelerden de etkilenerek yoksulluğun azalmasında etkili olabilmektedir. Hane yapısı üzerinde etkili olan hanenin çocuk- yetişkin- yaşlı sayısı, aileyi geçindiren kişinin eğitimi, yaşı, cinsiyeti gibi faktörler yoksulluk üzerinde belirleyici rol oynamaktadır. Yapılan çalışmalarda, aileyi geçindiren kişinin kadın veya yaşlı olduğu ailelerde yoksullukla karşı karşıya kalma riskinin daha yüksek olduğu, bununla birlikte tek başına çocuk bakmakla yükümlü kadınların yoksullukla karşılaşma olasılıklarının daha yüksek olduğu görülmektedir (Yüksel Arabacı 2012: 125).

Hanenin yapısı, büyüklüğü gibi faktörlerin yanında toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yüksek olması da yoksulluğun bir nedeni olarak değerlendirilmektedir. Kadınların, geleneksel cinsiyete dayalı iş bölümü nedeniyle üstlendikleri ev işleri, çocuk ve yaşlı bakımı gibi sorumlulukları, çalışma hayatına aktif olarak katılmalarının önünde ciddi bir engel oluşturmaktadır. Bunun yanında kadınların çalışmalarına yönelik olumsuz tutumlar, kadınların yeterli eğitimi almaya imkân bulamaması gibi faktörler kadınların gelir elde edememesine ve sonucunda kadın yoksulluğunun artmasına neden olabilmektedir (Kiauşien’e 2015: 100). Toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yanında ırk, milliyet, din gibi ayrımlara maruz kalan gruplar toplumdan dışlanmakta ve sosyal imkânlardan herkes kadar yararlanamamaktadır. Bu durum ülkeden

ülkeye farklılık gösterse de ayrımcılığa maruz kalan gruplar için yoksulluğun temelini oluşturduğu görülmektedir (Şenses 2006: 173).

Yoksulluğa neden olan sosyolojik faktörlerden bir diğeri de güçsüzlük ve sesini duyuramamaktır. Bireylerin yeterince söz ve güç sahibi olamaması yoksulluğun kalıcı hale gelmesine neden olabilmektedir. Güçsüz olma ve sesini duyuramamanın yanında zayıflık ve korunmasızlık da yoksulluğa yol açan bir diğerkendir Bu durum, yoksul olmayan bireylerin veya hanehalklarının gelir ya da tüketim düzeylerinin her an yoksulluk sınırının altına inme riskiyle karşılaşmalarına; yoksul bireylerin ise bu döngüden çıkma olasılıklarının oldukça düşük olmasına neden olmaktadır. Bunun yanında, sosyal dışlanma, bağımlılık ve izolasyon gibi faktörler de yoksulluğun ortaya çıkmasında ve devam etmesinde etkili olmaktadır (Çelik, Vural, Tuncer 2017: 52).

1.3.3. Ekolojik Faktörler

Yoksulluk olgusu bölgeden bölgeye, ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmektedir. Bundan dolayı ülkelerin coğrafi konumu veya iklimsel farklılıkları ve meydana gelen doğal afetler yoksulluk üzerinde etkili olan faktörler olarak ortaya çıkabilmektedir.

Ülkelerin farklı iklim koşulları, akarsu, toprak, bitki örtüsü gibi doğal özelliklere sahip olması her bölgede ve ülkede farklı coğrafi şartların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Farklı coğrafi şartlar ülkelerin refah seviyesinde etkili olabilmektedir. Bu anlamda coğrafya yoksulluğun yaygınlığında önemli bir role sahiptir (Özey 2003: 137). Bazı ülkelerin veya bölgelerin üretim potansiyeli yüksek olmasına rağmen, iklim ve doğa koşulları ekonomik gelişimlerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bundan dolayı milli gelirin ülkenin her bölgesi arasında eşit olarak dağıtılamaması söz konusu olmaktadır. Bölgenin ekonomik olarak gelişmiş olması diğer bölgelerden işgücü ve sermayenin gelişmiş olan bölgelere kaymasına neden olmaktadır. Bu kapsamda değerlendirildiğinde ülkelerin sahip oldukları maden, enerji gibi doğal kaynaklar, tarım ve hayvancılık gibi üretim faaliyetleri yoksulluğun ortaya çıkışında ekonomik coğrafyanın önemli olduğunu göstermektedir (Kabakçı Karadeniz 2017: 172; Aktan, Vural 2002: 551; Özey 2003: 137-138).

Ülkelerin buldukları coğrafi konumların yanında doğal afetler, meydana geldikleri bölgelerde yaşamı zorlaştırarak ekonomik büyümenin sağlanamamasına ve sonucunda yoksulluğun ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Doğal afetler deprem, tsunami, heyelan, kuraklık, sel, yangın vb. gibi dünyanın hareketleri sonucunda meydana gelebilen ve insanların hayat standartlarında doğrudan veya dolaylı olarak olumsuz etkiler yaratan olaylardır. Meydana gelen doğa olaylarının şiddeti, o bölgede yaşayan insan sayısı gibi faktörler bireylerin yaşamını zorlaştırarak yoksulluk riskinin artmasına neden olabilmektedir (Kılıç 2013: 13; Kabakçı Karadeniz 2017: 174).

1.3.4. Siyasi Faktörler

Siyasi faktörler yoksullukla yakından ilişki içerisindedir. Bireylerin siyasal karar alma mekanizmasına, altyapı yetersizliği, kamusal mal ve hizmetlerin yeterli düzeyde sunulmaması, gelir düzeyinin düşük olması gibi nedenlerle katılamaması ve örgütlenme düzeyinin düşük kalması yoksulluğa yol açan siyasi faktörlerdir. Ekonomik olarak örgütlenme imkânı bulunmayan yoksul bireyler, sendikalar veya dernekler aracılığıyla siyasal ve ekonomik taleplerini ifade edemedikleri ya da güçlü bir baskı veya çıkar grubu oluşturamadıkları için seslerini yeterince duyuramamakta; bu durum ise yoksulluktan kurtulmalarını önemli ölçüde engellemektedir (Çelik 2017: 59).

Yoksulluk üzerinde etkili olan siyasi durumlar içerisinde savaşlar, iç çatışma, terörizm gibi faktörler sayılabilmektedir. Bu gibi durumlar sınırlı olan kamu kaynaklarının daha etkin olabilecek alanlarda kullanılmasının önüne geçmektedir. Ülkelerin harcamaları içerisinde savunma harcamalarının önemli bir payı vardır ve olası bir savaş durumunda bu pay daha da artmaktadır. Herhangi bir ülkenin savunma harcamalarında meydana gelen artış diğer ülkelerin de etkilenmesine neden olarak bir silahlanma yarışı ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Bu durumda eğitim, sağlık, transfer harcamaları gibi yoksulluğun giderilmesinde etkili olabilecek alanlara ayrılacak kaynaklarda azalma meydana gelecektir (Özçelik, Önder 2016: 35; Kabakçı Karadeniz 2017: 174). Sonuç olarak, kamu harcamalarının toplumsal refahı artıracak alanlara aktarılamaması halinde, yoksullukla mücadele bir hedef olmaktan uzaklaşarak, erişilmesi zor bir ideal haline gelecektir.

Terörizmle mücadelede kamu kaynaklarının verimli alanlarda kullanılmasını engelleyen siyasi bir faktör olduğundan yoksulluğun ortadan kaldırılmasında olumsuz etkiler meydana getirmektedir. Terör faaliyetleri genellikle devletin politikalarını etkileme amacıyla, etnik gruplar veya sivil ajanlar aracılığıyla saldırılar gerçekleştirmektedir. Terör ekonomik, politik, dini, siyasi pek çok sebebe dayanabilmektedir. Bundan dolayı terörizm dinsel ve ideolojik çatışmalar, yoksulluk, siyasi eşitsizlik, güçsüz hükümet gibi farklı pek çok nedene dayanabilir (Özçelik, Önder 2016: 37-38). Pek çok farklı nedenle ortaya çıkabilen terörizm ülkelerin beşeri ve fiziksel sermayesini olumsuz etkiler; insanlar arasında belirsizlik ve korku ortamının oluşmasına neden olur; sanayi ve turizm olmak üzere pek çok sektörde olumsuz etkiler ortaya çıkarır; kamu kaynakları etkili kullanılacak alanlardan savunma harcamalarına aktarılır (Abadie, Gardeazabal 2008: 1). Sonuç olarak, terörizm ile mücadele eden ülkelerde sağlık, eğitim vb. alanlarda kullanılarak bireylerin yoksulluktan ve yoksulluk döngüsünden kurtulmalarına imkân sağlayacak kamu kaynakları savunma harcamalarına aktararak mevcut yoksulluğun daha da şiddetlenmesine neden olabilmektedir.

Tablo 1. Yoksulluğun Nedenleri

İKTİSADİ FAKTÖRLER	SOSYO- DEMOGRAFİK FAKTÖRLER	EKOLOJİK FAKTÖRLER	SİYASİ FAKTÖRLER
<ul style="list-style-type: none">• İş gücü piyasası, işsizlik ve kayıt dışı istihdamın yapısı• Teknolojik gelişme• Küreselleşme• Piyasanın yapısı (eksik rekabet)• Enflasyon• Yapısal uyum programları• Mülkiyet yapısı ve servetin dağılımı• Ekonomik kriz ve şoklar• Yetersiz üretim ve büyüme• Kamusal mal ve hizmetlerin niteliği ve dağılım	<ul style="list-style-type: none">• Hane halkının özellikleri (boşanma, ölüm, eğitim durumu ve özürüllük)• Güçsüzlük ve sesini duyuramama• Sosyal dışlama, bağımlılık• Zayıflık ve korunmasızlık• İzolasyon• Bölgesel gelişmişlik farklılıkları ve göçler	<ul style="list-style-type: none">• İklim koşulları ve doğal afetler• Doğanın tahrip edilmesi	<ul style="list-style-type: none">• Siyasal karar alma mekanizmasına katılımın yetersiz olması• Hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması ve insan hakları ihlalleri• Savaşlar• Yolsuzluk• Ayrımcılık (İrk, cins v.b.)• İç çatışma ve terörizm

Kaynak: (Çelik, Vural, Tuncer 2017: 51)

Tablo 1’de Çelik vd. (2017) yoksulluk olgusunu iktisadi, siyasi, ekolojik ve sosyo-demografik olarak sınıflandırmışlardır. Böyle bir sınıflandırmaya ihtiyaç duyulmasının nedeni küreselleşmeyle birlikte değişen dünya düzeninde toplumların yoksulluk algılarının farklılaşması, ulaşım ve teknolojik gelişmelerle birlikte dünyanın adeta küresel köy haline gelmesi, yoksulluğun göç, krizler, salgınlar gibi faktörler dolayısıyla ulusal boyuttan çıkıp uluslararası boyutta etkili olabilmesiyle açıklanabilmektedir. Bu bağlamda, yoksulluğun yalnızca ekonomik boyutta değil, farklı birçok açıdan değerlendirilmesi gerekmektedir. Çünkü yoksulluk, çok boyutlu bir olgu olup farklı nedenlerle ortaya çıkabilmektedir.

1.4. Yoksullukla Mücadele

Yoksulluk geçmişten günümüze gerek gelişmiş, gerekse gelişmekte olan tüm ülkelerin en fazla karşı karşıya kaldığı sorunların başında gelmektedir. Yoksulluğun çok boyutlu yapısı, zaman içerisinde şekil ve tür değiştirerek yayılması kamu yönetimlerinin yoksullukla mücadelesini her geçen gün daha karmaşık ve zorlayıcı bir hal almasına neden olmaktadır. Bu kapsamda kamu yönetimleri bireyleri içerisinde buldukları yoksulluk döngüsünden kurtarmak ve temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek için sosyal yardımlara başvurumaktadırlar. Ancak bu kısa vadeli çözüm yoksulluk sorunun ortadan kalkmasına tek başına yeterli olmayacağından, yoksulluğun kaynağındaki nedenlere, yapısal

özelliklerine ve süresine bağlı olarak yoksulluk olgusu ele alınmalı ve politika önlemleri uygulanmalıdır. Ülkelerin uygulayacakları yoksullukla mücadele politikaları üzerinde gelişmişlik düzeyleri, siyasi yaklaşımları, uyguladıkları ekonomik ve sosyal politikalar önemli bir rol oynamaktadır. (Güneş 2012: 149; Metin 2014: 6320).

II. Dünya Savaşı'ndan bugüne yoksullukla mücadele daha sistematik bir yapı kazanmış ve hem uluslararası hem de devletler açısından önemli bir politika aracı haline gelmiştir. 1980'lere kadar, devletler yoksullukla mücadelede ağırlıklı olarak refah devleti anlayışını benimsemiş; sosyal güvenlik ağları ve kamu destekli politikalar bu sürecin temel araçlarını oluşturmuştur. 1990'lı yıllara gelindiğinde ekonomik büyüme ve kalkınmanın yoksullukla mücadele kapsamında tek başına yeterli olmadığı görüşü hâkim olmuş ve bundan dolayı insan kapasitesi ve sosyal sermayeye yatırım yapılmasının gerekli olduğu görüşü ön plana çıkmıştır. Günümüze gelindiğinde ekonomik büyümenin yanında büyümenin sürdürülebilir olması, gelir dağılımında adalet ve insan odaklı kalkınma programları yoksullukla mücadelede önemli politika yaklaşımlarını ortaya koymaktadır (Zanbak 2017: 212). Bu anlamda tarihsel süreç incelendiğinde özellikle 20. yüzyıl boyunca benimsenen farklı yoksullukla mücadele politikalarının esas olarak iki temel politika altında toplandığı görülmüştür. Bu politikalar dolaylı yaklaşım ve doğrudan (dolaysız) yaklaşımdır (DPT 2007: 15).

Dolaylı yaklaşım 1950'li yıllara kadar benimsenmiş ancak refah devletinin yükselişiyle birlikte popülerliğini yitirmiştir. 1980'li yıllarla neoliberal düşüncenin yaygınlaşması yoksullukla mücadelede dolaylı yaklaşımın yeniden önem kazanmasını sağlamıştır. Dolaylı yaklaşım, hızlı ekonomik büyüme sonucunda yoksul kesimin gelirlerinde ve hayat standartlarında artış meydana getirmeyi ön plana çıkarmaktadır. Bir ülkede kişi başı gayri safi yurtiçi hâsıla (GSYH) artışı ile yoksulluk arasındaki güçlü ilişki ekonomik büyümeyi yoksulluğun bir çözümü haline getirmektedir (Arpacıoğlu, Yıldırım 2011: 72). Bundan dolayı yoksullukla mücadelede dolaylı yaklaşım gerçekleşen ekonomik büyümenin yoksulluk üzerinde iyileştirici etkisi olduğuna vurgu yapmaktadır.

Büyüme yoksullukla iki yönden ilişkilidir. İlki büyümenin eğitim ve sağlık gibi temel hizmetleri sunma kapasitesini ve istihdam olanaklarını artıracığı beklentisidir. Büyümeyle birlikte artan üretimin yoksul kesimlere yaygınlaştırılabilmesi için üretime dayalı istihdam olanaklarının geliştirilmesi ve herkese sürdürülebilir geçim imkânlarının sağlanması gelir dağılımında adaleti desteklerken, yoksulluğun kalıcı olarak azalmasına katkı sağlamaktadır. Büyümenin yoksullukla olan ikinci ilişkisi ise büyümenin gelir dağılımı üzerindeki etkisidir (Hız, Hız 2010: 149; Pissrides 1991: 225). Ekonomik büyümenin gelir dağılımında adaleti bozan bir etki ile ortaya çıkması, büyümenin yoksulluğu azaltma konusunda ortaya çıkardığı olumlu etkilerin ortadan kalkmasına neden olabilmektedir. Bundan dolayı hızlı bir ekonomik büyüme sürecine girilmeden önce gelir dağılımında adaleti tesis edecek politikaların uygulanması,

yoksullukla mücadelede olumlu etki sağlayacak büyümenin elde edilebilmesinde gerekli görülmektedir (Şenses 2006: 221-226).

Yoksullukla mücadelede bir diğer yaklaşım olan doğrudan yaklaşıma göre yoksulluğun azaltılması ve olumsuz etkilerinin hafifletilmesinde tek başına ekonomik büyüme yeterli görülmemektedir. Bundan dolayı doğrudan yaklaşım yoksulların kullandığı mal ve hizmetlere sübvansiyon verilmesi, istihdamı artırmaya yönelik önlemler, asgari ücret, çeşitli eğitim ve beslenme programlarıyla ön plana çıkmaktadır (Önder, Şenses 2006). Yani doğrudan yaklaşımda devlet, eğitim, sağlık, sosyal yardım, vergi gibi temel araçlarla yoksullar lehine gelirin ikincil dağıtımını yaparak yoksullukla mücadelede aktif bir rol üstlenmektedir (Zanbak 2017: 215). Doğrudan yoksullukla mücadele yaklaşımları, radikal reformlar, kamu harcamaları ve yoksullukla mücadele politikaları başlıkları adı altında incelenmektedir. Radikal değişiklikler kaynakların köklü bir biçimde yeniden dağıtımını içermektedir. Bölgesel ve bireysel eşitsizliklerin giderilmesi yoksulluğun ortadan kaldırılmasında önemli rol oynayan faktörlerdendir. Kaynakların köklü biçimde yeniden dağıtımını, eşitsizliklerin giderilerek yoksulluğun azaltılmasında önemli bir rol oynayabilir. Bu süreç, üretim faktörlerinin mülkiyetinin yaygınlaştırılması, yoksul bireylerin kredi ve istihdama erişiminin artırılması ve kamu harcamalarının kapsamlı bir şekilde yoksul kesimlere doğru yönlendirilmesine kadar çeşitli biçimlerde gerçekleşebilmektedir. Yeniden dağıtım ile üretim faktörlerinin mülkiyeti daha geniş kesimlere yayılmasına, kredi ve istihdam olanaklarının artmasına ve kamu harcamalarının yoksul kesimlere yönlendirilebilmesine imkân sağlanabilmektedir. Bu politikalar ile gelir eşitsizlikleri azalırken yoksulluğun hafifletilebilmesi söz konusu olabilmektedir (Şenses 2006: 227; Zanbak 2017: 216). Radikal reformlar kadar kamusal harcamalar da yoksullukla mücadele kapsamında etkili bir rol oynamaktadır. Refah devleti kapsamında yoksullukla mücadele açısından sosyal güvenlik ve yardım programlarının önemli bir rol oynamaktadır. Eğitim, sağlık gibi alanlarda yapılan kamu harcamaları büyümeye katkı sağlamakla birlikte, bu hizmetlere erişemeyen vatandaşların da erişim sağlayabilmesini mümkün kılmaktadır. Bunların yanında yoksul bireylerin istihdam olanaklarından da faydalanabilme olasılıklarını artırmaktadır. Kamu harcamalarının eğitim alanına yapılmasıyla artan eğitime erişim nitelikli işgücü talep eden sektörlerle yapılan yatırımlarla birleştiğinde sosyal sınıflar arasındaki eşitsizlikleri azaltabilmektedir. Böylelikle hem bireysel hem de toplumsal düzeyde refahın artması mümkün olmaktadır (Şenses 2006: 233; Zanbak 2017: 216-217). Yoksullukla mücadele programları ise genellikle gıda, istihdam, mal ve hizmetlere yönelik sübvansiyonları içermektedir (Zanbak 2017: 217).

Doğrudan yoksullukla mücadele programlarının başarısını Şenses (2006) üç temel koşul altında ifade etmiştir. Bunlardan ilki yoksullukla mücadelenin toplum tarafından bir hedef olarak belirlenmesi ve bunun için somut politika ve programların toplumda yaygın destek bulmasıdır. İkincisi, uygulanacak program ve politikaların başarıya ulaşabilmesi için hedeflenen yoksul kitlenin doğru bir şekilde

belirlenmesidir. Üçüncüsü ise uygulama sürecinin şeffaf biçimde yürütülmesi ve tüm kademelerde hızlı ve etkili karar alabilecek nitelikli bir bürokratik yapının varlığıdır (Şenses 2006: 240). Bu üç temel koşulun aynı anda sağlanması doğrudan mücadelede yaklaşımı adı altında uygulanan politikaların toplumsal anlamda etkili olmasını sağlamaktadır.

Doğrudan ve dolaylı yaklaşımlar ayrı ayrı yoksullukla mücadele kapsamında etkili olsa da iki uygulamanın birbirinin tamamlayıcısı niteliğinde uygulanması bu kapsamda daha başarılı sonuçlar verebilmektedir. Yoksullukla mücadelede ekonomik büyümenin sağlanması ve büyümenin gelir dağılımında adaleti bozucu etki yaratmaması, istihdam olanaklarının artması ve bireylerin gelir seviyelerinde artış meydana gelmesi büyümenin kendisi kadar önemlidir. Bunlara ek olarak sosyal yardımların yaygınlaşması, eğitim ve sağlık hizmetlerinin erişilebilir hale gelmesi yoksulluğun azaltılmasında temel öğeleri oluşturmaktadır. Bundan dolayı yoksullukla mücadelede kalıcı ve sürdürülebilir bir başarının yakalanması bu iki yaklaşımın aynı anda yürütülmesiyle sağlanabilmektedir.

1.6. Refah Devleti Kavramı

Türkçe literatürde “refah” ve bazen “gönenç”, İngilizce’de ise “welfare” olarak isimlendirilen refah kavramı Arapça “rfh” kökünden gelen “rafāh” kelimesinden türeyerek dilimize yerleşmiştir. Türk Dil Kurumu refah kelimesini “bolluk, rahatlık ve varlık içinde yaşama” olarak tanımlamaktadır (Türk Dil Kurumu (TDK), <https://sozluk.gov.tr/>). Ülkeler açısından değerlendirildiğinde refah sahip olunan maddi veya parasal değerleri yansıtmaktadır (Erkan 2000: 132). Refah kişiden kişiye farklılık gösterebileceği ve kişisel olarak ortaya çıkabileceğinden subjektif bir kavramdır. Bu bağlamda refah terimi bireysel refah, sosyal koruma anlamlarında kullanılmaktadır. Bireysel refah kavramında refah terimi fayda kavramı anlamında kullanılmıştır ve bireylerin refahı istedikleri şeyleri elde etmeleriyle ilişkilidir. Bir diğer anlamda refah bireylere çocukluk, hastalık ve yaşlılık dönemlerini de kapsayan çok çeşitli koşullarda koruma sağlamak için sunulan hizmetleri ifade etmektedir. Refahın bu anlamı refah devleti kavramıyla yakından ilişkilidir. Buna göre refah devleti bireyleri hayatın çeşitli belirsizlikleri ve kötü olaylarına karşı güvencede tutacak hizmetleri sunan bir devlet modelidir (Aktan, Özkıvrak 2008: 8). Refah kavramının bu toplumsal ve kurumsal boyutu, özellikle modern devlet anlayışının evriminde önemli bir rol oynamıştır.

Refah devleti kavramının ortaya çıkışı tarihsel olarak farklı süreçlerde ve bağlamlarda gerçekleşmiştir. İlk olarak 1848 yılında Fransa Anayasa’sında kullanılmıştır. II. Dünya Savaşı döneminde Almanya’nın tehditlerine karşı tek başına ayakta durmaya çalışan İngiltere arasındaki zıtlığı ortaya koyabilmek adına 1941 yılında Başpiskopos William Temple tarafından kullanılmıştır. Ancak refah devleti kavramının literatürde yaygınlaşması ve günümüzde kullanılan anlamına yaklaşması 1942 yılında yayınlanan Beveridge Raporu ile gerçekleşmiştir. Modern anlamda refah devletinin temelleri İngiltere’de temel

eğitimi sağlamak için kullanılan yasal düzenlemelere ve 1883'te Almanya'da Bismark tarafından getirilen sosyal sigorta uygulamasına dayandırılmaktadır. Bu uygulamalar genelde refah devleti için başlangıç noktasını temsil etmektedir (Özdemir 2007: 16-17; Flora, Heidenheimer 1998: 19).

Refah devleti (welfare state), en genel ifadeyle, bireylere asgari düzeyde refah ve sosyal güvenlik sağlayan bir devlet modeli olarak tanımlanabilir. Ancak bu tanım ülkelerin ekonomik, siyasi ve kültürel yapısı ve tarihsel gelişimleri dikkate alındığında içinde bulunan zamana ve koşullara göre farklı şekillerde yapılabilmektedir. Bundan dolayı refah devleti kavramı ile alakalı üzerinde uzlaşıya varılmış tek bir tanım yoktur (Gümüş 2018: 34; Toprak 2015: 151). Bu kapsamda tarih boyunca incelendiğinde çeşitli şekillerde tanımlanan refah devleti, minimum sorumluluk veren tanımlardan, devlete geniş yetki alanı veren (eğitim, sağlık, sosyal yardım vb.) tanımlara doğru değişiklik göstermektedir (Özdemir 2004).

Refah devleti ile ilgili literatürde çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Asa Briggs (2000) refah devletini piyasa güçlerini üç temel boyutta yönlendirebilmek amacıyla siyaset ve kamu yönetiminin etkin bir biçimde kullanıldığı örgütlü bir yapı olarak tanımlamıştır. Buna göre ilk olarak refah devleti bireylere ve ailelere yaptıkları işlerden bağımsız olarak minimum düzeyde geliri garanti eder. İkinci olarak, toplumda karşılaşılabilmesi muhtemelen olan hastalık, yaşlılık, işsizlik gibi sosyal risklere karşı belirli güvenceler sağlanarak, bireysel ve ailevi krizlerin önüne geçilmesi sağlanır. Son olarak bireyler arasında toplumsal statü ayrımı gözetmeksizin sosyal hizmetler ile en yüksek yaşam standartlarının sağlanmasını mümkün kılar. Briggs'in tanımına göre sayılan bu üç işlev toplumda ekonomik ve toplumsal eşitliğin sağlanmasını desteklerken, bireylerin yaşam kalitesini de güvence altına alan bir ortamın sağlanmasını mümkün kılar (Briggs 2000: 16).

Esping Andersen (1990) refah devleti kavramını iki temel yaklaşımla tanımlamaktadır. Bunlardan ilki refah devletini gelir transferi, sosyal hizmet iyileştirmeleri gibi geleneksel sosyal iyileştirme modellerini içeren daha dar bir perspektiften ele almaktadır. İkinci yaklaşımda ise refah devleti kavramına daha geniş bir perspektiften yaklaşarak devletin yönetim ve düzenleme alanındaki faaliyetlerine dikkat çekmekte ve refah devletini politik ekonomi bağlamında değerlendirmektedir. Geniş perspektifte devlet sadece sosyal koruma mekanizması olarak değil istihdam sorunlarını, makroekonomik dengeyi sağlayan aktör olarak görülmektedir (Esping Andersen 1990: 1-5).

Gilbert (2002)'a göre refah devletini tanımlama çabaları kavramın çok boyutlu olarak ele alınmasına neden olmuştur. Bundan dolayı refah devleti kavramı ülkeden ülkeye, tarihsel gelişim, kültürel değerler, toplumsal yapı gibi faktörlerin etkisiyle değişiklik gösterebilir. Ona göre her devlet için farklı refah devleti varlığı söz konusu olabilmektedir. Ancak Gilbert her devlet için farklı şekilde gelişen refah devleti kavramının iki üç model arasında betimlemiştir. Bunlardan bir ta refah devletini dar kapsamda

ele alarak vatandaşların refahları üzerinde kısıtlı sorumluluğu olduğu; diğer uçta ise toplumdaki tüm bireylerin ortalama bir refah içerisinde yaşamaları devletin aslı görevi olarak görüldüğü ifade edilmiştir (Gilbert 2002: 20).

Aktan ve Özkıvrak (2008)'de "refah devleti, nakdi faydalar sağlamak yanında sağlık, eğitim, konut hizmetleri sunmak ve tam istihdama ulaşmaya yönelik önlemler almak suretiyle vatandaşlarına belirli bir gelir, gelecek güvencesi ve temel sosyal hizmetlerden yararlanma olanağı sağlayan ve bu doğrultuda ekonomik hayatın işleyişine müdahale eden, özel kesimin faaliyetlerini düzenleyerek ya da bizzat Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) aracılığıyla faaliyette bulunarak ekonomik hayatı kontrol eden ve yönlendiren devlettir" olarak ifade edilmiştir (Aktan, Özkıvrak 2008: 11).

Refah devletinin tanımlarına bakıldığında refah devletine kapsamlı bir amaç, gerekçe ve faaliyet alanı belirlenmiş, temel vatandaşlık hakları çerçevesinde tüm bireylerin yaşam koşullarının iyileştirilmesi yönünde devletin sorumluluğunu vurgulayan genel bir görüş birliğinden söz edilmiştir (Durdu 2009:41). Refah devletinin amacı, toplumda refah düzeyi bakımından farklı durumlarda bulunanların, yapılan çeşitli düzenlemeler ve uygulamalarla, kötü ekonomik ve sosyal koşullardan korumak ve kurtarabilmektir (Özdemir 2007:21). Bu kapsamda refah devletini müdahaleci, düzenleyici ve geliri yeniden dağıtıcı olmak üzere üç şekilde betimlemek mümkündür. Müdahaleci yönü, piyasa başarısızlıklarına karşı harekete geçmesi ve doğan sorunların çözümüne yönelik önlemler almasıyla; düzenleyici yönü istihdam edilen bireylerin düşük ücretler nedeniyle sefalet düşmesini engellemek için asgari ücreti belirlemesi, sosyal güvenlik ve sosyal yardım hizmetleri vb. düzenlemesiyle; geliri yeniden dağıtıcı olması ise vergiler ve transfer harcamaları ile gelir dağılımı üzerinde etkili olarak sınıflar arası gelir eşitsizliklerinden doğan huzursuzluk ortamını engelleyebilmesiyle ifade edilebilmektedir (TÜSİAD 1995: 73-74).

1.7. Refah Devletinin Tarihsel Gelişimi

Refah devleti kavramı tarihsel olarak eskilere dayandırılabilirse de esasen sanayi devrimi sonrası ortaya çıkmıştır. Refah devleti kavramının bugünkü halini almasında farklı süreçler etkili olmuştur. Bundan dolayı bölüm kapsamında modern refah devletinin ortaya çıkışı ve gelişimi dört başlık altında incelenecektir. İlk dönem refah devletinin doğuşuna (1880 öncesi) kadar olan dönemdir. Bu dönemde paternalist bir anlayış hâkimdir; sorunların giderilmesinde ise aileler, gönüllü kuruluşlar, hayırseverlik hareketleri ve devlet transferleri ön plandadır. İkinci dönem 1880-1945 yılları arasındaki refah devletinin ortaya çıktığı ve çalışanların sosyal sigorta kurumlarının korunması altında olduğu dönemdir. Refah devletinin altın çağını yaşadığı 1945-1975 yılları arası üçüncü dönemi oluşturmaktadır. Bu süreçte sosyal sigortaların yanında devletin fonksiyon ve kurumlarının genişlediği, bireylerin yaşam standartlarını yükseltmenin amaç haline geldiği dönemdir. 1975 sonrası dönem ise refah devletinin

dördüncü dönemidir. Bu süreç refah devletinin krize girdiği ve yeniden yapılandırma arayışlarının olduğu süreçtir (Özdemir 2007: 177-178).

1.7.1. Refah Devleti Öncesi Dönem (1880 Öncesi)

Refah devleti öncesi dönemin başlangıcı eski Yunana kadar dayandırılrsa da ortaya çıkışıyla ilgili ilk örnekler Orta Çağ Avrupa'sında görülmüştür. Bu dönemde özel mülkiyet düşüncesi kabul edilmiş ve zenginliğin insanlar arasında eşitsizliğe yol açabileceği düşüncesi doğrultusunda bireyler zenginlik hırsına kapılmadan servetlerinden sosyal hizmetlere pay ayırmış ve bu şekilde servet birikimi ahlaki ve toplumsal açıdan kabul edilebilir bir hâle getirilmiştir (Tuz 2010: 36). Refah devleti kapsamında olmasa da bu dönemde sosyal refah hizmetleri aile, akrabalar, dini kurumlar, mesleki birlikler vb. tarafından sağlanmıştır.

1348-1349 yılları arasında İngiltere'de yaşanan işgücü kıtlıkları istihdam eksikliği, salgın hastalıklarda artış vb. meydana gelmesi ilk kez devletin sosyal sorunlara doğrudan müdahalesini gerekli kılmıştır. Bu sürece kadar dini kurumlar, aile vb. ile sağlanan sosyal yardımlar, korumaya muhtaç insan sayısının aşırı artması ve feodal yapının bozulması nedeniyle bireylerin temel ihtiyaçlarında devletin sorumluluk üstlenmesini gerekli kılmıştır (Ersöz 2003: 123). Bu kapsamda İngiltere'de 1300'lü yılların ortalarından 1800'lü yılların ortalarına kadar bir dizi Yoksulluk Yasası yapılmıştır. Bunlardan en önemlisi I. Kraliçe Elizabeth tarafından 1601 yılında yapılmış ve sosyal refah politikalarının şekillenmesinde etkili olmuştur (Zastrow 1993: 14). Yoksulluk Yasası, askerler dışında toplumda yer alan sakatlar, yoksullar ve çocuklara destek sağlamayı amaçlayan ilk düzenlemelerden biri olarak kabul edilmektedir. Yasayla birlikte her bir birey içinde bulunduğu topluluktaki yoksullara karşı sorumlu tutulurken, belirli sosyal gruplara yönelik kamusal destekte kurumsallaştıran ilk yasal düzenlemelerden biri olduğundan tarihsel öneme sahiptir (Çadırcı 2022: 140). 200 yıldan fazla uygulanan yasa sanayileşmeyle birlikte toplumun ekonomik olarak ezilmesine neden olmuştur. Ekonomideki ve felsefi görüşlerdeki değişim sonucunda 1834 yılında yeni bir Yoksulluk Yasası yürürlüğe konmuş. Ancak bu yasa yoksul bireylere farklı davranarak çeşitli sınıflamaları ortaya çıkarmıştır. Yasa ile yoksulların büyük kısmı ıslah evlerinde çalışmak zorunda kalırken, çalışmayanların hapsedilmesi veya cezalandırılması gibi yaptırımlarla karşı karşıya kalması söz konusu olmuştur (Özdemir 2007: 142).

1.7.2. Refah Devletinin Doğuşu (1880-1945)

18. yy.' da İngiltere'de başlayan sanayi devrimine kadar bireylerin yaşam koşulları ve beklentileri bugünkü kadar yüksek olmadığı, alt ve üst kesimin gelir ve yaşam standartları arasında çok fark olmadığından sosyal politika ya da sosyal refah hizmetleri aile, dini kurumlar, gönüllü organizasyonlar gibi informel yapılar aracılığıyla yürütülmekteydi (Ersöz 2003: 124). Ancak sanayi devrimiyle

geleneksel toplumsal yapıların çözülmesi, kentleşme ve demografik dönüşümler kapitalist üretim ilişkilerinin yaygınlaşmasına neden olmuştur. Bu süreç sosyal devletin oluşmasına zemin hazırlamıştır (Poyraz 2013: 528).

Gerçek anlamda refah devleti 1870'li yıllarla birlikte şekillenmeye başlamıştır. Refah devletinin kurumsal temelleri 1880'lerin başlarında Otto von Bismarck tarafından getirilen sosyal güvenlik düzenlemeleriyle atılmıştır. Bu dönem devletin bireylerin karşı karşıya kalabilecekleri risklere karşı sorumluluk üstlendiği ve refah devletinin tarihsel başlangıcını simgelemektedir (Özdemir 2007: 182), Sosyal güvenlik ile ilgili düzenlemeler kapsamında 1880'de sağlık sigortası, 1883'te hastalık sigortası, 1884'te iş kazası sigortası, 1889'da da emeklilik sistemi getirilmiştir (Flora, Heidenheimer 1981: 83). Bu düzenlemeler diğer ülkelere de yayılarak 1981 yılında Danimarka'da benzer bir sistem olarak, 1989 yılında Yeni Zelanda'da primsiz emekli aylığı olarak uygulanmaya başlanmıştır. İngiltere'de sosyal güvenlik sistemi, 1908 yılında hastalık ve işsizliğe karşı sağlanan sosyal güvencelerle temellerini atmıştır. Sistemin kurumsallaşması ve genişlemesi 1942 yılında yayımlanan Beveridge Raporu ile olmuştur. Raporun hazırlanmasına zemin hazırlayan süreç hastalık ve işsizliğe karşı güvence sağlanmasını mümkün kılmaktır. Rapor kapsamında cehalet, hastalık, yoksulluk, işsizlik ve sefaletle karşı kapsamlı bir mücadele planı sunulmuştur. 1946-1948 yılları arasında raporda öngörülen politikaların geniş kapsamlı bir şekilde uygulanması hem İngiltere için hem de diğer refah devletlerinde yeni bir sosyal güvenlik anlayışının ortaya çıkmasına yol açmıştır (Dilnot 2003: 2-3).

İngiltere ve Almanya'da başlayan sonrasında diğer gelişmiş ülkelere yayılan reformlar I. Dünya Savaşı ile birlikte durma noktasına gelmiştir. Devletin başta konut, sağlık, emekli aylığı ve rehabilitasyon olmak üzere birçok alanda artan sorumlulukları için yapılan kamu harcamaları savaşla başa çıkabilmek adına savunma harcamalarına aktarılmıştır. Savaş sonrası sosyal eşitsizliklerde ve ekonomik belirsizliklerde yaşanan artışla birlikte sosyal reformlara duyulan ihtiyaç artmış ve politika geliştirme süreçleri yavaş yavaş canlanmaya başlamıştır (Özdemir 2007: 183).

I.Dünya Savaşı ve sonrasında meydana gelen 1929 Büyük Buhran devletin yapısında değişimleri meydana getirmiş, daha müdahaleci bir yapıya bürünmesine neden olmuştur. Devletin müdahaleci rolü, sınıf çatışmalarını dengeleme ve toplumsal uzlaşmayı sağlama amacına dayalı bir yaklaşımı yansıtmaktadır. 1929'daki kriz sonrasında devlet ekonomik faaliyetleri yönlendiren aktör olmanın yanında, işveren, sendikalar ve devlet arasındaki ilişkiyi düzenleyen bir yapı olarak sosyal hayatta belirgin bir rol üstlenerek refah devletinin kurumsal olarak güçlenmesini sağlamıştır. Bu süreç refah devleti anlayışına ilişkin yeni fikirlerin ortaya çıkışının önceki dönemlerde var olan düşüncelerle kademeli olarak bütünleşmesini ve devletin sosyal bir düzenleyici aktör olarak etkinliğinin kabul edildiği anlamını taşımaktadır (Hugh 1990: 132). Aynı zamanda bu dönemde devletler tarafından yapılan sosyal harcamalar incelendiğinde artış yaşandığı görülmüştür Lindert'e (1983) göre, 1930

yılında sosyal harcamaların Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) içindeki payı Almanya’da %4,87 ile en yüksek seviyeye ulaşırken; İrlanda (%3,74), Danimarka (%3,11), Finlandiya (%2,97), İsveç (%2,59), Yeni Zelanda (%2,43), Norveç (%2,39) ve İngiltere (%2,24) gibi ülkelerde de önemli artışlar görülmüştür (Lindert aktaran Güç 2015: 39-40).

1.7.3. Refah Devletinin Altın Çağı (1945-1975)

Literatürde genel olarak refah devletinin altın çağı olarak anılan dönemde sosyal refah devleti uygulamaları hız kazanmış ve ülkelerin sosyo-ekonomik yapısı 40-50 yıl öncesine kıyaslandığında tamamen değişim geçirmiştir. II. Dünya Savaşı sonrası dönemde yaşanan ekonomik büyüme, sanayileşme sürecinin hız kazanması, sermaye birikiminin artması ile refah devletinin kaynakları artmış ve toplumdaki tüm gruplar ekonomik büyümeden iyi bir pay almıştır. Bu dönemde, sosyal güvenlik sistemlerinin genişlemesi, kamu hizmetlerinin yaygınlaştırılması ve gelir dağılımında görece bir iyileşmenin sağlanması, refah devletinin en güçlü ve istikrarlı evresini temsil etmiştir (Özcan 2016: 137). Refah devletinin gelişiminde ulusal politikaların yanında Birleşmiş Milletler (BM), Uluslararası Çalışma Örgütü (UÇÖ) ve Avrupa Birliği (AB) gibi uluslararası kuruluşlar ile bu kuruluşların yayımladığı belgeler de belirleyici bir rol oynamıştır. Bu durum refahın küresel düzeyde yayılması ve uluslararası kurallara dayalı sosyal politika anlayışının oluşmasına katkı sağlamıştır (Özdemir 2005: 161).

Bu dönemde refah devletinin gelir ve harcamalarında artış meydana geldikçe vatandaşlar eğitim, sağlık, konut, sosyal güvenlik, tam istihdam ve gelir dağılımı gibi sosyal politika ve refah hizmetlerinin kapsamı genişlemiş ve refah devletinin kurumsallaşan bu hizmetleri vatandaşlar tarafından “refah hakkı” olarak görülmeye başlanmış, devletten beklentiler giderek artmıştır (Özdemir 2005: 160-161). Özellikle gelişmiş ülkelerin toplam kamu harcamalarının Gayri Safi Milli Hasıla’ya (GSMH) oranı istikrarlı bir şekilde artış göstermiştir.

Tablo 2. Toplam Kamu Harcamalarının ve Sosyal Güvenlik Sistemlerinin GSMH İçindeki Oranları (%), (1950 - 1975)

	Toplam Kamu Harcamaları		Sosyal Güvenlik Transferleri	
	1950	1975	1950	1975
Avusturya	25	40,3	7,8	13,9
Belçika	26,3	44,9	9,6	18,9
Danimarka	19,4	47,9	5,8	15
Finlandiya	26,9	37,2	5,8	8,8
Fransa	28,4	42,4	11,3	20
Almanya	30,8	45,6	12,4	16,7
İtalya	27,8	43,1	9,3	19,6
Hollanda	27	54,3	6,6	26,1
Norveç	25,5	46,5	4,9	16
İsveç	37,5	51	6,3	16,6
İsviçre	20,8	27,4	5,9	10,2
İngiltere	30,4	46,1	5,7	11,1
ABD	27,4	36,2	3,3	11,5
Kanada	26,8	41,2	5,8	10,4

Kaynak: (Khol 1990:310)

Tablo 2’de ülkelerin refah devleti kapsamında sosyal güvenlik sistemlerinin 1950 ve 1975 yıllarında GSMH içindeki oranları karşılaştırmalı olarak verilmiştir. Tablodan görüldüğü üzere tüm ülkelerde sosyal güvenlik transferlerinde artış görülmüştür. Verilen ülke örnekleri özelinde incelendiğinde hem toplam kamu harcamaları (%27’den %54,3’e) hem de sosyal güvenlik transfer harcamalarında (%6,6’dan %26,1’e) en büyük artış Hollanda’da görülmüştür.

Tablo 3. Seçilmiş Ülkelerin Kamu Harcamalarının GSYH İçerisindeki Payı (%), (1960-1980)

Ülkeler	1960	1970	1980
ABD	27,8	31,6	31,8
Almanya	32,0	38,6	47,9
Danimarka	24,8	40,2	56,2
Fransa	34,6	38,5	46,1
Hollanda	33,7	45,5	54,9
İngiltere	32,6	38,8	43,0
İspanya	13,7	22,2	32,2
İsveç	31,1	43,3	60,1
İtalya	30,1	34,2	41,9
Yunanistan	17,4	22,4	33,1

Kaynak: (Ersöz 2004:41)

Tablo 4. Sosyal Harcamaların GSYH İçindeki Oranları (%), (1962 - 1975)

Yıllar	Almanya	Fransa	İtalya	Hollanda	Belçika	Danimarka
1962	17,5	16,3	14,3	13,7	15,5	-
1963	17,7	17,2	15,1	15,5	15,7	-
1964	17,8	17,4	15,5	15,8	14,9	-
1965	18,2	17,9	17,4	16,9	16,3	-
1966	18,7	18,2	18,1	18,2	15,5	-
1967	20,2	18,4	17,8	18,9	16,9	-
1968	20,2	18,6	18,9	19,3	17,8	-
1969	19,8	18,3	18,9	19,9	18,7	-
1970	19,9	18,9	18,8	20,7	18,5	19,4
1971	21,9	19,1	20,2	22,0	18,9	20,6
1972	22,7	19,2	21,7	23,1	20,3	21,0
1973	23,2	19,6	16,9	23,7	20,5	20,8
1974	24,7	20	16,3	25,6	21,6	24,5
1975	27,9	22,7	23,9	28,3	24,4	27,6

Kaynak: (Khol 1990:319)

Ülkelerin GSYH içerisindeki kamu harcamaları ve sosyal harcamaları oranları Tablo 3 ve Tablo 4'te gösterilmiştir.

Daha önce de belirtildiği üzere refah devleti kapsamında yapılan faaliyetler ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Bu kapsamda incelendiğinde ülkelerin kamu harcamalarında 1960'ların başından 1980'lerin başlarına kadar istikrarlı bir şekilde artış göstermiştir. Bu dönemdeki en belirgin artış ise, OPEC kaynaklı petrol krizlerinin etkili olduğu 1970'li yılların ortaları ve sonlarında yaşanmıştır (Özdemir 2005: 162). Ülkelerin sosyal harcamalarının GSYH içerisindeki oranlarına bakıldığında 1966 yılına kadar hiçbir ülkenin sosyal harcama payı %20'leri geçmemektedir. Bu oranın %30'lara yaklaşması ancak 1975 yılına bulmuştur. Sosyal harcamaların artış oranları incelendiğinde 1962-1975 yılları arasında en fazla artış Hollanda'da gerçekleşirken en az değişim ise Fransa'da yaşanmıştır.

1945-1975 yılları arasında demokrasinin gelişimi, sosyal refah kurumlarının yapısında yaşanan gelişmeler, sosyal harcamalarda gerçekleşen artışlar, toplumsal dayanışmayı güçlendirmiş, diğer yandan vatandaşların refah devleti kurumlarına yönelik algılarını dönüştürmüştür. Böylelikle refah devleti işlevsel, siyasal ve toplumsal anlamda meşruiyet kazanmıştır (Güç 2015: 42).

1.7.4. Refah Devletinin Krizi (1980 ve Sonrası)

1973 yılında petrol fiyatlarında artışla birlikte ortaya çıkan sosyal ve ekonomik krizler, 1929 bunalımından sonra ortaya çıkan Keynesyen müdahaleci devlet anlayışının etkinliğinin zayıflamasına neden olmuştur. Bu süreçte devletin işlevi ve görevleri üzerine tartışmalar artmış, devletin ekonomiyeye ve sosyal yaşama müdahalesinin azaltılarak küçültülmesi gerektiği öne sürülmüştür. Petrol kriziyle

birlikte girilen stagflasyon sürecinden çıkışta Keynesyen politikaların başarısız olması, krizin nedenlerinin refah devleti uygulamalarına atfedilmesine neden olmuştur. Kamu harcamalarının yüksekliği, işgücü piyasasındaki katılıklar ve sosyal transferlerin ekonomik verimliliği olumsuz etkilediği yönündeki eleştiriler sonucunda liberal eğilimler ekonomi politikalarında yeniden etkinlik kazanmıştır (Eser, Memişoğlu, Özdamar 2011: 207).

1970'li yıllarda yaşanan krizlerin yanında refah devletinin altın çağının sona gelmesinde yaşanan çok yönlü ekonomik, toplumsal ve demografik gelişmelerin etkisi olmuştur. 1970'li yılların başlarından itibaren yaşanmaya başlayan ve 1990 ve 2000'li yıllar boyunca devam eden teknolojik gelişmelerin hız kazanması sağlık alanında yeni ilaçların, teşhis ve tedavi yöntemlerinin ortaya çıkması, küreselleşmenin ivme kazanması Avrupa'daki bütünleşme süreci, sanayileşme sonrası hizmet sektörünün büyümesi ve yaşlı nüfusun artan oranı gibi dinamikler refah devletlerini yeni koşullarla yüz yüze bırakmıştır. Yaşanan bu gelişmeler sonucunda 70'li yılların ortasından itibaren refah devleti modelleri ciddi eleştirilerle karşı karşıya kalmıştır (Aktan, Özkıvrak 2008: 76).

Refah devletine yönelik eleştirilerin artması ve liberal eğilimlerin ekonomi politikalarında yeniden etkinlik kazanmasıyla oluşturulan yeni düzende küresel ölçekte tek bir pazar oluşturmak amaçlanmıştır. Bu doğrultuda mal, hizmet, sermaye ve işgücü hareketlerinin tam anlamıyla serbestleştirilmesiyle küreselleşme gerçekleştirilmiştir. Kurulan bu düzende amaç devletin yalnızca temel görevlerle sınırlı bir rol üstlendiği, refah devleti kavramının yok olduğu ve ekonomik faaliyetlerde özel girişimin önemli hale geldiği bir ekonomik düzen yaratmaktır (Özdemir 2007: 263). Bu doğrultuda ülkelerin refah devleti kapsamında sosyal harcamalarını azaltıp yerine kamu gelirlerini artırıcı hedefli politikalara yönelmesi gerekli görülmüştür. Bu eğilimler doğrultusunda, sosyal refah sistemlerinde önemli bir dönüşüm yaşanmış; işsizlik sigortası, malullük yardımları ve aile destekleri gibi politikalar yerine bireyleri işgücü piyasasında tutmaya yarayacak politikalara geçilmeye başlanmıştır. Böylelikle hak temelli sağlanan sosyal yardım politikaları yerini destek süreleri daha kısa olan, belirli şartların sağlanması koşuluyla verilen politikalara bırakmıştır (Özdemir 2007: 266-267).

Tablo 5. Seçilmiş Ülkelerin Kamu Harcamalarının GSYH İçerisindeki Payı (%)

Ülkeler	1985-90	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2010	2020	2024
ABD	33,5	34,2	34,8	34,1	33,1	32,9	32,4	31,4	30,5	30,2	29,9	33,9	46,2	41,6
Almanya	44,7	44,2	45,0	46,2	45,9	46,3	47,3	46,5	46,0	46,2	43,3	-	52,3	45
Avustralya	35,2	34,7	36,4	36,5	35,6	35,7	34,9	33,7	33,3	32,9	32,6	35,6	37,2	35
Danimarka	54,0	54,5	55,5	58,1	58,0	56,6	56,3	54,4	53,4	51,8	49,9	-	55,1	58
Finlandiya	42,9	52,7	57,7	59,1	57,5	54,3	54,0	51,3	48,1	47,1	43,9	-	53,1	55
Fransa	50,3	50,2	51,7	53,9	53,8	53,5	53,8	52,8	52,1	51,8	51,0	-	53,4	56
Hollanda	51,1	49,5	50,0	49,9	47,6	47,7	45,6	44,4	43,4	43,3	41,6	-	43,3	50
İngiltere	38,8	41,1	43,0	43,2	42,6	42,2	40,7	38,9	37,7	37,1	37,0	36,8	50,3	49
İrlanda	45,7	41,3	41,7	41,3	41,1	38,0	36,4	34,2	32,2	31,9	29,3	-	29	48
İspanya	40,2	42,7	43,9	47,2	45,1	44,0	42,8	41,2	40,6	39,6	38,8	39,2	52,3	45
İsveç	56,7	58,9	64,3	67,5	64,8	61,9	59,9	58,0	55,5	55,1	52,7	55,1	53,1	51
İtalya	50,2	54,0	53,2	55,4	52,7	51,1	51,3	48,5	47,3	46,7	44,4	46,7	53,8	50
Kanada	44,0	48,9	49,9	48,7	46,3	45,0	43,1	40,5	40,2	38,7	37,7	41,1	52,5	42
Norveç	47,2	50,6	52,0	51,0	49,9	47,6	45,4	43,8	46,3	45,8	40,8	-	44	44
Yeni Zelanda	48,9	45,3	44,8	41,4	39,3	38,6	37,6	38,4	39,5	39,0	38,6	48	-	48
Yunanistan	43,6	43,8	45,9	48,1	46,0	54,6	52,4	50,8	50,7	52,1	52,3	-	52,9	-

Kaynak: (OECD 2003 aktaran Özdemir 2007: 268; OECD 2023a; OECD 2023b)

Tablo 6. Kamu Kesiminde Yapılan Sosyal Harcamaların Gelişimi (GSYH'nin ve Kamu Harcamalarının Yüzdesi Olarak)

Ülkeler	GSYH'nin %'si Olarak								KH'nin %'si Olarak							
	1980	1985	1990	1995	1998	2010	2020	2024	1980	1985	1990	1995	1998	2010	2020	2024
ABD	13,5	13,3	13,9	15,9	15,0	19,0	23,0	21,0	42,8	46,1	46,3	51,6	43,8	52,3	49,7	50,5
Almanya	22,5	23,0	22,5	29,1	29,2	25,0	27,0	26,0	-	-	-	53,1	61,5	67,6	51,9	57,8
Avustralya	11,3	13,5	14,4	18,1	18,9	18,8	-	-	32,4	34,1	40,2	48,5	55,0	53,7	-	-
Avusturya	24,8	26,3	26,2	29,0	27,8	27,0	28,0	28,5	50,4	49,9	51,3	53,0	53,7	55,7	50,9	53,8
Danimarka	29,3	28,2	30,2	33,6	30,9	28,8	28,0	30,0	54,8	49,7	54,0	56,9	55,5	-	50,9	51,7
Finlandiya	19,3	23,8	25,7	32,3	27,5	30,6	30,0	30,0	49,1	53,4	55,1	56,8	54,5	-	56,6	54,5
Fransa	21,3	26,9	26,5	29,6	29,5	31,7	31,0	32,0	46,9	51,8	53,5	55,3	56,6	-	58,1	57,1
Hollanda	28,9	29,5	30,8	29,6	28,6	22,3	23,0	23,0	-	-	-	43,5	61,9	57,2	50	46
İngiltere	20,2	24,2	22,0	26,7	25,6	21,5	21,0	22,0	45,8	53,5	53,3	61,0	65,2	46,9	45,4	44,9
İrlanda	18,5	23,5	19,0	19,6	15,8	23,0	25,0	25,0	-	-	46,6	50,4	47,8	-	50	52,1
İspanya	15,8	18,1	19,3	21,0	19,7	25,4	25,0	25,0	-	-	-	47,7	48,4	56,1	48,1	55,6
İsveç	30,2	31,3	32,3	35,8	34,1	26,7	27,0	27,0	-	-	-	55,8	59,1	59,3	50,9	52,9
İtalya	19,2	22,2	25,0	25,2	26,4	28,9	28,5	29,0	-	-	46,2	48,1	54,3	67,2	53	58
Kanada	13,3	17,0	18,2	19,2	18,0	17,2	18,0	18,0	32,7	35,6	37,2	39,9	41,3	41	38,9	42,9
Norveç	18,8	20,0	27,2	28,6	28,2	23,9	24,0	24,0	41,3	46,7	53,0	58,0	58,8	55,6	51,8	54,5
Portekiz	12,2	13,0	14,5	18,3	19,3	22,0	24,0	24,0	-	-	-	42,6	44,1	51,6	50	53,3
Yeni Zelanda	19,1	19,4	22,5	19,3	21,0	19,7	-	20,0	-	-	54,9	39,9	51,2	61,6	-	41,7

Kaynak: (OECD 2003 aktaran Özdemir 2007: 267; OECD 2023a; OECD 2023b)

Tablo 5'te 1985 yılından itibaren ülkelerin kamu harcamalarının GSYH içerisindeki payı verilmiştir. 1993 yılından itibaren küresel düzeyde kamu harcamalarında belirgin bir azalma eğiliminin ortaya çıkmıştır. Bu tarihe kadar gözlemlenen istikrarlı artış trendi, yerini kamu harcamalarının kısıtlanmasına yönelik politikalara bırakmıştır. Örneğin, bu oran Danimarka'da %58,1'den %49,9'a, Finlandiya'da %59,1'den %43,9'a, Fransa'da %53,9'dan %51'e, İngiltere'de %43,2'den %37'ye, düşmüştür. Kamu harcamalarında dikkat çekici bir düşüş gerçekleşirken sosyal harcamaların ise neredeyse tüm ülkelerde istikrarlı bir artış gösterdiği dikkat çekmektedir. Tablo 6'da görüldüğü üzere sosyal harcamaların milli

gelir içindeki payı ve toplam kamu harcamaları içerisindeki oranı bakımından da sürekli bir artış göstermektedir. Aynı örnekler üzerinden incelenecek olursa sosyal harcamaların GSYH içerisindeki oranları, Danimarka'da %29,3'ten %30,9'a, Finlandiya'da %19,3'ten %27,5'e, Fransa'da %21,3'ten %29,5'e, İngiltere'de %20,2'den %25,6'ya tırmanmıştır. Buradan görüldüğü üzere neoliberal ilkeler geçerli olsa bile sosyal harcamaların beklendiği gibi azalma trendine girmediği ve önemli bir bölümünün hala uygulanmaya devam ettiği anlaşılmaktadır (Özdemir 2007: 267-271). Kamu harcamalarında 1990'lı yıllarda görülen dikkat çekici düşüşe rağmen, özellikle 2020 sonrası dönemde kamu harcamalarının GSYH içindeki oranında belirgin bir yeniden artış dikkat çekmektedir. Bu durum büyük ölçüde 2008 finansal krizi sonrası kamu müdahalesinin artması ve özellikle COVID-19 pandemisi gibi olağanüstü durumlarda kamu harcamalarının genişlemesi ile ilgilidir. Özellikle 2020'de yaşanan COVID-19 pandemisi, devletin yeniden ekonomiye aktif müdahalesini zorunlu kılmış; bu da kamu ve sosyal harcamalarda geçici ama çarpıcı artışlara neden olmuştur. 2024 itibarıyla bazı ülkelerde bu harcamalar pandemi öncesine göre daha yüksek seviyelerde kalmayı sürdürmektedir.

1.8. Refah Devletinin Geleneksel Sınıflandırması

Refah devletinin gelişiminde ülkelerde sosyal koruma sistemleri finansman ve kapsam bakımından farklılaşmıştır. Refah devleti kapsamında öne çıkan üç temel sistem bulunmaktadır. Bunlardan ilki, bireyin sosyal haklarını kendi ya da işvereni tarafından yapılan katkılara dayandıran Bismarck Sistemi; ikincisi, evrensel bir anlayışla tüm nüfusu kapsayan ve kamu kaynaklarıyla finanse edilen Beveridge Sistemi; üçüncüsü ise, her iki modelin çeşitli yönlerini birleştiren ve uygulamada esneklik sağlayan Karma Sistem'dir. Aşağıda bu sistemlerin temel özellikleri ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

1.8.1. Bismarck (Alman) Sistemi

Modern refah devletinin temelini oluşturan sosyal politika uygulamalarının ilk ögeleri, 19. yüzyılın sonlarında Almanya'da ortaya çıkmıştır. 1883-1889 yılları arasında ilk olarak iş kazaları, sonrasında hastalık ve yaşlılık-malullük ile ilgili üç yasa kabul edilmiştir. Bismarck tarafından geliştirilen bu politikaların nedeni Almanya'da gelişen ve güçlenen sanayi sonrasında yoksullukta artış meydana gelmesidir. Bu politikalar, sanayileşme sürecinde artan toplumsal eşitsizlikleri dengelemek ve işçi sınıfının yaşam koşullarını iyileştirmek amacıyla hayata geçirilmiştir (Durdu 2009: 46). Birçok ülkede uygulama alanı bulan Bismarck modelinin, sosyal güvenlik sisteminden yararlanan vatandaşların ödemeleri prime dayalı olarak gerçekleşmektedir. Yardımların düzeyi bireylerin sisteme yaptıkları katkı düzeyine göre belirlendiğinden daha fazla prim ödeyen kişiler daha yüksek düzeyde yardımlardan faydalanabilmektedir. Finansmanı işçi ve işveren tarafından sisteme yapılan katkılarla gerçekleşmektedir (Egeli 2003: 23).

Bismarck sitemi, çalışma esasına dayanan ve Fransa, Almanya, Türkiye gibi ülkelerde uygulanan sigorta modelidir. Bu sisteme kategorisel sistem de denilmektedir. Sistem, temel olarak bireyleri bir işte çalışmaları halinde sosyal hukuk açısından güvence altına almakta ve yararlananların ödedikleri sigorta primleriyle finanse edilmektedir. Bu yönüyle, sistem karşılıklılık ilkesine dayanmaktadır. Ancak bu ilke gereği, sosyal güvenlik hizmetlerinin tüm nüfusu kapsamaya her zaman mümkün olmamakta; yalnızca prim ödeyen bireyler bu kapsama dâhil olabilmektedir. Bu kapsamda emeklilik sistemi, Bismarck tipi karşılıklılık ilkesinin en çok vurgulandığı ve somutlaştığı alanlardan biri olarak ön plana çıkmaktadır (Özdemir 2007: 156-157).

1.8.2.Beveridge (İngiliz) Sistemi

İngiltere'de refah devletinin gelişimi ve kurumsallaşmasında, John Maynard Keynes'in ardından etkili isimlerden biri William Henry Beveridge olmuştur. Beveridge'nin 1942 yılında hazırladığı "Beveridge Raporu" hem İngiltere'de hem de tüm dünyada refah devleti anlayışının şekillenmesi ve uygulanmasında önemli katkılar sunmuştur (Erdal 2012: 72). Beveridge Sistemi "evrensel sistem" olarak da adlandırılabilir. Sistemle planlanan sosyal sigorta rejiminin dört temel özelliği mevcuttur. Bunlarda ilki bireylerin iş ve gelir durumlarından bağımsız olarak nüfusun tamamını kapsamaya yöneliktir. Bu yönüyle evrensel nitelik taşır. İkincisi, birleşik ve sade bir yapıya sahiptir; bu da, tek bir prim aracılığıyla gelir kaybına yol açabilecek tüm risklerin güvence altına alınmasını sağlar. Üçüncüsü, bireyin geliri ne olursa olsun ödeneceği için tek biçimlidir. Son özelliği ise merkezi bir sistemdir ve tek bir kamu hizmeti çatısı altında düzenlenmesini öngörür (Rosanvallon 2004: 123).

Almanya'da 1880'li yıllarda gerçekleştirilen sosyal reformların, sanayileşmenin öncülerinden biri olan İngiltere'yi önemli ölçüde etkilemiş ve sosyal refah devletinin gelişimi açısından Almanya'dan sonra öne çıkmıştır. Beveridge sisteminde Bismarck modelindeki gibi yalnızca çalışanların değil tüm bireylerin ayırım yapmaksızın sosyal güvenceden faydalanabilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda sosyal adaletsizliklerin ortadan kaldırılabilmesi modern sosyal güvenlik sistemlerinden biri olmuştur. Bismarck sistemi daha çok çalışanları koruma amacı ile uygulanırken, Beveridge sistemi yoksullukla mücadele amacına yönelik uygulanmaktadır. Bu kapsamda İngiltere vatandaşlarının sosyal güvenlik kapsamına alınması, herkesin erişebileceği kapsayıcı bir ulusal sağlık hizmeti ağının oluşturulması ve tam istihdamın sağlanması olmak üzere üç amaçlı sosyal devlet politikası önerilmiştir (Durdu 2011: 47).

1.8.3.Karma (Hollanda) Sistemi

"Karma Sistem", sosyal güvenlik alanında hem çalışan gruplara yönelik sosyal sigorta düzenini hem de tüm vatandaşları kapsayan evrensel bir ulusal sigorta modelini bir arada barındırmaktadır. Bu sistemde Bismarck modelindeki gibi işçi sigortaları, Beveridge sistemindeki gibi halk sigortaları ve ulusal

sigortaları ile sosyal yardım uygulamalarını içeren karma bir sosyal güvenlik sistemi geliştirilmiştir. (Durdu 2011: 47). Bu sistemin finansmanı için 15-65 yaş aralığında bulunan bireylerden prim kesintisi yapılırken, yaş aralığının altında veya üstünde olan bireylerden herhangi bir kesinti yapılmamaktadır. İşçi sınıfı için kesintiler belirli bir yüzdelik oran üzerinden işverenler aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Bu kesintiler daha sonra sağlık hizmetleri, yaşlılık aylığı ya da malullük yardımları gibi durumları karşılamayı amaçlamaktadır (Atatanır 2009: 14).

Hollanda'da uygulanan bu model II. Dünya Savaşı'ndan sonra oluşmuştur. Ancak 1980'li yıllardaki ekonomik kriz bireyselleşmenin artması ve toplumsal cinsiyet rollerindeki değişim gibi modernizasyon süreçlerine bir tepki olarak yeniden yapılandırılmıştır. 1987 yılında ücretle bağlantılı işsizlik, hastalık ve sakatlık sigortaları alanında önemli reformlar gerçekleştirilmiştir. Bu reformlarla birlikte, bu sigorta programlarının kişinin önceki gelirini karşılama oranı (yani sigorta kapsamındaki kişiye yapılan ödemelerin, geçmiş maaşının ne kadarını karşıladığı) %80'den %70'e düşürülmüştür. Sakatlık ve işsizlikle bağlantılı ödeneklerde süre bireyin yaşına ve çalışma hayatında bulunduğu süreye göre sınırlandırılmıştır (Özdemir 2007: 160).

1.9. Refah Devleti ve Yoksullukla Mücadele

Yoksullukla mücadele konusunda, tarih boyunca farklı toplumlar çeşitli uygulamalara başvurmuştur. Batılı ülkelerde, modern sosyal devlet uygulamalarının ortaya çıkmasından önce, bu alandaki yardımlar ağırlıklı olarak dini inançlar ve geleneksel değerler doğrultusunda; aile, komşuluk ilişkileri, vakıflar, yerel topluluklar ve kilise gibi devlet dışı kurumlar aracılığıyla yürütülmüştür. Devletin yoksullara yönelik ilk sistematik müdahalelerine ise, Orta çağ İngiltere'sinde uygulamaya konulan *Yoksullara Yardım Yasası* ile rastlanılmıştır. Sanayi Devrimiyle birlikte servetin belirli kesimlerin elinde toplanması, toplumdaki geniş kitlelerinin ise yoksulluk içinde bulunması toplumsal gerginliklerin artmasına ve dikkatlerin yoksulluk sorunu üzerine toplanmasına yol açmıştır. 20. Yüzyılda yaşanan iki dünya savaşı ve 1929 Büyük Buhranı, yoksulluğun toplumsal düzeyde artmasına yol açmıştır. Bu durum toplumda yoksullukla mücadele konusuna verilen önemi artırırken sosyal refah politikalarının önem kazanmasını sağlamıştır (Aktan, Özkıvrak 2008: 30).

Sosyal refah politikalarının önem kazanmasıyla devletler, ailelerin, çocukların, gençlerin, kadınların ve yaşlıların korunması; yoksullara, engellilere ve yaşlı bireylere yardım sağlanması; istihdam olanaklarının artırılması, mesleki eğitimin teşvik edilmesi, çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve sosyal güvenliğin güçlendirilmesi gibi çok sayıda önemli sorumluluğu üstlenmiştir (Özdemir 2007: 85). Bu sorumluluklarla devlet bireyleri yoksulluktan kurtararak güvensizlik alanını daraltmak ve herkesin kendi yaşamı üzerinde söz sahibi olabileceği koşulları oluşturmayı hedeflemektedir. Yoksullukla mücadelede esas hedef, toplumdaki tüm bireylerin insan onuruna yaraşır şekilde yaşamalarını garanti edecek

minimum gelir düzeyini sağlamaktır. Bunun yanında, gelir ve servet dağılımındaki adaletsizlikleri azaltmak, yani toplumsal eşitsizlikleri en aza indirmek de refah devletinin temel amaçları arasında yer almaktadır (Aktan, Özkıvrak 2008: 29).

Her ülke kendi toplumsal, ekonomik ve siyasal koşullarına göre farklı sosyal refah modelleri benimsemektedir. Bununla birlikte refah devletinin, sosyal güvenlik, eğitim, sağlık hizmetleri, gelirin yeniden dağıtımı ve sosyal refah hizmetleri gibi toplumsal eşitliği ve bireysel yaşam kalitesini artırmaya yönelik temel harcamaları bulunmaktadır (Özdemir 2007: 85).

1.10. Refah Devleti ve Sosyal Güvenlik

Refah devletinin temel amaçlarından biri ve aynı zamanda ortaya çıkışında etkili olan en önemli unsurlardan biri, sosyal güvenliğin sağlanmasıdır. Sosyal güvenlik, hem bir insan hakkı hem de sosyal ve ekonomik bir gerekliliktir. Ülkeler yoksulluğun azaltılması, bireylerin yaşamları boyunca karşılaşılabilecekleri büyük risklerle başa çıkmalarında sosyal güvenliğin sağladığı ekonomik güvenlik önemli ölçüde yararlanmaktadır. Sosyal güvenlik sistemleri ile bireylerin değişen ekonomik, siyasal, demografik ve toplumsal koşullara uyum sağlamaları kolaylaşmaktadır (ILO 2010).

Sosyal güvenlik bireylerin yaşamları boyunca karşılaşılabilecekleri çeşitli sosyal ve ekonomik risklere karşı devletin sunduğu bir koruma mekanizmasıdır. Bu kapsamda mesleki, fizyolojik veya sosyo-ekonomik bir risk nedeniyle geliri sürekli veya geçici olarak kesintiye uğrayan bireylerin geçim ve yaşam ihtiyaçlarını karşılayan bir sistemdir. Bireylerin hastalık, yaşlılık gibi faktörler dolayısıyla yaşadıkları gelir kaybını telafi etmeyi ve insan onuruna yakışır bir yaşam sürmelerini sağlamayı hedeflemektedir. Bu kapsamda sosyal güvenlik sistemi kamu hizmeti olmanın yanında bireylerin sosyal refahını koruyan ve eşitsizlikleri azaltmaya katkı sunan temel bir hak olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle sosyal güvenlik hakkı en temel insan haklarından biri olarak kabul edilmektedir (Erdoğan 2016: 36). Ülkemizde de sosyal güvenlik hakkı, anayasal düzeyde güvence altına alınmıştır. 1982 Anayasası'nın 60. Maddesi: "*Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet, bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar.*" hükmüyle sosyal güvenlik hakkını düzenlemiştir. Böylelikle sosyal güvenlik yalnızca bireysel bir hak olarak değil aynı zamanda devletin sosyal bir yükümlülüğü olduğu ortaya konmaktadır (Özdemir 2008: 89).

Temel bir hak olarak kabul edilen sosyal güvenliğin sağlanmasının nedenleri, yoksulluğun azaltılması ve temel ihtiyaçların karşılanması, güvence duygusunun sağlanması, gelir dağılımında adaletin sağlanması, dayanışma ve toplumsal bütünleşmenin güçlendirilmesi olarak belirtilebilmektedir. Bu maddeler kapsamında bakıldığında sosyal güvenlik sistemi yalnızca bireyleri ekonomik risklere karşı

korumakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal adaletin ve sosyal barışın tesisi açısından da sosyal devletin temel taşı niteliğinde görülmektedir (Aktan, Özkıvrak 2008: 33).

Sosyal güvenlik sisteminin finansmanında iki yöntem kullanılmaktadır. Bunlardan ilki dağıtım sistemidir (pay-as-you-go – PAYG). Bu sistemde her aktif nesil, kendisinden önceki kuşağın emeklilik, sağlık ve benzeri sosyal güvenlik harcamalarını finanse eder. Sosyal güvenliğin sürdürülebilirliği nüfus yapısı ve istihdam düzeyine bağlanmaktadır. İkinci sistem fon sistemi (capital accumulation) olarak adlandırılmaktadır. Fon sisteminde ise her birey ya da kuşak, gelecekteki sosyal güvenlik ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla aktif çalışma dönemi boyunca bireysel ya da kurumsal düzeyde tasarrufta bulunur (Özdemir 2008: 90). Sosyal güvenlik sisteminin işleyişini oluşturan temel unsurlar ise sosyal sigorta, sosyal yardım ve sosyal hizmetlerdir; bu başlıklar aşağıda ayrı ayrı açıklanmaktadır.

1.10.1. Sosyal Sigorta

Sigorta, bireylerin yaşamları boyunca karşılaşılabilecekleri kaza, hastalık gibi olası tehlikeler dolayısıyla yaşayabilecekleri zararların giderilmesine karşı maddi güvence sağlanmasını amaçlayan sistemdir. Bu sistemde risklere karşı korumanın sağlanması bireylerin önceden belirli bir prim ödemesi yapmaları koşuluyla taahhüt edilir (Sözer 1994: 14). Genellikle sosyal güvenlik kavramıyla karıştırılan sosyal sigorta kavramı kapsadığı risk ve gerek kapsadığı nüfus bakımından daha özel bir yapıya sahiptir. Yani sosyal güvenlik sistemi bütün riskleri ve nüfusu kapsayan genel bir yapıya sahipken, sosyal sigortalar belli sayıdaki riskleri ve toplumun belli sınıflarına yönelik güvence sağlayan niteliktedir (Koç 2004). Bu kapsamda sosyal sigortalar bağımlı çalışan (işçi ve memur) ve bağımsız çalışan (serbest meslek mensupları) bireyleri kapsamaktadır. Devlet tarafından kurulup örgütlenen ve aynı zamanda özerk olarak yönetilen sosyal sigortalar kurumu aracılığıyla sağlanan sosyal güvencenin kapsamı, iş gücünde kısa veya uzun süreli kayıplara neden olan çeşitli riskleri içermektedir. Bu alanlar, kaza, iş kazası, hastalık, meslek hastalığı ve hamilelik gibi geçici iş görmezlik; ölüm ve işsizlik gibi kalıcı riskleri içermektedir (Özdemir 2008: 93).

Almanya’da 1883-1889 yılları arasında Bismarck tarafından kurulan sosyal sigorta sistemi, Avusturya (1887), Macaristan (1891), Norveç, Fransa (1894), Finlandiya (1895) İtalya (1898), İspanya (1900), Birleşik Krallık (1911), 1930’lardan sonra da sırasıyla Rusya, Japonya, Amerika Birleşik Devletleri, Kanada gibi birçok ülke tarafından uygulanmaya başlanmıştır. Ülkemizde ise, 1921 yılında kabul edilen 151 sayılı Ereğli Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanun ile başlamıştır. 1931 yılında sosyal sigortaların kuruluşunu ve temel ilkelerini içeren ilk ve kapsamlı düzenleme 3008 sayılı İş Kanunu ile gerçekleştirilmiştir (Erol 2019: 4-5).

1.10.2. Sosyal Yardım

Sosyal yardım (social assistance), sosyal güvenlik sisteminin eksik kalan yönlerini tamamlayarak herhangi bir güvencesi bulunmayan ve sosyal sigorta kapsamı dışında kalan yardıma muhtaç bireylerin sosyal yardımlarla sosyal hukuk kapsamında koruma altına alınmasıdır (Özdemir 2008: 96). Sosyal yardımlar bireylerin kendi iradeleri dışında yoksul olarak dünyaya gelmeleri ya da yaşamın ilerleyen dönemlerinde çeşitli nedenlerle yoksulluğa düşmeleri sonucu insanlık onuruna yaraşır düzeyde yaşam standartlarını sağlayabilmek için devreye giren destek mekanizmasıdır (Erol 2019: 10).

Sosyal yardımın sağlanması, esas olarak bireylerin muhtaç durumda bulunmalarına bağlıdır. Muhtaçlık, “kendisi, eşini ve bakmakla yükümlü olduğu çocuklarını, anne ve babasını bulunduğu mahallin hayat şartlarına göre asgari seviyede geçindirmeye yetecek geliri, malı veya kazancı bulunmama hali”dir. (Sözer 1994: 29).

Sosyal yardımlar “aynı” ve “nakdi” yardımlar olarak gerçekleştirilir. Aynı yardımlar yiyecek giyecek barınma gibi temel mal ve hizmetlerin doğrudan sağlanması yoluyla yapılan yardımları ifade etmektedir (Erol 2009: 10). Nakdi yardımlar ise sosyal sigortada olduğu gibi katkı ya da prim ödenmesini gerektirmeyen ve devlet gelirlerinden karşılanan parasal destekleri kapsamaktadır (Aktan, Özkıvrak 2008: 49). Kamu sosyal yardımları çoğunlukla parasal şekilde sunulmaktadır. Örnek olarak kişinin su, elektrik ya da kira gibi giderlerinin devlet tarafından nakit olarak karşılanması verilebilir (Erol 2009: 10).

1.10.3. Sosyal Hizmetler

Sosyal hizmetlerin bireylerin ve toplulukların içindeki buldukları yapısal ve çevresel koşullar nedeniyle ellerinde olmadan içine düştükleri yoksulluk, eşitsizlik ve sosyal sorunları gidermeye yönelik hizmet programlarını kapsamaktadır. Sosyal hizmet sunumu ile amaçlanan, toplumun değişen koşullarından kaynaklanan sorunlara çözüm üretmek, insan kaynaklarını geliştirmektir. Sonucunda birey, aile ve toplumun genel refah düzeyini artırması beklenmektedir (Aktan, Özkıvrak 2008: 50).

Sosyal hizmetler de sosyal yardımlar gibi bireylerin prim karşılığında finansmana katılmasının gerekli olmadığı sosyal güvenlik yöntemlerindedir. Sosyal yardımlar gibi sosyal hizmetler de devletin vatandaşlardan topladığı vergiler aracılığıyla finanse edilen kamu kaynaklarına dayanır. Fakat sosyal hizmetler sosyal yardımlardaki gibi parasal desteklerden ziyade daha çok bakım, danışmanlık, rehabilitasyon gibi hizmet odaklı destekleri kapsar (Gerek, Oral 2004: 30). Sosyal hizmetler, esas itibarıyla sosyal güvenlik, sosyal refah, sağlık, emeğin korunması, boş zamanların değerlendirilmesi, eğitim-öğretim ve konut gibi temel yaşam alanlarına yönelik olarak sunulan hizmetleri kapsamaktadır. Bu kapsamda sunulan hizmetlerle beşeri kaynakları korumak ve geliştirmek, yoksullukla mücadele,

bireylerin karşı karşıya kaldığı riskleri en aza indirerek asgari düzeyde insanca bir yaşam standardına ulaşmalarının sağlanabilmesi hedeflenmektedir (Aktan, Özkıvrak 2008: 50).

2. EVRENSEL TEMEL GELİRİN KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVESİ

2.1. Evrensel Temel Gelir Kavramı

Temel gelir, geçmişten günümüze pek çok bilim adamı, iktisatçı, bürokrat ve entelektüel tarafından tartışılan bir konu olmuştur. Ülkelerde ortaya çıkmış ekonomik ve sosyal problemlere çözüm önerisi ve politika olarak önerilen temel gelir gelişerek ve değişerek günümüze kadar ulaşmıştır. Temel gelir (basic income) ifadesi Avrupa dillerinde “bürgergeld”, “allocation universelle”, “renta básica”, “reddito di cittadinanza”, “basisinkomen” veya “borgerlon” gibi isimlerle ifade edilmiştir. Tarihsel süreç içerisinde “koşulsuz temel gelir” (unconditional basic income), evrensel temel gelir (universal basic income), “bölgesel temettü” (territorial dividend) ve “devlet primi” (state bonus), “demogrant” (demogrant) ve “vatandaş maaşı” (citizen’s wage), “evrensel fayda” (universal benefit), “vatandaşlık temel geliri” (citizenship basic income) ve “temel gelir” (basic income) gibi pek çok farklı isimle, toplumdaki bireylere koşulsuz bir nakit transferi olarak önerilmiştir (Van Parjis 2004: 7-8; Torry 2021: 2-3). Yapılacak nakit transferinin farklı isimlerle anılması ve bu önerilerin temel gelirden bazı farklı özellikler göstermesi temel gelirin tanımlanması hususunda bazı kafa karışıklıklarına neden olabilmektedir. Bundan dolayı ortaya çıkmış pek çok farklı isim mevcut olmasına rağmen en sade haliyle koşulsuz ve bireysel bir nakit transferinden anlaşılması gereken kavram temel gelirdir. Belli bir özelliği vurgulamak veya coğrafi olarak kullanımın o şekilde yaygınlaşmış olması gibi nedenlerle temel gelir kavramına “evrensel”, “koşulsuz”, “vatandaşlık” gibi ön sıfatlar eklenebilmektedir (Raventos 2007: 13). Zaman içerisinde amacına göre farklı isimlerle tekrar tekrar gündeme gelen temel gelir kavramı için üzerinde uzlaşılan bir tanım olmamakla beraber konuyu ele alan herkes tarafından farklı tanımlamalar yapılmıştır.

Temel gelir üzerine yapılan tanımların bazılarını detaylı bir şekilde bakıldığında, en yaygın kullanılan, temel gelir fikrini tartışmak ve yaygınlaştırmak için kurulan Basic Income Earth Network (Temel Gelir Dünya Ağı- BIEN) tanımıdır. BIEN (2023) tanımına göre; *“Temel gelir, herkese bireysel bazda, gelir testi veya çalışma şartı olmaksızın koşulsuz olarak yapılan periyodik nakit ödemesidir.”* (BIEN 2023). BIEN tanımı detaylandırıldığında evrensel temel gelir için ideal bir çerçeve oluşturulduğu görülmektedir. Bu kapsamda yapılan gelir transferinin, evrensel olması yani herkese verilmesi; haneye değil bireye verilmesi; herhangi bir çalışma şartı aranmaksızın koşulsuz olması; bireylerin elde ettikleri gelir ile yapacaklarına karar verebilmeleri için nakit olması; düzenli aralıklarla ödenmesi ideal bir evrensel temel gelirin olmazsa olmazı olarak görülmektedir (BIEN 2023).

BIEN gibi temel gelir çalışmaları yürütmek için İngiltere’de kurulan Vatandaşın Temel Geliri Vakfı (Citizen’s Basic Income Trust-CBIT) temel geliri *“vatandaşlık hakkı olarak her bireye ödenen, koşulsuz, geri alınamayan gelir”* olarak tanımlamıştır (Citizen’s Basic Income Trust 2020). CBIT

(2020)'ye göre ideal bir temel gelir periyodiktir; nakit olarak ödenir; bireysel bazda ödenir; evrensel; yaşa göre değişebilmesi dışında herkes için eşittir yani tekdüzedir; koşulsuzdur (Citizen's Basic Income Trust 2020).

Temel gelirin savunucularından ve BIEN'in kurucu üyesi olan Guy Standing (2020) temel geliri, *"bireylere koşulsuz olarak ve düzenli aralıklarla ödenen mütevazı miktarlarda para"* olarak tanımlamıştır. Standing'e göre evrensel temel gelir, kişiye en azından içinde yaşadığı toplumda açlıktan ölmeyecek kadar verilmelidir. Temel gelirin verilmesi için yasal ikamet gereklidir. Her bir bireye içinde yaşadığı haneden bağımsız, geri alınamaz bir hak olarak periyodik şekilde verilir (Standing 2020: 19-23).

BIEN'in diğer kurucu üyesi olan Phillippe Van Parjis (2004) tarafından *"temel gelir, bir siyasi topluluk tarafından tüm üyelerine bireysel olarak, gelir testi veya çalışma şartı olmaksızın ödenen bir gelirdir"* şeklinde tanımlanmıştır (Standing 2020: 19 ; Van Parjis 2004: 8). Parjis'e göre temel gelir, hükümet tarafından kamuya ait kaynaklarla veya Avrupa Birliği gibi uluslararası siyasi bir kurum aracılığıyla ödenebilir. Toplumdaki tüm bireylere, belirli aralıklarla nakit olarak ödenir. Bireylerin zengin veya fakir olmasına bakılmaksızın herkes aynı miktarı alır (Van Parjis 2004: 8-13).

Temel gelirin diğer savunucularından olan Daniel Raventos temel gelir için daha kapsamlı bir tanım yapmıştır. Raventos (2007) göre temel gelir, *"bir toplumun tam üyesi veya onaylanmış sakinine, ücretli bir işte çalışmak isteyip istemediğine, zengin ya da fakir olduğuna bakılmaksızın, yani o kişinin sahip olabileceği diğer gelir kaynaklarından bağımsız olarak ve ev içi yaşam düzenlemelerinden etkilenmeksizin devlet tarafından ödenen bir gelir türüdür"* şeklinde tanımlanmıştır (Raventos 2007: 8). Raventos *"Basic Income The Material Conditions of Freedom"* adlı eserinde ideal bir temel gelir için yaptığı tanımlamadaki kavramları açıklamıştır. Devlet tarafından ödenmesi, kamu alanındaki bir veya daha fazla kurum tarafından ödenmesi anlamına gelmektedir. Bireylerin maddi durumlarından bağımsız olarak verilir. Gelir miktarı yaşa bağlı olarak değişkenlik gösterebilmekle birlikte her bir bireye koşulsuzluk ilkesi gereği gelir testi yapılmadan verilmelidir. Temel gelirin hakkının elde edilebilmesi ev içi yaşam düzenlemelerinden bağımsızdır¹. Temel gelir vatandaşlık hakkı olarak planlanırsa vatandaşlık veya resmi ikamet dışında koşul dayatılmaz (Raventos 2007: 9-10).

Türkiye'de yapılan çalışmalar incelendiğinde Buğra ve Keyder (2016) temel geliri, *"bir toplumda yaşayan bütün insanlara, çalışma hayatındaki bugünkü veya geçmişteki yerlerinden bağımsız olarak, sadece toplumun bir ferdi oldukları için, koşulsuz olarak sağlanan düzenli bir nakit geliri ifade eder"* olarak tanımlamışlardır (Buğra ve Keyder 2016: 8). Davutoğlu (2011) temel geliri, *"evrensel bir*

¹ Temel gelir bireylere, ev içi yaşamda çiftlerin heteroseksüel veya eşcinsel olması, farklı kuşakların bir arada yaşaması veya bir arkadaş grubunun aynı çatı altında yaşıyor olması gibi koşullardan bağımsız olarak verilmektedir (Raventos 2007: 10).

vatandaşlık hakkı olarak her bireye verilecek –vergi mükellefi olanlardan geri alınmamak koşuluyla- düzenli bir nakit transferi” olarak tanımlamıştır (Davutoğlu 2011: 212). İnsel’e (2016) göre “temel gelir, toplumu oluşturan bireylerin tamamının ortak üretim çabasından potansiyel olarak pay alması hakkının tescil edilmesi” şeklinde ifade edilmiştir (İnsel 2016: 47).

Yapılan tanımlar ışığında temel gelir, bireylere elde ettikleri tüm gelirlerden, çalışma azmi ve isteğinden bağımsız olarak devlet tarafından koşulsuz ve periyodik şekilde ödenen nakit transferi olarak ifade edilebilir. Genel olarak tanımlar incelendiğinde; bireysel olarak verilmesi; koşulsuz olması; düzenli aralıklarla ödenmesi; herkesi kapsamaması ideal bir evrensel temel gelirin olmazsa olmazı olarak değerlendirilebilir. Temel gelir kavramını daha iyi anlayabilmek için sayılan unsurların her birine detaylı bir şekilde hakim olunması gerekmektedir. Temel gelir tanımlarında yukarıda sayılan ortak unsurlar bulunmakla beraber temel gelirin miktarı, nasıl finanse edileceği, vatandaşlığı olmayan bireyler için yasal ikamet süresi, çocuk, emekli ve mahkûmlara temel gelirin verilip verilmeyeceğiyle alakalı fikir birliğine ulaşılamadığı ve temel gelire yönelik eleştirilerin ortaya çıktığı görülmektedir. Temel gelir kavramının geçmişten günümüze geçirdiği dönüşümün, yapısal özelliklerinin ve diğer sosyal yardımlardan farklarının anlaşılabilmesi adına, sonraki başlıklarda bu konular ayrıntılı olarak incelenecektir.

2.2. Evrensel Temel Gelirin Tarihsel Gelişimi

Temel gelirin geçmişten günümüze geçirdiği tarihsel yolculukta pek çok düşünür etkili olmuş ve gelen bu birikimli süreç temel gelir fikrinin bugünkü halini almasını sağlamıştır. Temel gelir fikrinin ortaya çıkışı, BIEN’e göre 3 dönemden oluşurken, Standing’e (2020) göre dört dalga halinde tasniflemiştir. BIEN’in (2022) sınıflamasına göre, ilk dönem 1500’lerin başında Thomas More, J. Ludovicus Vives gibi düşünürlerle ortaya çıkan (minimum income) asgari gelirdir; ikinci dönem, 18 yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkan tek seferlik hibedir; üçüncü dönem 19 yüzyılda Charles Fourier’in (1829) “iletmiş minimum gelir”, Joseph Charlier’in (1848) “bölgesel temettü” düşüncelerinden ortaya çıkmış (unconditional basic income) koşulsuz temel gelirdir (BIEN 2022). Standing (2020)’ye göre, ilk dalgada Thomas Paine, Thomas Spence gibi düşünürler doğal bir hak ve adalet sağlayıcı olarak temel geliri savunurken, ikinci dalga I. Dünya Savaşı sonrası dönemde Bertrand Russel, Denis Milner, George D.H. Cole’un yazılarında rastlanan temel gelir düşünceleriyle yaşanmıştır. Üçüncü dalga, 1960’larda ABD’deki teknolojik ve yapısal işsizlik ile meydana gelebilecek problemlerin oluşturduğu endişelere paralel olarak gelişmiştir. Dördüncü dalga ise Avrupa Temel Gelir Ağı’nın (Basic Income Europe Network) 1986’da kurmasıyla başlamıştır (Standing 2020: 25-32). Yapıcı ve Karabulut (2018), 20. yüzyılda temel gelire yönelik tartışmaları üç dönemde ele almıştır. İlk dönem 1920-1940 yılları arasında, “sosyal temettü”, “devlet bonusu” ve “ulusal temettü” gibi isimlerle İngiltere’de koşulsuz temel gelir

uygulamaları için planlar geliştirilmiştir. İkinci dönemde, 1960- 1970’li yıllarda “negatif gelir vergisi” planları ve tartışmaları ön plana çıkarken, üçüncü dönemde ise, 1980’li yıllarda Kuzey Avrupa’da temel gelir önerileri tartışılmış ve bir keşif dönemi başlamıştır (Yapıcı, Karabulut 2018: 355).

ETG fikrinin kökenlerini, MÖ 461, Antik Yunan’da Plebe halkının liderleri olan Efiates ve Perikles’e kadar götürmek mümkündür. Atina’da komutan olan Efiates başlattığı demokratik reformalar kapsamında vatandaşlara jüri hizmeti için ödeme yapılması gerektiğine ilişkin görüşler ileri sürmüştür. Efiates’in düşünceleri sonrasında Perikles tarafından savunulmuştur. Antik Yunan’da vatandaşların kentlin siyasi hayatına iştirakleri demokrasinin önemli bir yapı taşı olarak görülmüştür. Bundan dolayı vatandaşların katılım sürecinde geçirdikleri zaman karşılığında vatandaşlık geliri alması gerektiği fikri Perikles tarafından savunulmuştur. Katılımcı bir demokrasinin önünü açan temel gelir düşüncesi MÖ 411’de oligarşik darbeyle uzun bir süre kapalı kalmıştır (Standing 2020: 26).

Evrensel temel gelirin fikrinin varlığı İngiliz hukukuna Magna Carta’dan iki yıl sonra 1217’de dâhil edilen Orman Sözleşmesi’ne kadar dayanmaktadır. Orman Sözleşmesi’ne göre insanların temel gelir kaynakları, refahları ve mutlulukları ihtiyaç duydukları kaynaklara erişimleri ile mümkündür. Sözleşmede bireylerin ihtiyaç duydukları müşterek kullanım (estovar) hakları belirtilmektedir. Magna Carta’nın yeniden düzenlenmiş halinde her bir dul kadına temel gelir olarak yiyecek, yakıt ve inşaat malzemeleri kullanımı hak olarak sunulmuştur (Lamb 2020; Standing 2020: 26-27).

Temel gelir fikrinin temellerini Antik Yunan’a kadar götürmek mümkün olsa da; temel gelirin uygulandığı bir topluluğun tasvirini yapan ilk isim Thomas More’dur. More’un 1516’da yayımlanan Ütopya adlı romanında, hırsızlığın cezasının idam olmasından ziyade yoksullara geçim kaynağı sağlamanın hırsızlıkla mücadele için daha mantıklı bir yol olacağı savunulmuştur. More’un kitabında Ütopya adasını ziyaret eden Hythlodæus, “*Hırsızlarla başa çıkmanın bu yöntemi hem adaletsiz hem de istenmeyen bir şey. Bir ceza olarak çok ağır ve caydırıcı olarak da oldukça etkisiz. Küçük hırsızlıklar ölüm cezasını hak edecek kadar kötü değil. Ve dünyadaki hiçbir ceza, insanların yiyecek elde etmenin tek yolu buysa, çalmalarını engelleyemez...Bu korkunç cezaları vermek yerine, herkese bir miktar geçim kaynağı sağlamak çok daha yerinde olurdu, böylece hiç kimse önce hırsız, sonra da ceset olma gibi korkunç bir zorunluluk altında kalmazdı.*” diyerek temel bir gelir kaynağına vurgu yapmakta ancak yardımların finansmanının kamu tarafından ve herkese yapılmasıyla ilgili bir fikir sunmamaktadır (BİEN 2022).

Thomas More’dan on yıl sonra Juan Luis Vives, 1526 yılında yayımladığı De Subventionem Pauperum (Yoksullara Yardım Üzerine) adlı eseriyle asgari gelir üzerine kapsamlı bir düşünce geliştirmiştir. Bruges Belediye Başkanı’na hitaben yazılan eserde, belediye yönetimlerine tüm sakinlerinin asgari geçim düzeylerinin sağlanması sorumluluğunun verilmesini öngörmüştür. Bu sorumluluğun yerine

getirilmesini sadece adalet gerekçesiyle değil, ahlaki olarak hayırseverliğin daha etkin uygulanması olarak görmektedir (BIEN 2022). Vives'e göre dünya tüm insanlığın ortak mülkiyetindedir. Bundan dolayı özel mülkiyete sahip bireylerin yoksullara yardım etmemesi halinde bireysel mülkiyetin hırsızlıktan farklı olmayacağını ifade etmiştir (Tobriner 1999 aktaran Yapıcı, Karabulut 2018: 354). Vives'in eseri refah devletlerinin sunduğu kamusal yardımların ilk savunmalarından kabul edilmekle birlikte, sunduğu planın genel özelliklerini de belirtmiştir. Bu kapsamda plan sadece yoksulları hedeflemeli, hanehalkı durumları hesaba katılmalı, kişiler çalışmaya istekli olmalı ve yardımlar nakdi değil aynı şekilde verilmelidir (Van Parijs, Vanderborght 2017: 52-53). Vives'in planı Flaman Ypres belediyesinde kısa bir süre denenmiş, aynı zamanda İngiltere Yoksul Yasaları'na da yoksullara yapılacak yardım biçimleri hakkında ilham kaynağı olmuştur (BIEN 2022).

More'un fikirlerini takip eden düşünürlerden Montesque'nun "Spirit of the Laws" (Kanunların Ruhü Üzerine) adlı eserinde belirttiği "*devletin tüm vatandaşlarına yiyecek, uygun giysiler ve sağlıklarına zarar vermeyen bir yaşam tarzı ve bir geçim sağlama borcu vardır*" düşüncesi karşılıksız bir temel gelir olarak düşünülmüştür (Standing 2020: 28). Fransız devriminde önemli bir rol oynayan Marquis de Condorcet "*Esquisse d'un tableau historique des progrès de l'esprit humain'i*" (İnsan Zekasının İlerlemeleri Üzerine Tarihi Bir Tablo Taslağı) eserinin bir bölümünde yoksulluğun, güvensizliğin ve eşitsizliğin nasıl azaltılabileceğini, sosyal sigortanın nasıl olabileceğini anlatmıştır. Condorcet'in fikirleri 1883'ten itibaren Otto von Bismarck tarafından geliştirilmiştir. Bismarck'ın Almanya'nın endüstriyel iş gücü için yaşlılık aylığı ve sağlık sigortası ile oluşturduğu sosyal koruma sistemleri tüm Avrupa'da sosyal sigorta sistemlerinin gelişimini şekillendirmiştir. Oluşturulan bu sistemler yoksulluk üzerinde büyük bir etki yaratmış, kamu yardımlarının ikincil plana geçmesini sağlamıştır. Bu kapsamda Bismarck tarafından oluşturulan sosyal sigorta sisteminde verilen sosyal yardımların verilen primler sonucu hak edilmiş gelir olması kamu yardımlarından ziyade temel gelire yaklaştıran bir süreç olmuştur (BIEN 2022).

Temel gelir önerisi ilk olarak İngiliz filozof ve cumhuriyetçi Thomas Paine tarafından gündeme getirilmiştir. Temel gelirin en hatırı sayılır savunucusu olarak görülen Pain, *In the Rights of Man* (İnsan Hakları) adlı eserinde "*birilerinin merhametine dayalı bir sadaka niteliğinde değil, vatandaşlık hakkı olarak yapılacak nakit gelir desteğini*" savunmuştur (Pain 2017: 123-127 aktaran Salih ve Erikli 2022: 60). 1796 yılında, Fransız Cumhuriyeti Yasam Meclisi ve Yürütme Direktörlüğü'ne, yazdığı *Agrarian Justice* (Toprak Adaleti) adlı yazısıyla kamu yardımları ve sosyal sigortadan farklı radikal bir plan sunmuştur. Paine planında, oluşturulacak bir ulusal fon ile yirmi bir yaşına gelmiş her bir bireye on beş pound, elli yaşını geçmiş tüm bireylere de hayatları boyunca yıllık on pound ödenmesini önermiştir (Van Parijs, Vanderborght 2017: 70) Paine'in önerisi gençlere sermaye hibesi önerirken, yaşlılar için bir temel gelir önerisinde bulunmaktadır (Standing, 2020: 28). Pain'in önerisinin ahlaki gerekçesi tıpkı

Vives gibi dünyanın insanlığın ortak mülkü olduğu fikrini savunmasından kaynaklıdır. Planda ödemelerin doğal miras hakkı olarak zengin ya da yoksul ayırt etmeksizin yapılması önerilmektedir. Paine, görüşünü hayırseverlik olarak değil bir “hak” ve “adalet” olarak savunmaktadır (Van Parijs, Vanderborcht 2017: 71-72).

Doğal kaynakların paylaşımı ve herkesin bu kaynaklardan pay alması düşüncesine sahip olan bir diğer temel gelir savunucusu isim de Thomas Spence’dir. Spence’in temel gelire yönelik ilk vurgusu 1794’te yazdığı *The Marine Republic* (Deniz Cumhuriyeti) adlı eserinde geçmektedir. Eserde kaptan olan baba, oğullarına “*Bu gemi ortak mülkiyetiniz. Hepiniz eşit sahipler olacaksınız ve her yolculuğun kârını eşit olarak paylaşacaksınız.*” demiştir. Bu fikir onun mülkiyete dayalı bir sosyal düzen oluşturma çabasının ve radikal fikirlerinin temelini oluşturmaktadır (King, Marangos 2006: 63-64). 1797 yılında yayımlanan *The Rights of Infants* (Bebeklerin Hakları) adlı eserinde, toprak kiralarından elde edilen ve mahalli fonda biriken kârın, tüm kamu masrafları karşılandıktan sonra, evli ya da bekar; meşru ya da gayrimeşru; bir günlük bebekten en ileri yaşta olanlara kadar, köydeki tüm bireyler arasında adil ve eşit bir şekilde paylaşılması savunulmuştur. Spence’in oluşturduğu bu plan bir tür sosyal kar payı fikri olarak görülmektedir (Van Parijs, Vanderborcht 2017: 72; Standing 2020: 28).

Standing’e göre dört dalga halinde ortaya çıkan temel gelirin ilk dalgası 19. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Charles Fourier, Joseph Charlier, Henry George, gibi düşünürler temel geliri sanayi kapitalizminin ortaya çıkardığı olumsuz koşulları ortadan kaldırmak için savunmuşlardır (Beken 2020: 181). Temel geliri ütopyik bir sosyalist düşünce ekseninde tartışan Charles Fourier, bireylerin doğal haklarının çiğnenmesinin önüne geçebilmek için devlet tarafından bireylere yurttaşlık tazminatı verilmesi gerektiğini savunmuştur (Topateş 2012: 141). Temel gelir kavramını ilk yaratan kişi olarak düşünülen Joseph Charlier, *Solution du Proble’me Social* (Toplumsal Sorunun Çözümü) adlı eserinde koşulsuz bir gelirin bireylerin yaşamsal ihtiyaçlarını karşılayacak kadar yüksek olması gerektiğini savunmuştur. Bu koşulsuz gelirin finansmanın topraktan elde edilen vergi gelirleriyle sağlanması gerektiğini belirtmiştir (Öksüz Narinç 2023: 4-5). Henry George 1879 yılında yazdığı *Progress and Poverty* (İlerleme ve Yoksulluk) adlı milyonlar satan eseriyle temel gelir fikrini savunurken; Edward Bellamy 1888 yılında kaleme aldığı romanı *Looking Backwards* (Geçmişe Bakış) ile 2000 yılında tüm vatandaşlarına eşit gelir sağlayan Birleşik Devletlerin tasvirini oluşturmuştur (Standing 2020: 29).

I. Dünya Savaşı sonrası toplumsal adaletin sağlanabilmesi için temel gelir fikri yeniden sahneye çıkmıştır. Standing tarafından ikinci dalga olarak tanımlanan bu süreçte Bertrand Russell, Mabel ve Dennis Milner, Bertram Pickard ve G.D.H. Cole’un temel gelir düşünceleri görülmektedir. (Russel 1918; Milner, Milner 1918; Cole 1929). I. Dünya Savaşı’nın sona ermesinden sonra ilk olarak Nobel ödüllü Bertrand Russell temel gelir ile ilgili tartışmayı “*Roads to Freedom*” (Özgürlüğe Giden Yollar) adlı eseriyle başlatmıştır. Russell temel gelirle ilgili “*çalışıp çalışmadıklarına bakılmaksızın, herkese*

temel ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek kadar küçük bir gelir sağlanmalı ve topluluk tarafından faydalı olarak kabul edilen bir işe katılmaya istekli olanlara, üretilen toplam mal miktarının izin verdiği ölçüde daha büyük bir gelir verilmelidir” fikrini savunmuştur (Russell 1918: 80-81). Eserinde merkeze zorunlu bir temel gelir olarak sosyalizm ve anarşizmin avantajlarının birleştirildiği toplumsal bir model oluşturmuştur (BIEN 2022). I. Dünya Savaşı sonrası İngiltere’deki yoksulluğa bir çözüm önerisi getirmek için Denis Milner ve Mabel Milner “Scheme for a State Bonus” isimli makalelerinde tüm vatandaşlara her hafta koşulsuz bir gelir verilmesini önermişlerdir (Rakıcı, Bozdağ 2022: 75).

Temel gelirin üçüncü dalgası olarak adlandırılabilir olan 1960’lı yıllar teknolojik işsizlik korkusunun hakim olduğu dönemlerdir (Beken 2020: 181). 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren 1960-1970’li yıllarda Amerika’da yoksulluğu ortadan kaldırmaya yönelik sosyal politikalar benimsenmeye başlanmıştır. Yoksulluğu ortadan kaldırmak için ortaya nakit transfer programları, eğitim, barınma ve sağlık finansmanı programları konulmuştur (Widerquist, Lewis 2016: 77). Milton Friedman’ın 1962’de yayınladığı “Capitalism and Freedom” (Kapitalizm ve Özgürlük) adlı eserinde uygulanacak “negatif gelir vergisi” (negative income tax) ile yoksulluk sınırı altında kalan herkese net bir transfer yapılmasını önerilmiştir (Buğra, Sınmazdenir 2016: 88). 1972 yılında Başkan Richard Nixon bir çeşit negatif gelir vergisi benzeri olan “Aile Yardım Planı” ile çalışan iş gücünü desteklemeyi hedeflemiştir. Temel gelir kavramı kullanılsa bile fikir açısından bir adım olarak değerlendirilebilecek olan teklif temsilciler meclisinden geçmesine ve anketlerde geniş halk desteği görmesine rağmen senatoda reddedilmiştir. 20. Yüzyılın ikinci yarısında, James Made, Friedrich Hayek, Jan Tinbergen, James Tobin, Paul Samuelson ve Gunnar Myrdal gibi iktisatçılar tam bir temel gelir olmasa da gelir yoklamasına tabi garantili gelir fikrinin savunucuları olmuşlardır (Standing 2020: 31-32; Widerquist, Lewis 2016: 77).

Dördüncü dalga, Belçika’nın Louvain-la-Neuve kentinde 1986 yılında düzenlenen “Temel Gelir üzerine ilk uluslararası konferans” ile Temel Gelir Avrupa Ağı’nın (Basic Income European Network-BIEN) kurulmasıyla başlamıştır. Temel Gelir Avrupa Ağı’nın adı Avrupa dışından pek çok insanında katılması nedeniyle 2004 yılında Temel Gelir Dünya Ağı’na (Basic Income Earth Network-BIEN) dönüşmüştür. Küresel krize kadar düzenli bültenler yayınlanmış ve her iki yılda bir konferanslar düzenlenmiştir (BIEN 2022). 2008’de meydana gelen ekonomik çöküş sonrasında temel gelire yönelik artan ilgi robotlar, otomasyon, yüksek işsizlik, gelir dağılımında adaletin sağlanamaması gibi endişelerle daha da artarak pek çok iktisatçı, yazar ve bürokratin desteğini almaya başlamıştır (Beken 2020: 181). BIEN’in kurulmasında öncü olan isimler arasında Guy Standing, Phillippe Van Parijs, James Buchanan, Herbert Simon, Angus Deaton, Christopher Pissarides, Joseph Stiglitz, Tony Atkinson, Robert Skidelsky ve Robert Reich gibi iktisatçılar yer almaktadır. Bunun yanında iş dünyasının önde gelen isimlerinden Facebook kurucusu Chris Hughes ve Ceosu Mark Zuckerberg, Tesla ve SpaceX in kurucusu ve Ceosu

Elon Musk, eBay'in kurucusu Pierre Omidyar gibi iş adamları temel gelir fikrine dikkat çeken kişiler arasında yer almaktadır (Standing 2020: 32-33). Geçmişten günümüze tartışılan temel gelir, gelir dağılımında adalet, yoksullukla mücadele, teknolojik gelişme ve otomasyona bağlı artan işsizlik ve kitlesel güvencesizlik gibi sosyal ve ekonomik problemlerin çözümünde yeni bir sosyal yardım politikası olarak uygulanabileceği görüşü yaygınlık kazanmıştır. Temel gelir uygulaması ortaya çıktığı her dönemde mevcut problemlere bir çözüm stratejisi ve politikası olarak önerilmiştir (Beken 2020: 181).

2.3. Evrensel Temel Gelir Kavramının Temel Özellikleri

Siyasi ve ekonomik olarak ülkelerin içinde bulunduğu mevcut durum evrensel temel gelirin tarihsel süreçte literatürde koşulsuz temel gelir, paydaş hibesi, vatandaşlık geliri, sosyal temettü, garantili yıllık gelir vb. pek çok isimle anılmasına neden olmuştur. Her bir kavram ile kastedilen sosyal politikalar aracılığı ile bireylerin ekonomik ve sosyal zorluklarla karşı güvenceli ve düzenli gelir elde edebilmesidir. Anılan adlar temel gelir kapsamında incelendiğinde her biri hedefleme, koşulluluk veya transfer şekli bakımında farklılık göstermektedir.

Temel gelirin çalışmada yer verilen tanımları göz önüne alındığında BIEN (2023) temel geliri beş özellik altında toplamıştır. Bunlar; periyodik olması, nakit ödeme, bireysellik, evrensellik ve koşulsuz olmasıdır (BIEN 2023). Temel gelir üzerine çalışma yürüten isimlerden Malcolm Torry'nin "*The Feasibility of Citizen's Income*" başlıklı kitabında temel gelirin özellikleri; koşulsuzluk, geri çekilmezlik, otomatik (periyodik) olma, bireysellik ve vatandaşlık hakkı olarak sınıflandırılmıştır (Torry 2016: vii-viii). Widerquist vd. (2013) tarafından temel gelir, evrensellik, koşulsuz olma ve bireysellik özellikleri ile sınıflandırılmıştır (Widerquist vd. 2013: xi-xii). Tanımlar incelendiğinde temel gelirin öne çıkan özellikleri "evrensel olması, koşulsuz olması, bireysel olması, nakdi olması ve periyodik olması" olarak görülmektedir. Evrensel temel gelirin belli başlı özelliklerinin açıklanması hem temel gelirin nasıl uygulanması gerektiğini hem de diğer sosyal yardımlardan ayrılan yönleri anlamamıza yardımcı olacaktır. Bu nedenle evrensel temel gelir sayılan özellikler özleri itibarıyla anlatılmaya çalışılacaktır.

2.3.1. Evrensellik

Evrensellik kavramı ile uygulanan politikanın kapsadığı nüfusun boyutu ifade edilmektedir. Uygulanacak sosyal yardımların evrensel olması, herkesi kapsamasını ve her bireye eşit bir şekilde sağlanmasını ifade etmektedir. Evrensel politikalar genellikle herkesi kapsarken; bazı durumlarda belirli grupların öncelikli olarak desteklenmesi amacıyla seçici politikalar da uygulanabilmektedir (Wispelaere, Stirton 2004: 267; Gentilini, Grosh, Yemtsov 2020: 24-25). Temel gelirin evrensellik özelliği ile bir ülkenin vatandaşı olan, belli bir bölgede veya ülkede ikamet eden kişilerin gelir

transferinden faydalanabilmesine işaret edilmektedir. İdeal bir evrensel temel gelir herhangi bir gruba spesifik olarak uygulanmamalı, toplumun tüm fertleri, zengin, fakir, yaşlı, genç ayırt edilmeksizin bu haktan yararlanarak asgari bir güvence altına alınmalıdır. Bu noktada temel gelir günümüz sosyal yardım politikalarından sadece savunmasız ve yoksul insanları değil toplumun tamamını kapsayarak ayrılmaktadır. Bu yönüyle mevcut politikalara göre yoksulluk üzerinde daha büyük etkiler oluşturan bir yapıya sahip olması beklenmektedir (Standing 2020: 21; Yapıcı, Karabulut 2018: 357; Banerjee, Niehaus, Surix 2019: 964).

Temel gelir evrensellik ilkesi gereği tüm vatandaşları kapsayan bir gelir transferi olduğundan programın uygulanmasında yüksek maliyetler söz konusu olabilmektedir. Bundan dolayı bazı temel gelir savunucuları, temel gelirin başlangıçta toplumun dezavantajlı kesimlerine verilerek uygulanmaya başlanmasını sonrasında evrensellik kazandırılması gerektiğini ifade etmektedirler (De Wispelaere, Stirton 2004; Offe 2009). Temel gelirin kapsamı arttıkça ortaya çıkan mali yükün dışında temel gelir uygulaması olan ülkeler göç açısından daha cazip hale gelebilmektedirler. Artan göç olgusu ülkelerde sosyoekonomik problemleri de beraberinde getirmektedir. Temel gelirin uygulandığı ülkenin bütçesine mali yük getirmesi ve göç olgusunu arttırması nedeniyle evrensellik ilkesine birtakım kısıtlamalar getirilmesi gerekli görülmektedir. Van Parjis ve Vanderborght'a (2017) göre temel gelir kalıcı ikameti veya vatandaşlık yerine mali ikameti olanları kapsamalıdır. Ülke vatandaşı olmayanlara asgari ikamet süresi şartı veya vergi mükellefiyeti üzerinden belirlenen ikamet koşulu ile temel gelir verilmesi, piyasada oluşabilecek ikilemin daha da derinleşmesi ve dışlamanın önlenmesi açısından gerekli görülmektedir. Bu düşünce kapsamında verilen bir temel gelir, belirli grupları kapsam dışında bırakacaktır. Bu gruplar arasında, ülkeye kısa süreli olarak gelen turistler ve geçici yolcular, belgelenmemiş göçmenler, yerel gelir vergisine tabi olmayan diplomatlar ve ulus üstü kuruluşların çalışanları yer almaktadır (Van Parjis 2004: 10; Van Parijs, Vanderborght 2017: 9). Bazı bireylerin bu uygulamanın kapsamı dışında bırakılması temel gelirin ülke vatandaşları arasında adil ve sürdürülebilir bir şekilde dağıtılabilmeye yönelik bir önlem olarak değerlendirilmektedir.

Evrensellik ilkesi gereği tüm vatandaşlara verilen temel gelirden bireylerin eşit fayda sağlaması yapılan gelir transferinin tekdüze olmasına bağlıdır. Ancak daha önce de bahsedildiği gibi temel gelirin uygulanmasında ortaya çıkan yüksek maliyetler, uygulanacak programın tasarımında farklılaştırılan tekdüzelik olarak adlandırılan özelliğin kullanılmasını gerekli kılmaktadır. Bu kapsamda temel gelir uygulanırken çocuklar, yaşlılar ve mahkûmların kapsam dışı bırakılabilmesi veya farklı gelir destekleri sunulabilmesi söz konusu olabilmektedir (De Wispelaere, Stirton 2004: 269). Temel gelir doğumdan ölüme kadar hak olarak görülmesine rağmen gelir transferi seviyesi yaşa göre farklılaştırılarak uygulanabilmektedir. Bazı uygulamalarda yalnızca yetişkinlere verilirken, bazen 18 yaşından küçükler, bazen de 15 veya 12 yaşından küçükler uygulamanın dışında bırakılabilmektedir. Emekliler için hak

etmiş oldukları aylık maaşları güvence sağladığından bazı savunucular temel geliri emeklilik yaşına ulaşmamış nüfus ile sınırlandırmaktadır. Mahkûmiyet durumunda devlet suçluların cezaevinde tutulması için önemli bir harcama yapmaktadır. Bu bir maliyet unsuru olarak görüldüğünden cezaevinde bulunan mahkûmların hapis süresi boyunca temel gelir hakkından mahrum olması ve tutukluğun sona erdiği andan itibaren hakkın geri alınabilmesi görüşü kabul görmektedir (Parjis 2004: 10-11).

2.3.2. Koşulsuzluk

Evrensel temel gelirin özelliklerinden bir diğeri koşulsuz olarak verilmesidir. Refah politikalarının pek çoğu; bireylerin yardım kapsamına girebilmesi, uygunluk kazanması veya yardımın sürdürülmesi için yerine getirmesi gereken çeşitli koşulları barındırmaktadır. Koşulluluk, bir politikanın bir kişinin hizmete uygunluğunu kısıtlayabilecek (yardım öncesi-yardım sonrası) şartların kapsamını ifade etmektedir (Wispelaere, Stirton 2004: 268). Mevcut programların koşullara bağlanması bireylerin iş arama, eğitim veya topluluk hizmeti vb. gerekliliklerine bağlanmaktadır. Evrensel temel gelirin mevcut sosyal yardım politikalarından farklılaştığı nokta; bireysel olarak, koşulsuz bir şekilde, gelir testi veya çalışma gerekliliği olmadan herkese verilen bir gelir olmasıdır. Temel gelirin herhangi bir koşula bağlanmaksızın tüm bireylere verilmesi üç farklı boyutla açıklanabilir. Bunlar; kişilerin gelirlerinden bağımsız olması, yapılan harcamalara herhangi bir sınır konulmaması ve davranışsal gerekliliklerin aranmamasıdır (Gentilini vd. 2020: 30; Raventos 2007: 8; Standing 2020: 22). Bireylerin geliri alabilmesi için belirlenen tek koşul yardımın verileceği ülkenin vatandaşı olmasıdır (Widerquist vd. 2013: xi).

Temel gelirin herhangi bir koşula bağlanmadan verilmesinin ilk boyutu kişinin elde ettiği gelir ile ilgili koşul aranmamasıdır, yani gelir testlerinden bağımsız olmasıdır. Genellikle bireylerin herhangi bir sosyal yardımın kapsamına girebilmesi için yoksulluk içinde veya işsiz olması gerekmektedir. Yoksulluğun veya muhtaçlığın tespitinde gelire dayalı yoksulluk testleri veya çalışma testleri yapılmaktadır (Davutoğlu 2011: 213-214). Bu süreç pek çok koşulu içermekte ve koşullara uygunluğun sağlanabilmesi için geçirilen bürokratik süreçlerin fazlalığı bireylerin yardımdan yararlanmak için eksik veya yanlış bilgiler verebilmesine neden olabilmektedir (De Wispelaere, Stirton 2004: 266-274). Bundan dolayı diğer sosyal yardımlardan farklı olarak temel gelirden bireyler bir hak olarak verilen geliri elde edebilmek için gelirlerinin belli bir miktarın altında olduğunu ve bu durumun kendi hatalarından kaynaklanmadığını ispatlamakla yükümlü değildirler (Standing 2020: 22). Böylelikle bireylerin gelir testi istenmesinden duyduğu rahatsızlık, yardıma muhtaç olmasından kaynaklı duyabileceği utanç hissi veya özel yaşamına yardımlarla müdahale edildiği hissine kapılmasının önüne geçilebilmektedir. Bunun yanında temel gelir ile bireylerin karın tokluğuna çalışmak zorunda olmasının önüne geçilebilmekte, gerçek anlamda sosyal yardıma muhtaç bireylerin damgalanmadan, ihtiyaçlarını kanıtlamak zorunda

olmadan, ihtiyaç duydukları desteğe ulaşabilmelerine imkân sağlanabilmektedir. Böylelikle temel gelir sosyal adaletin sağlanması için verilen sosyal yardımların içinde adaletin tesis edilmesini mümkün kılan sonuçlar meydana getirebilmektedir (Standing 2015: 515; Wright 2007: 58).

Temel gelirin herhangi bir koşula bağlanmadan verilmesinin ikinci boyutu yapılan harcamalara herhangi bir sınırlama konulmamasıdır. Paternalist bir yaklaşım ile verilen yiyecek temini, kupon veya barınma desteği gibi aynı yardımlar bireylerin tercihleri dışında kullanım imkânı sağlayan sosyal yardımlardır. Temel gelir kişinin parayı ne zaman, ne için veya ne şekilde harcamasıyla ilgili kısıt koymayan nakit transferi olarak kurgulanmaktadır. Aynı yardımların aksine temel gelir ile bireylere kendi harcama önceliklerini belirleme imkânı sağlanmaktadır (Standing 2020: 22).

Temel gelirin koşulsuz olarak verilmesinin son boyutu ise, sosyal koruma programlarının pek çoğunda desteğin devamı için şart koşulan davranışsal gerekliliklerin temel gelirden bulunmamasıdır. Genelde bireylerin sosyal yardımlara hak kazanabilmesi, çalışma veya çalışma arzusunda olma, toplum yararına faaliyetlerde bulunma gibi şartlara bağlanırken, temel gelirden bireylerin geçmişte belli bir süre çalışmış olması, geleceğe yönelik çalışma arzusuna sahip olması veya yardımın elde edileceği süreçte çalışıyor olması gibi koşullar aranmamaktadır (De Wispelaere 2015: 52-53; Parjis 2004: 12).

2.3.3. Bireysellik

Evrensel temel gelir, gelir testine tabi yardımların aksine bireysel olarak verilmesi planlanan bir ödemeyi içermektedir. Temel gelirin aksine gelir testine tabi yardımlar genellikle bireyin ihtiyaçları temelinde değil, hanelerin ihtiyaçları ve mevcut kaynakları temelinde gerçekleştirilmektedir (Torry 2016:3). Bundan dolayı bireyler yapılacak yardımlardan hane halkı üzerinden dolayı bir şekilde faydalanabilmektedir. Temel gelir ile hedeflenen her bir bireye medeni, ailevi veya diğer özelliklerine bakılmadan sadece birey olduğu için yapılan bir ödemenin gerçekleştirilmesidir (De Wispelaere 2015: 51; Widerquist vd. 2013: xi; Standing 2020: 21). Çünkü hane halkının tanımlanması hususunda bulunan tartışmalar yardımların kime ya da kimlere verildiğini tartışmalı hale getirebilmektedir. Tony Atkinson'a göre hane halkı kendi sınırları ve bileşimi olan dört türden oluşmaktadır. Bunlar ortak mekânda yaşam, harcama birimi, kan bağı ya da evlilikle birbirine bağlı aile birimleri ve bağlılık ilişkisi içindeki yapılardır. Geleneksel yapı içerisinde hane halkı ideal olarak anne, baba ve çocuktan oluşurken günümüzde bu yapı daha farklı bir hale bürünmüştür. Hane halkı, tek başına çocuk büyüten anne baba, evli çocuksuz çiftler, evli olmayıp aynı evde yaşayan çiftler, aynı cins arasında yaşanan çocuksuz birliktelikler gibi farklı bileşimlerden oluşmaya başlamıştır (Davutoğlu 2011: 213). Bundan dolayı ideal hane halkı birimi belirlenmesi diğer bireyleri sosyal yardımlardan yararlanma hakkından mahrum bırakabilmektedir. Farklı şekillerde kurulmuş hanelerin sosyal yardımlardan dışlanmaması için temel gelirin ailevi statüye bakılmaksızın sadece bireylik üzerinden ödenmesi kabul görmektedir. Böylece

temel gelirin cinsiyet, gelir düzeyi, din veya cinsel yönelim fark etmeksizin toplumun her üyesi tarafından faydalanılabilen, evrensel ve koşulsuz bir yardım kapsamında değerlendirilmesi söz konusu olabilmektedir. Temel gelirin bireysel olarak ödenmesiyle bireyin özerkliğini arttıracığı ve aileye olan bağımlılığı da azaltan bir süreç sağlayacağı savunulmaktadır (Stading 2020: 21; Raventos 2007: 10).

Günümüzde hâlâ mevcut olan toplumsal cinsiyet eşitsizliği bir evin geçiminin sağlanmasında kadınların erkeklere göre daha çok yoksulluk çekmesine neden olmaktadır. Bu durum kadınların ötekileştirilmesine ve yardıma muhtaçlıklarından dolayı utanç hissi içerisinde kalmalarına neden olabilmektedir. Toplumdaki tüm bireylere verilecek bir temel gelir ile cinsiyetler arası artan eşitsizliğin azaltılmasına ve eşit olmayan güç ilişkilerinin dengelenebilmesine katkı sağlanabilmektedir (Schulz 2017 aktaran Rakıcı, Bozdağ 2022: 79-80).

Temel gelir, bireyler arası eşitsizliklerin azaltılabilmesi ve temel ekonomik güvencenin sağlanabilmesi için toplumdaki tüm bireylere hangi koşullarda olduğuna bakılmaksızın *tek tip* olarak verilmelidir. Yani her bir bireye eşit ödeme yapılmalıdır (Van Parjis 2004: 12). Mevcut sosyal yardım programlarında hane büyüklüğü, aile yapısı, toplam gelir miktarı gibi faktörler dikkate alınarak verilecek miktarın belirlenmesi aile başına daha az devlet yardımı payı düşmesine neden olmaktadır. Temel gelir verilirken böyle bir hesap yapılmadığından ortaya çıkan bu ayrımcılığın önüne geçilmiş ve her yetişkin birey için eşit olarak ödeme sağlanmış olmaktadır (Standing 2020: 22).

Temel gelirin toplumdaki her bir bireye verilmesi en önemli özelliklerden biri olarak görülmektedir. Bireyselliğin önemini vurgulayacak olursak, Karl Widerquist (2005), temel gelirden bireysellik kavramının çıkarılması ve gelir testi uygulanması durumunda negatif gelir vergisi ile aynı olacağını savunmaktadır. Yapılacak ödemenin miktarı bireyi değil de hanenin büyüklüğü ve gelirlerinin toplam miktarı baz alınarak belirlendiğinde birey başına düşen yardım miktarının azalmasına neden olacaktır. Ancak vergiler bireysel olarak ödenmeye devam edecektir. Bundan dolayı temel gelir ile sağlanacak yardımın bireysel olması gerektiği savunulmaktadır (Widerquist 2005: 50).

2.3.4. Nakit ve Düzenli (Periyodik) Olarak Ödenmesi

Temel gelir düzenli olarak ödenen koşulsuz bir nakit transferi olarak kurgulanmaktadır. Yani gıda, barınma, giysi veya diğer tüketim malları şeklinde sağlanacak ayni yardımlar yerine nakit para ödenmesini kapsamaktadır. Temel gelirin nakit olarak verilmesi bireylerin harcamalarını nasıl yapacaklarına karar verebilmelerine imkân sağladığından fayda maksimizasyonu ayni yardımlara göre daha yüksek olmaktadır. Yardımın nakit olarak verilmesi bireylere ulaştırılmasını daha basit hale getirmekle birlikte bozulma ve depolama gibi sorunların da ortaya çıkmasını engellemektedir. Ödemelerin finans sektörü ve mobil ödeme sistemleri aracılığıyla yapılması, belirli güvenlik

endişelerinin ortadan kaldırılmasını ve bireylerin damgalanmasının önüne geçilmesini sağlayabilmektedir. Aynı zamanda düzenli olarak yapılan nakdi yardımlar, yoksul insanların yaşadığı bölgelerde satın alma gücü yaratarak yerel ekonomilerde canlanma etkisi meydana getirebilmektedir (Van Parjis Vanderborght 2017: 12-13; Gentilini vd. 2020: 35).

Temel gelirin nakit olarak ödenmesi kadar ödenme sıklığı da önem taşımaktadır. Temel gelir her bir bireye tek seferlik bir ödeme yapılmasından ziyade periyodik (haftalık- aylık-yıllık) olarak ödenmesi planlanan bir nakit transferidir. Yardımın yapılmasında önemli olan bireylerin uzun bürokratik süreçlerle uğraşmadan düzenli olarak benzer bir gelire sahip olabilmesidir (Standing 2017: 15) . Temel gelire bireylerin temel ihtiyaçlarının karşılanması amaçlandığından genel olarak aylık olarak ödenmesi savunulmaktadır. Aylık olarak yapılan ödemelerle bireyler, günlük gıda, barınma ve diğer ihtiyaçlarını karşılamış olurken aynı zamanda tutarlı bir yardım gerçekleştirilmiş olunacaktır. Fakat temel gelirin genelde aylık olarak ödenmesi uygun görülse de yardımın ödeme sıklığı konjonktür ve idarenin tercihlerine göre değişiklik gösterebilmektedir (Gentilini vd. 2020: 40). Örnek verilecek olunursa, daha kısa aralıklarla ödeme yapılması kişilerin temel güvenliğini öncelikli olarak görenler tarafından, daha uzun süreli aralıklara ödeme yapılması da paternalist yaklaşımlara çekimser bakan fırsat eşitliği savunucuları tarafından önerilmektedir (De Wispelaere Stirton 2004: 270)

2.3.5. Yeterli ve Geri Alnamaz Olması

Evrensel temel gelirin bireylere nakit olarak sağlanmasının yanında verileceği miktarın *yeterli* olması da yardımın hedeflenen amaçlarının yerine getirilebilmesi için önem taşımaktadır. Temel gelir ile başlangıçta amaçlanan bireyleri ekonomik güvence altına almaktır. Fakat bu durum verilecek yardımın temel geçim düzeyinde sabitlenmesi gerektiği anlamına gelmemektedir. Toplulukların içinde buldukları koşullara göre devlet tarafından uygun kabul edilen miktardan daha azı veya fazlasının sağlanması söz konusu olabilmektedir. Temel gelirin miktarı ile ilgili tartışmalar, temel gelirin tek bir sosyal yardım aracı olarak kullanılması veya verilen nakdi ve aynı yardımları tamamlayan bir yardım türü olarak uygulanması fikirlerinin çatışmasıyla ortaya çıkmaktadır. James Buchanan, Milton Friedman ve Charles Murray gibi yeni-muhafazakârlar, tüm diğer devlet müdahalelerini kesmek şartıyla sosyal yardım için tek bir evrensel planı savunan refah devletlerini benimserken, sosyalistler ve sosyal demokratlar, tam bir temel gelir planının diğer yardımlarla desteklenmesi gerektiğinde ısrar etmektedirler (De Wispelaere Stirton 2004: 270).

Temel gelirin yeterli miktarda verilmesi kadar bireylere temel hak olarak sunulması da önem taşımaktadır. Bu kapsamda temel gelir *geri alınmaz* ve *geri ödemesiz* bir hak olarak kurgulanmıştır. Tıpkı diğer temel haklar gibi temel gelir de bireylerin hayatı boyunca sahip olacağı bir hak olarak görüldüğünden yasal sınırlamalar konulmadığı sürece el konulamaz veya haczedilemezdir.

Haczedilemez olması ödenememiş herhangi bir borç karşılığı bu gelire el konulmasının engellenmesini ve böylelikle temel gelir güvencesinin ekonomik bir hak olarak garanti altına alınması mümkün kılmaktadır (Standing 2017: 15).

2.4. Evrensel Temel Gelirin Amaçları

Temel gelir, yoksullukla mücadele, gelir dağılımına adaletsizliğin giderilmesi, otomasyona bağlı işsizlikle mücadele gibi birçok konuda iyileştirme ve çözüm önerileri ortaya koymaktadır. Bunun yanında eşitsizliklerin ve güvencesizliklerin giderilmesi, sosyal adaletin sağlanması, bireysel özgürlüklerin artırılması gibi amaçlar da sayılabilmektedir. Aşağıda, temel gelirin bir sosyal politika aracı olarak taşıdığı temel amaçlar ayrıntılı şekilde ele alınacaktır.

2.4.1. Yoksullukla Mücadele

Küreselleşme ve teknolojinin de gelişmesiyle birlikte dünyada gerçekleşen büyük üretim ve servet artışları bireylerin yaşam standartlarının yükselmesine ve daha konforlu bir yaşam sürebilmelerine imkân sağlamıştır. Ülke ekonomilerindeki gelişmenin ve yaşam standartlarındaki yükselmenin yoksulluk düzeyini azalttığı düşünülse de dünyada pek çok ülkede yoksulluk oranı yükselmiştir. Refah içerisinde yaşayan bireylerin yanında temel ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde gelire sahip olamayan ve mutlak yoksullukla mücadele etmek zorunda kalanların sayısı da milyonlarla ifade edilir hale gelmiştir. Küreselleşme ve teknolojik gelişmeler ile birlikte ülkeler arası ekonomik güç ve gelişmişlik düzeylerinde farklılaşma artmış, zenginler daha zengin olurken yoksulların daha da yoksullaşması söz konusu olmuştur. Ülkelerin gelişmişlik düzeyine göre farklılık gösterse de küreselleşme, salgınlar, ekonomik krizler ve doğal afetler milyonlarca insanın mutlak yoksulluk içinde kalmasına neden olmaktadır. Bundan dolayı ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeyi fark etmeksizin tüm ülkelerde yoksulluk sorunu sosyal bir sorun olarak ele alınmaya başlanmıştır (Standing 2017: 43).

Küreselleşme, artan teknolojik gelişmeler, esnek piyasa politikaları milyonlarca insanın temel haklardan mahkûm kalarak kronik güvencesizlik içinde yaşamasına neden olabilmektedir. Ülkelerde ekonomik büyüme gerçekleşmesi bile güvencesiz olan bireyler için ekonomik bir iyileşme meydana getirememektedir. Yoksulluğun ortadan kaldırılabilmesi için bir reçete olarak sunulan çalışma, hükümetlerin bazı hakları ortadan kaldırarak iş yaratma kapasitesini artırmasına neden olmuştur. Bu durum daha çok kişinin hastalık, kaza vb. hallerde iş yaşamının dışına itilerek mutlak yoksulluğa sürüklenmesi riskini artırmıştır. Bireyler sürekli ve sıkı çalışma azmini gösterebilirler bile göreceli yoksulluktan kurtulma şartları imkânsız bir hal alabilmektedir (Kahvecioğlu 2021: 26).

Bireylerin yoksulluktan kurtarılması, korunması ve toplumsal hayat içerisinde var olabilmesi sosyal sistemlerin önemli amaçlarından birisi haline gelmiştir. Bundan dolayı günümüzde hem beşeri sermaye

yatırımları yapılarak hem de arz yönlü politikalar uygulanarak bireylerin istihdam edilebilirliği ve işgücü piyasasına olan talep artırılmaya çalışılmaktadır. Ancak uygulanan politikalar her zaman işgücü talebini genişletmemekte ve iş kalitesini artırmamaktadır. Bundan dolayı yoksullukla mücadele kapsamında iş garantili programlar ve temel gelir gibi alternatif sosyal yardım programları gündeme gelmektedir (Gentilini vd. 2020: 74). Bireylerin yoksulluktan kurtulabilmesi ve çalışmaya yönlendirilebilmesi için De Wispelaere ve Stirton (2004) temel gelirin teşvik olarak kullanılabileceğini öne sürmüşlerdir. Onlara göre temel gelirin verilmesinde belirli üretim veya istihdam düzeyini sürdürülebilmek için evrensel temel gelirin makroekonomik bir göstergeye (GSYH veya istihdam oranları) bağlı olarak uygulanması gerekmektedir. Verilen gelir miktarının bireylerin resmi istihdamdan vazgeçtiği veya üretkenliğin belirli bir eşik seviyesinin altına düştüğü dönemlerde azaltılmasını ve bireylerin işe yönlendirilmesinde teşvik olarak kullanılmasını savunmaktadırlar (De Wispelaere, Stirton 2004: 268).

Temel gelir mevcut sosyal yardım programlarına kıyasla damgalanmayı ve güvencesizliği sonlandıran, bireylerin yoksulluklarını kanıtlamak zorunda olmadığı koşulsuz bir gelirdir. Bir hak olarak bireylere verilen temel gelir sayesinde yoksulluk tuzağından ve güvencesizlikten kurtulmak mümkün görülmektedir. Temel gelir sunduğu güvence ile bireylerin düşük ücretli ve güvencesiz işlerde çalışmak zorunda kalmadan insanca şartlar altında çalışabilmesine olanak tanımaktadır. Yapılan gelir transferinin bireylerin çalışma azminde azalmaya neden olacağı düşünülse de aksine çalışma isteğini artırdığı görülmüştür² (Standing 2015: 45-46). Standing (2020) “iyi tasarlanmış bir temel gelir sistemi görece yoksulluk oranını, yani toplumun genel refah düzeyinin altına yaşayan insan sayısını düşürecek ve yoksulluk sınırı ne olursa olsun, bu sınırdan yahut bu sınıra yakın yaşayan insanların yoksulluk açığını küçültecektir.” şeklinde ifade etmiştir (Standing 2020: 85).

Piyasa koşulları, artan iş yaratma kapasitesi bireyleri güvencesiz çalışma koşullarının içine iterken, bireylerin yoksulluktan kurtulmasını zorlaştırmakta ve aynı zamanda mevcut yoksulluk sorununu derinleştirmektedir. Yoksullukla mücadele kapsamında bir hak olarak ödenen temel gelir ile bireylere toplum içerisinde yaşayabilecek ekonomik güvencenin sağlandığı, insanca ve istedikleri işlerde çalışabilmelerine imkân tanıyan devlet güvencesi önerilmektedir.

2.4.2. Gelir Dağılımında Adalet

Refah devletleri, toplumdaki tüm bireylerin sosyal durumları ve refahlarıyla ilgilenerken herkese asgari bir geçim düzeyi sağlamayı amaçlamaktadır (Balseven 2017: 89). Bu amaçların yerine getirilebilmesi, yoksullukla mücadele, toplumsal refah, büyüme, kalkınma, eşitsizliğin azaltılması, bireylerin yaşam

² Bu konuyla ilgili gelecek bölümde detaylı bilgi verilecektir

standartlarının yükseltilmesi vb. pek çok ekonomik ve sosyal gösterge açısından gelir dağılımında adaletin sağlanması önemli bir rol oynamaktadır. Gelir dağılımı bir ülkede belli bir dönemde ortaya çıkan milli gelirin, bireyler, gruplar veya üretim faktörleri arasında nasıl dağıtıldığıyla ilgilidir (Canbey Özgüler 2017: 61). Üretim faktörlerinin milli gelirden aldığı payların farklılık göstermesi gelir dağılımında adaletsizlik yaratırken en zengin ve yoksul kesimin yaşam standartları arasında büyük farklılıklar oluşturmaktadır. Oluşan bu farklılıkların ortaya çıkaracağı toplumsal huzursuzluğun ortadan kaldırılabilmesi ve gelir dağılımında adaletin sağlanabilmesi veya adaletsizliğin olumsuz diğer etkilerinin ortadan kaldırılabilmesi için devlet tarafından sosyal yardım programları uygulanmaktadır. Devlet tarafından uygulanacak sosyal yardımlar genellikle çok dar gelirli yoksul ve muhtaç kişilere şartlı ya da şartsız, aynı veya nakdi olarak gerçekleştirilmektedir. Sosyal yardımların toplumun en muhtaç kesimine yapılarak gelir dağılımı ve yoksullukta meydana getirdiği iyileşmeler dolaylı olarak toplum üzerinde de etkili olmaktadır. Bundan dolayı sosyal yardım programları gelir dağılımını iyileştirme işlevi dışında toplumdaki bireylerin asgari bir yaşam standardına erişmesine imkân sağlayabilmektedir (Gemicioğlu Bildir 2023: 230-231).

Geçmişten günümüze çeşitlenen ihtiyaçlar, değişen sosyal yaşam ve erişilen konfor seviyesi toplumun refah beklentilerini de değiştirmiş ve yoksul bireylerin sadece gıda, barınma ve giyinme ihtiyaçlarının karşılanması refaha erişme anlamında yorumlanmamaya başlamıştır. Bu noktada gelir dağılımında adaletin sağlanmasında temel gelir, toplumun tümüne koşulsuz olarak gerçekleştirilen bir gelir transferi olduğundan bireylere ihtiyaçlarına göre harcayabilme fırsatı sunacaktır. Temel gelirin toplumdaki tüm vatandaşlara yönelik garantili bir ödeme olması bireylerin gelir seviyesini artıracak ve açlık anlamında yoksulluğun sona ermesini sağlayacaktır (Standing 2015: 44-47; Gemicioğlu Bildir 2023: 230).

2.4.3. Teknolojik Gelişme ve Otomasyona Bağlı İşsizlikle Mücadele

Teknolojik gelişmelerin somut bir göstergesi olan Sanayi Devrimi ile tarım, imalat ve hizmet üretiminde makineleşme süreci hız kazanmıştır. İş gücü piyasasında teknolojinin ve makineleşmenin artması, insan gücüne dayalı üretime duyulan ihtiyacın azalmasına neden olmuştur. Teknolojik gelişmelerin artması uzun zamandır iş gücü piyasası için endişe kaynağı haline gelmiştir (Erdoğan, Akar 2020: 903-904). Bundan dolayı son yıllarda, temel gelir savunucuları yeni teknolojik değişimlerin iş gücü ve gelir eşitsizliği üzerindeki etkilerine odaklanmaktadır. Dijitalleşme ve otomasyon, yapay zekâ gibi hızlanan teknolojik ilerlemeler, yeni iş olanakları yaratmakla birlikte iş kayıplarına da neden olabilmektedir (Zheng 2017: 13; Beken 2020: 189). Bu durum dünya çapında milyonlarca insanın işlerini ve dolayısıyla da geçim kaynaklarını tehdit etmektedir. Frey ve Osborne (2013) tarafından yapılan çalışmada ABD'deki 700'den fazla meslek için otomasyon riski değerlendirilmiştir. Sonuç olarak, Amerikan iş gücünün %47'sinin önümüzdeki yıllar içinde otomasyon riski altında olduğu tespit edilmiştir. Edward

Felten, Raj ve Seamans (2023) tarafından yapılan çalışmada ise yapay zekâ temelli otomasyonun dil modelleme (language modeling) ve görsel üretim (image generation) açısından mesleklere nasıl farklı düzeyde riskler yarattığı detaylandırılmıştır. Bu araştırma ABD, Kanada, Birleşik Krallık, Avustralya ve diğer gelişmiş ülkelerden alınan veriler kullanarak 702 ayrı mesleği analiz etmiş; yüksek eğitim gerektiren “beyaz yakalı” işlerde bile riskin ciddi olabileceğini ortaya koymuştur (Felten, Raj, Seamans 2023). Bu anlamda otomasyon riski altındaki işler sadece vasıfsız ya da düşük vasıflı işler için değil, ileri vasıf ve eğitimi gerektiren meslekler için de geçerlidir. Bundan dolayı hem rutin fiziksel görevleri hem de rutin bilişsel görevleri içeren işgücü piyasalarının tamamı için bir tehdit söz konusudur. Bu durum, makine öğrenimi, büyük veri, esnek robotik sistemler ve yapay zekâ alanındaki ilerlemelerle daha da hızlanmaktadır (Sarıpek 2021: 106; Knowles 2021: 4). Artan otomasyon, makineleşme ve yapay zekâ kullanımının bir sonucu ortaya çıkacak iş kayıplarının telafisi için temel gelir bir çözüm önerisi olarak önerilmektedir (Zheng 2017: 13). Temel gelir ile işsizlik dönemlerinde bireylere güvence sağlanarak hem bireylerin temel ihtiyaçlarından yoksun kalmalarının önüne geçilmekte hem de finansal sistemin sağlıklı işlemesi mümkün olmaktadır. Bu manada temel gelir hem ekonomik canlanmanın hem de sosyal kontrolün sağlanması için önem taşımaktadır (Kahvecioğlu, Çakmak 2022: 633).

Türkiye özelinde değerlendirildiğinde, McKinsey & Company'nin *Future of Work: Turkey* (2020) raporu, teknolojik dönüşümün iş gücü üzerindeki etkilerini kapsamlı biçimde ortaya koymaktadır. Rapora göre, mevcut teknolojilerle 2030 yılına kadar 7,6 milyon mevcut işin kaybolması, buna karşılık 8,9 milyon yeni işin ortaya çıkması ve net olarak 1,3 milyonluk istihdam artışı öngörülmektedir. Bu dönüşümün gerçekleşmesi, bireyleri için ciddi bir yeniden beceri kazanma ihtiyacını beraberinde getirmektedir. Türkiye’de 21,1 milyon çalışanın yeni beceriler öğrenmesi, 7,6 milyon çalışanın ise tamamen farklı alanlara yönelmesi gerekecektir (McKinsey & Company, 2020). Gerçekleşmesi öngörülen dönüşümün sosyal etkilerini yumuşatmak ve bireylerin geçici işsizlik dönemlerinde yaşam standartlarını korumak adına, temel gelir uygulaması önemli bir politika alternatifi olarak görülmektedir.

2.5. Evrensel Temel Gelir Benzeri Uygulamalar

Temel gelirin tarihsel gelişimi incelendiğinde, bunun uzun yıllardır akademik ve politik alanlarda tartışıldığı ve farklı öneriler olarak tekrar tekrar gündeme geldiği görülmektedir. Yoksullukla mücadele ve gelir dağılımında adaletin sağlanması amacıyla her bir bireyin asgari gelir düzeyine sahip olabileceği gelir testi temelli pek çok uygulama hayata geçirilmiştir. Negatif gelir vergisi, paydaş hibesi, istihdam garantili program, kazanılmış gelir vergisi kredisi, asgari gelir desteği, sosyal temettü, koşullu nakit transferi programı gibi uygulamalar literatürde temel gelire benzer uygulamalar olarak değerlendirilmektedir. Temel gelir tartışmalarının ve konunun daha anlaşılır olabilmesi için temel gelir fikriyle ortak özellikleri bulunan bazı uygulamalara yer verilecektir.

2.5.1. Negatif Gelir Vergisi (Negative Income Tax)

Kişilerin, toplumların ve ülkelerin hedeflenen refah seviyesinin altında olması olarak tanımlanabilecek olan yoksulluk olgusunun ortadan kaldırılabilmesi için toplumda yaşayan her bir bireyin minimum bir gelire sahip olması fikri geçmişten günümüze literatürde geniş bir yer tutmaktadır. Bu kapsamda negatif gelir vergisi, temel gelirden oldukça farklı olmasına rağmen pek çok yönden de en çok benzeyen sosyal yardım programı olarak değerlendirilmektedir.

Negatif gelir vergisi benzeri bir uygulama ilk olarak 1942 yılında J.R. Williams tarafından gelir vergisi ve sosyal güvenlik sisteminin birleştirilmesi önerisiyle ortaya çıkmıştır (Yapıcı, Karabulut 2018: 361). Van Parjis ve Vanderborght (2017) negatif gelir vergisini, temel gelire en yakın alternatif olarak değerlendirmekte ve temellerini Augustin Cournot'a dayandırmaktadırlar. Cournot, ikramiyeyi gelir vergisinin tersi olarak değerlendirmiş ve bir çeşit negatif gelir vergisi olarak adlandırmıştır. Cournot dışında Abba Lerner ve George Stigler negatif gelir vergisi ile ilgili çalışmalarda bulunmuşlardır. Ancak negatif gelir vergisi kavramı Milton Friedman'ın "*Capitalism and Freedom*" (Kapitalizm ve Özgürlük) adlı kitabıyla geniş kitlelere yayılmış ve pilot uygulamalar gerçekleştirilmiştir (Van Parjis Vanderborght 2017: 32). 1960-1970 yılları arasında, negatif gelir vergisi, Milton Friedman haricinde Robert Lampman (1965), Robert Theobald (1964) ve James Tobin (1966), J. Tobin, Joseph Pechman ve Peter Miezowski (1967) gibi birçok akademisyenler tarafından savunularak hem politika alanında hem de akademik literatürde büyük bir etki yaratılmıştır (BIEN 2022; Moffit 2003: 120).

Friedman (1962), Kapitalizm ve Özgürlük adlı kitabının 12. bölümünde, batılı ülkelerde gerçekleşen ekonomik büyüme ile yoksulluk önemli boyutlarda azalma göstermiş olmasına rağmen yoksulluk içerisinde yaşayan pek çok insan olduğunu ifade etmiştir. Ona göre toplumdaki her bir bireyin belirli bir yaşam standardı içerisinde yaşayabilmesi ve yoksulluk probleminin hafifletilebilmesi için yoksullara yardım etmeye yönelik bir program olmalıdır. Bu program insanlara birey olarak yardım etmeye odaklanmalı ve piyasa işleyişini bozmamalıdır. Bu koşulları yerine getirebilecek en uygun programı negatif gelir vergisi olarak görmüştür. Yoksullukla mücadele kapsamında bireylerin gelirlerinin belli seviyenin altına düşmesi halinde devlet tarafından ödeme yapılan, eşiğin üzerine çıktığında da vergilendirilen bir sistem önermiştir. Friedman'a göre, vergi indirim ve muafiyetlerinden sonra bireylerin ellerinde kalan bir gelir bulunmaması halinde bu kişiler negatif gelir vergisine tabi olmalıdır ancak indirim ve muafiyetten sonra herhangi bir gelir kalıyorsa kişiler vergi ödemelidir (Friedman 1962: 190-192).

Negatif gelir vergisi, yoksullukla mücadele ve gelir dağılımında adaletin sağlanması amacıyla asgari gelir düzeyinin altında kalan bireylerden vergi alınmayıp aradaki farkın telafi edileceği transfer harcamasında bulunulmasıdır. Yani toplumsal olarak kabul edilmiş en düşük gelir seviyesinin altında

geliri olan bireylere gelir vergisi tarifesinin negatif olarak uygulanmasıdır. Yeniden dağıtım aracı olan negatif gelir vergisi içinde ‘vergi’ kelimesini bulunmasına rağmen bir çeşit sosyal transfer harcaması niteliğindedir. Gelir dağılımında adaletin sağlanması ve yoksullukla mücadele kapsamında negatif gelir vergisi ile bireylerin yoksulluk derecelerine göre negatif vergi hesaplanarak her bir birey için asgari bir gelir garanti edilmiş olunur. (Uzunali Altun 2020: 387; Akgül Yılmaz 2013: 97; Öncel 1981: 5). Negatif gelir vergisi de tıpkı diğer yardımlar gibi yoksul kesimi hedef almaktadır. Ancak devlet tarafından sağlanan farklı yardım türleri ve miktarları yerine negatif gelir vergisinde yardımlar tıpkı vergi gibi hesaplanarak yoksul kesime yıllık olarak verilmektedir. Pozitif gelir vergisi uygulamasında devlet alacaklı, vatandaş mükellef iken, negatif gelir vergisinde devlet mükellef, vatandaş alacaklı konumda bulunmaktadır (Uzunali Altun 2020: 387). Geri ödemeli bir vergi kredisi gibi vergi mükellefine para ödemesi yapılan negatif gelir vergisinde bireylerin elde ettikleri gelir arttıkça yapılan yardımlar da kademeli olarak azaltılmaktadır (Moffit 2003: 119).

Negatif gelir vergisi temel gelire en benzeyen sosyal yardım olarak değerlendirilse de aralarında uygulanma şartları, çalışma durumu, kimlere sağlanacağı gibi pek çok farklılıklar mevcuttur. Temel gelir genellikle koşulsuz olarak, düzenli aralıklarla, bireylere ödenen nakit transferidir. Fakat, negatif gelir vergisi, aile gelirine bağlı olarak alınan yardımın miktarının değiştiği, her vergi yılının sonunda geriye dönük olarak yapılan bir ödemedir. Negatif gelir vergisinin yılda bir kez verilmesi, temel gelirdeki gibi sürekli bir ödemeden ziyade tek seferde verilen ikramiye veya sermaye hibesi olarak görülebilmektedir. Negatif gelir vergisinin geçmişe dönük olarak verilmesi ve ödemelerin düzenli aralıklarla yapılmaması bireylerin ihtiyaç duydukları anda yardımdan faydalanabilmelerini imkânsız hale getirmektedir. (Standing 2020: 204-205).

Temel gelirin verilmesinde herhangi bir çalışma koşulu aranmazken, negatif gelir vergisinde bireyler çalışmak zorunda kalabilmektedirler. Buna bir örnek olarak, en ünlü negatif gelir vergisi planlarından biri olan ABD Başkanı Nixon’un Aile Yardım Planı gösterilebilir; bu planda, sağlıklı yetişkinlerin yardımı alabilmesi için çalışmaya istekli olmaları şartı aranmıştır (Van Parjis Vanderborcht 2017: 37). Temel gelir uygulamasında bireylere ödenecek miktar götürü şekilde herkes için eşit miktarda belirlenirken, negatif gelir vergisinin, artan oranlı destek³ yaklaşımı, fakirlik aralığı⁴ yaklaşımı ve negatif gelir vergisi oranı⁵ yaklaşımı gibi farklı uygulama şekilleri vardır (Yapıcı Karabulut 2018: 362).

³ Artan oranlı destek yaklaşımı, belli bir gelir seviyesinin üzerindeki kişiler hariç olmak üzere gelir seviyesi düştükçe bireylere artan oranlarda ek gelir sağlanmasıdır (Yapıcı Karabulut 2018)

⁴ Fakirlik aralığı yaklaşımında, fakirlik çizgisi ile sahip olunan gelir arasındaki farkın devlet tarafından gelir sahibine ödenmesi şeklinde ödeme uygulanmaktadır (Uzunali Altun 2020).

⁵ Negatif gelir vergisi oranı yaklaşımı, fakirlik çizgisi ile gelir seviyesi arasındaki farka belirli bir negatif vergi oranı uygulanması ve çıkan miktarın gelir sahibine ödenmesidir (Yapıcı Karabulut 2018).

Negatif gelir vergisi de tıpkı temel gelir gibi yoksullukla mücadele için kullanılan sosyal politika önerilerinden biridir. Her ikisi de incelendiğinde negatif gelir vergisinin temel gelirden ayrılan yanları, bireyi değil aile baz alması, koşulsuz olmaması, herkesi kapsamaması ve bazı uygulamalarında temel gelirin aksine çalışma koşulu bulunmasıdır. Bu özellikler negatif gelir vergisinin, temel gelire göre daha az maliyetli ve uygulanabilir olmasını sağlamaktadır; tüm nüfusu kapsamaması ise yoksullukla mücadelede hedeflenen amaca ulaşmayı zorlaştırabilmektedir.

2.5.2. Paydaş Geliri Hibesi (Stakeholder Grant)

Paydaş geliri, üretim ilişkileri içindeki eşitsizlikleri, emek ve sermaye arasındaki temel iktidar dengesizliklerini dengelemek amacıyla ortaya çıkan yeniden dağıtım sistemidir. Temel gelire yeniden dağıtım amacı noktasında benzer özellikler taşıyan paydaş geliri hibesi, Alstott ve Ackerman tarafından önerilmiştir. Paydaş, bir girişimde kişisel payı bulunan kişidir. Paydaş geliri transferi her bir bireye yetişkinlik yaşına ulaştığında tek seferlik ödenen toplu bir hibedir. Ackerman ve Alstott, verilecek olan tek seferlik hibenin 80.000 dolar olmasını ve yıllık %2'lik bir servet vergisiyle finanse edilmesini önermektedirler. Ackerman ve Alstott paydaş geliri ile bireylerin eşit fırsatlar yakalayabileceğini ve gençlere hayatlarını şekillendirebilecek daha fazla seçim ve özgür alan imkânı sağlanacağını savunmaktadırlar (Alstott 2009: 1-7; Wright 2006: 5-7)

Temel gelir ve paydaş geliri hibeleri kıyaslandığında; temel gelirin bireylerin yaşamlarını sürdürebilmelerine imkân tanıyacak miktarda her ay düzenli olarak verildiği buna karşın paydaş gelirinin devlet tarafından yetişkin bireylere tek seferde büyük bir toplu ödeme olarak yapıldığı görülmektedir. Bu kapsamda paydaş hibelerinin bireyler tarafından yanlış kullanılıp hızla tüketilmesi halinde bireyler devletten daha fazla destek bekleyemeyecektir. Ancak temel gelir aylık olarak verildiğinden bireyler harcama kararlarında hata yapsa bile paydaş gelirine kıyasla elde ettikleri yaşam boyu gelirin küçük bir kısmı etkilenmiş olmaktadır. Temel gelir de herkesin yoksulluktan kurtulduğu ve asgari düzeyde de olsa yaşam boyu eşit fırsatlara sahip olacağı bir sistem dizayn edilirken, paydaş gelirinde yetişkinlik başlangıcında eşit fırsat sunulmakta verilen hibenin harcama sorumluluğu bireylere bırakılmaktadır. Paydaş geliri ile amaçlanan sunulan tek seferlik hibe ile kişilere kendi işlerini kurabilme özgürlüğünü vererek bireyler arası fırsat eşitliğinin sağlanmasıdır (Wright 2016: 51-57; Alstott 2009: 1-7).

2.5.3. Asgari Gelir Desteği (Minimum Income Support)

Asgari gelir desteği, asgari ücret kavramından farklı bir kavramdır. Asgari gelir, gelir yoklamasına tabi uygulamaları ifade etmek için kullanılırken, asgari ücret bir işveren tarafından işçilere çalıştıkları saat başı ödenmesi gereken en düşük ücret sınırını ifade etmektedir (Standing 2020: 34).

Asgari gelir desteği eğitsizlikleri azaltmak ve yoksullukla m¼cadele amacıyla ortaya çıkan bir diğer sosyal yardım t¼r¼d¼r. Asgari gelir desteği yasalarla belirlenmiş gelir d¼zeyinin altında kalan bireylere, toplumca kabul edilebilir bir asgari geçim d¼zeyine ulaşabilmeleri için kamu kaynaklarından d¼zenli olarak verilen sosyal yardımlardır (Erdem 2006: 1). Asgari gelir desteği, bireylerin gelir yoklamalarına tabi tutularak yoksulluk tespitlerinin yapıldığı ve yoksul olduğunu ispat edebilen bireylere verilen yardımlardır. Bu yardımların verilmesinde kimi zaman toplum yararına çalışma veya bir eğitim programına devam etme gibi şartlar s¼z konusu olabilmektedir (Standing 2020: 34; Erdem 2006: 1). Genellikle asgari gelir desteklerinin verilmesinde kişinin muhtaçlığı devam ettiği s¼rece yardıma devam edilmektedir. Bu kapsamda verilen asgari gelir destekleri yoksulluk riskini azaltma ve yoksullukla m¼cadele kapsamında ¼nemli bir rol oynayabilmenin yanında toplum içinde kişilere eşit yaşam koşulları da sağlayabilmektedir (Koca 2015: 505-506).

Temel gelir de t¼pk¼ asgari gelir desteği gibi yoksullukla m¼cadele amacıyla verilse de her iki yardım bazı noktalarda birbirinden ayrılmaktadır. Temel gelir bireylere herhangi bir gelir yoklamasına veya davranış koşuluna tabi tutulmaksızın verilirken, asgari gelir desteğinde bireylerin gelir durumu ve yardımı alabilmek için toplum yararına belirli faaliyetlerde bulunmaları koşulları s¼z konusudur. Temel gelir toplumun t¼m vatandaşlarına sosyal ve ekonomik bir hak olarak koşulsuzca verilirken, asgari gelir desteği toplumdaki yoksul bireylere muhtaçlığın devamlılığı halinde verilmektedir.

2.5.4. Kazanılmış Gelir Vergisi Kredisi (Earned Income Tax Credit)

Vergi kredisi, belli bir parasal miktarın ¼denmesi gereken vergi miktarından mahsup edilmesidir. Vergi kredisi ile daha az vergi ¼denmesi sağlanan dezavantajlı m¼kelleflerin çalışmaları karşılığında elde ettikleri kazanç artırılmış olmaktadır (G¼naydın Yıldız 2016: 93). Kazanılmış gelir vergisi kredisi (KGVK), uygun d¼ř¼k gelirli çalışanların, ¼zellikle ocuk sahibi olanların gelirini artıran iade edilebilir bir vergi kredisidir. Genellikle ABD ve İngiltere’de uygulanan kazanılmış gelir vergisi kredisi, 1970’lerin başlarında Russell B. Long tarafından Nixon’un Aile yardım planına alternatif olarak ¼nerilmiřtir. KGVK alışan kişinin gelirine bağlıdır. Kredi miktarı gelirin belirli bir seviyesine kadar artmakta, eşik seviye aşıldıktan sonra ise vergi m¼kelleflerine bu hak tanınmamaktadır (Crandall-Hollic vd. 2023: 2). KGVK, ocuk ve çalışan yoksulluğunun ortadan kaldırılması amacıyla uygulanılmaktadır. Bu y¼n¼yle KGVK, yoksullukla m¼cadele ve iřg¼c¼ne katılımı teşvik eden bir sosyal transfer niteliği taşımaktadır.

Kazanılmış gelir vergisi kredisinin diğer sosyal yardımlarda olduğu gibi belli koşulları bulunmaktadır. KGVK’dan işsiz bireyler faydalanamadığı için ilk şart çalışıyor olmaktır. KGVK’ye uygunluk ve kredi miktarı, kazançlı gelir ve diğer gelir kaynaklarının miktarı, ailede çocukların varlığı ve sayısı, çocuğu

olmayanlar için yaş gereklilikleri (25 yaşından büyük 65 yaşından küçük olmak), ikamet şartları ve vergi mükellefi kimlik numarası gereklilikleri gibi farklı şartlar söz konusudur (Crandall-Hollic vd. 2023: 2).

Kazanılmış gelir vergisi de diğer sosyal yardım programı gibi yoksullukla mücadele kapsamında temel gelir ile benzer bir özellik taşısa da pek çok noktada temel gelirden ayrılmaktadır. Kazanılmış gelir vergisi kredisi, çalışan bireylerin elde edebileceği bir hak olduğundan temel gelir ile kıyaslandığında bireyleri daha fazla çalışma ve iş gücüne katılıma teşvik edebilmektedir. KGVK, yalnızca çalışan yoksulluğuna odaklandığından çalışmayan bireyler için herhangi bir yardım söz konusu olmamaktadır. Ancak temel gelirin yoksullukla mücadele kapsamı toplumdaki tüm vatandaşları kapsayan bir gelir transferinin sağlanmasıdır. Kazanılmış gelir vergisinde hak kazanılan ücretlerin ödenmesi temel gelirdeki gibi düzenli aralıklarla değil, kazanıldığı dönemden birkaç ay sonra yapılmaktadır. Bundan dolayı bireylerin veya hanelerin yaşadıkları ani gelir düşüşlerine karşı koruma kapasitesi temel gelire göre daha düşüktür. Temel gelir herhangi bir koşul aranmaksızın tüm bireylere verilirken, kazanılmış gelir vergisi kredisinden yararlanabilmek için çalışıyor olmak, elde edilen gelirin belirlenen eşik miktarı geçiyor olması, sosyal sigorta numarasının bulunması gibi pek çok koşul öne sürülmektedir (Parjis Vanderborght 2017: 40-43).

2.5.5. Koşullu Nakit Transferi Programı (Conditional Basic Income)

Koşullu nakit transferi programıyla diğer sosyal yardımlarda olduğu gibi her bir bireyin asgari geçim düzeyine ulaşması ve yoksullukla mücadele hedeflenmektedir. Koşullu nakit transferi uygulaması evrensel temel gelirin temel özelliklerinden olan koşulsuz ve evrensel olma özelliklerini taşıması sonucunda ortaya çıkmıştır. Temel gelirdeki gibi koşullu nakit transferinde de toplumdaki tüm bireylerin belirli bir ekonomik güvenceye sahip olması hedeflenmektedir. Toplumun en yoksul ve milli gelirden en az pay alan kesimine aylık olarak gelir transferi yapılmaktadır. Koşullu nakit transferi ile devlet tarafından herkesin geçinebileceği asgari bir güvence sağlanmaktadır. Bireylerin gelirlerine bağlı olarak yapılan gelir transferi değişiklik göstermektedir. Bireylerin gelirleri arttıkça devletin katkısı gelir vergilendirmesi yoluyla azalmakta ve gelir belli bir seviyeye ulaştığında kendiliğinden sona ermektedir. Bireylerin programdan elde ettikleri gelir transferi, gelir miktarındaki farklılıklara göre değişiklik gösterdiği için yoksullukla mücadele kapsamında temel gelire göre daha uygun maliyetlerle müdahale edilmesi mümkün olabilmektedir. Evrensel temel gelir tüm vatandaşları kapsayan geniş ölçekli bir programken, koşulsuz nakit transferi daha küçük ölçekli, savunmasız ve zayıf olan bireyleri kapsayan bir program olarak değerlendirilebilmektedir. Koşullu nakit transferini uygulayan 62 ülke örneği bulunmaktadır (Cauwnberghe vd. 2018: 5-6; Gentilini vd. 2020: 90).

2.5.6. Sosyal Temettü (Social Dividend)

John Roemer, devlet işletmelerinin kârlarının nasıl dağıtılacağını belirlemek için siyasi bir demokratik sürecin işlenmesini ve bu kârların devredilemez ve dönüştürülemez bir “sosyal temettü” olarak dağıtılmasını önermiştir. Sosyal temettü, doğal gaz, petrol gibi önemli rezerv enerji ürünlerine sahip olan ülkelerin, bu doğal kaynaklardan elde ettikleri sürekli gelirlerin bir kısmını vatandaşlarına düzenli olarak dağıtması olarak ifade edilmektedir. Devletler sahip oldukları doğal kaynak gelirlerine bir hak olarak tüm vatandaşlarını hissedar olarak görmekte ve onlara temettü dağıtmaktadırlar. Bireylerin vatandaşlık hakkı olarak elde ettikleri sosyal temettü gelirleri, sosyal devlet olma ve toplumdaki bireyler arasında ortak bir amaç duygusu oluşturarak sosyal dokunun güçlenmesini sağlayacak bir araç olarak değerlendirilmektedir (Marangos 2004: 3). Sosyal temettü uygulamasına, Moğolistan’da madencilik temettülerinden elde edilen gelirin vatandaşlara dağıtılması, İran’da ve Alaska’da petrol gelirlerinin vatandaşlara dağıtılması, Cherokee Kabilesinde ise kabile lideri tarafından açılan kumarhaneden elde edilen gelirin yarısının yerlilere dağıtılması örnek olarak verilebilmektedir (BIEN 2020; Gentilini vd. 2020: 77; Standing 2020: 246).

2.5.7. İstihdam Garantili Program (Job Guarantee Programs)

İstihdam garantisi, toplumsal olarak belirlenmiş asgari düzeydeki geliri elde edemeyen ve çalışmak isteyen bireylere iş imkânı sağlayan bir programdır. Bu program düşük ücretle çalışmak isteyen herkese açık olmakla beraber vatandaşlık, yaş, göçmenlik veya herhangi bir uygunluk kriteri aranmaksızın bireylere iş imkânı sunmaktadır. İstihdam garantisinin, işsizlik korkusunu ortadan kaldırdığı için işgücü piyasasında toplumdaki en yoksul bireyler adına fırsatlar yaratması beklenmektedir. Aynı zamanda diğer sosyal yardımlarla kıyaslandığında istihdam garantisinde yapılan yardımın iş imkânı olarak sunulması hem yoksulların destek almasını hem de ülke ekonomisinin istihdam edilen emekten faydalanmasını sağlamaktadır. Program kapsamında bireylere genellikle çocuk ve yaşlı bakımı, toplum sağlığı çalışanları, büro çalışanları, kütüphane asistanlığı vb. alanlarda istihdam sağlanmakla beraber iş başında öğrenme imkânları da söz konusu olabilmektedir. İstihdam garantili programda ödemeler, temel gelirdeki gibi aylık olarak gerçekleştirilmektedir. Ancak ödemeler temel gelirdeki gibi bireyi değil hane halkı baz alınarak yapılmaktadır (Gentilini vd. 2020: 81-82).

İstihdam garantili programda da temel gelir gibi bireylerin asgari geçim düzeyine ulaşmasını hedeflenmektedir. Ancak bu hedefin gerçekleştirilmesinde temel gelir gibi koşulsuz bir gelir yerine iş imkânı sağlayarak yoksul kesim adına fırsatlar yaratılmaktadır. Temel gelir ile sağlanan gelir transferinde bireylerin çalışma durumuna veya istekliliğine bakılmaksızın yardım bireysel olarak verilirken, istihdam garantili programda çalışmak isteyen bireylere iş imkânı sağlanarak yardım gerçekleştirilmektedir.

3. EVRENSEL TEMEL GELİR HAKKINDAKİ TEORİK TARTIŞMALAR VE EVRENSEL TEMEL GELİR PİLOT UYGULAMALARI

3.1.Evrensel Temel Gelir Hakkında Teorik Tartışmalar

Temel gelir fikrinin yaygınlık kazanmasıyla birlikte bu gelir transferini destekleyenler kadar eleştirenler de ortaya çıkmış ve son dönemde bu konudaki tartışmalar hız kazanmıştır. Temel gelirin yoksullukla mücadele, gelir dağılımında adalet, bireysel özgürlükleri artırma, ekonomik büyüme gibi pek çok konuda çeşitli avantajlar sağlayacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte, her politikada olduğu gibi, uygulamada avantajlardan ziyade dezavantajların daha ağır basabileceğine yönelik çeşitli eleştiriler bulunmaktadır. Temel gelire eleştirel yaklaşanlar, gerçekleştirilecek gelir transferinin maliyetli olması, çalışma azmini kırması, ücretlerde düşüşe veya enflasyona neden olabilmesi gibi dezavantajlarının olduğunu vurgulamaktadırlar. Temel geliri destekleyen ve eleştiren görüşler bu çerçevede tartışılacaktır.

3.1.1. Evrensel Temel Gelir Fikrine Yönelik Pozitif Argümanlar

Temel gelirin yoksulluğu azaltacağı düşüncesi

Literatürde temel gelirin savunulmasındaki en önemli nedenlerden biri yoksulluğu ortadan kaldırmada diğer sosyal politikalara nazaran daha etkili olduğu görüşüdür. Temel gelir, hayatlarını idame ettirmeye yetecek geliri olmayan kişilere, vatandaşlık hakkı olarak, sürekli ve düzenli bir gelirin sağlanmasıyla bireylerin yaşam şartlarını korumalarını ve ekonomik eşitliklerini sağlayarak yoksulluğu azaltacak bir araç olarak görülmektedir (Davutoğlu 2011: 212). Yoksulluk eşiğinin üzerinde tasarlanmış bir temel gelirin mutlak yoksulluğu ortadan kaldıracaklığı, göreceli yoksulluk oranlarının da düşmesine yardımcı olabileceği söylenebilmektedir (Standing 2020: 85). Standing'e (2016) göre, bir ülkede iyi işleyen bir sosyal koruma ve yeniden dağıtım sistemi mevcutsa temel gelir yoksullukla mücadele için etkili bir araç olacaktır (Standing 2016: 18). Bu manada temel gelir, toplumda güvencesizliğin ve eşitsizliğin azaltılmasında oldukça etkili bir araç olarak görülebilmektedir (Yalçın 2022: 83).

Temel gelirin yeterince cömert verildiği, sosyal koruma ve yeniden dağıtım sistemlerinin doğru işlediği ülkelerde bireyler, iyi bir yaşam sürmesi için gerekli maddi koşullara eşit erişim imkânına sahip olacaklardır (Yalçın 2022: 84). Böylelikle temel gelir desteği alan zor durumdaki ailelerin temel ihtiyaçlarını rahatlıkla karşılayabilmelerine ve çocuklarının eğitim alabilmelerine imkân sağlayacak ortam yaratılabilmektedir. Çocukların beşeri sermayesine yapılan bu yatırım yoksulluğun nesilden nesile aktarılmasına neden olan kısır döngüyü kırarken, kuşaklararası yoksullukla mücadelede etkili olabilmektedir. Bununla birlikte temel gelir alan yoksul aileler kendi işlerini kurabilme, fikirlerini

hayata geçirebilme gibi imkânlarla sahip olarak; yoksulluktan kalıcı olarak kurtulabilme şansına sahip olabileceklerdir (Zheng vd. 2017: 11).

Temel gelirin toplumdaki tüm vatandaşları kapsamı, yalnızca yoksul ve uzun süreli işsiz bireyler için değil, aynı zamanda düşük gelirli gruplar için de önemli faydalar sağlayacaktır. Temel gelir ile düzenli gelir elde eden düşük gelirli bireylerin net geliri artacak ve yoksulluk riskinden uzak kalacaklardır. Bununla birlikte temel gelir, bireylerin daha önce finansal kısıtlamalar nedeniyle erişemedikleri eğitim, mesleki eğitim ve göç gibi fırsatları değerlendirmelerini mümkün kılarak hem insani gelişim hem de ekonomik kalkınma açısından olumlu etkiler yaratacaktır (Ünlü 2017:142; Zheng vd. 2017: 11).

Temel gelirin gelir dağılımında adaleti tesis edeceği düşüncesi

Dünyada yüzyıllardır gelir dağılımı bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir. Chancel vd. tarafından hazırlanan *Dünya Eşitsizlik Raporu 2022*'ye göre, küresel nüfusun en zengin %10'u şu anda küresel gelirin %52'sini alırken, nüfusun en yoksul yarısı bunun ancak %8,5'ini kazanmaktadır. Küresel servet eşitsizliklerine bakıldığında, küresel nüfusun en zengin %10'u küresel servetin %76'sına sahipken, en yoksul yarısı neredeyse hiçbir servete sahip olamamış ve toplam zenginliğin ancak %2'sini elinde bulundurmaktadır. 1820-2020 yılları arasında bakıldığında en yüksek gelirli %10'un küresel gelirdeki payı %50-60 arasında değişirken, en alttaki %50'nin gelir payı %10 civarında veya altında gerçekleşmiştir (Chancel vd. 2022). Bu kapsamda temel gelir hem gelişmiş ülkeler hem de gelişmekte olan ülkeler için gelir dağılımında adaletin sağlanmasında en etkin yollardan biri olarak görülmektedir.

Teknolojik gelişmelerle birlikte artan dijitalleşme ve otomasyonun iş piyasalarında meydana getirdiği dönüşüm bireylerin iş kaybına neden olabilmektedir. Teknolojik gelişmelerin yol açtığı iş kayıplarının yaratacağı gelir eşitsizliklerini önleyebilmek amacıyla temel gelir uygulanabilir. Temel gelir önerileri genellikle artan oranlı bir gelir vergisiyle veya zenginlere sağlanan sübvansiyonların azaltılmasıyla finanse edildiğinden gelir eşitsizliklerini azaltmaya yardımcı olacağı savunulmaktadır (Zheng vd. 2017: 13). Temel gelir eşitsizliği azaltmada düşük gelirlerle çalışan işçilerin pazarlık gücünü artırarak da etkili olmaktadır. Temel gelir sayesinde işçiler kötü çalışma koşullarını ve düşük ücretleri kabul etmek zorunda kalmazken, işverenleri çalışma koşullarını iyileştirmeye ve işleri daha cazip hale getirmeye mecbur bırakabilmektedir.

Temel gelirin cinsiyet eşitsizliğinin azaltılmasına destek olacağı düşüncesi

Temel gelir, her erkek, kadın ve çocuğa bireysel olarak tahsis edilir. Bu, belirli bir aile modeli veya cinsiyet rolü varsayımına dayanmadığı anlamına gelmektedir (Perkiö 2014: 5). Temel gelir toplumun tamamını kapsadığından cinsiyetler arası eşitsizliklerin ortadan kaldırılabilmesinde etkili olacağı düşünülmektedir. Buna göre temel gelir "çalışma" olgusundan bağımsız olarak eşitlik durumu ortaya çıkaracaktır. Genellikle kadınlar tarafından yapılan ödemesiz ev işleri için bir finansal kaynak olarak

görülen temel gelir, kadınlar açısından bir özgürleşme ücreti olacaktır. Böylelikle daha fazla kadın gelir güvencesi elde ederek bağımsız olabilecek ve kendi hayatlarını kurabilme imkânı elde edebilecektir. Bunun yanında maddi yetersizliklerden dolayı katlanmak zorunda oldukları aile içi şiddetten kurtulmalarının daha kolay hale gelmesi söz konusu olabilecektir (Robeyns 2000: 134; Raventos 2007: 70).

Temel gelirin bireylerin özgürleşmesini sağlayacağı düşüncesi

Mevcut sosyal yardım sistemleri bireyleri bağımsızlaştırmak yerine devlete bağımlı hale getirebilmektedir. Bireylerin belli bir gelir seviyesine ulaştıktan sonra, işsizlik yardımı gibi sosyal yardımları kaybettiğinde aynı gelir seviyesini yakalama ihtimali daha düşük olacaktır. Bundan dolayı bireyler verilen yardımlara bağımlı hale gelebilecektir (Haarmann 2016: 204). Temel gelir sistemi hak temelli bir gelir yardımı olduğundan hem sosyal adalet hem de güvence açısından toplumlarda belirli bir refah düzeyine erişilmesini sağlayacaktır. Sosyal adalet ve güvencenin tesis edildiği bir toplumun bireylere daha geniş özgürlük alanları sağlayacağı düşünülmektedir (Ünlü 2017: 146). Temel gelirin bireylere “rasyonel tercihler” yapma imkânı sağlayacak miktarlarda verilmesi, insanların kendi hayatları üzerinde daha fazla kontrol sağlamalarına yardımcı olacaktır (Standing 2016: 20-35). Temel gelirin sağladığı kişisel özgürlük, bireysel fırsatları artırarak ve bireylere seçim yapabilme hakkı verebilecektir (Pateman 2003).

Temel gelirin bireye kazandırdığı en önemli özgürlük sadece mali ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla değil, ilgi ve eğilimlerine uygun anlamlı işler seçebilmelerine olanak tanınmasıdır. Yani bireyler, emek piyasasının içinde yer alarak daha yüksek bir geliri elde etmeyi tercih edebilecekleri gibi istemezlerse çalışmamayı veya piyasa tarafından değersiz bulunan toplumsal hizmetler, kendini geliştirme, çocuk bakımı gibi faaliyetlerde de bulunabileceklerdir (Zheng 2017: 10-11; İnel 2016: 48; Wright 2016: 58). Temel gelir, çalışmayı tercih eden bireylerin sendikalaşma ve grev haklarını işten atılma veya aç kalma korkusu olmadan özgürce kullanabilmelerine imkân sağlayabilmektedir. Bunların yanında sağladığı bir diğer avantaj ücretli çalışanların sigortasız ve kötü koşullarda çalışmak zorunda kalmasını engelleyerek kayıt dışı istihdamın da azaltılmasında etkili olabileceği düşüncesidir (Ünlü 2017: 125; Buğra, Keyder, Erdem 2007: 31).

Temel Gelire Yönelik Diğer Pozitif Argümanlar

Temel gelir savunucularına göre yapılacak gelir transferinin ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkileri söz konusudur. Günümüzde gelir dağılımında adalet sağlanamadığından, gelir küçük bir grubun elinde toplanmakta ve çoğunluğun sahip olduğu gelir büyüme kapasitesinin artmasında engel olmaktadır. Temel gelir yanlıları, gelir dağılımında adaletin tesis edilmesi ve ekonomik büyümenin sağlanabilmesi için bu gelirin kullanılabilirliğini savunmaktadırlar. Temel gelir ile büyük arz kısıntılarının olmadığı bir

ekonomiye akan fazla para toplam talebi artırarak ekonomik büyümenin gerçekleşmesine destek olabilecektir. Bu durumun temel nedeni, düşük gelir gruplarının elde ettikleri ek geliri öncelikli olarak temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla hızla harcama eğiliminde olmalarıdır. Ekonomiye giren bu fazladan paranın ve artan talebin, mal ve hizmet arzını artırarak istihdamda artış meydana getirmesi ve çarpan etkisi oluşturarak gelirleri, harcama gücünü ve üretimi artırması beklenmektedir. Bunun yanı sıra, temel gelir savunucuları, düşük gelir grubunun lüks tüketim eğiliminin yüksek gelir gruplarına kıyasla daha düşük olması nedeniyle, sağlanan gelir desteğinin ağırlıklı olarak lüks ithal mallar yerine yerli mal ve hizmetlere yönlendirileceğini savunmaktadır. Bu durumun ise yerel piyasalarda ekonomik canlanmayı teşvik etmede önemli bir rol oynayacağı ileri sürülmektedir. Bundan dolayı temel gelirin meydana getireceği büyümenin ödemeler dengesinde açığa sebep olma ihtimalinin daha düşük bir ihtimal olduğunu düşünmektedirler (Standing 2020: 101-103).

Temel gelirin savunulmasındaki bir diğer argüman diğer sosyal politikalara göre daha az maliyetli olmasıdır. Temel gelirin insan onuruna yaraşır ve bireysel özerkliğin korunması için en uygun yardım olduğu savunulmaktadır. Temel gelirden yararlanacak kesimin belirlenmesiyle uğraşılmadığından bürokratik işlemler azalacak ve maliyetleri düşürecektir. Bireyler için çok stresli olabilen bürokratik prosedürlerin azaltılması aynı zamanda bürokratik yolsuzlukların azaltılmasına katkı sağlayabilmektedir (Buğra, Sınmazdemir 2016: 95).

Temel gelir savunucuları yapılacak ödemenin ekonomik büyüme sağlamanın yanında işsizliği azaltacağını ve ücretlerde değişiklik meydana getireceğini ifade etmektedirler. Temel gelir ile bireyler çalıştıkları saatleri azaltabilme imkânı elde edebilecektir. Bu durum diğer kişiler için iş bulabilme fırsatı yaratacaktır. Bunun yanında işgücü arzı gönüllü hale geleceğinden bireyler zorunluluktan değil, kendi istekleri doğrultusunda çalışmaya daha fazla eğilim gösterebileceklerdir. Temel gelir ile zorlayıcı ve tehlikeli iş kollarında çalışan bireyler daha yüksek ücret talep edebilirler. Bu durumda ücretler yalnızca iş gücü arzı ve talebine göre değil, işin zorluk derecesine göre de şekillenebilecektir (Hudáková 2015: 22-23).

Temel gelirin savunulmasındaki bir diğer önemli nokta ekonomik bir hak olarak uygulanması durumunda temel gelirin sosyal adaleti sağlayacağı düşüncesidir. Bir toplumda bireylerin kendilerini geliştirebilmeleri ve gelir dağılımındaki eşitsizliklerin giderilmesi, ancak sosyal adaletin tesis edildiği bir ortamda mümkün görülmektedir (Davutoğlu 2011: 208-210). Bu bağlamda, her bireye sağlanan temel gelir ile bireylerin istemedikleri yaşam ve çalışma koşullarına mahkûm olmalarının bir ölçüde hafifletilebileceği öne sürülmektedir. Ayrıca, temel gelirin gelir dağılımında yarattığı iyileşmenin yalnızca sosyal adaleti sağlamakla kalmayıp bireyler arasındaki fırsat eşitliğini de güçlendireceği savunulmaktadır (Wright 2016: 61).

3.1.2. Evrensel Temel Gelir Fikrine Yönelik Eleştirel Argümanlar

Temel gelir çok maliyetli olacağı için finanse edilemeyeceğinin düşünülmesi

Evrensel temel gelir karşıtlarının en önemli argümanı, tüm nüfusa gelir transferi sağlamanın çok yüksek maliyetlere yol açacağı ve finansal olarak sürdürülebilir olmayacağı yönündedir. Eleştirmenler, herkese koşulsuz bir gelir sağlanmasının büyük bütçeler gerektirdiğini savunmaktadırlar. Ayrıca dağıtılacak olan miktarın maliyet etkin olmayacağını öne sürmektedirler. Yapılacak gelir transferi çok düşük belirlenirse temel hedeflerden olan yoksullukla mücadelede yetersiz kalacaktır, ancak çok yüksek belirlenmesi durumunda ise maliyetler aşırı derecede artarak uygulanabilirlikten uzaklaşacaktır (Fitzpatrick 1999: 38-40; Hudáková 2015: 12).

Temel gelirin ulus üstü- ulus altı kurumlar veya fonlar aracılığıyla finanse edilmesi önerilse de genellikle vergi gelirleri ile finansmanı ön plana çıkmaktadır. Yapılacak ödeme ne kadar yüksek olursa finanse etmek için de o kadar ek kaynak gerekecektir. Bundan dolayı temel gelirin uygulanabilirliği ile ilgili soru işaretleri ortaya çıkmaktadır. Vergi gelirleriyle finanse edilmesi planlanan temel gelirin hayata geçebilmesi için ülkelerde çok iyi işleyen bir vergi düzeninin olması ve kişilerin gelir ve servetleri hakkında detaylı bir bilgi sistemi olması gerekmektedir. Çünkü vergi gelirleriyle finanse edilmesi planlanan bir temel gelir uygulamasında finansmanın sağlanması için vergi gelirlerinin artırılması gerekmektedir. Bu durumda temel gelirin finansmanı için gelir vergisi oranlarında yapılacak olan herhangi bir artış finansman yükünü orta ve yüksek gelir düzeyine yükleyecek ayrıca düşük gelirli çalışanların daha yüksek vergi oranlarıyla karşı karşıya kalmasına neden olabilecektir. Bunun yanında düşük gelirli grupların refahını artırmayı amaçlayan bu programın finansmanı için gelir bazlı sosyal yardımların kaldırılması durumunda düşük gelirli ve kırılgan grupların önemli ölçüde zarar görmesiyle sonuçlanabilmektedir (Ünlü 2017: 149; Coot, Yazıcı 2019: 24).

Temel gelir savunucularından Van Parijs yapılacak gelir transferine ilişkin maliyet eleştirilerine karşı çıkmıştır. Ona göre temel gelir verilen ülkelerde mevcut sosyal destekler ve ödemelerin çoğu kaldırılacağı veya azaltılacağı için temel gelir ve vergilerdeki artış oranı birbirini dengeleyecektir. İyi işleyen gelir toplama sistemine sahip ülkelerde önemli olan temel gelirin brüt maliyeti değil dağılımsal etkisidir. Temel gelirin finansmanına geçerlilik kazandırmak için finansmanın vergiler yerine sermayenin getirisi üzerinden olmasını savunmaktadır (Van Parijs 2000).

Temel gelirin ücretlerin düşmesine neden olacağı düşüncesi

Temel gelire yönelik bir diğer eleştiri, emek piyasasında genel ücret düzeyinin düşmesine neden olacağıyla ilgilidir. Toplumun tüm kesimini kapsayan bir temel gelirin işverenler için sübvansiyon görevi görerek, kötü çalışma koşulları ve düşük ücretin korunmasını kolaylaştıracağı düşünülmektedir. Temel gelir, eleştirel yaklaşımlara göre, işçilerin pazarlık yapma gücünü azaltırken, ücretlerinde temel

gelir ile tamamlanmasına ve sonuç olarak işverenler tarafından ücretlerin azaltılmasına neden olacaktır. Bu durum düşük ücretli ve güvencesiz çalışan işgücünün artmasına, ücret ve çalışma koşulları üzerinde ortaya çıkan olumsuz etkiyle birlikte bireylerin sömürüldükleri bir sistem içinde istihdam edilmelerine neden olmaktadır (Clark, Kavanagh 1996: 402; Gray 2017).

Bastagli (2019) temel gelir miktarının düşük ücretli işi reddedebilme imkânı sağlayacak seviyede olması bireylerin istedikleri işte çalışabilmelerine olanak tanırken, yetersiz olması durumunda bireylerin düşük ücretli işlerde çalışmaya mecbur kalacaklarını ifade etmiştir. Verilecek temel gelirin yeterli düzeyde olması düşük ücretli işlerin reddedilmesine imkân sağlarken, bireylerin ücretsiz gönüllü işlere olan talebini de artıracaktır. Bu durumda azalan emek arzı ücretlerde artış yaşanmasını sağlayacaktır. Aksine verilecek gelirin yeterli seviyenin altında olması güvencesiz işler için işgücü arzını artırarak gündelik işleri ve iş güvencesizliğini destekleyecektir. Bununla birlikte işverenler yasal asgari ücret miktarına ulaşmak için temel geliri bir tamamlayıcı olarak değerlendirerek ücretleri de düşürebileceklerdir (Bastagli 2019: 2; Hudáková, 2015: 22-23).

Temel gelirin enflasyona yol açacağı düşüncesi

Temel gelire yönelik en yaygın argümanlardan biri enflasyona neden olacağı düşüncesidir. Eleştiriyi yapanlara göre temel gelirin herkese sağlanması ekonomiye çok fazla para girmesine neden olacaktır. Genelde temel gelirden en yüksek marjinal faydayı en düşük gelirli kesimler elde etmektedir. Düşük gelirli bireyler elde ettikleri geliri harcama eğiliminde olduklarından, tüketim harcamalarındaki artış toplam talepte artışa yol açarak enflasyonu artıracığı savunulmaktadır. Bu iddia, doğru olarak kabul edilse de artan toplam talebin ithal mallara değil de yerli mallara yönelmesi durumunda üretim artacak ve enflasyonist etki daha sınırlı görülebilecektir (Yalçın 2022: 85-86). Örnek vermek gerekirse, Hindistan'da yürütülen pilot uygulamada alım gücü artan köylüler daha fazla pirinç ve buğday ekmiş, bu durum daha fazla gübre ve daha büyük bir tarım alanı işlemelerine neden olmuştur. Sonuç olarak çiftçilerin kazancı artarken, arz ettikleri gıdanın da birim fiyatında düşüş meydana gelmiştir (Standing 2020: 124)

Evrensel temel gelir, para basma (emisyon), borçlanma veya vergi gelirleriyle finanse edilebilmektedir. İlk olarak, temel gelirin para basılarak finanse edilmesi durumunda para arzını artıracak ve bu durum enflasyon riskini beraberinde getirecektir. İkinci olarak vergi gelirleri ile finanse edilirse zenginlerden orta ve düşük gelir gruplarına gelir transferi gerçekleşecektir. Ancak temel gelirin finanse edildiği vergi gelirlerinin satış vergisi veya KDV gibi vergiler olması fiyatların artmasına neden olarak enflasyonu artıracaktır. Son olarak temel gelirin finansmanının sağlanması için borçlanma yoluna gidilmesi ise başlangıçta zenginlerden orta ve düşük gelir grubundaki bireylere gelir transferi sağlayacak olsa da orta ve düşük gelir grubu borçların ödenmesinden sorumlu olacaktır. Ayrıca, yoksul bireylerin tüketim

eğilimlerinin yüksek olması nedeniyle elde ettikleri gelirin büyük bir kısmını harcaması borçlanma yoluyla finansman yönteminde enflasyonu artıracaktır. Bunların yanında temel gelir uygulaması ile gelir elde eden çalışanlar ücretlerini artırmak için işverenlere baskı oluşturlarsa, firmalar artan maliyetleri tüketiciye yüksek fiyat şeklinde yansıtmayı deneyecek ve sonucunda enflasyonist bir etki ortaya çıkacaktır (Rasoolinejad 2019: 2; Prochazka 2016).

Temel gelirin çalışma azmini azaltarak tembelliğe yol açacağı düşüncesi

Temel gelire en sık yöneltilen itirazlardan biri de çalışmayı azaltarak bireyleri tembelliğe sürükleyeceğidir. Temel gelir bir hak olarak verildiğinden bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamak için daha fazla çalışmaya gerek duymamasına ve emek piyasasının dışına çıkmasına neden olacağı varsayılmaktadır (Raventos 2007: 179). Koşulsuz olarak verilen ödeme ile ortaya çıkan gelir etkisi bireylerin boş zaman talebinin artmasına neden olacaktır. Yani temel gelir ile insanlar çalışmayı bırakma, iş hayatından çıkma gibi kararları kolaylıkla alabilir hale gelecek ve tüm zamanlarını boş faaliyetlerle geçirebilme yönünde davranış sergileyebileceklerdir (Widerquist vd. 2013: 80). Bireylerin çalışmaya dayanmayan bir gelir elde etmesinin ücretli işe katılıma ve çalışma saatlerini de olumsuz etkileyeceği düşünülmektedir (Bastalgi 2020 aktaran Öksüz Nariç 2023: 83).

Temel gelirin bireylerin çalışma azmini kırarak tembelliğe sevk edeceğini söyleyen bazı eleştirmenler, toplumda ödeme alan her bir bireyin elde ettiği fayda kadar topluma faydalı olması gerektiğini, bireylere karşılıksız bir şey verilmemesi gerektiği düşüncesini savunmuşlardır (Yapıcı Karabulut 2018: 359; Standing 2015: 78). Karşılıklılık ilkesi gereği bireylerin talep ettikleri herhangi bir şeyi hak edebilmesi için gerçekten bir şey yapması gerekmektedir. Ekonomideki karşılıklılık ilkesinin temelinde de çalışarak hak etme söz konusudur. Yani bireyler elde edecekleri geliri çalışma karşılığında almalıdırlar. Bu kapsamda evrensel ve koşulsuz olarak verilen temel gelirin bireylere hiçbir iş yapmadan verilmesinin karşılıklılık ilkesini zedeleyeceği düşünülmektedir (Davutoğlu 2011: 217; Yalçın 2022: 86). Elster'e (1986) göre, temel gelir ile toplumdaki bireylerden bazıları çalışmak zorunda kalırken bazıları da çalışmamayı tercih edecektir ve bu durum topluma katkıda bulunmayan bireyler tarafından katkıda bulunan bireylerin sömürülmesine neden olacaktır. Çalışabilir durumda olan insanların başkalarının emeğiyle geçinmesi adaletsizdir. Sonuç olarak çalışkan bireyler tembeller tarafından sömürülmüş olacaktır (Elster 1986: 219).

Temel gelirin çalışan bireylerin emeğinin sömürülmesine neden olduğu eleştirisine karşın, temel gelirin var olduğu bir ekonomide çalışmanın bireyin gönüllülük esasına dayanacağı ve işi kabul eden kişinin işin şartlarını da kabul edeceği savunulmaktadır. Bundan dolayı temel gelirin olduğu bir ekonomide bireyin sömürülmesi söz konusu değildir. Aksine sömürüldüğü düşüncesinde olan bireylerin çalışmama tercihinde bulunabilmesi söz konusudur (Widerquist 1998: 5)

Temel gelirin çalışma azmini kıracağına yönelik eleştirilere karşın, yapılan pilot çalışmalardan elde edilen veriler sonucunda, temel gelirin çalışmayı azalttığına dair somut bir kanıt rastlanılmadığı belirtilmektedir. Aksine yapılan araştırmalarda temel gelir alan bireylerin daha fazla veya daha kaliteli iş yaptıkları görülmektedir. Ekonomik olarak güvenceye sahip olan bireyler daha üretken hale gelirken, düşük gelirli topluluklarda ekonomik aktivitenin arttığı görülmektedir. Temel gelir sisteminin bireyleri tembelliğe sürüklemesi, ödenecek miktar ile alakalıdır. Yani temel gelir miktarı belirlenirken ödeme bireylerin normal işte çalışmayı reddedecekleri seviyede belirlenmemelidir. Sonuç olarak temel gelir alan bireylere tembellik yerine yapmak istedikleri ve yapabilecekleri şeyleri gerçekleştirebilmeleri için bir fırsat sunulduğu savunulmaktadır (Standing 2015: 80; Buğra, Sınmazdemir 2016: 97).

Temel Gelire Yönelik Diğer Eleştirel Argümanlar

Temel gelirin aileye mi yoksa bireye mi yapılacağı ve ödemenin ne zaman başlatılacağı, çocuklara, yaşlılara veya mahkûmlara verilir verilmeyeceğiyle ilgili tartışmalar devam etmektedir. Temel gelire eleştirel yaklaşanlar gelir transferinin vatandaşlarla sınırlandırılmasının evrensellik ilkesinin ihlaline yol açtığını ve bundan dolayı göçmenleri de kapsam içine alması gerektiğini ifade etmektedirler. Bu noktada yoksullukla mücadele ve kırılgan grupların desteklenmesi amacı olan bir uygulamanın göçmenleri kapsam dışı bırakmasıyla hem ilkesel hem de hedefleri anlamında meşruluğunu yitirmesine yol açabileceği ileri sürülmektedir (Davutoğlu 2011: 215; Beken 2020: 160).

Temel gelir uygulamasına yapılan bir diğer eleştiri ise düşük gelirli ülkelere önemli ölçüde göçmen akışını teşvik edebileceği ve bunun da sistemin sürdürülebilirliğini tehlikeye atacağıdır. Ancak bireylerin bir ülkeye göç etmesi sadece o ülkenin sosyal yardım programlarına bağlı olarak gerçekleşmemektedir. Ülkenin eğitim imkânları, iş olanakları vb. faktörler göç etme kararında belirleyici olmaktadır (Zheng 2017: 15-16). Aynı zamanda temel gelirin oluşturabileceği olası bir göç akımı için Van Parjıs (2004), vatandaş olmayanlar için yasal olarak ikamet etme süresine dayalı bir sistem önermiştir. Bu sisteme göre devlet tarafından belirlenen süre boyunca ülkede ikamet eden göçmenler temel gelir almaya hak kazanacaktır (Van Parjıs 2004: 10). Standing'e (2015) göre temel gelir adil bir şekilde göçü caydırmanın yanı sıra, göçmenleri yasal yollarla ülkeye giriş yapmaya ve topluma entegre olmaya teşvik eden bir araç olabilir. Böyle bir sistem, mevcut gelir testi uygulanan sosyal yardım programlarına kıyasla, göç karşıtı duyguların azalmasına katkıda bulunabilir (Standing 2015: 62-63).

Temel gelire yönelik eleştirilerden bir diğeri insanların alışkanlıkları, bağımlılıkları ya da kötü karakterleri nedeniyle alkol, sigara gibi ürünlerin tüketiminin aşırı artışına sebep olabileceğinin düşünülmesidir. Bundan dolayı temel gelir ile sağlanan nakit transferini eleştirenler, yoksullara yardım etmenin en etkili yolunun kupon veya aynı yardım ile olacağını savunmaktadırlar. Ancak uygulanan

pilot çalışmalarda temel gelir desteğini alanların alkol, uyuşturucu ve tütün gibi ürünlere yönelik harcamalarını azalttıklarını, çocuklara gıda, sağlık, eğitim gibi harcamaları da arttırdıkları görülmüştür. Az gelişmiş ülkelerde bireylere verilen desteğin daha çok eğitim, sağlık ve mikro girişim alanları için harcandığı görülmüştür (Coote, Yazıcı 2019: 11; Standing 2020: 121).

Yapılan bir diğer eleştiri ise temel gelirin eşitlik vurgusuna özellikle de cinsiyet eşitliği vurgusuna karşıdır. Temel geliri savunanlar tarafından kadın-erkek eşitliğini sağlayacağı öne sürülen bu yardım, eleştirenlere göre tam tersi şekilde kadınlar açısından eşitsizliği artıracak koşullar ortaya çıkarmaktadır. Eleştirel yaklaşanlar, temel gelirin kadınları mevcut toplumsal koşullarda çalışmamaya teşvik ederek eve yönlendirdiğini ve kadınların görevlerinin ev içi işlerle sınırlı kalmasına neden olduğunu savunmaktadırlar. Bundan dolayı temel geliri, kadınların toplumsal yaşamda daha önemli roller üstlenmesini engelleyen bir “sus payı” olarak görmektedirler (Robeyns 2000: 134).

3.2. Evrensel Temel Gelir Pilot Uygulamaları

Temel gelir farklı gelişmişlik düzeyine sahip ülkelerde farklı dönemlerde uygulama alanı bulmuştur. Yapılan uygulamaların geneline tam anlamıyla temel gelir demek mümkün olmasa da belirli özellikleri itibarıyla temel gelire yakın denemeler söz konusu olmuştur. Genellikle gelişmekte olan ülkelerde yürütülen projelerde yoksullukla mücadele birincil amaç olarak karşımıza çıkarken gelişmiş olan ülkelerde mevcut sosyal yardım politikalarına alternatif olarak denenmiştir. 2025 yılı itibarıyla dünya genelinde, bazıları halen devam eden, bazıları ise tamamlanmış olan toplam 202 farklı bölgede temel gelir ve benzeri nakit transferi programları uygulanmıştır (Stanford Basic Income Lab 2025). Tamamlanmış ve halen uygulanmakta olan, temel gelir sistemine en yakın pilot uygulamaların gelişim süreçleri ve sonuçları ele alınacaktır. Bu kapsamda Alaska, İran, Moğolistan, Kanada, Hindistan, Finlandiya, Kenya ve Brezilya’da gerçekleştirilen nakit transferlerine yer verilecektir.

3.2.1. ABD- Alaska

Alaska eyalet statüsü kazandıktan 10 yıl sonra, 1969 yılında eyaletin kuzey yamacındaki Prudhoe Körfezi’nde petrol keşfedilmiştir. Bu kaynağın işletilme hakları çeşitli şirketlere verilmiş ve elde edilen gelirler, yeni eyalet statüsü kazanmış Alaska’nın altyapı ve sosyal yardım programlarının desteklenmesi için kullanılmıştır (APFC 2025 <https://apfc.org/history/>). 1977 yılında başlayan petrol üretimiyle birlikte, mülkiyet ve gelir vergisi gelirlerinde daha önce görülmemiş bir artış meydana gelmiştir. Ayrıca, gelirler, çıkan petrol eyalet toprakları içerisinde olduğundan, mülkiyet hakkı ödemeleriyle (royalty) daha da artmıştır (Goldsmith 2002: 1).

Petrol sahasında, petrol şirketlerinin keşif hakkı için devlete yaptığı ödemelerle çok kısa sürede 900 milyon dolar gelir elde edilmiş ancak politikacılar geliri kısa sürede harcamıştır. Politikacılara duyulan güvensizlik ve petrolün sınırlı bir kaynak olduğu düşüncesi, petrolden elde edilen gelirin bir kısmının korunarak gelecek nesillerin refahı için kullanılmasını sağlayacak bir düzenleme yapılmasının gündeme gelmesine neden olmuştur. Elde edile gelirlerin gelecek nesillere de aktarılabilmesi, petrol varlığının kalıcı ve sürdürülebilir olması, politikacılar tarafından yapılan savurgan harcamaların engellenmesi amacıyla 1976 yılında Anayasa değişikliği ile Alaska Daimi Fonu (Alaska Permanent Fund Divident-PFD) kurulmuştur (Merchant 2015). Fonun kurulmasını sağlayan Anayasa değişikliği ile eyalete ait tüm doğal kaynakların satışından elde edilen mülkiyet hakkı ödemelerinin en az %25'inin fona aktarılması zorunlu hale getirilmiştir. Bunun yanında fonun sadece gelir üreten varlıklara yatırım yapması ve yalnızca fonun kazançlarının harcanabilmesi ancak anaparanın asla kullanılamaması gerektiği şart koşulmuştur. Fonun yaptığı yatırımlardan elde edeceği kârın tüm vatandaşlara yıllık temettü olarak dağıtılması kararlaştırılmıştır. PFD'nin varlıklarını daha ihtiyatlı bir şekilde yönetmek için Vali Jay Hammond tarafından yarı bağımsız bir devlet kuruluşu olarak Alaska Permanent Fund Corporation (Alaska Kalıcı Fon Şirketi, APFC) kurulmuştur (APFC 2025, <https://apfc.org/history/>). Fonun kurulmasından itibaren ilk iki yıl daha yavaş büyüyen fon dengesi, 1979 yılının sonunda 137 milyon dolara ulaşmıştır. Petrol fiyatlarında yaşanan ani yükseliş ile birlikte 1988 yılına gelindiğinde fonun bakiyesi 10 milyar doları aşmıştır (Goldsmith 2002: 1). 2024 yılı itibarıyla fon 79,6 milyar dolar büyüklüğe ulaşmıştır (APFC 2025, <https://apfc.org/history/>).

1982 yılından günümüze Alaska'da yaşayan her vatandaşa bu fondan yıllık düzenli bir temettü ödemesi verilmektedir. Bu ödemeden yararlanmak için kadın, erkek, çocuk ayırmaksızın bazı kriterler belirlenmiştir. Bunlar; bir takvim yılı boyunca Alaska'da ikamet etmek, kalıcı olarak Alaska'da ikamet etme niyetinde olmak, başka bir ülkeye ikamet başvurusunda bulunmamak, önceki takvim yılında tutuklu bulunmamak, altı aydan fazla başka bir ülkede zaman geçirmemektir (PFD 2025, <https://pfd.alaska.gov/eligibility/eligibility-requirements>). Temettü ödemesi yatırımların beş yıllık performansları üzerinden hesaplanmakta ve yıllık olarak her bireye 1000 ile 2000 Kanada Doları arasında değişen miktarlarda yapılmaktadır. Bu gelir tüm vatandaşları kapsamaması ve koşulsuz olması yönleriyle tek ve gerçek koşulsuz temel gelir sistemi olarak adlandırılmaktadır (Erdoğan, Akar 2020: 911; Goldsmith 2011: 1). 1982 yılında altı aydan fazla ikamet eden vatandaşlara 1000 dolar olarak ödenen temettü tutarı, 2024 yılına gelindiğinde 1.702 dolar olarak gerçekleşmiştir. Başlangıcından bu yana Alaska nüfusunun %85'inden fazlası temettü gelirinden pay almıştır. 1982-2024 yılları arasında dağıtılan toplam temettü miktarı ise yaklaşık olarak otuz bir milyar dolar olarak gerçekleşmiştir (PFD, <https://pfd.alaska.gov/Division-Info/summary-of-dividend-applications-payments>). Program sayesinde

bireylerin satın alma gücü artmış; Alaska ABD'nin en düşük yoksulluk ve eşitsizliğin yaşandığı eyaletlerinden biri haline gelmiştir (Pasma 2014: 2; Goldsmith 2002: 6).

Alaska'da uygulanan temel gelir uygulamalarının etkileri literatürde bazı çalışmalarda değerlendirilmiştir.

Berman ve Reamey (2016) tarafından yapılan çalışmada sağlanan temettü geliri ile yoksullukla mücadele kapsamında pozitif etkiler görüldüğü ifade edilmiştir. Ekonominin o yılki durumuna ve vatandaşların aldığı temettü payının büyüklüğüne göre 15.000 ila 25.000 arasında Alaskalının yoksulluktan kurtulduğu tespit edilmiştir. Yapılan ödemenin etkisi en çok çocuklar ve kırsal bölgelerde yaşayan bireyler üzerine olmuştur. Bu anlamda temettü gelirinden sağlanan payın çocuk yoksulluğunun azaltılmasında önemli bir rolü olduğunun altı çizilmiştir. Bu gelirin hiç sağlanmaması durumunda, yerel halkın üçte birinin yoksulluk sınırının altında bir gelire sahip olma riskiyle karşı karşıya kalabileceği ifade edilmektedir (Berman, Reamey 2016: 26).

Bununla beraber uygulamanın yoksulluğu azaltmasının yanında gelir dağılımı üzerinde de etkileri görülmektedir. Goldsmith (2002) Alaska'nın diğer ABD eyaletlerine kıyasla daha adil bir gelir dağılımı düzeyine kavuştuğunu, temettü gelirinin düşük gelirli kesimi güçlendirdiğini ve kırsal kesimdeki nakit akışını istikrara kavuşturduğunu ifade etmiştir (Goldsmith 2002: 8-9). Bunun aksine Guettabi (2019) yaptığı çalışmada PFD'nin yoksulluğu azalttığını, kısa vadede düşük gelirli hanelere fayda sağlasa da uzun vadede gelir eşitsizliğini artırdığını ifade etmiştir. Bunun nedenin düşük gelirli grupların elde ettikleri temettü gelirini büyük ölçüde dayanıksız tüketim mallarına harcaması, yüksek gelirli grupların ise gelirlerini tasarruf etmeye veya yatırıma yönlendirmesinden dolayı meydana geldiğini ifade etmektedir. Düşük gelirli grupların finansal birikim yapamamasının her iki kesim arasında olan servet farklılıklarının daha da artmasına neden olacağını ifade etmiştir (Guettabi 2019: 8).

PFD'nin bireyler üzerindeki etkilerini inceleyen bazı çalışmalara bakıldığında, aile içi ilişkiler üzerinde olumlu etkiler ortaya çıkardığı görülmüş, ebeveynlerin çocuklarıyla daha fazla zaman geçirmesine imkân sağladığı ifade edilmiştir. Temettü gelirinin elde edilmesiyle madde bağımlılığı sebebiyle ortaya çıkan suçlarda artış meydana gelirken; mülkiyet suçlarında azalma görülmüştür. Bebek obezitesi, bireysel ruh sağlığı, hizmet kullanımı ve beslenme dâhil olmak üzere birçok sağlık göstergesi üzerinde olumlu etkiler meydana getirdiği ifade edilmiştir. Bunların yanında dezavantajlı grupların sağlık ve eğitim hizmetlerinden faydalanabilmesinde temel gelir uygulamasının diğer sosyal yardımlara kıyasla daha güçlü etkisi olduğu ifade edilmiştir (Gibson, Hearty, Craig 2020: 173).

Yapılan çalışmalar, 65 yaş ve üzeri nüfusun artmasına rağmen işgücüne katılımın yükselmeye devam etmesi nedeniyle nakit transferlerinin ücretler üzerindeki etkisinin son derece sınırlı olduğunu ve çalışma sürelerinde herhangi bir azalmaya neden olmadığını ortaya koymaktadır. Bunun yanında bazı

çalışmalar temettü ödemesi sonrası kadınların ve serbest çalışanların işgücü piyasasına katılımının daha fazla olduğunu ifade etmiştir. İş gücüne katılımın azalması durumunda da bireylerin eğitim veya bakım gibi üretken faaliyetlere yöneldiği vurgulanmıştır (Goldsmith, 2011: 17; Gibson, Hearty, Craig 2020: 173).

3.2.2. İran

Petrol ve doğalgaz kaynakları bakımından dünyanın en zengin ülkeleri arasında yer alan İran, Orta Doğu'da yer alan alt-orta gelir grubunda bir ülke olarak sınıflandırılmaktadır. 2024 yılı itibarıyla 90 milyonluk nüfusun yaklaşık %43,4'ü mutlak yoksulluk sınırının altında veya hemen üzerinde yaşam sürmektedir. Her ne kadar petrol ve doğalgaz gibi kaynaklar bakımından dünyanın en zengin ülkelerinden olsa da dış ülkeler tarafından uygulanan siyasi ve ekonomik yaptırımlar yıllar içerisinde petrol ihracatının azalmasına neden olmuştur (Hosseini, Bilal 2022: 1).

İran hükümeti uzun yıllar boyunca akaryakıt ürünlerinde sübvansiyon uygulamış ve iç piyasa fiyatlarının düşük tutmuştur (Tabatabai 2012: 19). Ancak 2010 yılından itibaren akaryakıt fiyatlarının piyasa fiyatlarının altında olmasından dolayı, doğal kaynaklarla ilgili politikalarını değiştirmeye başlamışlardır. İran'ı 2010 yılındaki reformlara götüren süreç 2008 yılında İran Cumhurbaşkanı Ahmedinejad'ın televizyon kanalında, İran ekonomisi hakkında değerlendirmelerde bulunarak ekonomik reformun gerekliliğine vurgu yapmasıyla başlamıştır. Açıklamasında düşük gelirli gruplar ile yüksek gelirli grupların arasındaki gelir farkının arttığını, büyüme, enflasyon, işsizlik verilerinde hedeflenen noktaya gelinemediğini ifade etmiştir. Bu noktada doğal kaynakların israf edildiğini; su, elektrik, ekmek gibi ürünlerin fiyatlarının düşük tutulmasının hedeflere ulaşmada etkin bir politika olmadığını vurgulamıştır. Tüketimin aşırı artışı, üretimde verimsizlik, çevresel koşulların kötüleşmesi, kaçakçılığın yaygınlaşması ve İran'ın yıllardır uyguladığı akaryakıt sübvansiyonlarının kırsal nüfusa ulaşamaması gibi faktörler Ahmedinejad hükümetini reforma yapmaya mecbur bırakmıştır. Bu kapsamda özellikle enerji fiyatlarını uluslararası piyasa koşullarına uygun hale getirilmesi hedeflenmiştir (Ahmedinejad 2008; Öksüz Narinç 2023: 36). Ocak 2010'da parlamentoda onaylanan reform paketinden sonra, benzinin litre fiyatı 3 katına, dizelin galonu 10 katına, su, ulaşım ve ekmek fiyatları da 2-3 katına çıkmıştır. Böylelikle uzun yıllardır süren düşük fiyat ve sübvansiyonlar ortadan kaldırılmış ve birçok mal ve hizmetin fiyatı 3 ila 9 kat arasında artış göstermiştir. Bu da yıllık ortalama 70 milyar dolar tutarında sübvansiyonun kaldırılmasına denk gelmiştir (Verme, 2016: 11; Salehi-Isfahani 2016: 186).

Reform paketi uygulamaya konulduktan sonra çeşitli çevrelerce sert tepkiler almış, yükselen fiyatların düşük gelirli aileler üzerinde yarattığı etkileri hafifletmek için nakit transferi uygulaması önerilmiştir. Toplumsal tepkilerin azalmaması üzerine Cumhurbaşkanı Ahmedinejad uygulamayı genişleterek tüm

kesimi kapsayan bir nakit transferi programına dönüştürmüştür. 19 Aralık 2010'da uygulanmaya başlanan program kapsamında yaş, cinsiyet veya çalışma durumuna bakılmaksızın her ay kişi başı 455.000 İran Riyali⁶ (Yaklaşık 45\$) hane reislerinin hesaplarına yatırılmıştır (Hosseini, Bilo 2022: 2). Yapılacak nakit transferi GSYH'nin dörtte biri kadar yani 70 milyar dolar olarak belirlenmiştir. Programın başında hane halkının %80'i katılım sağlarken ilerleyen süreçte bu oran %96'ya yükselmiştir (Öksüz Nariç 2023: 36). 2014 yılından başlayarak yaşanan siyasi tartışmalar ve dış ekonomik gelişmeler sonucunda verilen nakit transferinin kapsamı daraltılmaya başlamış, nihayetinde 2018 yılına gelindiğinde milyonlarca kişinin program dışına çıkmasıyla uygulama sona ermiştir (Karshenas, Tabatabai 2019).

İran'da uygulanan nakit transferi başlangıçta temel gelir kavramıyla ilişkili olarak ortaya çıkmamıştır. Bununla beraber; koşulsuz olması, herkesin faydalanabilmesi, nakit ve düzenli ödeniyor olması, devlet tarafından karşılanıyor olması nedeniyle nakit transferleri temel gelire oldukça yakın bir uygulama olarak nitelendirilmiştir. Uygulanan nakit transferinin temel gelirden ayrıldığı nokta; hane halkı reisine kişi sayısına bağlı olarak topluca verilmesidir. Bu manada temel gelirin bireysel olması özelliğini karşılamamaktadır. Ancak diğer özellikler incelendiğinde temel gelirin özelliklerini bu uygulamada görmek mümkündür (Bakırtaş, Cüre 2021: 264).

Uygulamaya yönelik en büyük endişe nakit transferlerinin işgücü arzı üzerinde olumsuz etki oluşturabilme ihtimali olmuştur. Buna karşın Salehi-Isfahani ve Mostafavi Dehzoee (2017) tarafından yapılan çalışmada, gerçekleştirilen nakit transferlerinin İranlı kadın ve erkeklerin işgücüne katılım ve çalışma saatleri üzerinde caydırıcı bir etki oluşturmadığı gözlenmiştir. Ayrıca gelir dağılımının en alt %40'lık dilimi ve tüm çalışanlar açısından da olumsuz bir sonuç görülmemiştir. Bununla beraber hizmet sektörü çalışanlarının haftalık çalışma süresi ortalama 36 dakika artmıştır. Hizmet sektöründe kredi imkânı kısıtlı olan firmalar nakit transferi ile büyüme fırsatı elde edebilmiştir. Uygulamanın olumsuz etkisine örnek olarak 20-29 yaş arasındaki gençlerin yükseköğretime katılımı tercih etmeleri nedeniyle işgücüne katılımlarının azalması verilebilir. İşgücüne katılım yönünde olumsuz bir etki olarak görülsa de gençlerin eğitime yönelmesi uzun vadeli ekonomik etkiler açısından olumlu bir etki olarak değerlendirilebilir (Salahi-İsfahani, Mostafavi-Dehzoee 2017: 6; Gentilini vd. 2020: 55).

İran örneğinden yola çıkarsak temel gelir uygulamalarının belirli şartlarda enflasyona yol açabileceği görülmektedir. Nitekim Minsky (2013) temel gelir transferlerinin arzda bir yükseliş sağlamadan toplam satın alma gücünü artıracak ve bu durumun enflasyonist baskılara neden olabileceğini belirtmiştir. İran'da 2010 yılında yapılan reformla birlikte akaryakıt sübvansiyonlarının bireylere nakit transferi

⁶ Asgari ücretin yaklaşık üçte ikisine tekabül etmektedir.

olarak verilmesi satın alma gücünde artış meydana getirmiş ve oluşan ek talep enflasyonist baskıları artırmıştır. Bunun yanında enerji fiyatlarının artışından elde edilecek gelirlerin hedeflenen az gerçekleşmesi, toplanan gelirlerin %90'ının hane halkına nakit transferi olarak verilmesine neden olmuştur. Bütçede meydana gelen açık merkez bankasının para basmasıyla telafi edilmeye çalışıldığından enflasyonist baskı daha da artmıştır. 2010'da %12,3 olan enflasyon oranı, 2013 yılı sonuna gelindiğinde %35 düzeylerine gelmiştir. Böylece verilen gelirin gerçek değeri ciddi şekilde aşınmaya uğramış ve neredeyse yarı yarıya düşmüştür. Ortaya çıkan değer kaybının sonucu olarak 5 yıllık süreçte nakit transferinin yoksulluğu azaltıcı etkisi %40 civarında azalırken, yoksulluk vakalarındaki azalmaya katkısının %21,9'dan %11'e düştüğü görülmüştür. Bu etki daha çok kırsal alanlarda gözlenmiştir (Salehi-Isfahani 2016: 1145; Karshenas, Tabatabai 2019: 350; Enami, Lustig, 2018).

3.2.3. Moğolistan

Mineral açısından zengin bir gelişmekte olan ülke olan Moğolistan, %90 oranında mineral ihracatına dayalı bir ekonomiye sahiptir. 2000'li yıllarda bakır ve altın fiyatlarının hızla yükselmesi sayesinde madencilik sektörü gelirlerinde büyük artışlar yaşayan Moğolistan'ın 2000-2008 yılları arasında büyüme oranları GSYH'nin yaklaşık %9'una ulaşmıştır. Gerçekleşen ekonomik büyümenin de etkisiyle 2008 seçimlerinde partiler tarafından temel gelir düşüncesi dillendirilir hale gelmiştir. Sonucunda 2004 yılında çocuklar için başlatılan Çocuk Parası Programı⁷, 2009 yılında evrenselleştirilerek her vatandaş için aylık olarak ödenen ve madencilik temettüleriyle finanse edilen İnsani Kalkınma Fonu (Human Development Fund-HDF) ile değiştirilmiştir. Verilecek temel gelir ile sürdürülebilir ve kalıcı kaynaklar yaratmak, bunları toplamak ve eşit şekilde bireylere dağıtmak amaçlanmıştır (Yorgun 2020; Yeung, Howes 2015: 5-6; Gentilini vd. 2020: 55).

2008-2012 yılları arasında her vatandaşa 1,5 milyon Moğolistan tugrikini içeren bir program hazırlanmış ancak 2008 yılında yaşanan kriz ve bakır fiyatlarındaki düşüş nedeniyle uygulanamamıştır. Ayrıca yaşanan kriz ile Moğolistan'ın ekonomisinin madencilik gelirlerine bağımlılığı ve ekonomik kırılganlığı da gözler önüne serilmiştir. Ancak ertesi yıl bakır fiyatlarının artmasıyla ekonomik büyümede uzun soluklu bir gerileme yaşanmadan hızlı büyümeye kalındığı yerden devam edilmiştir. 2009 yılında kurulan HDF ile hem fon biriktirilmesi hem de dağıtım yapılması planlanmıştır. Ancak yasada bu iki işlevin sınırları veya limitleri net bir şekilde belirlenmemiştir. Fonun harcamalarının sağlık sigortası ve emeklilik ödemeleri, konut yardımları, nakit transferleri ile tıbbi ve eğitim hizmetlerine yönelik

⁷ Bu program evrensel bir nitelik taşımamaktadır. Asgari geçim düzeyinin altında bulunan en az üç çocuklu ailelere çocuk başına 3000 MNT (2.50 ABD doları) nakit transferi sağlanmıştır (Öksüz Narinç 2023: 35).

ödemeler için kullanılması planlanmıştır. 2010 yılı için belirlenen nakit transfer miktarı kişi başına 120.000 MNT (89,08 ABD doları) olarak belirlenmiş olup, bu transferlerin toplam maliyeti 324 milyar MNT'ye ulaşmıştır. Bu maliyet, 2009 yılında uygulanan Çocuk Parası Programı'nın toplam maliyetinin üç katını aşmaktadır. Bu programın Alaska temettüsünden farkı yapılacak nakit transferi miktarının fonda biriken gelirden ziyade seçim vaadi olarak belirlenmesidir. Daha ilk ödeme sonrasında, ödemeler planlanan ödeme miktarının gerisinde kalmaya başlamış ve Ağustos-Aralık 2010 arasında aylık 10.000 MNT (7,42 ABD doları), Ocak 2011-Haziran 2012 arasında ise aylık 21.000 MNT (16,57 ABD doları) transfer gerçekleştirilmiştir. Bir seçim vaadi olarak belirlenen miktar, temettülerden ve madencilik gelirlerinden elde edilen gelirlerin çok üstünde kaldığından programı finanse edebilmek için madencilik yatırımcılarından avans ödemeleri alınmıştır. Gelirlerin giderleri karşılamaması ve programın maliyetinin yüksek olması nedeniyle 2012 yılının başında mevcut nakit transferi sistemi uygulamadan kaldırılarak yoksulluk yardımı yapılmasını zorunlu kılan Sosyal Yardım Yasası yürürlüğe girmiştir. İnsan Gelişimi Fonu ise yalnızca tasarruf ve yatırım odaklı yeni bir egemen servet fonu ile değiştirilmiştir. (Yeung, Howes 2015: 14-15; Gentilini vd. 2020: 55).

Temel gelir programı başarılı bir şekilde ilerleyemese de uygulandığı dönemde önemli sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Uygulandığı dönemde yoksulluk üçte bir oranında azaltmıştır. Moğolistan'ı orta gelirli ülkeler arasında en yüksek finansal katılım seviyesine taşımıştır. Orta gelir düzeydeki diğer ülkeler incelendiğinde 2014 yılında yetişkinlerin %43'ünün banka hesabı bulunurken, Moğolistan'da bu oran %92 civarında gerçekleşmiştir. Bunun yanında ağır ve karşılanamaz maliyeti nedeniyle 2010'da GSYH'ya oranı %31 olan kamu dış borcunun 2012 yılında %48'e çıkmasına neden olmuştur. Nakit transferinden kaynaklı olup olmadığı test edilmemiş olsa da bu dönemde enflasyon artmıştır (Gentilini vd. 2020: 55).

3.2.4. Kanada

Manitoba Garantili Yıllık Geliri: Mincome

1960-1970 yılları arasında sosyal politikalarda yaşanan dönüşüm, yoksulluk seviyesinin yükselmesine ve refahta belirgin bir düşüş yaşanmasına yol açmıştır. Yoksullukla mücadele kapsamında Amerika'da ilk kez garantili gelir uygulamalarına yönelik deneysel çalışmalar başlatılmıştır (Forget 2015: 18-23).

Başlatılan çalışmalar kapsamında, garantili gelir politikalarının uygulanabilirliğini ve etkilerini gözlemleyebilmek için, 1974-1979 yılları arasında Kanada federal hükümeti ve Manitoba eyaletinin ortak finansmanı ile yürütülen Garanti Edilmiş Yıllık Gelir (GAI) yürürlüğe konulmuştur. Bu program yoksulluk içindeki insanların yaşamlarının nasıl düzelebileceğini göstermeyi hedeflemiştir. Programa Manitoba, minimum ve gelir (income) kelimelerinden türetilen Mincome adı verilmiştir (Tomchuk

2022). Programın uygulanmasında iki amaç güdülmüştür. Bunlardan ilki negatif gelir vergisi uygulamalarının ve garantili gelirin istihdama etkisini ölçmek; ikincisi ise program uygulanırken ortaya çıkan idari ve lojistik zorlukların tespitini sağlamaktır (Simpson, Mason, Godwin 2017: 86).

Program negatif gelir vergisi veya garanti edilmiş yıllık gelir şeklinde tasarlanarak yoksulluk ve gelir eşitsizliği ile mücadele ve sosyal güvenlik sistemini reforme etmenin aracı olarak görülmüştür (Tomchuk, 2022). Uygulanacak olan gelir transferinin finansmanı için Manitoba ve federal hükümet arasında maliyet paylaşım anlaşması imzalanmıştır. Böylece program için kullanılacak 17 milyon dolarlık bütçenin %75'inin federal hükümet geri kalanının ise eyalet tarafından karşılanması amaçlanmıştır (Lum 2017). Mincome'ın Winnipeg, Dauphin ve Manitoba bölgelerinde uygulanması planlanmıştır. Winnipeg ve kırsal Manitoba'dan rastgele seçilen düşük gelirli hane halkı grubu ile kontrol grubu oluşturulmuştur (Erdoğan, Akar 2020: 910). Dauphin halkının ise hiçbir önkoşul olmaksızın beş yıl boyunca yaşanabilir bir gelir almaları sağlanmıştır. Projeye geliri 13.000 Kanada Doları (CAD)'dan az olan 1300 aile (dört kişilik) ve bekar birey katılmıştır. Winnipeg'de rastgele seçilen düşük gelirli aileler üç düzeyde ödeme almıştır. Dört kişilik bir aile için 3800 CAD, 4800 CAD ve 5800 CAD tutarında yıllık ödemeler yapılmıştır. Dauphin'de ise katılan tüm düşük gelirli hanelere 3800\$ ödeme yapılmıştır. Deneyde Mincome ödemelerini azaltabilmek için gelire göre farklı yaklaşımlar denenmiştir. Winnipeg'de gelen her istihdam dolar ödemesi için %35, %50 ve %75 oranında kesintiler yapılırken, Dauphin'de bu oran %50 olarak belirlenmiştir (Hum, Simpson 1993: 275).

Mincome, 1979'da yeni gelen federal ve eyalet hükümetleri tarafından çok pahalı görüldüğü için GAI'nin etkilerine ilişkin pek çok veri elde edilmesine rağmen herhangi bir somut analiz yapılmadan feshedilmiştir (University of Toronto Libraries 1988; Tomchuk 2022). Ancak Forget (2011) nüfus sayımı verilerini kullanarak bir makale yayınlamıştır. Bu makalede yaş, cinsiyet, coğrafya, aile tipi ve aile büyüklüğü gibi faktörleri göz önüne alınarak karşılaştırma grubu ve deneysel grupta yaşayan kişiler arasında sağlık sistemi ile temaslarının azalıp azalmadığını belirlemek için bir deneysel tasarım yapılmıştır. Karşılaştırma grubuna göre deneysel grupta genel hastaneye yatış ile ruh ve akıl hastalıkları teşhisi için hastaneye yatışlarda azalma olduğu tespit edilmiştir (Forget 2011: 300). Deney boyunca daha çok anne bebeklerine bakmak için işi bırakmayı tercih etmiştir. Ailelerine destek vermek zorunda kalan gençlerin eğitimlerine devam etmeyi tercih ettikleri ve lise mezuniyet oranlarında artış meydana geldiği tespit edilmiştir. Dauphin'de tarımda uzmanlaşma artmış ve kanola ekiminde artış gerçekleşmiştir (Forget 2011: 293). Mincome projesi bireylerin çalışma isteklerinde herhangi bir azalmaya neden olmamış, aksine çalıştıklarında çalışmadıkları zamana kıyasla daha iyi bir yaşam seviyesine ulaştıkları için bireyleri istihdama teşvik eden bir uygulama olmuştur. (Tomchuk 2022).

Ontario Temel Gelir Pilot Projesi

Ontario Temel Gelir Projesi, düşük gelirli katılımcılara verilen düzenli bir gelir ödemesinin, gıda güvenliği, stres ve kaygı, akıl sağlığı, sağlık, eğitim ve öğretim, istihdam ve işgücü gibi alanlardaki ihtiyaçlarını karşılamalarına nasıl yardımcı olacağını test etmek için tasarlanmış bir pilot projedir (Ministry of Children, Community and Social Services 2021). Bu kapsamda Ontario hükümeti üç yıl sürecek bir temel gelir projesi planlamış ve projeye 25 milyon CAD tahsis ettiğini duyurmuştur (Standing 2020: 254).

2017-2019 yılları arasında uygulanması planlanan program St. Michael's Hastanesi ve McMaster Üniversitesi liderliğindeki önde gelen araştırmacılar, uzmanlar ve akademisyenlerden oluşan bir ekipten oluşan üçüncü taraf bir araştırma grubu tarafından değerlendirilerek, Ontario eyaletinin Hamilton, Brantfor ve Brant Country bölgelerinde gerçekleştirilmiştir. Koşullu ve sınırlı yardım sistemi olan geleneksel sosyal yardım sistemine alternatif olarak uygulanmıştır. Pilot uygulama, 18-64 yaş arasındaki çift veya bireylerden seçilen test bölgelerinden birinde en az 12 ay veya daha uzun süredir yaşıyor olanları hedef almıştır. Bireysel olarak 34.000 CAD, çift olarak da 48.000 CAD'dan az kazananların temel gelirden faydalanması amaçlanmıştır. İstihdam yoluyla elde edilen her bir dolar için yapılan nakit transferi 50 sent azaltılmıştır. Pilot uygulama sırasında bireyler ayda 1.415 dolara kadar, sağlık sorunu olan bireyler ise 1.915 dolara kadar para almıştır (Ferdosi vd. 2022). Temel gelir pilot projesine kayıtlı olanlar üç bölgeden tesadüfi olarak seçilen 4.000 kişiden oluşmaktadır. Seçilen kişilerin üç yıllık ödeme alması planlanmıştır (Beken 2021: 168). 2018 de gerçekleşen hükümet değişikliği sonrasında Toplum ve Sosyal Hizmetler Bakanı olan Lisa MacLeod, uygulamayı başarısız bulduğunu belirterek hedeflenen süre tamamlanamadan sona erdirmiştir (Ferdosi vd. 2020: 4).

Ferdosi vd. (2020) tarafından yayınlanan Ontario'nun Temel Gelir Deneyimi raporunda 18 aylık süre içerisinde temel gelirin bireylerin hayatında ne gibi etkiler meydana getirdiği açıklanmıştır. Ankete Hamilton ve Brantford bölgelerinden toplam 217 kişi katılmıştır. Ankete katılanların tümü aynı miktarda temel gelir almamıştır. Programa dâhil olan bireylerin %87,44'ü ayda 700 CAD ile 1.999 CAD arasında gelir alırken, %7,44'ü ya 700 CAD'dan daha az, %5,12'si ise 2.000 CAD'dan daha fazla gelir elde etmiştir. Anket katılımcılarının %79'u genel sağlık durumlarının daha iyi hale geldiğini, %74'ü fiziksel aktivitelerinde artış olduğunu, %1'i daha az yorgunluk ve ağrı çektiğini, %56'sı daha az tütün kullandığını, %48'i ise daha az alkol tüketimi gerçekleştirdiğini ifade etmiştir. Temel gelir uygulamasının insanların zihinsel sağlıklarında (stres, depresyon, öfke, özgüven, hayata olumlu bakma) %83 oranında olumlu etkisi olduğu görülmüştür. Anket katılımcıları gıda ve barınma güvenliği açısından daha iyi bir beslenme düzeni, besleyici besin tüketme, temel gıycekler, daha iyi yaşam alanlarına sahip olma imkânlarının arttığını ifade etmiştir. Borçları olan anket katılımcılarının %60'ı borçlarını ödeme imkânlarının arttığını belirtmiştir. Temel gelirden yararlananlardan %37'si ücret

oranlarında, %31'i çalışma koşullarında, %27'si ise iş güvencelerinde artış meydana geldiğini bildirmiştir. Ankete katılanların yaklaşık dörtte üçü ailesiyle daha fazla zaman geçirdiğini, ayrıca başkalarıyla da sosyalleşme imkânı elde ettiğini ifade etmiştir. Katılımcıların dörtte biri pilot uygulama sırasında bir eğitim programına kayıtlanmıştır. Bu durum temel gelirin beşeri sermaye yatırımları üzerindeki etkisini de gözler önüne sermiştir. Yayınlanan rapora göre pilot uygulama planlanandan erken bitmesine rağmen Hamilton ve Brantford bölgesindeki temel gelir alıcılarına çeşitli şekilde fayda sağlamıştır (Ferdosi vd. 2020: 59-64).

3.2.5. Finlandiya

1990'lı yıllarda yaşanan ekonomik durgunluğun ardından, Finlandiya hükümeti sosyal güvenlik sisteminde ortaya çıkan sorunları tartışmaya açmış ve bu sistemin yeniden yapılandırılmasının kaçınılmaz olduğu görüşünde uzlaşmıştır. Bu kapsamda temel gelir, 2000'li yılların başından itibaren siyasi ve sosyal platformlarda tartışılır hale gelmiş ve günümüze değin gündemde tutulmaya devam edilmiştir. Finlandiya'da temel gelirin daha çok sol görüşlü partiler ile yeşiller olarak adlandırılan siyasi görüşe sahip kesim tarafından kabul görmüş olsa da genel anlamda her kesimden destek topladığı görülmüştür (Kangas vd. 2019: 7; Yapıcı, Karabulut 2018: 363). 2015-2019 yılları arasında görev yapan Juha Sipilä'nin hükümeti, her görüş tarafından ılımlı yaklaşılacak temel gelirle sosyal güvenlik sistemini; değişen çalışma hayatının gereksinimlerine daha iyi uyum sağlayacak, çalışmayı daha fazla teşvik edecek, daha az bürokrasi içeren ve mevcut sistemden daha az karmaşık hale getirecek şekilde düzenlemeyi hedeflemiştir. (Kangas vd. 2020: 9). Bu hedef doğrultusunda, 2017-2018 yıllarında Finlandiya Sosyal Sigortalar Kurumu (KELA) tarafından dünyanın ilk ülke çapında ve rastgele temel gelir denemesini gerçekleştirmiştir (Coelho 2020). Deneyin yanıtlamayı amaçladığı temel sorulardan biri, temel gelir gibi bir sosyal güvenlik modeliyle mevcut sosyal güvenlik sisteminin daha kapsayıcı hale getirilip getirilemeyeceği; diğeri ise temel gelir ile sağlanan koşulsuz faydanın işgücü piyasasına katılımı artırıp artırmayacağıdır (Kangas vd. 2020: 9; Van Parjıs 2020).

Finlandiya'da temel gelir deneyi, KELA tarafından Ocak 2017-Aralık 2018 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Tam bir temel gelir uygulaması çok maliyetli olacağından kısmi temel gelir uygulaması olarak hayata geçirilmiş ve deneye toplam 20 milyon Euro tahsis edilmiştir (Standing 2020: 249). Bu kapsamda Kasım 2016'da işgücü piyasası sübvansiyonu veya temel işsizlik ödeneği almış, 25-58 yaş arası, 2.000 kişi rastgele seçilerek deney grubu, aynı dönemde işsizlik yardımı alan diğer kişiler ise kontrol grubunu oluşturmuştur. Deney grubundaki kişilere aylık herhangi bir şart olmaksızın 560 € ödeme yapılırken, karşılaştırma yapabilmek adına kontrol grubuna temel gelir verilmemiştir. Verilen miktar, temel işsizlik ödeneği veya işsizlik yardımının net tutarına eşdeğer olarak belirlenmiştir. Yapılan deneyde katılım zorunlu tutulmuş ve ödemeler koşulsuz olarak gerçekleştirilmiştir. Bunun nedeni ise

yardım sürecindeki belirsizliği ve bürokrasiyi azaltmanın amaçlanmasıdır. Temel gelir deneyinin yapıldığı süreçte deney grubundaki kişilerin gelir durumları veya işgücü piyasasındaki konumları değişse bile iki yıl boyunca ödeme yapılmaya devam etmiştir. Ayrıca temel gelir alan kişilerin sosyal yardım alma hakları da devam etmiş, diğer yardımlardan temel gelir tutarı düşülmüştür (Kangas vd. 2020: 9-10).

Temel araştırma sorusu istihdam üzerine etkilerin ne olacağının değerlendirilmesi olan temel gelir uygulamasında nihai sonuç; temel gelirin istihdam üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmadığı yönündedir. Ancak temel gelir alan kişiler, kontrol grubundaki kişilere göre daha iyi sağlık koşullarına sahip olduklarını ve daha düşük stres, depresyon, üzüntü ve yalnızlık çektiklerini bildirmişlerdir. Aynı zamanda temel gelir alan grubun bilişsel becerilerinde artış olduğu, hatırlama, öğrenme ve konsantre olma gibi yeteneklerinin kontrol grubundan daha yüksek seviyelerde gerçekleştiği değerlendirilmiştir. Bunlara ek olarak, temel gelir alanların diğer insanlara, hukuk sistemine ve siyasetçilere daha fazla güven duyduğu görülmüştür. Kontrol grubunun mali durumlarına duydukları güvende meydana gelen artış geleceğe daha umutlu bakmalarına neden olmuştur. Ayrıca toplumsal konulara etkide bulunma konusunda kendilerini biraz daha güçlü hissetmeye başlamışlardır (Allas vd. 2020; Kangas vd. 2019: 16-27). Sonuç olarak değerlendirildiğinde Finlandiya temel gelir deneyi, istihdam üzerinde olumlu bir etki yaratamamış; işsizlikle mücadelede temel sorununun finansal teşvik eksikliği olmadığı ortaya çıkmış; temel gelir alan bireylerin genel refah seviyesi almanlara oranlara daha yüksek gerçekleşmiştir (Hiilamo 2020).

3.2.6. Namibya

Namibya, elmas, uranyum, altın, çinko, bakır gibi doğal kaynaklar açısından zengin olup, 2,5 milyonluk nüfusa sahip bir Güneybatı Afrika devletidir. Sahip olduğu doğal kaynak çeşitliliği ve zenginliği çok yüksek olmasına rağmen elde edilen faydalar eşit dağıtılamamaktadır. Yaygın yoksulluk, yüksek işsizlik ve büyük gelir eşitsizliğinin olduğu ülkede, 2003 yılı itibarıyla işsizlik oranı %20,5 ve Gini katsayısı 63,3 olarak gerçekleşmiş; bu da ülkeyi dünyanın en kötü gelir eşitsizliğine sahip ülkelerinden biri haline getirmiştir (Petrova 2020; Haarmann, Haarmann, Natrass 2019: 357). Bundan dolayı Namibya Vergi Konsorsiyumu (NAMTAX) tarafından 2002 yılında yapılan temel gelir önerisi, 2003 yılı itibarıyla tartışılır hale gelmeye başlamış muhalifler insanlığı bağımlılığa iten bir “refah devleti sadakası” olduğunu düşünürken, destekleyenler yoksulluğun azaltılması ve gelir dağılımında adaletin sağlanabilmesi için etkili bir araç olduğunu ileri sürmüşlerdir (Haarman 2016: 189).

2004 yılına gelindiğinde, Kiliseler Konseyi, Namibya İşçi Sendikaları Ulusal Birliği, Namibya STK Forumu, AIDS Hizmetleri Örgütleri Ağı, Ulusal Gençlik Konseyi ve Yetimler için Kilise İttifakı temel gelirin hayata geçirilmesini savunmak için “BIG Koalisyonu”nu kurmuştur. Koalisyon 2006 yılına

gelindiğinde temel geliri gündemde tutabilmek adına uygulanacak pilot proje için fon toplamaya başlamış ve pilot bölge olarak çoğunlukla topraklarından zorla çıkarılmış çiftlik işçilerinin yaşadığı Namibya'nın Otjivero-Omitara bölgesini seçmiştir. Bu bölgenin seçilmesindeki esas etken nüfusunun yönetilebilir büyüklüğü, derin yoksulluk içinde olması, tarımsal topraklara erişim ve iş imkânının kısıtlı olmasıdır. Ocak 2008- Aralık 2009 arasında bölgede uygulanan program gelişmekte olan ülkelerde yürütülen ilk önemli evrensel temel gelir uygulaması olarak değerlendirilmektedir. Pilot proje kapsamında 60 yaşın altındaki 930 kişiye aylık 100 Namibya doları (13 ABD doları) verilmesi kararlaştırılmıştır (Haarmann, Haarmann, Nattrass 2019: 360; Banerjee, Niehaus, Suri 2019: 977; Gentilini vd. 2020: 23). 12 ay uygulanan projenin yoksullukla mücadele, eğitim, sağlık, suç oranları, çalışma oranları gibi pek çok faktör üzerinde etkili olduğu yapılan anketler sonucunda görülmüştür.

Programla ilgili en beklenmeyen sonuç köylülerin elde ettikleri geliri nasıl harcayabileceklerine dair danışmanlık hizmeti almak amacıyla Temel Gelir Dayanışma Komitesi'ni kurmaları olmuştur. Temel gelir sayesinde köylülerin oluşturdukları bu kolektif hareket, verilen nakit desteğinin olumlu etkilerinin daha da artmasını sağlamıştır (Standing 2020: 222). Ayrıca uygulamanın başlamasıyla, bölgeye sonradan taşınan kişilere hibe verilmeyecek olsa bile göç artışı meydana gelmiştir. Göçle birlikte kişi başına düşen gelirden düşüş görülmüştür. Ancak hane halkı yoksulluğu incelendiğinde, temel gelir uygulanmaya başlamadan önce bölgede bulunanların %76'sı yoksulluk sınırının altında bulunurken, uygulamadan bir yıl sonra bu oran %37'ye düşmüştür. Proje kapsamında bulunan bireyler ve aileler özellikle tuğla yapımı, ekmek pişirme ve elbise dikimi gibi kendi küçük işlerini kurarak elde ettikleri gelirlerini artırmışlardır. Bu durum hanelerin alım gücünü artırırken, yerel bir pazarın da yaratılmasını sağlamıştır. Böylelikle temel gelirin tembellik ve bağımlılığa yol açacağı düşüncesinin geçerli olmadığı görülmüştür. Temel gelirin bir diğer olumlu etkisi çocukların yetersiz beslenme oranlarındaki azalma olmuştur. Kasım 2007'de bölgedeki düşük kilolu çocuk oranı %47 iken Haziran 2008'de bu oran %17'ye, Kasım 2008'de ise %10'a düşmüştür. Temel gelirden önce okula giden çocukların derslere devam etmedikleri ve okulu terk oranlarının yüksek seyrettiği görülmüştür. Verilen nakit desteği ile birlikte ebeveynler okul ücretlerini ödeyebilir ve çocuklar üniforma giyebilir hale gelmiştir. Mali sebeplerden dolayı devamsızlık %42 oranında düşerken, okulu terk oranları Kasım 2008'e gelindiğinde neredeyse %0'a düşmüştür. Programla birlikte hane halkının borçları azalmış, tasarruflarında artış meydana gelmiştir. Bireylerin tasarruflarının artması büyükbaş, küçükbaş ve kümes hayvanı sahipliğinde artış meydana getirmiştir. Yaşanan tasarruf artışının bir diğer olumlu etkisi suç oranlarında azalma meydana gelmesidir. Bireylerin kendilerine ait hayvanlarının olması hayvan hırsızlığını %43 oranında azaltırken, genel suçlar %42, diğer hırsızlıklar yaklaşık %20 oranında azalmıştır. Sonuç olarak uygulanan pilot proje ile yoksulluk düzeyleri ve çocuklarda yetersiz beslenme önemli ölçüde azalırken,

okul devamsızlığı ve yerel kliniğin kullanımı iyileşmiştir. Aynı şekilde, suç düzeyleri düşerken ekonomik faaliyetler önemli ölçüde artış göstermiştir (Haarmann, Haarmann 2009).

3.2.7. Hindistan (Delhi ve Madhya Pradesh Pilotu)

Hindistan nüfusun fazla ve yoksulluğun yüksek olduğu bir ülkedir. Ekonomik olarak gelişme ve büyüme göstermiş olsa da yoksulluk ve mahrumiyet hala söz konusudur. 1993-2011 yılları arasında yoksulluk %50 oranında azalmış olmasına rağmen 2021 yılı itibariyle aşırı yoksulluk içinde yaşayan kişi yaklaşık 84 milyonu bulmakta ve bu da nüfusun %6'sına denk gelmektedir⁸. Hükümetler tarafından bu sorunların çözülmesi için büyük harcamalar yapılsa da ülkenin dört bir yanında var olan yoksulluk problemine yönelik umut vaat edici sonuçlara henüz ulaşamamıştır (Davalı vd. 2015: 1; Öksüz Nariç 2023: 39).

Yoksulluk, kronik yetersiz beslenme, sağlık hizmetleri eksikliği, eğitim alamama gibi durumlarla mücadele edebilmek için ulusal düzeyde uygulanan pek çok programa alternatif olarak nakit transferleri gündeme gelmiştir. Bu tartışmalar sonucunda Hindistan'da 2009-2013 yılları arasında Bağımsız Kadın Derneği (Self Employed Women's Associations-SEWA) tarafından 3 pilot temel gelir uygulaması yürütülmüştür. Bunlardan ilki 2011 yılında Ocak-Aralık ayları arasında Batı Delhi'de gerçekleşmiştir. Rastgele kontrollü bir deney olarak tasarlanan program Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ile Delhi Hükümeti ortaklığında, SEWA ve eyalet hükümeti tarafından yürütülmüştür. Uygulanacak temel gelir ile amaçlanan mevcut gıda sübvansiyonunun yerine verilen nakit transferlerinin etkilerini incelemektir. Pilot uygulama kapsamında Delhi'de yaşayan ve yoksulluk kartı olan 450 aile içerisinde rastgele seçilen 100 aileye iki seçenek sunulmuştur; ailelerin ya aldıkları buğday, şeker, gazyağı gibi yardımları almaya devam etmeyi ya da bir yıl boyunca her ay aldıkları yardıma eşdeğer nakit transferi almayı tercih etmesi gerekmiştir. Ailelerin yarısı yeni teklifi kabul ederken, diğer yarısı başka bir sisteme geçmek istememiştir. Program uygulanmaya başladıktan sonra aynı yardım almaya devam etmeyi tercih eden bireyler temel gelir uygulamasına katılmak istese de deneyin olumsuz etkilenmemesi için değişikliğe gidilmemiştir. Aynı zamanda temel gelir alan kişilerden hiçbiri aynı yardım sistemine dönmeyi istememiştir. Temel gelir verilen ailelere bakıldığında yeme alışkanlıklarında ve kişi başı kalori alımlarında düzelme görülürken, aynı yardım tercihinde bulunanlarda herhangi bir iyileşme görülmemiştir (Khosla, 2018: 22-23; Standing: 2020: 222-223).

SEWA ve UNDP iş birliği ile yürütülen diğer iki temel gelir pilotu Hindistan'ın en geri kalmış bölgelerinden biri olan Madhya Pradesh'te yürütülmüştür. Temel gelir programı 2011-2012 yılları

⁸ Ağustos 2023 ile Temmuz 2024 arasında yürütülen yıllık Hanehalkı Tüketim Harcamaları Anketi'ne (HCES) dayanarak, State Bank of India'daki (SBI) araştırmacılar tarafından Hindistan'daki yoksulluk oranını değerlendiren bir rapor yayınlamıştır. Bu SBI raporuna göre, Hindistan'daki yoksulluk oranı %5'in altına düşerek aşırı yoksulluk neredeyse ortadan kalkmış. Mevcut yoksulluk oranının ise %4 ile %4,5 arasında olduğu ifade edilmiştir (Forbes India 2025)

arasında yoksulların ekonomik durumunu iyileştirmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Daha büyük ölçekli olan pilot çalışma, sekiz köyden yaklaşık 6.000 kadın, erkek ve çocuğa⁹ aylık 750 rupi (10\$) nakit transferi yapılmasıyla gerçekleştirilmiştir. Ödemeler, Delhi’de yapılan ödemelerin aksine mevcut yardımların üzerine ek olarak, koşulsuz ve evrensel olarak gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda ödemeler bireylerin zenginlik düzeyleri veya yaşları ne olursa olsun her bir bireyin doğrudan banka hesaplarına yapılmıştır (Ratchana 2023; Davala 2019: 373; Davala vd. 2015: 31). Ödeme yapılacak miktar, insanların yaşam standartlarını değiştiren ancak önemli düzeyde değişikliğe neden olmayacak şekilde belirlenmiştir (Pasma 2014: 2). Sonrasında proje kapsamında olan bireylerin hayat standartlarında meydana gelen değişimlerin değerlendirilebilmesi için temel gelir alan 8 köydeki bireylerin durumuyla, almayan benzer 12 köydeki bireylerin durumları karşılaştırılmıştır. Madhya Preadesh’te yürütülen ikinci uygulama ise, bölge nüfusunun %21’inin kabile topluluklarından oluşması nedeniyle ayrı bir çalışma yapmanın gerekli olduğu düşüncesinden ortaya çıkmıştır. Kabileler genellikle ormanlık bölgelerde yaşamakta ve kabile olmayan gruplara kıyasla daha yoksul durumda bulunmaktadır. Bu kapsamda seçilen iki kabile köyünden birinde 12 ay boyunca yetişkinlere aylık 300 Rupı, çocuklara 150 Rupı temel gelir sağlanırken, diğerinde nakit transferi gerçekleştirilmemiştir. Temel gelir alan kabile üyelerinin bir yıl içerisinde yaşadıkları deneyimler, kontrol grubu olarak kullanılan kabile sakinlerinin deneyimleriyle karşılaştırılmıştır (Davala 2019: 373-375; Davala vd. 2015: 373-375).

Yapılan pilot uygulamaların sonuçları incelendiğinde, yaşam koşulları, beslenme, eğitim, sağlık gibi alanlarda iyileşme gözlemlenmiştir. Temel gelirin yaşam koşullarındaki etkilerine bakıldığında, birçok kişinin evlerini onardığı ve duvarlarını iyileştirdiği görülmüştür. Kabile köyünde varlık edinmede önemli bir artış yaşanmış, yatağı olan hane oranı %35,5’ten %83’e, cep telefonu sahipliği %9’dan %61’e, motosiklet, scooter gibi araçların sahip olma oranı %3’ten %30’a yükselmiştir. Beslenme ve gıda güvencesi koşullarında program öncesinde katılımcıların %45’i yeterli gıdaya erişemezken, program sonunda bu oran %19’a düşmüştür. Kabile köyünde beslenme alışkanlıklarında büyük değişim gerçekleşmiş, baklagil tüketimi %1000 artarken, sebze, yumurta ve et tüketiminde de artış gözlemlenmiştir. Bunlara ek olarak 6 ay içinde yeterli gıdaya sahip olduğunu belirten hane sayısı %52’den %78’e yükselmiştir. Çocuklarda yetersiz beslenme eksikliği giderilerek normal kiloya sahip çocuk oranı %39’dan %59’a çıkmıştır. Bu iyileşme kontrol köylerinin iki katıdır. Temel gelir alan bireylerin gelirlerinde yaşadıkları artış ile borç döngülerini kırdıkları ve ekonomik olarak daha bağımsızlık oldukları görülmüştür. Kabile köyündeki bireylerin %73’ünün borçları azalmış ve hiçbirinin borçlarında artış meydana gelmemiştir. Ancak kontrol köyünde bireylerin yalnızca %18’inin borcu azalmış ve %50’sinin borçları daha da artmıştır. Sağlanan nakit transferleri ile işçilerin işverenler

⁹ 18 yaşından küçük çocukların ödemeleri annelerine yapılmıştır.

karşısındaki pazarlık gücünde artış meydana gelmiş ve yoksulluk içinde yaşayan insanların sömürücü iş ilişkilerinden kaçınmalarına imkân sağlanmıştır. Temel gelir ile insanlar artık kendi arazilerini geliştirmeye başlamış, düşük ücretli işlerde çalışmak zorunda kalmamışlardır. Kadınlar düşük ücretli ve evden uzak işlerden ayrılarak kendi tarlalarında çalışmaya başlamışlardır (Davalala vd. 2015; Schjoedt 2016: 2-5). Bireylerin hastalığa yakalanma sıklığı ilaca erişim ve düzenli tıbbi tedavi alabilme imkânlarındaki artışla orantılı bir şekilde azalmıştır. Hane gelirlerindeki artışla aileler çocuklarını daha düzenli olarak okula göndermiş ve çocuk işçi sayısı da azalmıştır. Nakit transferleri banka hesabına yapıldığından bireyler birer banka hesabı edinmiş ve bu da finansal sistemin gelişmesine katkıda bulunmuştur (Sewa Bharat 2017: 12-23).

3.2.8. Kenya (GiveDirectly)

Kenya 50,6 milyonluk nüfusa sahip, Doğu Afrika'nın en önemli ekonomik, finansal ve ulaşım merkezi olan düşük-orta gelirli bir ülkedir. Yoksullukla mücadele ve eşitsizlikleri azaltmak amacıyla Kenya'da temel gelir denemeleri uygulanmaya başlanmıştır (Suplicy, Dallari 2020: 571). Bu kapsamda gelişmekte olan ülkelerde yoksulluk içindeki bireylere koşulsuz nakit transferi sağlamak amacıyla 2009 yılında kurulan GiveDirectly, 2011 yılından beri Kenya'da faaliyet göstermektedir (Haushofer, Shapiro 2016: 1978). 2011-2013 yılları arasında Kenya'nın Rerieda bölgesinde 126 köyden 63'ü rastgele seçilmiş ve hane halkına aylık veya toplu şekilde ödeme yapılmıştır. Hedef köylerin seçilmesinde hanelerin sazdan çatıya sahip olması ve gelire dayalı uygunluk kriterini karşılaması etkili olmuştur. Bu kriterler yoksulluk seviyesinin bir göstergesi olarak düşük gelirli haneleri belirlemek için kullanılmıştır. Deney kapsamında toplam 503 hane aylık transfer grubu, toplu ödeme (lump-sum) transfer grubu ve yüksek tutar transfer grubu şeklinde ayrılarak ödeme yapılmıştır. Aylık transfer grubundaki 258 haneye, 9 ay boyunca 45 dolar, toplu ödeme grubundaki 245 haneye ilk olarak 19\$, ardından 384\$ ödeme yapılmıştır. Yüksek tutar transfer grubunda rastgele seçilen 137 haneye 7 ay boyunca 206 \$ ödeme yapılmıştır. Bu grup daha önce aylık veya toplu ödeme alan hanelerden oluşturulmuştur. Uygulama sonucunda gıda güvenliği seviyesi yükselmiş, sağlık, eğitim harcamalarında %23 oranında artış görülmüştür (Standford Basic Income Lab 2025; Haushofer, Shapiro 2022: 3).

Rerieda bölgesinde gerçekleştirilen uygulama sonrasında 2017 yılından beri Silicon Valley ve diğer kuruluşların desteğiyle oluşturulan 30 milyon ABD dolarlık bir fon, 20.000'den fazla Kenyalıya fayda sağlamak için tahsis edilmiştir. Bu girişim, temel gelir konusunda şimdiye kadar yapılan en kapsamlı ve önemli çalışma olarak kabul edilmektedir. (Suplicy, Dallari 2020: 569). 30 milyon dolarlık projenin bir parçası olarak, 195 köyde yaşayan yaklaşık 23.000 kişiye milyonlarca dolar dağıtılmış ve ek olarak 100 köy kontrol grubu olarak incelenmiştir. Transferler yapılırken 295 köy (14.474 hane) rastgele seçilip, dört gruba ayrılmıştır. Bunlardan ilki uzun dönem temel gelir grubudur; yetişkinlerin ihtiyaçlarını

karşılmak için yeterli gelir elde ettiği 44 köye, 12 yıl boyunca günde yaklaşık 0,75 \$ veya ayda 22\$ dolar verilecektir. Yani bu gruptaki haneler 2017-2030 yılları arasında temel gelir uygulamasından faydalanacaktır. İkinci grup kısa dönem temel gelir grubudur; yetişkinlerin temel ihtiyaçlarını karşılamaları için yeterli gelir elde ettiği 80 köy, 2 yıl boyunca günde yaklaşık 0,75\$ veya ayda 22\$ almıştır. Üçüncü grup toplu temel gelir nakit ödemesi alan gruptur; 71 köyde, kısa vadeli temel gelir grubuyla aynı toplam net bugünkü değere sahip bir ödeme (500\$), tamamı peşin ve tek seferde yapılmıştır. Son grup ise 100 köydeki hanelerden oluşan kontrol grubudur. Bu gruptaki hanelere herhangi bir nakit transferi gerçekleştirilmemiştir (Standford Basic Income Lab 2025; Suplicy, Dallari 2020: 569; Coot, Yazıcı 2023: 42).

Pilot projenin hedefleri bireylerin ekonomik refah, sağlık, eğitim, finansal tercih, siyasi katılım, suç işleme vb. üzerinde nakit transferinin oluşturduğu etkiyi değerlendirmektir. Aynı zamanda programla, uzun ve kısa vadeli düzenli ödemelerin yanı sıra peşin ödeme seçeneğinin haneler üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir (GiveDirectly 2023). Programla çıkan etkiler incelendiğinde, çocukların eğitim alma oranlarında artış olduğu hatta bazı ailelerin ek öğretmen tutabildikleri görülmüştür. Bireylerin daha iyi beslendiği, ilaca ve sağlık kuruluşlarına erişimlerinin arttığı, bunların yanında ruhsal ve psikolojik olarak yaşanan hastalıklarda azalma meydana geldiği görülmüştür. Bireylerin masa, sandalye, kanepeler gibi eşya sahipliği artarken, konutlarını sağlamlaştırma oranlarında artış görülmüştür. Bunların yanında bazı aileler elektrik ihtiyaçlarını karşılayabilmek için yağmur suyu ve güneş enerjisi gibi kaynakları kullanabilecekleri ekipmanları elde edebilmiştir. Alkol, tütün gibi bağımlılık yapıcı maddelerin kullanımında artış görülmemiş, aile içi şiddette azalma meydana gelmiştir. Toptan ödeme büyük yatırımlara olanak sağlamış ve 12 yıllık temel gelir garantisi tasarruf ve risk almayı teşvik etmiştir. (Dallari Suplicy 2019; GiveDirectly 2023).

3.2.9. Brezilya (Bolsa Família)

Brezilya 1990'lardan 2000'lerin başlarına kadar işsizliğin ve iş güvencesizliğinin artması; çocukların ve gençlerin sömürülerek çocuk işçi oranlarının yükselmesi; mevcut işgücünün yeni iş dünyasının taleplerini karşılayamaması; yoksulluk, açlık ve gelir eşitsizliği seviyelerinin çok yüksek gerçekleşmesi gibi problemlerle mücadele etmekteydi (Silva 2016: 219). Başkan Lula da Silva yönetimindeki federal hükümet, bu kötü görünümü iyileştirebilmek için Ekim 2003'te ülke çapında uygulanacak şartlı nakit transferi olan Bolsa Família'yı (Aile Hibesi) uygulamaya koymuştur. Bu program Bolsa Escola¹⁰, Bolsa

¹⁰ **Bolsa- Escola**, yoksullukla mücadele etme amacıyla ortaya çıkmış bir programdır. Program kapsamında ailesine maddi destek sağlamak için okula gidemeyen çocuklara bir tür okul bursu olarak ödenmektedir. Bu ödeme, çocukların okula devam etmeleri ve dersleri kaçırmamaları şartıyla verilmektedir (Children Mission Brazil, Brazilian Agency for Cooperation 2001: 5).

Alimentação¹¹, Cartão Alimentação¹², Auxílio-Gás¹³ koşullu nakit transferlerinin tek bir program haline getirilmesiyle ortaya çıkmıştı (Centre for Public Impact 2019). Bolsa Família programı ile amaçlanan kısa vadede yoksulluktan kaynaklanan sorunları gidermek, uzun vadede ise beşeri birikime yatırım yaparak nesiller arası yoksulluğu ortadan kaldıracaktır. Yani programla hem kısa hem de uzun vadede yoksullukla mücadele amaçlanmıştır (Erdoğan, Akar 2020: 912).

Yoksullukla mücadele kapsamında Brezilya'da 2008-2014 yılları arasında ve 2019'da başlayıp hala devam etmekte olan iki koşullu nakit transferi programı uygulanmıştır. Bunlardan 2008-2014 yılları arasında gerçekleşen program Brezilya'nın Sao Paulo eyaletinin Quatinga köyünde gerçekleşmiştir. 6 yıl süren bu uygulama kapsamında her ay 100 kişiye 30 Brezilya Reali (R\$) verilmiştir. Köyde yaşayan tüm vatandaşlar herhangi bir şart koşulmaksızın projeye dâhil edilmiştir. 2019 yılında başlayıp hala devam eden bir diğer program Rio de Janeiro eyaletinin Maricá bölgesinde yürütülmektedir. Programın kapsamında ayda kişi başına 120R\$'dan az kazanan ve en fazla üç çocuğu olan hamile kadınlara şartlı nakit transferi, aşırı yoksul hanelere ise herhangi bir şart koşulmadan nakit transferi gerçekleştirilmektedir. Programın ödemeleri Maricá Belediyesi tarafından verilen vatandaşlık kartlarıyla gerçekleştirilmekte ve aylık kişi başı 130 Mumbuca ödeme yapılmaktadır (Stanford Basic Income Lab 2025). Denemeler sonucunda detaylı değerlendirmeler söz konusu olmasa da hane halkına verilen paranın yoksulluğu ve yolsuzluğu azaltıcı etki gösterdiği görülmüştür. Programın hangi faktörler üzerinde daha etkili olduğunu belirleyebilmek için detaylı araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır (Erdoğan, Akar 2020: 912).

¹¹ **Bolsa Alimentação** beslenmeyi iyileştirmek ve sağlık ve beslenmeyi teşvik etmek amacıyla Federal Hükümetin şartlı nakit transferi sağlamasıdır. Yetersiz beslenme riski olan düşük gelirli ailelere sağlanan yardım aynı zamanda ailelerin beslenme durumlarını iyileştirme sorumlulukları konusunda farkındalık yaratmayı hedeflemektedir (United Nations <https://dds.cepal.org/bpsnc/programa?id=9>).

¹² **Cartão Alimentação**, yiyecek kuponu programıdır. Açlık ve yoksulluğun yapısal nedenleri ile mücadele için tasarlanmıştır (Silva 2016: 229).

¹³ **Auxílio-Gás**, düşük gelirli ailelere yönelik, pişirme gazı satın alımına yardımcı olmak amacıyla düzenlenen bir programdır. (<https://www.caixa.gov.br/programas-sociais/auxilio-gas/Paginas/default.aspx>)

Tablo 7. Temel Gelir Uygulamalarının Süresi, Aylık Yardım Miktarı ve Kapsamı

Ülke	Uygulama Süresi	Aylık Yardım Miktarı	Kapsam
Alaska	1982 – günümüz (kalıcı program)	Yıllık 1.000–2.000 \$ (aylık 80–160 \$)	Tüm eyalet sakinleri (bir yıl ikamet şartı); yılda bir kez "Permanent Fund Dividend" olarak ödenir.
İran	2011 – 2018	Aylık 45 \$	Tüm vatandaşlar (başlangıçta evrensel, zamanla gelir testli hale geldi)
Moğolistan	2010 – 2012 (sürekli uygulama)	Yıllık yaklaşık 100–120 \$ (aylık yaklaşık 10 \$)	Tüm vatandaşlar; madencilik gelirleri üzerinden dağıtılan "Human Development Fund" kapsamında ödenmektedir.
Kanada	2017 – 2019 (erken sonlandırıldı)	1.416 CAD birey / 2.000+ CAD aile	4.000 kişi (düşük gelirli bireyler, 3 şehirde pilot: Hamilton, Brantfor ve Brant Country)
Kenya	2017 – 2030 (devam ediyor)	22 \$ / ay (mobil ödeme ile)	20.000 kişi (GiveDirectly tarafından yürütülen, 12 yıl sürecek en uzun temel gelir deneyi)
Finlandiya	2017 – 2018 (2 yıl)	560 € (vergiden muaf)	2.000 işsiz kişi (rastgele seçildi, yaş: 25–58); ulusal düzeyde bilimsel deney.
Namibya	2008 – 2009 (pilot proje)	100 NAD (yaklaşık 7 \$)	930 kişi (Otjivero–Omitara köyü); tüm sakinlere verildi.
Hindistan	2011 – 2012 (1 yıl pilot)	300 Rs (yaklaşık 5 \$) yetişkin / 200 Rs çocuk	6.000 kişi (8 köyde evrensel uygulama, 1 kontrol köyü ile karşılaştırmalı analiz yapıldı)
Brezilya	2004 – günümüz	Ortalama 100–150 \$/ay	Dar gelirli aileler, çocuklu haneler; ülke çapında, şarta bağlı yardımlar olarak uygulanmaktadır.

Kaynak: İlgili bölümde verilen bilgiler kullanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 7’de, farklı sosyoekonomik yapıya sahip ülkelerde çeşitli biçimlerde uygulamaya geçirilen ve çok boyutlu etkiler yaratan temel gelir uygulamalarının süreleri, aylık yardım miktarları ve kapsamaları görülmektedir. Temel gelir; sosyal refahın artırılması, bireysel özgürlüklerin genişletilmesi ve bürokratik süreçlerin azaltılması gibi gerekçelerle desteklenmektedir. Farklı ülkelerde uygulanan pilot çalışmalar, temel gelirin hangi koşullarda daha etkili ve sürdürülebilir sonuçlar verdiğini karşılaştırma imkânı bulmak açısından değerli görülmektedir.

Çalışmada, temel gelirin yoksulluk, istihdam, cinsiyet eşitsizliği, sosyal hizmetlere erişimin iyileştirilmesi gibi etkilerinin izlenebilmesi için; uygulanan ve sonuçları değerlendirilebilecek seviyede olan Alaska, İran, Moğolistan, Kanada, Hindistan, Brezilya, Finlandiya, Kenya ve Namibya seçilmiştir.

Seçilen ülkelerden Alaska, Kenya ve Brezilya’da uygulama hâlen devam etmektedir. Uygulamalardan kapsam olarak temel gelir uygulamasına en yakın olanların Alaska, İran ve Moğolistan olduğu görülmektedir. Seçilen diğer ülkelerde ise temel gelir uygulaması kapsamı sınırlı tutularak gerçekleştirilmiş ve etkiler bu ölçüde değerlendirilmiştir.

Tablo 8. Seçilen Ülkelerin Temel Gelir Uygulamalarının Etkileri

ÜLKELER	TEMEL GELİR ÖZELLİKLERİ	TEMEL GELİRİN ETKİLERİ										
		Yoksullukta Azalma	Enflasyon Oranında Artış	Sağlık Hizmetine Erişimin Artması	Ruhsal ve Psikolojik Olarak İyi Hissetme	Eğitim Hizmetine Erişimin Artması	Beslenme ve Barınma İmkânlarının İyileşmesi	İstihdam ve Ücretler Üzerinde Olumlu Etki	Zararlı Madde Kullanımının Azalması	Suç Oranlarında Azalma	Borç Oranlarında Azalma	Varlık Ediniminin Artış Göstermesi
Alaska	Evrensel, Koşulsuz, Nakit, Periyodik	✓		✓	✓	✓	✓	✓				
İran	Evrensel, Koşulsuz, Nakit, Periyodik	✓	✓			✓						
Moğolistan	Evrensel, Koşulsuz, Nakit, Periyodik	✓	✓									
Kanada Manitoba	Koşulsuz, Nakit, Periyodik			✓	✓	✓		✓				
Kanada Ontario	Koşulsuz, Nakit, Periyodik			✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	
Finlandiya (Kela)	Koşulsuz, Nakit, Periyodik			✓	✓	✓						
Namibya	Evrensel, Koşulsuz, Nakit, Periyodik	✓		✓		✓	✓	✓		✓	✓	✓
Hindistan (Madhya Pradesh)	Evrensel, Koşulsuz, Nakit, Periyodik	✓		✓		✓	✓	✓			✓	✓
Hindistan (Delhi)	Koşulsuz, Nakit, Periyodik	✓		✓	✓	✓	✓	✓			✓	✓
Kenya (Give Directly)	Evrensel, Koşulsuz, Nakit, Periyodik			✓		✓	✓		✓	✓		
Brezilya (Bolsa Familia)	Evrensel, Koşulsuz, Nakit, Periyodik	Programın etkilerine ilişkin detaylı bir değerlendirme gerçekleştirilmemiştir.										

Kaynak: İlgili bölümde verilen bilgiler kullanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 8’de ise ETG uygulamasının etkileri ortaya konulmuştur. Genel olarak tablo incelendiğinde, temel gelirin olumlu etkilerinin ortaya çıktığı görülmektedir. Olumsuz etkilerle ilgili değerlendirme yapılamamış olmasının nedeni, uygulama sürelerinin ve kapsamlarının kısıtlı olmasıdır. İran ve Moğolistan’da tüm vatandaşları kapsayan ve fonlarla finanse edilen temel gelir uygulaması, doğru planlama yapılamaması ve fonlardan hedeflenenden az gelir elde edilmesi nedeniyle bütçe üzerinde yük oluşturmuştur. Bütçede meydana gelen açık, merkez bankasının para basmasıyla telafi edilmeye çalışıldığından enflasyonist baskı artmıştır.

İran ve Moğolistan’ın aksine, fonlarla finanse edilen Alaska’da enflasyonist baskı oluşmamış ve yoksullukta azalma meydana gelmiştir. Diğer ülke uygulamalarında ise, olumsuz etkilerle ilgili değerlendirme yapılabilecek uzunlukta ve kapsamda bir uygulama yürütülmediğinden genel olarak nakit transferinin olumlu etkileri gözlemlenmiştir.

Genel olarak incelendiğinde, ülkelerde temel gelir koşulsuz, nakit ve periyodik olarak verilmiştir. Uygulama sonucu yapılan değerlendirmelerde, Moğolistan hariç tüm ülkelerde eğitim hizmetlerine erişim imkânı artmıştır. Temel gelirin en kurumsallaşmış ve kapsamlı örneği olan Alaska uygulamasında; eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimde artış, psikolojik iyilik hâlinde gelişme gibi pek çok alanda olumlu sonuçlar ortaya çıkmıştır.

Finlandiya, Hindistan, Kenya, Kanada ve Namibya’da uygulanan temel gelir sisteminin kapsamı daha dar olsa da; özellikle sağlık ve eğitim hizmetlerine erişim, psikolojik ve ruhsal olarak daha iyi duruma gelme, beslenme imkânında artış gibi olumlu etkiler ortaya çıkmıştır. Namibya ve Hindistan gibi düşük gelirli ve gelişmekte olan ülkelerde uygulanan nakit transferi, yoksullukla mücadele kapsamında etkili olmuş; bireylerin borç oranlarının azalmasını ve varlık edinimlerinde artışın meydana gelmesini sağlamıştır.

Pilot uygulamalar sonucunda ülkelerin genelinde, eleştirilerin aksine istihdam ve ücretler üzerinde olumlu etkiler görülmüş ya da herhangi bir olumsuz etki ortaya çıkmamıştır. Ortaya çıkan bu olumlu etkiler ışığında, verilecek olan düşük bütçeli bir temel gelirin dahi anlamlı sosyal faydalar sağlayabileceği görülmüştür.

Temel gelirin uygulanması sonucu ortaya çıkan etkiler; programın kapsayıcılığı, sürekliliği, finansal sürdürülebilirliği ve politik desteğe bağlı olarak değişkenlik gösterse de, gerçekleştirilen nakit transferinin yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda refah politikası olarak da önemi gözler önüne serilmektedir. Bu nedenle, ülkeler en etkili ve sürdürülebilir temel gelir uygulamasını, kendi yapısal özelliklerine uygun tasarımlarla geliştirmelidir.

3.3. Türkiye’de Sosyal Yardımlar ve Evrensel Temel Gelirin Uygulanabilirliği Üzerine Değerlendirmeler

Türkiye için temel gelirin uygulanabilirliğini değerlendirmeden önce, Türkiye’deki sosyal yardım sisteminin incelenmesi gerekli görülmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 2. maddesi, Türkiye’yi "demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti" olarak tanımlamaktadır. Bu ifade, devletin sosyal adaleti sağlama, ekonomik ve sosyal eşitsizlikleri azaltma yükümlülüğünü açıkça ortaya koymaktadır. Anayasa’nın 5., 41., 60. ve 61. maddeleri devletin temel amaç ve görevleri arasına ailelerin refahı, huzuru ve anne- çocuk korumasını kapsamaktadır. 60. Maddeye göre sosyal güvenlik hakkı anayasal bir hak olarak tanımlanmış; 61. Maddeyle, korunmaya muhtaç bireyler (harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri, malul ve gaziler, sakatlar, yaşlılar ve korunmaya muhtaç çocuklardır) için devlet tarafından özel önlemler alınması zorunlu hale getirilmiştir. Anayasayla yapılan bu düzenlemeler, yoksullukla mücadeleyi devletin önemli görevlerinden biri haline getirerek bireylerin refah seviyelerinin yükseltilmesi amaçlanmıştır¹⁴. Bu doğrultuda, devletin bireylere yalnızca maddi yardım değil, kendi işlerini kurmalarına yardımcı olarak maddi bağımsızlıklarını elde etmelerine yardımcı olması beklenmektedir (Gündüz 2006: 48; T.C. Anayasası 1982).

Sosyal yardımlar, yoksul kesimin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik, devlet tarafından yapılan ayni ve nakdi yardımlarla bireylerin yaşam hakkını güvence altına alarak, insan onuruna yakışır bir yaşam sürmelerini sağlamayı hedeflemektedir (Zengin, Şahin, Özcan 2012: 133; Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2024). Bu kapsamda, Türkiye’de sosyal yardımlar, merkezi ve yerel yönetim düzeyinde, dolaylı ve doğrudan sosyal yardımlar olmak üzere iki grup halinde verilmektedir. Doğrudan yardımlar, nakit ve ayni olarak gerçekleştirilen karşılıksız yardımlardır. Genellikle dul ve yetim maaşı, eğitim ve sağlık harcamaları bu kapsama girmektedir. Bu kapsamda gerçekleştirilmiş ilk ciddi politika, 1976 yılında kabul edilen 2022 sayılı “Altmış Beş Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkındaki Kanun’un yürürlüğe konulmasıdır. Dolaylı yardımlar ise doğrudan nakit desteği yerine, bireylerin yaşam koşullarını iyileştirebilecek sosyal hizmetlerin yer aldığı yardımlardır. Örnek olarak, çocukların okula devamı veya sağlık kontrollerine gitmesi gibi koşullarla ailelere nakit desteğinin sağlanması verilebilmektedir (Kızıler 2017: 90).

¹⁴Anayasa’nın 65. maddesine göre, devlet, sosyal ve ekonomik alanlarda, Anayasa ile belirlenen görevlerini, bu görevlerin amaçlarına uygun öncelikleri gözeterek, malî kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirir. Devletin sosyal devlet olma niteliği Anayasa ile güvence altına alınmış olmakla birlikte, 65. madde gereğince sosyal ve ekonomik görevlerin ifasında malî kaynakların yeterliliği esas alınmakta ve bu durum sosyal politikaların uygulanmasında sınırlayıcı bir çerçeve oluşturmaktadır.

Ülkemizde Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçişle, 2018 yılından itibaren, sosyal yardım sisteminin yapısı değişmiştir. 2021 yılında Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (ASHB) ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) olmak üzere ikiye ayrılmış ve sosyal yardım ve hizmet için ulusal politika geliştirme, uygulama ve koordinasyonu Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlanmıştır (CB Kararname No: 73, 2021). Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde sosyal yardımların gerçekleştirilebilmesi adına Aile ve Toplum Hizmetleri Kuruluşları, Çocuk Hizmetleri Kuruluşları, Kadın Hizmetleri Kuruluşları, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Kuruluşları, Sosyal Yardım Kuruluşları ve Bağlı Kuruluşlar olmak üzere altı temel hizmet kuruluşu bulunmaktadır (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 2024). Bunun yanında günümüzde sosyal yardım sistemi içerisinde yer alan başlıca kurumlar Vakıflar Genel Müdürlüğü, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü ve belediyelerdir (Kızıler 2017: 90). Sosyal yardım ve hizmetlerin etkili ve sürdürülebilir olması için ASHB'nin 2024-2028 yıllarına yönelik amaçları; bireyin, ailenin ve toplumun yapısının korunması ve güçlendirilmesi, koruyucu ve önleyici hizmetlerin geliştirilmesi, fırsat eşitliğinin sağlanması, barınma, bakım, psikososyal destek ve rehabilitasyon hizmetlerinin güçlendirilmesi, sosyal yardımlara ve sosyal hizmetlere erişimin kolaylaştırılması, hizmet kalitesi ve kapasitesinin artırılmasıdır (ASHB 2024: 28-29). Bu amaçla bakanlık tarafından sağlanan sosyal yardım programları 2024 yılı faaliyet raporunda aşağıdaki gibi sınıflandırılmıştır.

Tablo 9. Ana Gruplar Bazında Sosyal Yardım Programları (2024 Yılı)

AİLE YARDIMLARI	BARINMA-GIDA YARDIMLARI	ENGELLİ-YAŞLI YARDIMLARI
<ul style="list-style-type: none"> Doğum Yardımı Çoklu Doğum Yardımı Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Düzenli Nakit Yardım Programı Öksüz ve Yetim Yardımı Asker Ailelerine Yönelik Düzenli Nakit Yardım Programı Asker Çocuğu Yardımı Terör Zararı Yardımları Afet-Acil Durum Yardımları İşe Yönlendirme Yardımı Başlama Yardımı Şehit Yakınları ve Gazilere Yönelik Yardımlar Vefat Yardımı Türkiye Aile Destek Programı 	<ul style="list-style-type: none"> Gıda Yardımları Öğle Yemeği Yardımı Aşevleri Barınma Yardımları Sosyal Konut Projesi Yakacak Yardımları Elektrik Tüketim Desteği Sosyal Uyum Yardımı (SUY) Tamamlayıcı Sosyal Uyum Yardımı (T-SUY) Doğal Gaz Tüketim Desteği Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Konut Destek Programı 	<ul style="list-style-type: none"> Yaşlı Aylığı Engelli Aylığı Engelli Yakını Aylığı Engelli İhtiyaç Yardımları VEFA Programı
SAĞLIK YARDIMLARI	EĞİTİM YARDIMLARI	PROJE DESTEKLERİ
<ul style="list-style-type: none"> Genel Sağlık Sigortası (GSS) Prim Ödemeleri Şartlı Sağlık Yardımları (Sağlık ve Gebelik) Katılım Payı Ödemeleri Kronik Hastalık Yardımı Silikozis Hastalarına Yapılan Ödemeler Kronik Hastalara Kesintisiz Güç Kaynağı Desteği ve Birikmiş Elektrik Borcu Desteği Sağlık Yardımı 	<ul style="list-style-type: none"> Ücretsiz Ders Kitabı Şartlı Eğitim Yardımları Yabancılarla Yönelik Şartlı Eğitim Yardımı (Y-ŞEY) Engelli Öğrencilerin Ücretsiz Taşınması Eğitim Materyali Yardımları Öğrenci Barınma-Taşıma Yemek Yardımı Yurt Yapımı Kur'an Kursu Destek Programı 	<ul style="list-style-type: none"> Aile Destek Merkezi (ADEM) Projeleri Sosyal Dayanışma Merkezi (SODAM) Projeleri Evsizlere Konaklama Projeleri Sosyal Hizmet Projeleri Kuruluş Bakımından Ayrılan Gençlerin Sosyal Yönden Desteklenmesi Projesi

Kaynak: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı 2024 Yılı Faaliyet Raporu: https://www.aile.gov.tr/media/197323/faaliyet-raporu-2024_son_28-02-2025.pdf

2024 yılında sağlanan düzenli ve sosyal yardımlardan 4.574.684 hane faydalanmıştır. Bu kapsamda en temel ihtiyaçlardan olan elektrik tüketim desteği 8,96 milyar TL ile en kapsamlı gerçekleştirilen yardım olurken, şartlı eğitim yardımına 1,31 milyar TL, şartlı sağlık yardımına 836,2 milyon TL harcanmıştır. Kişi başı aylık geliri aşırı yoksulluk sınırı altında kalan 3,6 milyon vatandaşa Türkiye Aile Destek Programı kapsamında 46,48 milyar TL nakdi yardım gerçekleştirilmiştir. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından ihtiyaç sahibi hanelere gıda ihtiyaçlarına yönelik olarak yıl boyunca 3,07 Milyar TL'lik Gıda Yardımı yapılmıştır (ASHB 2024: 157-170).

Tablo 10. Kamu Kesimi Sosyal Harcama İstatistikleri

	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025 ¹⁵
(CARİ FİYATLARLA, MİLYON TL)								
EĞİTİM	141.818	164.717	173.516	214.360	396.618	800.971	1.353.252	2.006.183
SAĞLIK	134.182	164.480	207.371	292.057	481.758	999.292	1.783.805	2.435.432
SOSYAL KORUMA	337.610	415.305	514.292	587.356	907.798	1.999.219	3.468.368	4.708.850
Emekli Aylıkları ve Diğer Harcamalar	301.110	368.995	447.285	508.402	774.888	1.687.931	3.021.329	4.088.145
Sosyal Yardım ve Primsiz Ödemeler	32.955	42.160	62.395	71.832	122.643	294.143	424.610	590.536
Doğrudan Gelir Desteği Ödemeleri	3.545	4.150	4.613	7.121	10.268	17.146	22.428	30.169
TOPLAM	613.611	744.501	895.179	1.093.773	1.786.174	3.799.483	6.605.424	9.150.464
(GSYH'YA ORAN, YÜZDE)								
EĞİTİM	3,8	3,8	3,4	3,0	2,6	3,0	3,1	3,3
SAĞLIK	3,6	3,8	4,1	4,0	3,2	3,8	4,0	4,0
SOSYAL KORUMA	9,0	9,6	10,2	8,1	6,0	7,5	7,8	7,7
Emekli Aylıkları ve Diğer Harcamalar	8,0	8,5	8,9	7,0	5,2	6,4	6,8	6,6
Sosyal Yardım ve Primsiz Ödemeler	0,9	1,0	1,2	1,0	0,8	1,1	1,0	1,0
Doğrudan Gelir Desteği Ödemeleri	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,05
TOPLAM	16,3	17,2	17,7	15,1	11,9	14,3	14,9	14,9

Kaynak: TC. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı

Kamu harcamalarını oluşturan kalemlerden biri olan 2018-2024 yılları arası sosyal harcamalarına Tablo 9'da yer verilmiştir. Bu kapsamda Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından yayınlanan veriler incelendiğinde sosyal harcamaların yıllar içerisinde artma eğiliminde olduğu görülmektedir. Özellikle GSYH içindeki oranlarına bakıldığında 2019 yılından 2024 yılına kadar dalgalı bir seyir görülmektedir. 2019 ve 2020 yıllarında sosyal harcamaların GSYH içerisindeki payı Covid-19 nedeniyle artış göstermiş, pandeminin etkilerinin ortadan kalkmasıyla sosyal yardımlara ayrılan bütçe

¹⁵ Gerçekleşme Tahmini

2022 yılına gelindiğinde%11,9'a gerileyerek %6 oranında azalmıştır. 2024 yılında %14,9'a yükselse bile GSYH içerisindeki oran olarak pandemi öncesi sağlanan sosyal yardım düzeyine erişilememiştir.

Sosyal harcamaların yıllar içerisindeki seyri, sosyal yardım mekanizmalarının yıllar içerisinde daha etkin, örgütlü ve bütünlük hâle gelmesiyle de ilgilidir. Ülkemizde sosyal yardımlara ilişkin temel kurumsal çerçeve, yerel düzeyde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları (SYDV'ler) ve ulusal düzeyde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) tarafından oluşturulmaktadır. Sosyal yardım programlarının büyük çoğunluğu ASPB çatısında toplanarak dağınık yapı bütünlüğe kavuşturulmuş, böylelikle yardımların daha koordineli ve adil bir biçimde yürütülmesi söz konusu olmuştur. 2010 yılında sosyal yardımların verilmesinde bütüncül bir yaklaşım benimsemek adına çeşitli kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum örgütlerinin verileri merkezi bir sistemde toplanmaya başlanarak Bütünlük Sosyal Yardım Bilgi Sistemi adı verilen bir bilgi alt yapısı oluşturulmuştur. Yapılan bu düzenlemenin amacı sosyal yardım süreçlerinde bütüncül bir veri yönetiminin sağlanması ve kaynakların daha adil biçimde dağıtılmasına imkân sağlanarak etkin, hızlı ve objektif bir şekilde sosyal yardımların dağıtılmasını sağlayabilmek ve sosyal yardım mekanizmalarının kurumsal kapasitesini güçlendirmektir (ASPB 2017: 11-12).

Sosyal yardımların verilmesinde bütünlük bir sistem benimsenmesine ve ortak bir veri tabanı kullanılmasına rağmen koordinasyon eksiklikleri, yardımların mükerrerliği veya ulaşılamaması gibi sorunlara yol açabilmektedir. Bunun yanında sistemin büyük ölçüde şarta bağlı ve ihtiyaç temelli olması sosyal yardımların toplumdaki bireyleri damgalayabileceği, sosyal dışlanmayı artırabileceği ve bir hak olarak verilmemesi yardım alan bireylerin toplumsal olarak dışlanabilmesine neden olmaktadır. Sistemin temel işleyişiyle ilgili bir sosyal yardım programı örnek verilecek olursa ASPB tarafından yürütülen Sosyal ve Ekonomik Destek (SED) programı yalnızca çocuk sahibi ve geliri yetersiz olan aileleri hedeflemektedir. Yardımın verilmesi için ailenin sosyal çevresi, gelir kaynakları, çocukların eğitime devamı gibi birçok değişken üzerinde sosyal incelemeler yapılmakta ve verilen yardımlar genellikle geçici olarak verilmektedir (Buğra 2010). Bütüncül bir yardım sistemi benimsenmeye çalışılsa da mevcut sistemin hedefli yapısı, hedeflenen kapsayıcı ve bütüncül gelir destek sisteminin ortaya çıkmasına engel teşkil etmektedir. Yardım sisteminin daha hak temelli, kurumsal olarak bütüncül ve siyasi etkilerden arındırılmış bir yapıya kavuşturulması toplumun tamamı için öneme sahiptir. Bundan dolayı tüm bireyleri kapsayan, düzenli ve koşulsuz olarak ödenebilecek bir sistem olan evrensel temel gelirin hem idari bütünlük hem de sosyal adalet açısından önemli olabileceği düşünülmektedir (Standing 2017). Bu çerçevede, Türkiye'de sosyal yardımların yeniden yapılandırılması sürecinde, temel gelir gibi kapsayıcı ve koşulsuz bir nakit transferi modelinin uygulanabilirliğinin değerlendirilmesi önemli ve değerli bir adım olarak görülmektedir.

3.3.1. Türkiye’de Temel Gelirin Uygulanabilirliğine Yönelik Senaryo Analizleri

Bu bölümde, evrensel temel gelir sisteminin Türkiye’de hangi toplumsal ve ekonomik gerekçelere dayandırılarak nasıl hayata geçirilebileceği, sağlanacak nakit transferinin düzeyinin ne olabileceği ve bu uygulamanın ortalama maliyetinin ne düzeyde olacağı sorularına yanıt aranacaktır. Temel hedefi, toplumu oluşturan tüm bireyleri herhangi bir ayırım yapmaksızın kapsamak ve sosyal korumayı hak temelli bir yapıya dönüştürmek olan temel gelir, uygulama aşamasında maliyetlerin sınırlandırılması ve politika yapıcılarının tercihleri doğrultusunda bazı grupların sistem dışında bırakılmasına neden olabilmektedir. Van Parijs (2004) temel gelirin uygulanmasında kademeli ve aşamalı bir yol izlenmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu doğrultuda temel gelir ilk aşamada belirli yaş gruplarını veya düşük gelirli bireyleri hedefleyen bir sistem, daha sonra tüm nüfusu kapsayan evrensel bir modele dönüştürülebileceğini ifade etmiştir (Van Parijs 2004: 17). Van Parijs’in bu görüşünden yola çıkarak temel gelirin Türkiye’de uygulanabilirliğini değerlendirmek amacıyla kadınları, görece yoksulları ve nihayetinde tüm toplumu kapsayan üç farklı senaryo kurgulanmıştır. Her senaryo için ayrı ayrı uygulanacak nakit transferi ve kapsamı detaylandırılarak maliyet hesabı yapılacak, finansman için gerekli miktarın karşılanabilir olup olmadığı ise GSYH, vergi gelirleri ve kamu kesimi sosyal harcamaları içerisindeki payı dikkate alınarak değerlendirilecektir.

Covid-19 ile birlikte tekrar yoğun bir şekilde tartışılmaya başlanan temel gelir ile alakalı Türkçe literatürde de pek çok çalışma yapılmaya başlanmıştır. Yapıcı ve Karabulut, 2018 yılında “16. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Temel Gelirin Doğuşu” adlı makalesinde temel gelir uygulamasını genel olarak ele almış, temel gelir üzerine yapılan tartışmaları ve Finlandiya, Alaska ve Kanada gibi örnek ülke uygulamalarını değerlendirmiştir. Bunlara ek olarak temel gelir ile negatif gelir vergisini karşılaştırarak farklı yönlerini analiz etmiştir.

Kahvecioğlu ve Çakmak, 2022 yılında “Evrensel Temel Gelir Ve Türkiye’de Uygulanabilirliği Üzerine Analizler” adlı makalesinde temel gelir modeli üzerinde tartışmış ve temel gelirin Türkiye’de uygulanabilirliğini incelemiştir. Temel gelir sisteminin gelir dağılımında adaletin sağlanması ve yoksulluğun azaltılmasında etkili olabileceğini ifade etmişlerdir.

Beken, 2020 yılında “21. Yüzyılda (Evrensel) Temel Gelir Tartışmaları” adlı makalesiyle temel gelir kavramını, özelliklerini, sağlayacağı avantaj ve dezavantajları değerlendirmiştir.

Erdoğan ve Akar, 2020 yılında “Dördüncü Sanayi Devrimi Çerçevesinde Koşulsuz Temel Gelir: Türkiye İçin Bir Değerlendirme” adlı makalesiyle temel gelir sistemini, yoksulluk ve gelir eşitsizliğini azaltan bir çözüm önerisi olarak değerlendirmişlerdir. Türkiye’de artan işsizlik oranları ile Dördüncü Sanayi Devrimi arasındaki ilişkisini sorgulanmıştır. Çalışmada Brezilya, Hindistan, ABD, Kanada ve

Finlandiya'dan gibi bazı temel gelir pilotları açıklanmış ve Türkiye'de 3 alternatif temel gelir uygulamasının bütçedeki maliyetleri hesaplanmıştır.

Konuyla benzerlik gösteren tezler incelendiğinde, Özlem Kardaş (2020) yüksek lisans tezinde Türkiye'deki mevcut sosyal yardım sistemlerinin parçalı yapısı ve etkinlik sorunları değerlendirilmiş; temel gelir uygulamasının bu sistemin yerini alacak bütüncül bir sosyal politika aracı olarak potansiyeli irdelenmiştir.

Gizem Gençgül (2022) yüksek lisans tezinde, evrensel temel gelir (ETG) düşüncesi tarihsel ve kuramsal boyutlarıyla ele alınmış, Türkiye'deki mevcut sosyal yardım sistemiyle karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Çalışmada ETG'nin Türkiye'de uygulanabilirliği Hak-İş'in yoksulluk sınırları kullanılarak üç alternatif senaryoyla kamu bütçesindeki etkileri karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Muhammet Fatih Cüre (2022) yüksek lisans tezinde, ETG'nin Türkiye'de mali olarak uygulanabilirliğini nitel bir analiz metodolojisiyle değerlendirmiştir. Bu kapsamda, gelir düzeyine ve kapsayıcılık derecesine göre 12 farklı senaryo oluşturulmuş; her birinin toplam maliyeti hesaplanmış ve kamu bütçesine etkileri üzerinde durulmuştur.

Faruk Kahvecioğlu (2021) doktora tezinde, ETG, hem teorik olarak hem de Türkiye'nin mevcut sosyal yardımları ile karşılaştırmalı olarak detaylı şekilde ele alınmıştır. Amaç, ETG sisteminin gelir eşitsizliği, yoksulluk ve sosyal güvenlik üzerindeki etkileri TÜİK mikro verileri üzerinden analiz edilmiştir. ETG'nin mevcut yardım sistemine göre daha etkin ve kapsayıcı olup olmayacağı sorgulanmıştır.

Tarık Duran (2023) doktora tezinde, ETG, hem sosyal yardım sisteminin rasyonelleştirilmesi hem de gelir eşitsizliklerinin azaltılması aracı olarak ele alınmıştır. Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2021 yılı Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Mikro Verisi kullanılarak iki senaryo kurgulanmıştır. Yapılan senaryo analizleri, ETG'nin Türkiye'de uygulanması durumunda gelir dağılımında anlamlı iyileşme sağlayabileceğini ve özellikle sosyal yardımların mevcut dağılım yapısından daha etkili bir mekanizma sunabileceğini göstermiştir.

Evrensel Temel Gelir Modelinin Senaryo ve Maliyet Analizi

Temel gelirin verilmesine yönelik en büyük eleştirilerden biri de daha önce bahsettiğimiz gibi verilecek miktar ve finansman konusudur. İdeal bir temel gelir uygulamasında verilecek miktarın bireylerin çalışma arzusunu kırmayacak aynı zamanda da temel ihtiyaçlarını karşılamalarına yetecek düzeyde olması beklenmektedir. Bu doğrultuda Türkiye'de hayata geçirilebilecek bir temel gelir modeli için makul miktarın saptanması önem arz etmektedir. Bundan dolayı uygulanması planlanan nakit transferini başlangıçta düşük bir miktarla başlaması ve sürecin akışına göre değişiklik yapılması önerilmektedir. Verilecek temel gelir miktarının, makroekonomik sorunlara (örneğin enflasyon, bütçe açıkları, emek

arzında azalma gibi) yol açmayacak düzeyde belirlenmesi büyük önem taşımaktadır. Bu noktadan yola çıkarak Dünya Bankası'nın 2022 yılında yayınladığı günlük 2,15\$, 3,65\$ ve 6,85\$ olan yoksulluk sınırları, Türkiye'de evrensel temel gelir (ETG) uygulamasının tasarımı için önemli bir referans noktası olarak görülmektedir. Dünya Bankası tarafından belirlenen yoksulluk sınırları uluslararası karşılaştırmalarda referans olarak kabul edildiğinden, bu sınırlar kapsamında gerçekleştirilecek nakit transferi temel gelirin etkinliğini artırabileceği ve yoksullukla mücadelede daha etkili sonuçlar elde edilmesine katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Yukarıda sayılan yoksulluk sınırlarının Türk Lirası cinsinden değerleri 20 Mayıs 2025 tarihli Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası gösterge kurları baz alınarak sırasıyla aylık 2.502 TL, 4.248 TL ve 7.973 TL olarak ele alınacaktır (TCMB 2025). Üç farklı değer üzerinden senaryo oluşturulmasının nedeni yoksullukla mücadelede uygulama alternatiflerinin ekonomik etkilerini karşılaştırmalı bir şekilde ortaya koyabilmektir. Böylece Türkiye'de ETG uygulaması için veriye dayalı, aşamalı ve hedef odaklı bir politika tasarımı yapılabilmesinin mümkün olabileceği düşünülmektedir.

Yoksullukla mücadele, gelir eşitsizliğinin azaltılması ve sosyal koruma sisteminin daha kapsayıcı hale getirilmesi amacıyla üç temel senaryo tasarlanmıştır. Senaryolar oluşturulurken eğitim, sağlık, güvenlik gibi hizmetlerin özel sektörün eline bırakılmasının sakıncalı görülmesinden dolayı temel gelirin tüm refah sisteminin yerine geçmesine olumlu bakılmamakla birlikte tamamlayıcı bir sistem olarak var olması değerli görülmektedir. Bu görüşten yola çıkarak Türkiye için tasarlanan senaryolar mevcut sosyal yardım ve hizmetlere ek olarak verilecektir. Daha önce de bahsedildiği gibi ideal bir temel gelir seviyesine ulaşabilmek için başlangıçta 15 yaşından küçük çocukların, mahkûmların veya emeklilerin kapsam dışı bırakılabilmesi söz konusu olabilmektedir. Önemli sosyal hizmetler devam ettiğinden dolayı ek olarak sağlanacak bir temel gelir uygulaması çok maliyetli olacağından uygulama Finlandiya'daki gibi kısmi temel gelir uygulaması olarak senaryolaştırılacaktır. Senaryolar kapsamında gelirin verileceği kesim 15-64 yaş arası çalışsın veya çalışmasın tüm vatandaşlar olarak belirlenmiştir. Yaş sınırlamasıyla daha makul ve sürdürülebilir maliyetlerin ortaya çıkmasına yardımcı olurken; vatandaşlık şartının olması hem ülkede yaşayan ancak vatandaş olamayan bireylerin bu nakit transferinden faydalanamamasına hem de olası göç hareketleri önüne geçilmesine yardımcı olacaktır. Bu şekilde, uygulamanın hedef kitlesi daraltılarak hem mali yük hafifletilmiş hem de sistemin suistimal edilme riski azaltılmış olacaktır.

Türkiye'de ikamet eden nüfusu Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre 31 Aralık 2024 tarihi itibarıyla 85 milyon 664 bin 994 kişi olarak belirlenmiştir. Bu nüfusun 42 milyon 853 bin 110 kişisini erkek nüfus oluştururken, 42 milyon 811 bin 834 kişisini kadın nüfus oluşturmaktadır. Senaryolar kapsamında ülke vatandaşı olan bireyler temel gelire hak kazanacağından ADNKS sonuçlarına göre ülkemizde ikamet eden ancak vatandaş olmayan 1 milyon 480 bin 547 kişinin toplam

nüfustan çıkarılması gerekmektedir. Bu kapsamda 84 milyon 184 bin 397 kişinin Türk vatandaşı olarak ikamet ettiği görülmektedir (TÜİK 2025a). Senaryolar 15-64 yaş arasını kapsadığından nüfusun yaşa göre dağılımına bakılmış ve 17 milyon 926 bin 565 kişinin 15 yaşından küçük, 9 milyon 112 bin 298 kişinin ise 65 yaş üstü olduğu görülmüştür (TÜİK 2024a). 15 yaşından küçükler ve 65 yaşın üstündeki bireyleri kapsayan toplam 27 milyon 038 bin 863 kişi kurgulanan senaryolar gereği temel gelir kapsamında değerlendirilmeyecektir¹⁶.

Senaryolar tasarlanırken ikinci bölümde detaylıca açıklanan temel gelire yönelik pozitif argümanlar göz önüne alınmıştır. Bunun yanında gerçekleştirilen pilot uygulamalar sonucu ortaya çıkan pozitif etkilere bakıldığında özellikle yoksulluğun ve gelir eşitsizliğinin azalması, cinsiyet eşitsizliklerinde azalma meydana gelmesi de değerlendirilerek senaryolar geliştirilmiştir. Bu doğrultuda, temel gelirin yoksulluğu azaltacağı düşüncesinden hareketle, Senaryo 1; görece yoksullara verilen sabit bir temel gelir ile toplumun en kırılgan kesimini yoksulluk sınırının üzerine çıkarmayı hedeflemektedir. Senaryo 2, temel gelirin cinsiyet eşitsizliğinin azaltılmasına destek olacağı düşüncesinden hareketle, 15-64 yaş arası kadınları kapsamaktadır. Son olarak, Senaryo 3 ise ideal bir temel gelire yaklaşabilmek adına, 15-64 yaş arasını kapsayan tüm bireylere nakit transferi yapılmasını hedeflemektedir.

Bölümün geri kalan kısmında her bir senaryonun ayrı ayrı uygulanış amacı, kapsamı ve maliyetleri açıklanacak; ortaya çıkan maliyet tabloları sonucunda temel gelir uygulamasının GSYH, vergi gelirleri ve kamu kesimi sosyal harcamaları içerisindeki payları grafiklerle gösterilecektir. Sonuç olarak, hangi temel gelir senaryolarının Türkiye’de uygulanabilirliğinin daha yüksek olduğu değerlendirilecektir.

¹⁶ Hazırlanan temel gelir senaryoları, uygulamanın ilk aşamalarında belirli nüfus gruplarını kapsayacak şekilde kademeli olarak genişletilmesi esasına dayanmaktadır. Bu çerçevede, başlangıçta yalnızca 15–64 yaş arası nüfus grubu hedeflenmiş; emekliler ise kapsam dışında bırakılmıştır. Bu tercih, hem maliyet etkinliği sağlamak hem de uygulamanın finansal sürdürülebilirliğini artırmak amacıyla yapılmıştır.

Eğer emekliler de kapsama dâhil edilseydi, toplam **9.112.298 kişi** daha temel gelirden yararlanacaktı. Bu durum, temel gelir sistemine önemli bir mali yük getirecektir. Yapılan maliyet hesaplamalarına göre emeklilerin dâhil edilmesi hâlinde:

- Günlük **2,15 ABD doları** düzeyinde sağlanacak temel gelir için yıllık toplam maliyet **22.798.969.596 TL**,
- Günlük **3,65 ABD doları** düzeyinde sağlanacak temel gelir için yıllık toplam maliyet **38.709.041.904 TL**,
- Günlük **6,85 ABD doları** düzeyinde sağlanacak temel gelir için yıllık toplam maliyet **72.652.351.954 TL** olacaktır.

Bu maliyetlerin yüksekliği, emeklilerin hâlihazırda devlet tarafından düzenli olarak emekli aylığı almaya devam etmeleriyle birleştiğinde, temel gelirin bu gruba uygulanmasını mali açıdan gereksiz ve fazladan bir yük hâline getirmektedir. Ayrıca mevcut sosyal yardımlar ve emekli maaşları devam edeceğinden, temel gelir bu yardımların yerine geçmeyecek, ilave bir ödeme niteliğinde olacaktır. Bu durum, bütçe üzerindeki baskıyı artırarak başlangıç senaryolarının uygulanabilirliğini zayıflatma riski taşımaktadır.

Bu nedenlerle, hazırlanan üç temel gelir senaryosunda da emekliler başlangıç aşamasında kapsam dışında bırakılmış; uygulamanın ilerleyen aşamalarında bu grubun durumu yeniden değerlendirilmek üzere ertelenmiştir.

Bu karşılaştırmaların yapılabilmesi için 2024 yılı GSYH, genel bütçe vergi gelirleri ve kamu kesimi sosyal harcamaları Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 11. 2024 Yılı GSYH, Vergi Gelirleri ve KKSH Verileri

	2024
GSYH	43.410.514.000.000
Vergi Gelirleri	8.386.456.224.000
Kamu Kesimi Sosyal Harcamaları (KKSH)	6.605.424.000.000

Kaynak: TÜİK 2025b; GİB 2024; Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı 2024

Senaryo 1

Senaryo 1 kapsamında, gelir dağılımının alt dilimlerinde yer alan bireylerin yoksulluk sınırının üzerine çıkarılması hedeflenmektedir. Toplumun genel gelir dağılımı dikkate alındığında, belirli bir eşik değer altında gelire sahip bireyler görece yoksul olarak tanımlanmaktadır. Bu senaryoda amaç, toplumun en kırılgan kesimlerine yönelik sabit bir nakit transferi yoluyla görece yoksulluğun azaltılması ve sosyal adaletin güçlendirilmesidir. TÜİK tarafından yayınlanan Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri’ne göre Türkiye’de medyan gelirin %50’sine göre hesaplanan görece yoksulluk sınırına göre, 2024 yılında Türkiye’de görece yoksulluk oranı %13,6 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK 2024b). Bu senaryo kapsamında eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre hesaplanan yoksul sayıları, yoksulluk oranı ve yoksulluk açığı verilerinden elde edilen 11 milyon 457 bin 400 kişiye temel gelir ödemesi yapılacaktır.

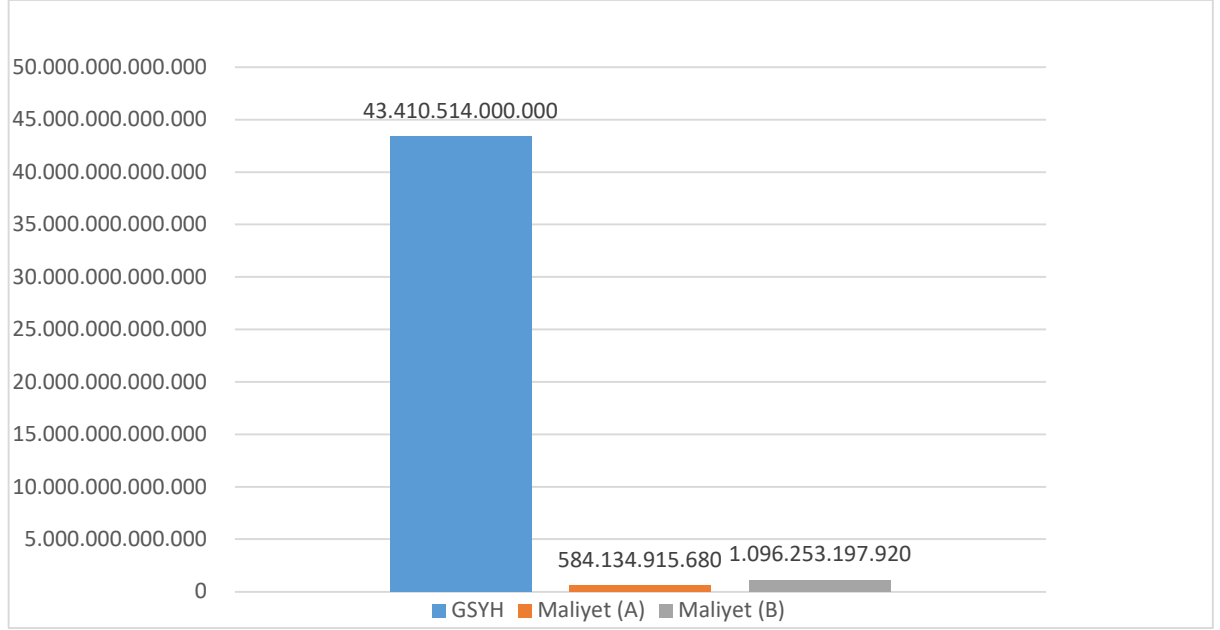
Tablo 12. Temel Gelir Kapsam ve Maliyetleri (Senaryo 1)

	Aylık ETG (TL)	Kapsam	Maliyet
A	4.248	11.457.400	584.134.915.680
B	7.973	11.457.400	1.096.253.197.920

Senaryo 1’de, görece yoksulluğun ortadan kaldırılması amaçlandığından, 2,15\$ değerlendirmeye alınmayacaktır. Bunun sebebi Türkiye'nin Dünya Bankası sınıflandırmasına göre üst-orta gelirli bir ülke olarak değerlendirilmesidir. 2,15\$ görece yoksulluğun kavramsal çerçevesiyle bağdaşmadığından senaryo kapsamında sosyal politika tasarımlarına temel oluşturmak için uygun bir referans noktası sunamamaktadır. Bu bağlamda, Türkiye’de görece yoksulluğun giderilmesini amaçlayan temel gelir senaryosu için Dünya Bankası’nın üst-orta gelirli ülkeler açısından önerdiği 3,65\$ ve 6,85\$ düzeyleri referans alınmıştır. Bu eşiklerin esas alınması, hem Türkiye’nin sosyoekonomik yapısıyla daha tutarlıdır hem de temel gelir uygulamasının gerçekçi ve hedef odaklı bir şekilde tasarlanmasına olanak tanımaktadır. Senaryo 1.A. için aylık olarak kişi başı 4.248 TL temel gelir ödemesi yapılmaktadır. Bu ödemenin kişi başı yıllık maliyetinin 4.248×12 ’den 50.976 TL olacağı görülmektedir. 11.457.400 kişiye bir yıl boyunca 50.976 TL verilmesinin maliyeti 584.134.915.680 TL olacaktır. Senaryo 1.B için aylık

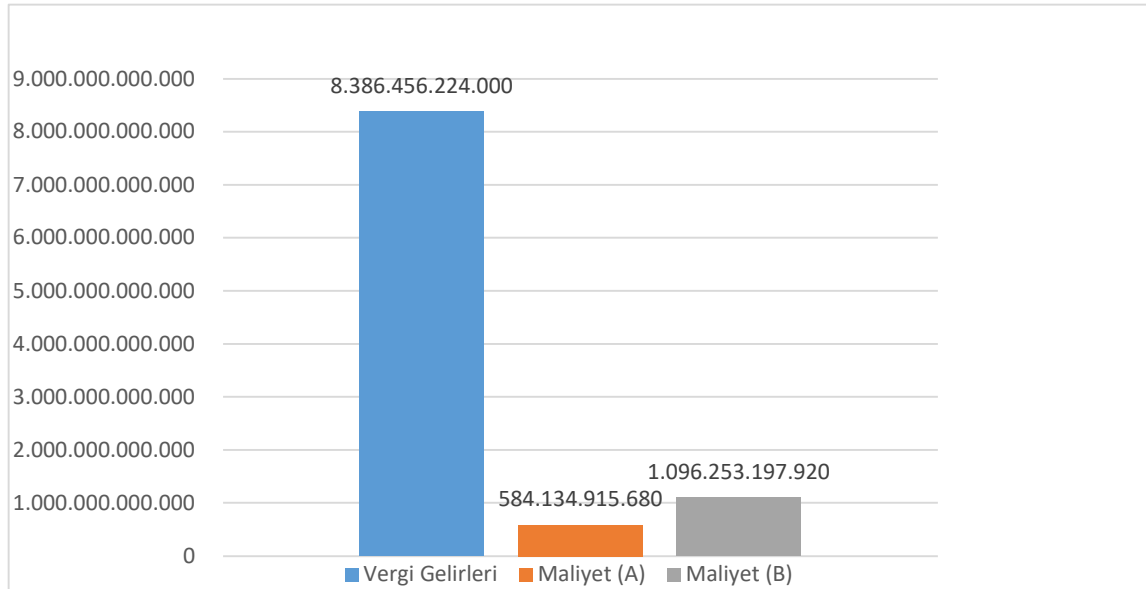
kişi başi 7.973 TL'den aynı işlemler yapıldığında, 6demenin yıllık kişi başi maliyet 7.973×12'den 95.676 TL, 11.457.400 kişiye bir yıl boyunca verilmesinin maliyeti 1.096.253.197.920 TL olmaktadır.

Grafik 1. 2024 Yılı GSYH-ETG Karşılaştırması (Senaryo 1)

TÜİK'in 2024 yılı için yayınladığı GSYH ile evrensel temel gelir maliyetleri karşılaştırıldığında; Senaryo 1.A için ortaya çıkan maliyet GSYH'nin %1,3'üne, Senaryo 1.B için ise ortaya çıkan maliyet GSYH'nin %2,5'ine tekabül etmektedir.

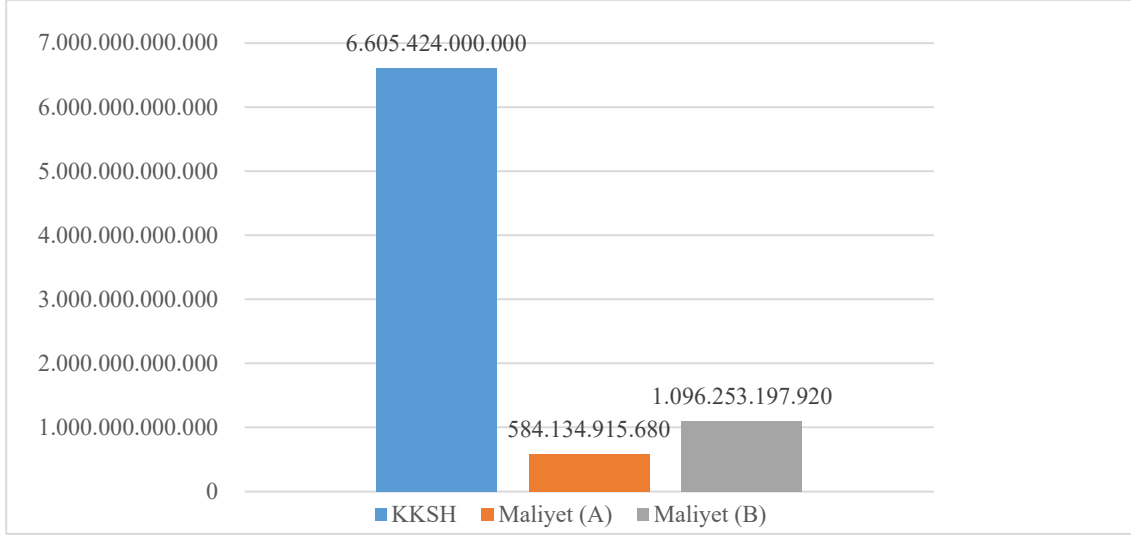
Grafik 2. 2024 Yılı Vergi Gelirleri-ETG Karşılaştırması (Senaryo 1)

Gelir İdaresi Başkanlığı'nın (GİB) yayınladığı merkezi yönetim bütçe gelirleri içinde, 2024 yılı vergi gelirleri 8.386.456.224.000 TL olarak açıklanmıştır (GİB 2024). Vergi gelirleri ile temel gelir

maliyetleri karşılaştırıldığında; Senaryo 1.A vergi gelirlerinin %7'sine, Senaryo 1.B. vergi gelirlerinin %13,1'ine denk gelmektedir.

Grafik 3. 2024 Yılı Kamu Kesimi Sosyal Harcamaları -ETG Karşılaştırması (Senaryo 1)

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı tarafından yayınlanan verilere göre 2024 yılı kamu kesimi sosyal harcamasının 6.605.424.000.000 TL olarak gerçekleşmesi beklenmektedir. GSYH içerisindeki oranının da %14,9 olması beklenmektedir. Buradan yola çıkarak kamu kesimi sosyal harcamaları ile temel gelir maliyetleri karşılaştırıldığında; mevcut harcamalara kıyasla temel gelirin büyüklüğü Senaryo 1.A için toplam sosyal harcamaların %8,8'ini oluştururken, Senaryo 1.B için %16,6'sını oluşturmaktadır.

Temel gelirin mevcut sisteme ek olarak uygulanacağı dikkate alındığında, temel gelir eklenmiş kamu kesimi sosyal harcamaları Senaryo 1.A. için 7.189.558.915.680 TL, Senaryo 1.B. için 7.701.677.197.920 TL olmaktadır. Bu bağlamda, yeni sosyal harcamaların (KKSH+ETG) GSYH içerisindeki payı incelendiğinde, Senaryo 1.A. için %14,9'dan %16,6'ya çıktığı, Senaryo 1.B'nin ise %14,9'dan %17,7'ye yükseldiği görülmektedir. Bunun yanında yeni toplam KKSH içinde temel gelirin yükünü değerlendirebilmek adına, temel gelir maliyetinin, temel gelir eklenmiş sosyal harcamalara oranına bakılması gerekmektedir. Temel gelirin toplam sosyal harcama yükü içindeki payı Senaryo 1.A için %8,1 olarak, Senaryo 1.B için ise %14,2 olarak hesaplanmıştır.

Senaryo 2

Temel gelir savunucuları tarafından ortaya sürülen olumlu argümanlardan biri de daha önce bahsettiğimiz gibi temel gelirin cinsiyet eşitsizliğini azaltacağı düşüncesidir. Bu görüş doğrultusunda

Türkiye’de uygulanması planlanan temel gelir için Senaryo 2 kapsamında 15-64 yaş arası kadınlar¹⁷ seçilerek kapsam Senaryo 1’e göre genişletilmiştir. Uygulanacak temel gelirin kadınlara yönelik olarak belirlenmesinin sebeplerinden biri TÜİK tarafından yayınlanan *İstatistiklerle Kadın, 2024* bülteninde ortaya konan toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlik göstergeleridir. 6 Mart 2025 tarihinde yayınlanan bültende, hanesinde 3 yaşın altında çocuğu bulunan 25–49 yaş arası kadınların istihdam oranının yalnızca %27,1 olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, kadınların genel istihdam oranının erkeklerin yarısından daha az olduğu, tüm eğitim düzeylerinde de cinsiyetler arası ücret ve kazanç farkının erkekler lehine gerçekleştiği belirtilmiştir (TÜİK 2025c). TÜİK istatistiklerine ek olarak Dünya Bankası’nın yoksulluk sınırları esas alınarak 15–64 yaş arası kadınları kapsayacak şekilde kurgulanan bir temel gelir uygulaması, Türkiye’nin 2025 yılında ilan ettiği "*Aile Yılı*"¹⁸ politikasının hedefleriyle doğrudan örtüşmektedir. Bu tür bir uygulama kadının ekonomik bağımsızlığını güçlendirerek aile kurma ve çocuk sahibi olma kararlarını destekleyici bir zemin yaratabilecektir¹⁹. Kadınlara yönelik koşulsuz ve düzenli bir gelir desteği sağlanması, çocuk bakım yükünün hafifletilmesi, kadın istihdamının teşvik edilmesi ve sosyoekonomik güncenin artırılması açısından olumlu etkiler yaratabilir. Uygulanacak temel gelir modeli, aile politikalarının hedeflerini destekleyerek doğurganlık oranlarının artırılması ve nüfusun dengelenmesi gibi demografik hedeflere ulaşılmasında da tamamlayıcı bir rol üstlenebilir. Bu verilerden hareketle oluşturulan senaryo kapsamında toplumsal cinsiyet eşitsizliğine odaklanılarak kadın yoksulluğunu azaltmak, bakım emeği nedeniyle istihdam dışında kalan kadınlara ekonomik güvence sağlamak hedeflenmektedir. TÜİK tarafından yayınlanan "*Cinsiyet ve yaş grubuna göre nüfus, 2023, 2024*" göre temel gelir kapsamına alınacak 15-64 yaş arası kadın sayısı 29.036.444 kişi olarak aktarılmıştır.

Tablo 13. Temel Gelir Kapsam ve Maliyetleri (Senaryo 2)

	Aylık ETG (TL)	Kapsam	Maliyet
A	2.502	29.036.404	871.788.993.696
B	4.248	29.036.404	1.480.159.730.304
C	7.973	29.036.404	2.778.086.989.104

¹⁷ Evrensel temel gelir tüm bireylere herhangi bir koşul aranmaksızın, eşit ve düzenli şekilde gelir sağlanmasını öngörür. Bu yönüyle evrensellik ilkesi, temel gelirin temelini oluşturan en önemli ilkelerden biridir. Türkiye özelinde oluşturulan senaryolar kapsamında kademeli geçiş süreci benimsendiğinden uygulama başlangıcında belirli hedef gruba temel gelir sağlanması önerilebilmektedir. Kadınların öncelikli hedef grup olarak belirlenmesi, evrensel temel gelir anlayışından bir sapma olarak değerlendirilmemelidir. Aksine uygulamanın kademeli ve mali açıdan uygulanabilir biçimde hayata geçirilmesini hedefleyen geçici bir geçiş süreci olarak görülmelidir.

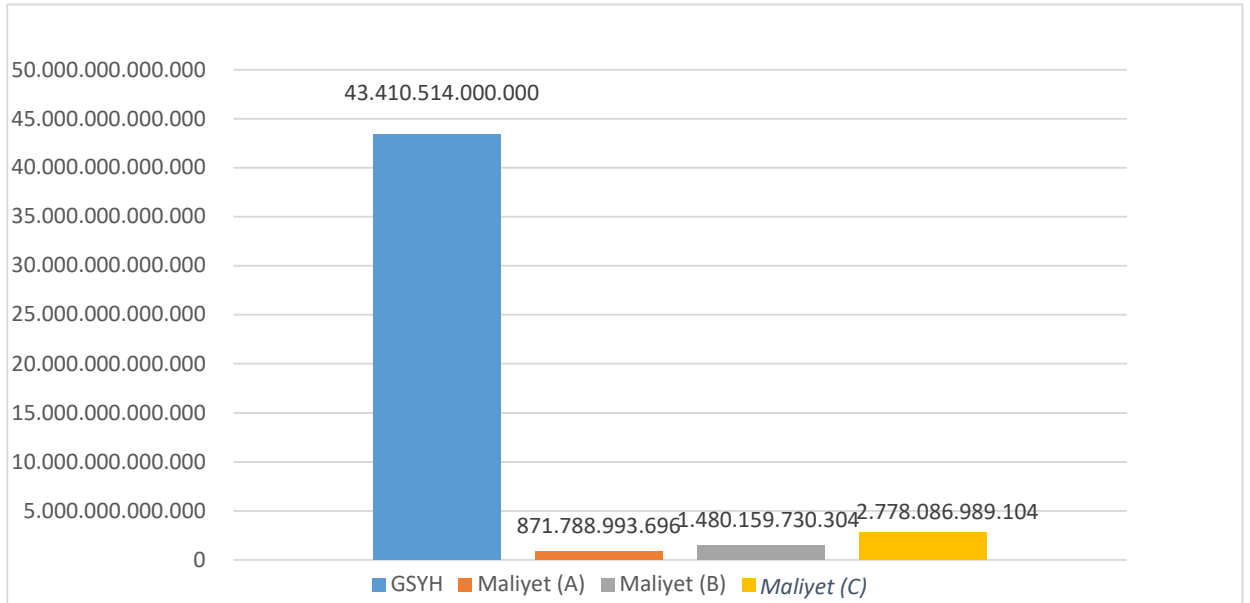
¹⁸ 2025 yılında, ailenin korunması ve güçlendirilmesine yönelik çeşitli etkinlikler ve projeler hayata geçirileceği programdır.

¹⁹ Türkiye’de doğurganlık oranları son yıllarda istikrarlı bir şekilde düşmekte olup, 2023 verilerine göre toplam doğurganlık oranı 1,51 ile yenilenme düzeyinin (2,1) oldukça altındadır. Bu durum, uzun vadede nüfusun azalma eğilimine girmesine yol açmakta ve demografik yapının sürdürülebilirliği açısından risk oluşturmaktadır.

Senaryo 2 için Dünya Bankası'nın 2,15\$/gün, 3,65\$/gün ve 6,85\$/gün değerleri kullanılacaktır. Senaryo 2.A. için aylık olarak kişi başı 2.502 TL temel gelir ödemesi yapılmaktadır. Bu ödemenin yıllık kişi başı maliyeti 2.502×12 'den 30.024 TL olarak gerçekleşmektedir. 29.036.404 kişiye bir yıl boyunca 30.024 TL verilmesinin maliyeti 871.788.993.696 TL olacaktır. Senaryo 2.B ve 2.C için yapılan kişi başı ödeme ve yıllık maliyeti Senaryo 1 ile aynı şekilde gerçekleşmektedir. Temel gelirin 29.036.404 kişiye verilmesinin maliyeti ise Senaryo 2.B için 1.480.159.730.304 TL, Senaryo 2.C için ise 2.778.086.989.104 TL'ye tekabül etmektedir.

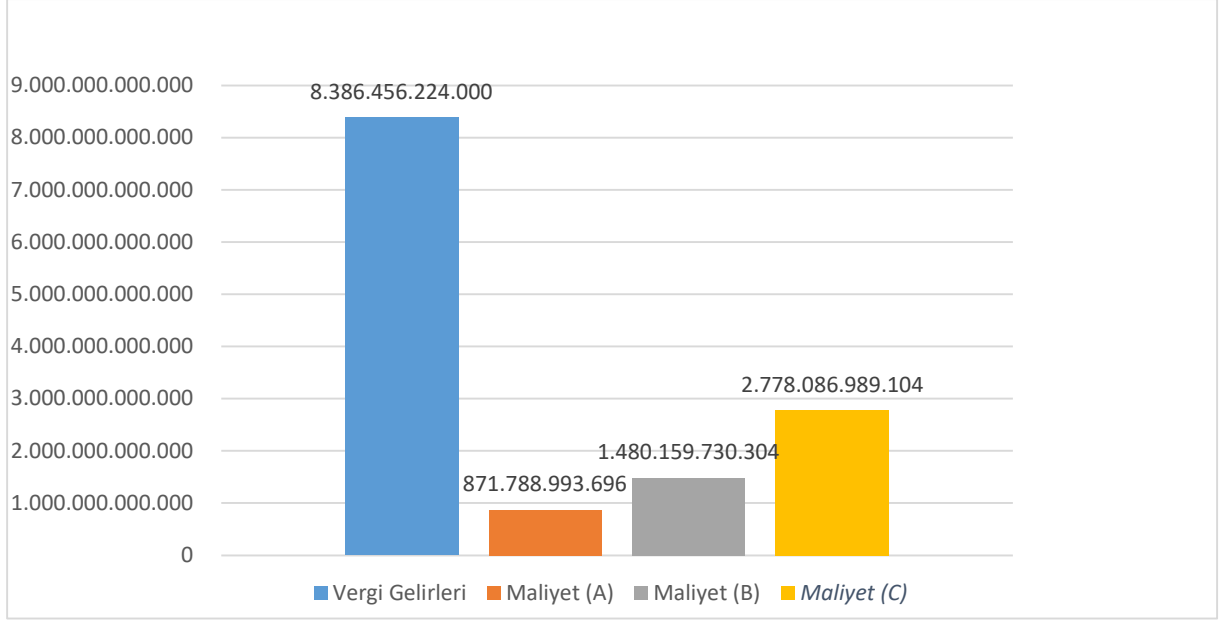
2,15\$'lık ödeme kentte yaşayan ve çalışan kadınlar açısından çok anlamlı görülmesi de; kırsal kesimde yaşayan kadınlar açısından, 2,15\$'lık temel gelir ödemesinin anlamlı olma potansiyeli oldukça yüksektir. Türkiye'de kırsal bölgelerde kadınların büyük çoğunluğu kayıt dışı tarımsal üretimde ya da ücretsiz aile işçisi olarak çalışmakta, düzenli bir gelir elde edememekte ve sosyal güvenlik kapsamı dışında kalmaktadır. Bu durum, kadınların hem ekonomik hem de sosyal anlamda kırılgan pozisyonlarda yer almasına yol açmaktadır. Düşük tutarlı ancak düzenli bir temel gelir, onların bireysel harcama ve tasarruf özgürlüğünü artırarak ekonomik bağımsızlıklarını güçlendirebilir. Özellikle çocuk bakımı, yaşlı bakımı ve ev içi emeğin yoğun olduğu kırsal bölgelerde kadınların görünmeyen emeğini tanıyan ve karşılayan önemli bir sosyal politika aracı olarak değerlendirilebilir. Sonuç olarak, 2,15 dolarlık temel gelir ödemesi ulusal düzeyde düşük görülse de, mekânsal ve sosyoekonomik farklılıklar dikkate alındığında, kırsal kadınlar için bu destek anlamlı ve güçlendirici bir etkiye sahip olabileceği düşünülmektedir.

Grafik 4. 2024 Yılı GSYH-ETG Karşılaştırması (Senaryo 2)

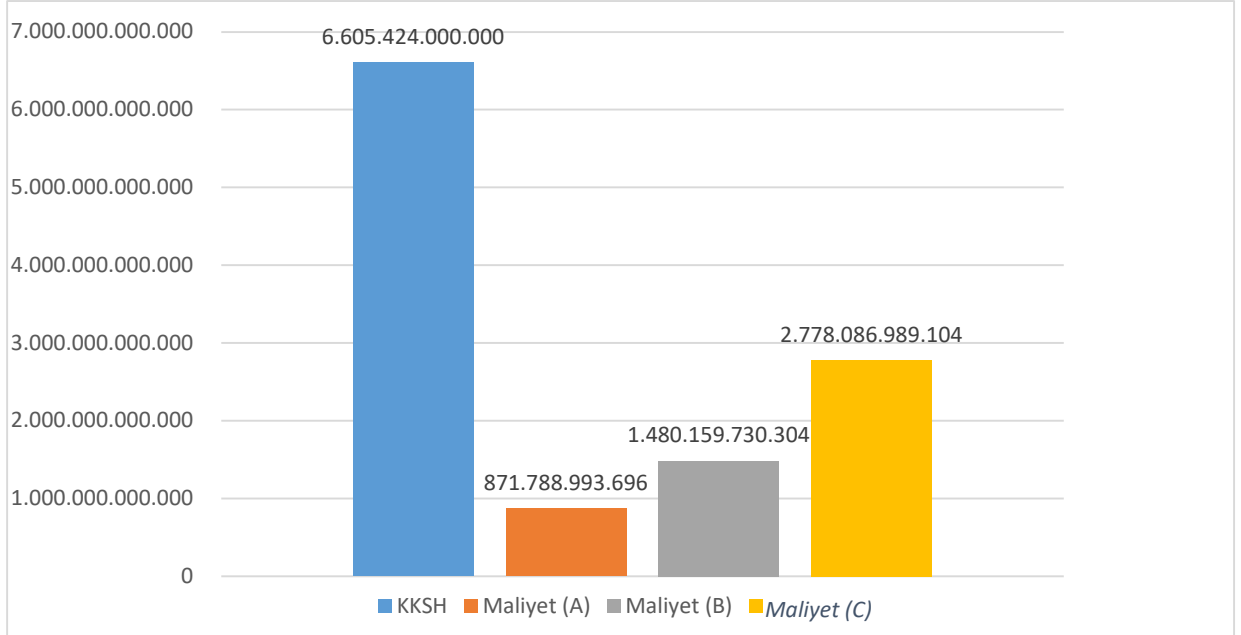
TÜİK'in 2024 yılı için yayınladığı GSYH ile evrensel temel gelir maliyetleri karşılaştırıldığında; Senaryo 2.A için ortaya çıkan maliyet GSYH'nin %2'sine, Senaryo 2.B için ortaya çıkan maliyet GSYH'nin %3,4'üne ve Senaryo 2.C için ortaya çıkan maliyet GSYH'nin %6,4'üne tekabül etmektedir.

Grafik 5. 2024 Yılı Vergi Gelirleri- ETG Karşılaştırması (Senaryo 2)

2024 yılı vergi gelirleri ile temel gelir maliyetleri karşılaştırıldığında; Senaryo 2.A'nın maliyeti vergi gelirlerinin %10,4'üne, Senaryo 2.B.'nin maliyeti vergi gelirlerinin %17,6'sına ve Senaryo 2.C.'nin maliyeti ise vergi gelirlerinin %33,4'üne denk gelmektedir.

Grafik 6. 2024 Yılı Kamu Kesimi Sosyal Harcamaları- ETG Karşılaştırması (Senaryo 2)

Kamu kesimi sosyal harcamaları ile temel gelir maliyetleri karşılaştırıldığında; mevcut harcamalara kıyasla temel gelirin büyüklüğü Senaryo 2.A için toplam sosyal harcamaların %13,2'sini, Senaryo 2.B için %22,4'ünü ve Senaryo 2.C için %42,1'ini oluşturmaktadır.

Senaryo 2'nin de tıpkı Senaryo 1'de olduğu gibi mevcut sosyal yardım sistemine ek olarak uygulanacağı varsayılmaktadır. Bu kapsamda temel gelir ödemelerinin kamu kesimi sosyal harcamalarına ilave edilmesiyle birlikte, toplam sosyal harcama miktarlarının artması beklenmektedir. Bu kapsamda yeni sosyal harcamalar, Senaryo 2.A için toplam 7.477.212.993.696 TL, Senaryo 2.B için toplam 8.085.583.730.304 TL ve Senaryo 2.C için ise toplam 9.383.510.989.104 TL'ye yükselmektedir. Bu bağlamda, yeni sosyal harcamaların (KKSH+ETG) GSYH içerisindeki payı incelendiğinde, kamu kesimi sosyal harcamalarının GSYH içerisindeki payının %14,9'dan Senaryo 2.A için %17,2'ye, Senaryo 2.B için %18,6'ya ve Senaryo 2.C için ise %21,6'ya yükseldiği görülmektedir. Senaryo 1'deki gibi yeni toplam KKSH içinde temel gelirin oranına bakıldığında, toplam sosyal harcama yükü içindeki payı Senaryo 2.A için %11,7, Senaryo 2.B için %18,3 ve Senaryo 2.C için ise %29,6 olarak hesaplanmıştır.

Kadınlara yönelik sağlanan temel gelir senaryosunun etkileri bireysel düzeyin yanında toplumsal etkiler de yaratması beklenmektedir. Bu uygulamayla toplumsal açıdan bakıldığında kadınların aile içindeki ve toplumdaki konumlarını güçlendirebilmeleri söz konusu olabilmektedir. Kalıplaşmış cinsiyet rollerinin ortadan kaldırılmasına ve kadınların karar alma süreçlerinde daha etkin rol alabilmelerine, işgücü piyasasına katılım oranlarında artış sağlanmasına ve kadınların finansal bağımsızlıklarını kazanmasında bir basamak olarak işlev görebilmesiyle olumlu etkiler yaratması beklenmektedir. Genel olarak bakıldığında kadınların sosyal refahında artış sağlayacak bir senaryo olarak görülse de toplumsal eşitlik hedefine ulaşmada stratejik bir araç işlevi görebilecek bir uygulama olduğu düşünülmektedir.

Senaryo 3

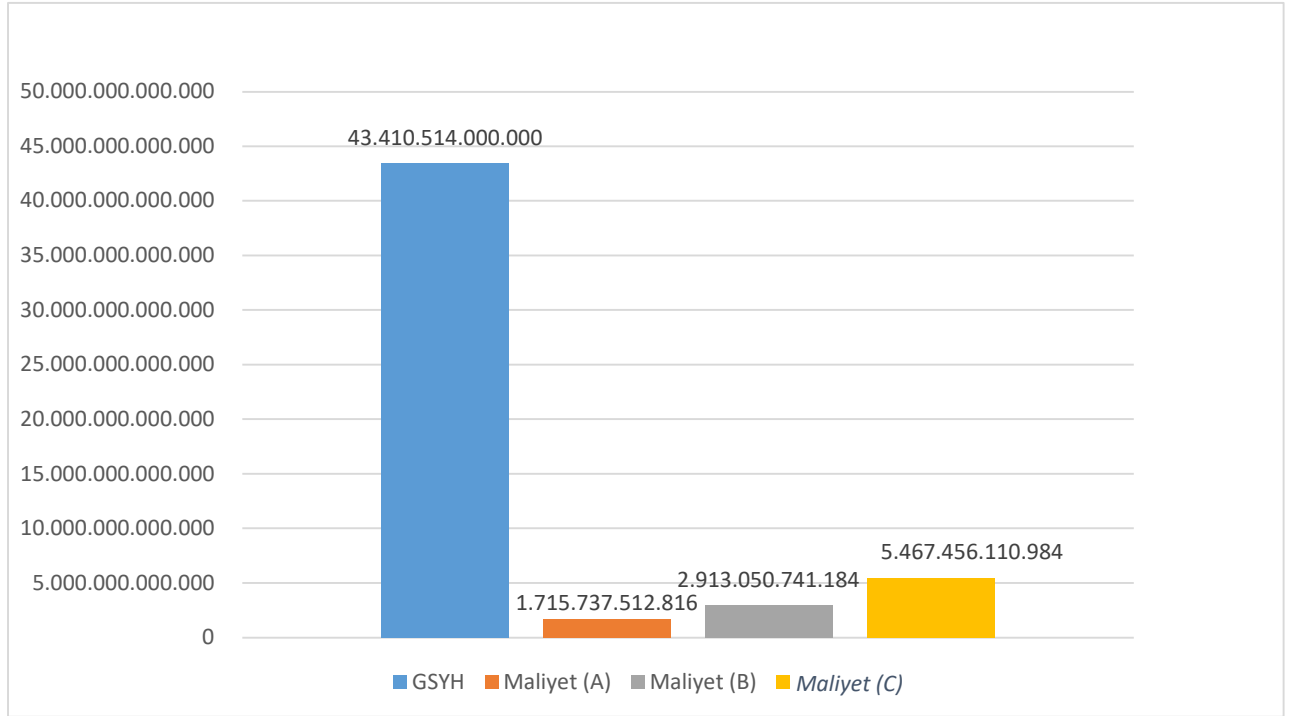
Senaryo 3 diğer iki senaryoyla karşılaştırıldığında kapsamı en geniş olan ve ideal temel gelire en yakın olan uygulamadır. Bu model yoksullukla mücadelenin yanında, gelir dağılımındaki uçurumun yapısal olarak iyileştirilmesine katkı sunmayı, toplumsal katılımı teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Vatandaşlara bir hak olarak asgari yaşam standardının sunulmasını ve gelire erişimde eşitliğin sağlanmasını mümkün kılması beklenmektedir. Yukarıda TÜİK tarafından yayınlanan "*Cinsiyet ve yaş grubuna göre nüfus, 2023, 2024*" verilerinden elde edilen nüfus bilgileri detaylıca açıklanmıştır. Bu kapsam da 15 yaşından küçük ve 65 yaş üstü 27.038.863 kişi kapsam dışı bırakıldığında 57.145.534 kişiye temel gelir ödemesi yapılacağı saptanmıştır.

Tablo 14. Temel Gelir Kapsam ve Maliyetleri (Senaryo 3)

	Aylık ETG (TL)	Kapsam	Maliyet
A	2.502	57.145.534	1.715.737.512.816
B	4.248	57.145.534	2.913.050.741.184
C	7.973	57.145.534	5.467.456.110.984

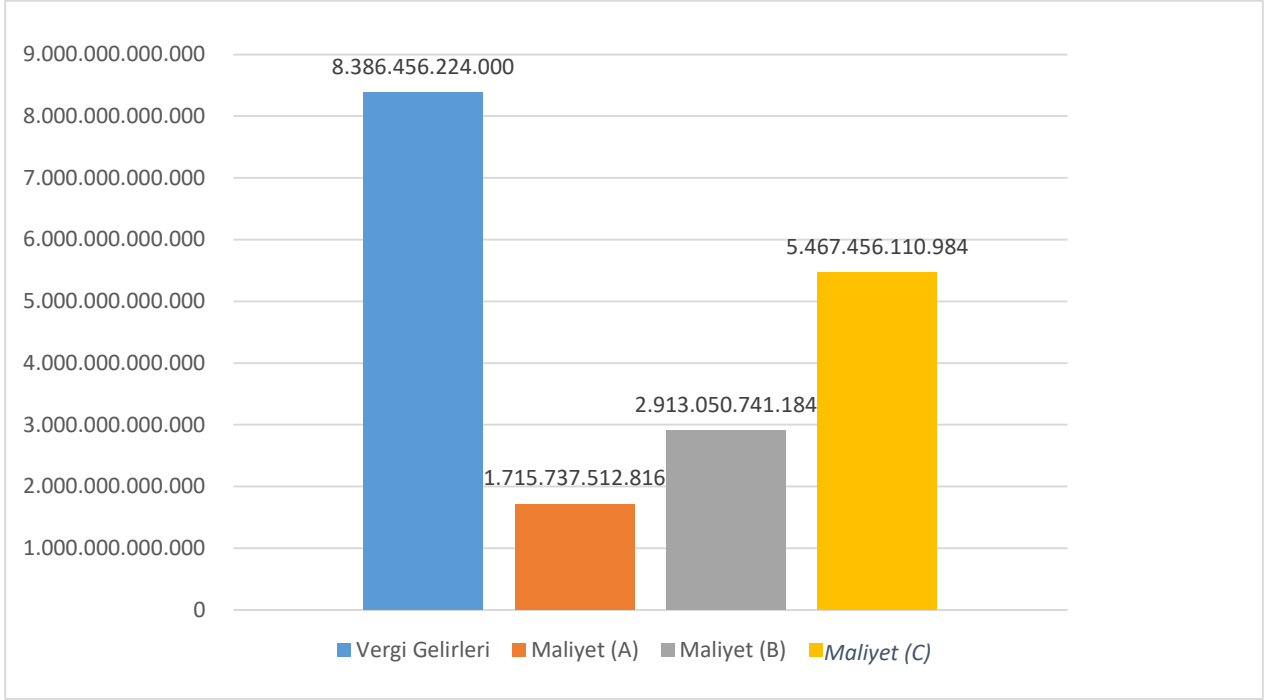
Senaryo 3 içinde Senaryo 2'deki gibi Dünya Bankası yoksulluk sınırları kullanılmıştır. Yapılan 3 farklı ödeme için kişi başı ödeme ve yıllık maliyet Senaryo1 ve Senaryo 2 ile aynı şekilde gerçekleşmiştir. Yapılan ödemenin 57.145.534 kişiye verilmesinin maliyeti Senaryo 3.A için 1.715.737.512.816 TL, Senaryo 3.B için 2.913.050.741.184 TL ve Senaryo 3.C için 5.467.456.110.984 TL olarak hesaplanmıştır.

Grafik 7. 2024 Yılı GSYH-ETG Karşılaştırması (Senaryo 3)

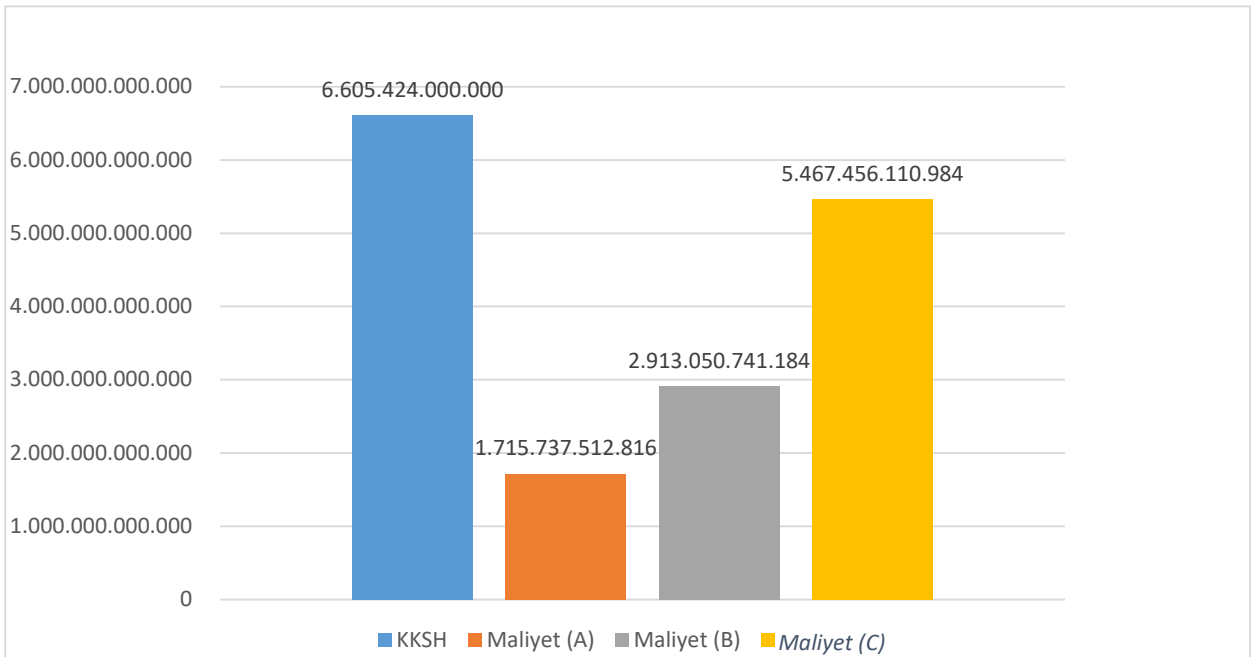
TÜİK'in 2024 yılı için yayınladığı GSYH ile evrensel temel gelir maliyetleri karşılaştırıldığında diğer iki senaryoya göre GSYH oranlarının daha büyük olduğu görülmektedir. Senaryo 3.A için ortaya çıkan maliyet GSYH'nin %4'üne, Senaryo 3.B için ortaya çıkan maliyet GSYH'nin %6,7'sine ve Senaryo 3.C için ortaya çıkan maliyet GSYH'nin %12,6'sına denk gelmektedir.

Grafik 8. 2024 Yılı Vergi Gelirleri- ETG Karşılaştırması (Senaryo 3)

2024 yılı vergi gelirleri ile temel gelir maliyetleri karşılaştırıldığında Senaryo 3'ün diğer iki senaryoya göre vergi gelirlerinin daha büyük bir kısmına denk geldiği görülmektedir. Bu durum senaryonun maliyetlerinin daha sınırlı bir karşılanabilirliğe sahip olduğunu göstermektedir. Uygulamaya konulması pek mümkün gözükmesine de, uygulanması halinde ciddi bütçe yüklerine sebep olacaktır. Bu kapsamda temel gelir uygulamasının vergi gelirleri içerisindeki yüküne bakıldığında Senaryo 3.A'nın %20,5'ine, Senaryo 3.B.'nin %34,7'sine ve Senaryo 3.C.'nin %65,2'sine tekabül ettiği görülmektedir.

Grafik 9. 2024 Yılı Kamu Kesimi Sosyal Harcamaları- ETG Karşılaştırması (Senaryo 3)

Kamu kesimi sosyal harcamaları ile temel gelir maliyetleri karşılaştırıldığında; mevcut harcamalara kıyasla temel gelirin büyüklüğü Senaryo 3.A için toplam sosyal harcamaların %26'sını, Senaryo 3.B için %44,1'ini ve Senaryo 3.C için %82,8'ini oluşturmaktadır. Mevcut yardımların devam ettiği varsayımıyla hareket edilen bu çalışmada Senaryo 3'ün sosyal harcamalar içerisindeki oranlarına bakıldığında karşılanamaz olduğu görülmektedir. Ortaya çıkan oranlar yapılan harcamanın büyük ölçüde temel gelir harcamalarına aktarılması gerektiğini ve bu durumda ise diğer sosyal yardım mekanizmalarının devam ettirilmesini güçleştireceğini ortaya koymaktadır.

Diğer iki senaryo için incelenen yeni sosyal harcamaların (KKSH+ETG) Senaryo 3.A için 8.321.161.512.816 TL, Senaryo 3.B için 9.518.474.741.184 TL ve Senaryo 3.C için ise 12.072.880.984 TL olacağı hesaplanmıştır. Bu bağlamda, yeni sosyal harcamaların GSYH içerisindeki payı incelendiğinde, kamu kesimi sosyal harcamalarının GSYH içerisindeki payının %14,9'dan Senaryo 3.A'nın %19,2'ye, Senaryo 3.B.'nin %21,9 'a ve Senaryo 3.C.'nin ise %27,8'e yükseldiği görülmektedir. Temel gelir eklenmiş KKSH içerisinde temel gelir oranlarına bakıldığında, toplam sosyal harcama yükü içindeki payı Senaryo 3.A için %20,6, Senaryo 3.B için %0,6 ve Senaryo 3.C için ise %45,3 olarak hesaplanmıştır.

Senaryoların uygulanabilirliği değerlendirildiğinde, kısa vadede en sürdürülebilir ve uygun maliyetli uygulamanın görece yoksulluğun hedef alındığı Senaryo 1 olduğu görülmektedir. Senaryo 1 kapsam olarak en az kişiyi kapsadığından tam anlamıyla bir evrensel temel gelir olarak değerlendirilmese bile uygulanan diğer pilot projeler gibi temel gelirin yoksulluk üzerindeki etkilerini gözlemleyebilmek adına başlangıç düzeyinde uygulanabilir bir senaryo olarak önemli görülmektedir. Kapsayıcılığı sınırlı olan bu modelin sosyal adaletin güçlendirilmesine katkı sağlaması beklenirken, yapısal eşitsizliklerin tamamına bir çözüm getirmesi beklenmemektedir. Uygulanabilirlik açısından değerlendirildiğinde Senaryo 2, Senaryo 1'den sonra daha uygulanabilir bir model olarak karşımıza çıkmaktadır. Senaryo 2'nin kapsamı daha geniş olduğundan maliyeti Senaryo 1'e göre oldukça yüksek ve sürdürülebilirliği daha sınırlıdır. Ancak sosyal etki bakımından değerlendirildiğinde Senaryo 1'e göre daha güçlü bir etki yaratması beklenmektedir. Bundan dolayı Senaryo 2'de belirli koşullarda uygulanabilir bir politika olarak değerlendirilebilir. Senaryo 3'e gelindiğinde karşımıza en maliyetli ve kapsamı en geniş senaryo çıkmaktadır. Sosyal eşitlik hedefine en yakın senaryo olsa da maliyetinin yüksek olması ve kamu harcamalarının büyük bir kısmını temel gelire tahsis etmek gerektiğinden kısa vadede uygulanması pek mümkün görünmemektedir. Kapsam olarak temel gelire en yakın uygulama olsa da böylesi bir senaryonun uygulanmasının mevcut sosyal harcamaların sürdürülebilirliğini tehlikeye atmakta ve bütçede ciddi açıkların verilmesine neden olmaktadır. Sonuç olarak, Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülke için temel gelir uygulamasının kademeli şekilde uygulanması ve bu doğrultuda da Senaryo 1 ve

Senaryo 2 gibi daha dar kapsamlı modellerin hayata geçirilip değerlendirilmesi kısa vadede daha gerçekçi ve sürdürülebilir bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir.

Senaryoların uygulanabilirliği üzerinde en etkili konulardan biri şüphesiz nasıl finanse edileceğinin belirlenmesidir. Bu noktada temel gelir uygulamasının finansmanı için kayıt dışı ekonomiyle etkin mücadele edilmesi, temel gelir uygulamasının mali sürdürülebilirliğini sağlamada önemli bir potansiyel taşımaktadır. Türkiye’de kayıt dışı istihdam oranının hâlâ yüksek seviyelerde seyretmesi, vergi tabanının daralmasına ve sosyal güvenlik sisteminin zayıflamasına yol açmaktadır. Bu durum, kamunun gelir toplama kapasitesini azaltarak sosyal politika uygulamalarını da doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle dolaylı vergilerin oranı azaltılarak doğrudan vergilerin artırılmasıyla daha adil bir vergi yapısının kurulması yoluyla temel gelir finansmanına yeni kaynak yaratılabilir. Bu aynı zamanda gelir dağılımı üzerinde de olumlu etkiler meydana getirecektir.

Kayıt dışı istihdamla mücadeleye ek olarak, dijital ekonomi ve büyük teknoloji firmalarına yönelik dijital hizmet vergisi, robot vergisi gibi yeni vergiler alınabilir. Temel gelirin finansmanında sıkça anılan dışsallıkların vergilendirilmesiyle kaynak yaratılması ile finansman sağlanabilir. Dışsallıkların vergilendirilmesi kapsamında alınacak olan çevre vergisi veya karbon vergisi ile hem iklim değişikliğine yol açan sera gazı emisyonu azaltılmış olacak hem de uygulanacak temel gelirin finansmanı sağlanabilecektir. Örneğin Vatandaşların İklim Lobisi (Citizens’ Climate Lobby) tarafından yapılan hesaplamalara göre, ABD’de ton başına alınan 15 dolarlık karbon vergisiyle yılda 117 milyar dolarlık gelir elde edilebileceği ve bununla çeşitli düzenlemelerle hane başına 811\$’lık bir temel gelir olarak ödenebileceğini belirtmişlerdir. Finansman için diğer kaynaklar arasında servet, veraset, finansal işlem vergilerinin artırılmasıyla da kaynak oluşturulması önerilmektedir (Standing 2017: 147-148). Türkiye’de hâlihazırda doğrudan bir servet vergisi bulunmamakta, sadece taşınmazlara yönelik alınan emlak vergisi ile lüks tüketim mallarına uygulanan dolaylı vergiler üzerinden sınırlı bir servet vergilendirmesi yapılmaktadır. Veraset ve intikal vergisi ise oldukça düşük oranlarla uygulanmakta (%1 ila %10 arasında değişmektedir) ve beyan esaslı yapısı nedeniyle çoğu zaman tam tahsil edilememektedir. Türkiye’de finansal işlemler üzerinden alınan vergiler dar kapsamlıdır ve büyük sermaye hareketleri de yeterince vergilendirilmemektedir. Bu nedenle, bu üç vergi türünün yeniden yapılandırılması, mali kapasitenin artmasını sağlayacak ve temel gelirin finansmanında bir kaynak olarak kullanılabilir. Özellikle iklim değişikliği, toplumsal cinsiyet eşitliği gibi konulara duyarlı uluslararası fonların Senaryo 2 gibi modelleri destekleyebilme ihtimali yüksektir. Buna birkaç örnek verilecek olunursa, *United Nations Women* tarafından kadınların ekonomik olarak güçlenmesi, sosyal korumanın sağlanması ve yoksulluğun azaltılması amacıyla toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik eden programlara doğrudan hibe veya teknik destek yoluyla destek verilmektedir (UN Women <https://www.unwomen.org>). *UNDP Gender Equality Seal Programı* kamu sektörünün cinsiyet eşitliği

programlarına finansal destek sağlamaktadır (<https://www.undp.org>). *EU Gender Equality Strategy & Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA III)* programıyla Avrupa Birliğine aday ülkelere toplumsal cinsiyet eşitliği, sosyal koruma ve yoksullukla mücadele projelerine finansman sağlanmaktadır (<https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu>). Örnekler daha artırılabilmele birlikte oluşturulan senaryolar kapsamında yoksullukla mücadele, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin azaltılması hedeflerinden yola çıkıldığı için temel gelirin finansmanı için pek çok uluslararası fondan hibe veya finansal destek sağlanabilmesinin mümkün olduğu düşünülmektedir.

SONUÇ

Her toplumda rastlanılan yoksulluk olgusu, bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılayacak asgari yaşam standartlarına erişememesi durumu olarak tanımlanmaktadır. Geçmişten günümüze değişerek pek çok boyut kazanan kavram modern toplumlarda bireylerin yalnızca maddi kaynaklardan mahrum kalması olarak değil, yetersiz beslenme, okuma-yazma, barınma, temiz suya erişim, güvenli işe ve sosyal hayata katılım fırsatlarının sınırlı olmasıyla da ilgili olarak görülmektedir. Ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre yoksulluk kavramı farklı şekillerde tanımlansa da genel anlamda ekonomik krizler, savaşlar, salgınlar, iklim olayları, çevre felaketleri gibi olaylar yoksulluğun derinleşmesine neden olmaktadır.

Yoksulluk olgusu söz konusu olduğunda genellikle, bireylerin minimum besin, barınma ve sağlık hizmetlerine erişememeleri durumunu ifade eden mutlak yoksulluk kavramı anlaşılmaktadır. Ancak, sanayileşmiş toplumlarda artan refah düzeyinin altında kalan bireylerin dikkate alındığı görece yoksulluk kavramı ile yoksulluğun boyutu yalnızca hayatta kalma sınırından çıkarılmış, toplumsal katılım ve insan onuru ile ilişkilendirilir hale gelmiştir.

Yoksulluk kavramının dönüşümüyle, yoksulluğun sadece bireysel yetersizliklerden kaynaklanmadığı, aksine yapısal ve toplumsal etkenlerle de şekillendiği görülmüştür. Çeşitli sebeplerle ortaya çıkan yoksulluk olgusunun bir döngü haline gelip kuşaklar arası aktarılması toplumsal eşitsizliklerin kalıcı ve kader haline dönüşmesine yol açmaktadır. Yoksulluk aynı zamanda bireylerin yeteneksizlikleri veya tercihleri sonucu değil; sermaye birikimi, gelir dağılımı, toplumsal sınıf ilişkileri gibi yapısal nedenlerin bir sonucu olarak da ortaya çıkmaktadır.

Bireylerin yoksulluğa düşmesi ve bu döngü içerisinde kalması, fırsat yapılarındaki adaletsizlikler ve sosyal koruma eksiklikleriyle ilgili görüldüğünden refah devleti kavramı önem kazanmıştır. Refah devleti bireyleri çeşitli belirsizliklere, sosyal risklere ve kötü olaylara karşı güvencede tutarak asgari bir yaşam düzeyinin garanti altına alınmasını sağlayan devlet modelidir. Bu kapsamda yoksullukla mücadeleye yalnızca gelir aktarımı olarak değil, aynı zamanda toplumsal eşitlik, vatandaşlık hakkı ve insan onuruna yakışır yaşam koşullarının sunulması olarak bakılmalıdır. Sanayi devrimi sonrası gelişen refah devleti, yoksulluğu toplumsal bir risk olarak değerlendirdiğinden, gelir dağılımı, kamu hizmetleri ve sosyal sigorta hizmetleri gibi araçları kullanarak yoksullukla mücadele etmektedir. Sosyal adaletin sağlanması ve toplumsal dayanışmanın güçlendirilmesini hedef olarak belirleyen refah devleti kavramı, neoliberal görüşün hâkim olmasıyla dönüşüm yaşamıştır. Bu süreç refah devletlerinin şarta bağlı, hedefli ve geçici yardım sistemlerini benimsemesine ve sosyal güvenliğin yalnızca kırılgan bireyler için bir hakka dönüşmesine neden olmuştur. Ortaya çıkan bu dönüşüm, yardım alan bireylerin kendilerini değersiz ve dışlanmış hissetmelerine yol açarak, yoksulluğu kalıcı bir döngüye dönüştüren sistematik

bir yapı oluşturmuştur. Neoliberal politikaların etkili olmasının yanında küreselleşmenin hızlanması ve teknolojik ilerlemelerin hızlı bir şekilde gelişmesi iş güvencesinin zayıflamasına ve sosyal güvenlik sistemlerinin mali yüklerinde ciddi boyutlarda artışın meydana gelmesine neden olmuştur. Bu süreç refah devletlerinin sürdürülebilirliğini giderek tartışılabilir hale getirmiştir.

Refah devletinin sorgulandığı bu süreçte var olan krize bir yanıt olarak alternatif bir sosyal politika önerisi olarak evrensel temel gelir kavramı öne çıkmaktadır. Temel gelir, herkese bireysel bazda gelir testi veya çalışma şartı olmaksızın koşulsuz olarak yapılan periyodik, nakit ödemesi olarak tanımlanmaktadır (BIEN 2023). Temel gelir özellikle evrensel olması, koşulsuz olması ve bireysel olarak ödenmesi özellikleriyle mevcut sosyal yardım uygulamalarından farklılaşmaktadır. Yoksullukla mücadele, gelir dağılımında adalet ve otomasyona bağlı işsizlikle mücadele gibi konulara çözüm olabileceği amacıyla verilen temel gelir için literatürde hem destekleyen hem de eleştiren yaklaşımlarla karşılaşılabilir.

Temel gelire yönelik pozitif argümanlardan en önemlisi bireylere hayatlarını idame ettirmelerine yetecek düzenli bir gelirin sağlanmasının yoksulluğu azaltmada etkili bir araç olacağı düşüncesidir. Temel gelirin sosyal güvenlik sistemlerindeki boşlukları doldurabileceği, bireylere ekonomik bağımsızlık kazandırarak insana yaraşır bir yaşamı garanti edebileceği ileri sürülmektedir. Ayrıca toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin azaltılmasında da etkili olacağı düşünülmektedir. Gelir eşitsizliğini azaltması ve otomasyona bağlı ortaya çıkan yapısal işsizlikle mücadelede etkili olabileceği savunulmaktadır. Bunlara ek olarak ekonomik büyüme ve sosyal adaleti tesis etmede başarılı olabilecek ve dönüşen refah devletinin ihtiyaçlarına kapsayıcı ve sürdürülebilir bir sosyal politika aracı olarak yanıt vereceği düşünülmektedir.

Temel gelir fikrine karşı argümanlar ise ilk olarak yapılacak nakit transferinin çok maliyetli ve finanse edilemez olduğu görüşüdür. Mevcut sosyal yardımların yerine alacağı düşüncesinden hareketle kırılgan grupların daha da savunmasız hale gelebileceğini, bireylerin çalışma arzuları üzerinde ise olumsuz etki yaratarak tembelliğe yol açacağını ifade etmektedirler. Bunun yanında ekonomiye fazla para girmesi nedeniyle enflasyona yol açacağını, kapsamının kimler olması gerektiğinin belli olmadığını, göçü artıracığını ve insanları bağımlılık ve kötü alışkanlıklara sevk edeceğini düşünmektedirler.

Temel gelire yönelik pozitif ve negatif argümanların gerçekliğini değerlendirebilmek adına Alaska, Moğolistan, Kanada, Brezilya, Hindistan vb. pek çok ülkede pilot uygulamalar hayata geçirilmiş ve bu uygulamaların etkileri bireysel ve toplumsal açıdan incelenmiştir. Genel anlamda seçilen pilot uygulamalar değerlendirildiğinde temel gelir ile ilgili olumlu etkiler ortaya çıktığı görülmüştür. Nakit transferine erişen bireylerin katıldıkları anketler sonucunda yaygın olarak eğitim, sağlık hizmetlerine erişimde artış, ruhsal ve psikolojik olarak daha iyi hissetme, toplumsal olaylara karşı ses çıkarılabilir

gücünü kendinde bulabilme, beslenme-barınma, mal edinimi gibi konularda iyileşme görülmüştür. İran ve Moğolistan'da uygulanan temel gelirin doğru şekilde tasarlanmadan uygulanması sonucu enflasyon oranlarında artış görülse de yoksullukla mücadelede anlamlı sonuçlar elde edilmiştir. Bunlara ek olarak Kanada, Finlandiya ve Kenya'da eleştirilerin aksine zararlı madde kullanımı azalmış, bireylerin suç işleme oranlarında azalış görülmüştür.

Pilot uygulamalarda görülen bu olumlu etkiler sonucunda Türkiye'de temel gelirin uygulanabilirliğinin değerlendirilmesini önemli ve anlamlı kılmıştır. Türkiye'de yoksullukla mücadele ve gelir dağılımının iyileştirilmesi amacıyla uzun süredir çeşitli sosyal yardım politikaları uygulanmaktadır. Ancak yapılan sosyal yardımlar halen şarta bağlı, ihtiyaç odaklı ve bireyleri damgalama riski yüksek olan bir sistem içinde verilmektedir. Bundan sebeple tüm bireyleri kapsayan, hak temelli, koşulsuz ve sürdürülebilir bir yaklaşımla verilebilecek temel gelir uygulamasının bütünlük ve sosyal adaleti sağlama açısından önemli olabileceği düşünülmektedir. Gerçekleştirilecek temel gelir uygulamaları mevcut sisteme ek veya alternatif olarak gündeme gelebilmektedir. Yoksulluğa yalnızca ekonomik olarak değil, sosyal olarak da kapsamlı bir çözüm sunma potansiyeli taşıdığından Türkiye için uygulanabilir bir temel gelir modelinin tasarlanması ve mevcut sistemle entegre bir şekilde uygulanabilmesi sosyal politika alanında önemli bir stratejik adım olarak görülmektedir.

Bu düşünceden yola çıkarak Türkiye için 2024 yılı verileri kullanarak 15-64 yaş arası ülke vatandaşlarını kapsayan ve Dünya Bankası 2,15\$/gün, 3,65\$/gün ve 6,85\$/gün olmak üzere üç farklı ödeme miktarları belirlenmiş. Yapılacak ödemenin kimlere yapılacağıyla ilgili de 3 farklı senaryo oluşturulmuştur. Senaryolar oluşturulurken temel gelirin ortaya çıkarması beklenen olumlu etkiler dikkate alınmıştır. Aynı zamanda uygulanacak temel gelir mevcut sosyal yardımlara ek olarak verilecektir.

Birinci senaryoda, temel amaç göreceli yoksulluğun ortadan kaldırılmasıdır. Bu kapsamda medyan gelirin %50'sine göre hesaplanan yoksulluk sınırının altında kalan 11.457.400 kişiye temel gelir verilmiştir. Senaryoda, Dünya Bankası'nın üst-orta gelirli ülkeler için önerdiği 3,65 \$ ve 6,85 \$ düzeyleri esas alınmıştır. Bu yaklaşım, Türkiye'de gelir dağılımı adaletinin sağlanması ve yoksulluk riskinin azaltılması açısından güçlü bir sosyal politika aracı olarak değerlendirilmiştir. Aynı zamanda bu senaryo, bireylerin yoksulluk sınırının altına düşme riskini azaltmayı ve asgari yaşam standardını güvence altına almayı amaçlamaktadır. Genel olarak senaryolar içerisinde GSYH, vergi gelirleri ve KKSİH içerisindeki payı en düşük olan uygulama Senaryo 1'dir. Yapılan nakit transferiyle toplumun en kırılgan %13,6'lık kesimi yoksulluk sınırının üzerine çıkarılmaktadır. Senaryo 1 uygulanan üç senaryolar içerisinde hedefli ve uygulanabilir bir sosyal politika örneği olarak görülmektedir.

İkinci senaryo, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerine odaklanmakta ve yalnızca 15-64 yaş arası kadınlara temel gelir verilmesini öngörmektedir. Bu tercihin arkasındaki temel gerekçe, kadınların özellikle kırsal

bölgelerde karşı karşıya kaldığı ekonomik kırılmalıkları azaltmak, görünmeyen bakım emeğini kısmen telafi etmek ve kadın istihdamını teşvik etmektir. Bu senaryo, aynı zamanda Türkiye'nin demografik hedefleri ve “Aile Yılı” gibi ulusal politika çerçeveleriyle de uyumlu bir şekilde, doğurganlık oranları ve aile yapısını destekleyici bir araç olarak kurgulanmıştır.

Üçüncü senaryoda ise temel gelir uygulaması, 15–64 yaş arasındaki tüm vatandaşları kapsayacak biçimde genişletilmiştir. Bu model, temel gelirin uzun vadede evrensel bir sosyal hak olarak uygulanabilmesine zemin hazırlamayı ve geniş toplumsal kapsayıcılığı sağlamayı amaçlamaktadır. Hem bireysel hem de makroekonomik düzeyde etkileri göz önünde bulundurularak oluşturulan bu senaryo, uygulamanın siyasi ve mali olarak daha sürdürülebilir hale gelmesi için adım adım yaygınlaştırılabileceğini varsaymaktadır.

Genel olarak, her üç senaryo da farklı toplumsal ihtiyaçlara ve politika hedeflerine odaklanmakla birlikte, kademeli bir geçiş stratejisiyle birlikte değerlendirildiğinde Türkiye’de temel gelir uygulamasının hem mali açıdan hem de sosyal etkiler açısından gerçekçi ve yönetilebilir bir çerçevede ele alınabileceğini ortaya koymaktadır.

Temel gelirin uygulanabilirliği yüksek olan senaryolar için dahi, nasıl finanse edileceği önemli bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Temel gelirin sürdürülebilir şekilde hayata geçirilebilmesi, yalnızca sosyal ihtiyaçların varlığına değil, aynı zamanda ülkenin mali alanına (fiscal space) da doğrudan bağlıdır. Mali alan, kamu borçlanma yükünü artırmadan veya makroekonomik dengeleri bozmadan, yeni kamusal harcamaların yapılabilmesini mümkün kılan bütçesel ve mali kaynak kapasitesini ifade eder. Bu çerçevede, ülkelerin mali alanlarının genişliği ya da darlığı, sosyal politika araçlarına müdahale edebilme hız ve gücünü belirlemektedir. Örneğin, COVID-19 pandemisi sürecinde Almanya gibi güçlü mali alanlara sahip ülkeler, vatandaşlarına yönelik doğrudan gelir desteklerini hızla devreye alabilirken, Türkiye gibi mali alanı sınırlı olan ülkelerde aynı ölçekte ve hızda müdahale yapılamamıştır. Bu durum, sosyal güvenlik politikalarının ve özellikle temel gelir gibi kapsamlı uygulamaların ekonomik kapasiteyle doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir. Türkiye’de temel gelir uygulamasının kademeli biçimde hayata geçirilebilmesi için, mevcut harcama kalemlerinin verimlilik temelinde yeniden değerlendirilmesi, gereksiz sübvansiyonların azaltılması ve yeni gelir kaynaklarının yaratılması gerekmektedir. Bu noktada dolaylı vergilerin oranı azaltılarak doğrudan vergilerin artırılmasıyla daha adil bir vergi yapısının kurulması, karbon vergisi, çevre vergisi gibi dışsalıkların vergilendirilmesi, dijital hizmet vergisi, robot vergisi gibi yeni vergiler eklenerek, varlık, veraset, finansal işlem vergilerinin artırılmasıyla kaynak oluşturulması önerilmektedir.

Mevcut sosyal yardımlardan bazılarının temel gelir sistemine geçiş sürecinde kaldırılması veya nakdi hale dönüştürülmesi, kamu bütçesinde yeni bir mali alan yaratma potansiyeli taşımaktadır. Özellikle

şartlı nakit transferleri, gıda ve yakacak yardımları, belediyeler aracılığıyla dağıtılan destek kartları, temel gelir uygulaması ile birlikte gereksiz hale gelebilecek veya mükerrer etki doğurabilecek yardım kalemleridir. Bu tür yardımların bir kısmı kaldırılarak, kamu kaynakları daha verimli şekilde temel gelir sistemine aktarılabilir. Aynı yardımların kaldırılmasıyla sadece maliyet azaltımı değil aynı zamanda bireylerin tercihlerini özgür bir şekilde gerçekleştirebilmeleri ve yardım alan kişiler üzerinde oluşan sosyal damgalamanın azaltılması sosyal fayda sağlamaktadır. Sonuç olarak sosyal yardım kalemlerinin daha bütüncül bir şekilde yapılandırılması ile elde edilen tasarruflar daha adil ve herkesi kapsayabilecek bir temel gelir uygulamasının finansmanına yönlendirilmesi önerilmektedir.

Bunlara ek olarak toplumsal cinsiyet eşitsizliğini azaltabilmek adına planlanan senaryo kapsamında iklim değişikliği, toplumsal cinsiyet eşitliği gibi konulara duyarlı uluslararası fonların hibe veya finansal desteklerinden faydalanılmasının temel gelirin finansmanında etkili olacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda, Avrupa Birliği fonları, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) destekleri, Dünya Bankası'nın sosyal koruma odaklı kredi ve hibe mekanizmaları gibi kaynaklardan da finansman sağlanması mümkündür.

Sonuç olarak, temel gelirin uygulanması sürecinde miktar ve kapsama ilişkin kademeli bir strateji benimsenmesi uygulanabilirliğinin değerlendirilebilmesi açısından önem taşımaktadır. Hazırlanan senaryolarda bu yaklaşımın izlenmesi, hem mali sürdürülebilirliği sağlamak hem de sosyal politikaların etkisini artırmak açısından kritik öneme sahiptir. Temel gelirin finansmanı için farklı kaynaklardan yararlanılması gerekmektedir. Mevcut sosyal yardımların rasyonelleştirilmesi, vergi yapısının adil biçimde dönüştürülmesi ve uluslararası destek mekanizmalarının etkin kullanımı, temel gelir uygulamasının mali sürdürülebilirliğini sağlayabilecek başlıca yollar olarak öne çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abadie, A., Gardeazabal, J. (2008), "Terrorism and the World Economy", *European Economic Review*, 52/1: 1-27.
- Ahmadinejad, M. (2008), "Ahmadinejad elaborates on economic reform plan" *Tehran Times*, <https://www.tehrantimes.com/news/171601/Ahmadinejad-elaborates-on-economic-reform-plan> (Erişim tarihi: 12 Mart 2025).
- Ak, M. (2016), "Toplumsal Bir Olgu Olarak Yoksulluk", *Akademik Bakış Dergisi*, 54: 296-306.
- Akca, Ü. (2018), "Kentsel ve Kırsal Alanda Yoksulluk Sorunundan Etkilenen Nüfus Grupları", Şen, B., Taşkesen, M.Ö. (Ed.), *Yoksulluk ve Sosyal Hizmet*: 49-63.
- Akgül Yılmaz, G. (2013), *Kamu Maliyesi* (4. Baskı), İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Aktan, C. C., Şen, H. (2001), "Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri", *Yeni Türkiye Ekonomik Kriz Özel Sayısı*, 42/2: 1225-1230.
- Aktan, C.C., Vural, İ. (2002), "Gelir Dağılımında Adalet(siz)lik ve Gelir Eşit(siz)liği:Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri", Aktan C.C. (Ed.), *Yoksullukla Mücadele Stratejileri*, Ankara: Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu.
- Aktan, C. C., Özkıvrak, Ö. (2008), *Sosyal Refah Devleti*, İstanbul: Okutan Yayınevi.
- Alaska Permanent Fund Corporation, <https://apfc.org/history/#APFC> (Erişim Tarihi: 11 Mart 2025).
- Alcock, P. (1997), *Understanding Poverty* (2. Baskı), England: Palgrave.
- Allas, T., Masimainen, J., Manyika, J., Singh, N. (2020), "An Experiment to Inform Universal Basic Income", McKinsey&Company: 1-7. <https://www.mckinsey.com/industries/social-sector/our-insights/an-experiment-to-inform-universal-basic-income#/> (Erişim tarihi: 15 Mart 2025).
- Alstott, A. (2013), "Stakeholder Society", *International Encyclopedia of Civil Society* (Helmut K. Anheier and Stefan Toepler eds., 2010), Yale Law School, Public Law Research Paper, (487).
- Altay, A. (2007), "Küreselleşen Yoksulluk Olgusunun Önlenmesinde Mikrofinansman Yaklaşımı", *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 44/ 510: 57-67.
- Arpacıoğlu, Ö., Yıldırım, M. (2011), "Dünya'da ve Türkiye'de Yoksulluğun Analizi", *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4/2: 60-76.

- Bakırtaş, D., Cüre M.F. (2021), “Evrensel Temel Gelirin İran’da Gelişimi: Enerji Sübvansiyon Reformu”, Öz E, Sandalcı U, Sandalcı İ. (Ed.), *Küresel Mali Sorunlar ve Muhtemel Çözümler* İstanbul: Legal Yayıncılık: 243-277.
- Banerjee, A. V., Benabou, R., Mookherjee, D. (Ed.) (2006), *Understanding Poverty*, New York: Oxford University Press.
- Banerjee, A., Niehausz, P., Surix, T. (2019), “Universal Basic Income in the Developing World”, *Annual Review of Economics*, 11: 959-983. doi: <https://doi.org/10.1146/annurev-economics-080218-030229>
- Basic Income Earth Network, (2020, 15 Eylül), “Mongolia’s Resource-to-Cash Transfers” <https://basicincome.org/news/2020/09/mongolias-resource-to-cash-transfers/> (Erişim tarihi: 18 Şubat 2025)
- Basic Income Earth Network, (2022), “A Short History of the Basic Income Idea” <https://basicincome.org/history/> (Erişim tarihi: 10 Aralık 2024)
- Basic Income Earth Network (2023), “About Basic Income” <https://basicincome.org/about-basic-income/> (Erişim tarihi: 1 Ocak 2025)
- Bastagli, F. (2019). “Universal Basic Income and Work”, *Exploring Universal Basic Income*, 99-123. doi:1596/978-1-4648-1458-7.
- Başaran, A. A., Çetinkaya, M. (2013), “Türkiye’de Sübjektif Yoksulluk Profili:2003-2008”, *Sosyoekonomi*, 1: 243-262.
- Batal, S. (2016), “Yoksulluk Kavramının Yerelleşmesi: Kentsel Yoksulluk ve Yerel Yönetimlerin Konuya Yaklaşımı”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, 52: 301-316. doi: 10.9761/JASSS3767
- Beken, H. (2006), Yoksulluk Olgusuna Kavramsal Bir Bakış, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Beken, H. (2020), “21. Yüzyılda Evrensel Temel Gelir Tartışmaları”, *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 42/2: 180-201. doi:10.14780/muiibd.854291
- Beken, H.G. (2021), “Evrensel Temel Gelir Deneyi ve Projelerinin Değerlendirilmesine Teorik Bir Bakış”, *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 12/2: 154-185.
- Berman, M., Reamey, R. (2016), “Permanent Fund Dividends and Poverty in Alaska”, (Institute of Social and Economic Research University of Alaska Anchorage).

- Briggs, A. (2000), "The Welfare State in Historical Perspective", Pierson, C., Castles, F. G. (Ed.), *The Welfare State: A Reader*, USA: Blackwell Publishing: 221-258.
- Buğra, A. (2005), "Yoksulluk ve Sosyal Haklar", (Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu-TR0401.04/001).
- Buğra, A., Keyder, Ç. Erdem, I. (2007), "Sosyal Yardım Uygulamaları ve Toplum Yararlı Faaliyet Karşılığında Asgari Gelir Desteği Uygulaması", (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İçin Hazırlanan Rapor). <https://spf.bogazici.edu.tr/tr/research-reports?page=2> (Erişim tarihi: 4 Mart 2025).
- Buğra, A. (2010). *Kalkınma ve Yoksulluk Politikaları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Buğra, A., Keyder, Ç. (2016), *Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru* (3. Baskı), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Buğra, A., Sınmazdenir, N. T. (2016), "Yoksullukla Mücadelede İnsani ve Etkin Bir Yöntem: Nakit Gelir Desteği", Buğra A., Keyder Ç (Ed.), *Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru*, İstanbul: İletişim Yayınları: 85-115.
- Cauwnberghe J., Mannfolk N., Klesla J. (2018), "(Un)conditional Basic Income: The End of Work as We Know It?", *Institut For Politics and Society*, 1-7. <https://www.politikaspolecnost.cz/wp-content/uploads/2018/01/Unconditional-basic-income-IPPS.pdf> (Erişim tarihi: 18 Şubat 2025).
- Centre for Public Impact (2019, 2 Eylül), "Bolsa Familia in Brazil". <https://centreforpublicimpact.org/public-impact-fundamentals/bolsa-familia-in-brazil/> (Erişim tarihi: 18 Mart 2025).
- Chancel, L., Piketty T., Saez, E., Zucman, G. (2022), "Dünya Eşitsizlik Raporu 2022", (World Inequality Lab) https://wir2022.wid.world/www.site/uploads/2021/12/Summary_WorldInequalityReport2022_Turkish.pdf (Erişim tarihi: 3 Mart 2025)
- Clark, C.M.A., Kavanagh, C. (1996), "Basic Income, Inequality, and Unemployment: Rethinking the Linkage Between Work and Welfare", *Journal of Economic Issues*, 30/2: 399-406.
- Citizen's Basic Income Trust, (2020), "What is Basic Income?" <https://citizensincome.org/citizens-income/what-is-it/> (Erişim tarihi: 7 Ocak 2025)
- Coelho, A. (2020, 28 Nisan), "Finland: Final results of Finland's Basic Income Experiment released on May 6th", *BIEN*, <https://basicincome.org/topic/finland/> (Erişim tarihi: 15 Mart 2025).

- Coot, A., Yazıcı, E. (2019), “Universal Basic Income: A Union Perspective Full Report”, (Friedrich Ebert Stiftung, New Economics Foundation, Public Services International).
- Crandall-Hollick, M.L., Falk G., Boyle C.F. (2023), “The Earned Income Tax Credit (EITC): How It Works and Who Receives It”, Congressional Research Service.
- Cüre, M.F. (2022), Evrensel Temel Gelir Uygulaması Üzerine Bir İnceleme, Yüksek Lisans Tezi, Manisa, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çadırcı, Ç. (2022), “Refah Devleti Tarihi ve Türkiye’de Refah Uygulamalarının Değerlendirilmesi: Covid 19 Dönemi”, *International Academic Social Resources Journal*, 7/34: 138-145.
- Çeken, H., Ökten, Ş., Ateşoğlu, L. (2008), “Eşitsizliği Derinleştiren Bir Süreç Olarak Küreselleşme ve Yoksulluk”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9/2: 79-95.
- Çelik, K. (2017), Yoksullar Lehine Maliye Politikası: Türkiye’de 2002 Sonrası Döneme İlişkin Bir İnceleme, Doktora Tezi, Kütahya, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çelik, K., Vural, İ., Tuncer, G. (2017), “Dünya’da ve Türkiye’de Yoksulluğun Genel Görünümü: 2002 Sonrası Döneme İlişkin Bir Değerlendirme”, *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5: 41-79.
- Çetin, İ. (2020), “Yoksulluk ve Yoksulluk Göstergeleri: Türkiye ve OECD Ülkeleri Üzerine Bir Karşılaştırma”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22/2: 510-532.
- Çınar, F. (2024), Türkiye’de Yoksullukla Mücadelede Kamu Refah Hizmeti Sunucularının Sosyal Yardım Algısı: Batı Akdeniz Bölgesi Örneği, Doktora Tezi, Ankara, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Davala, S., Jhabvala, R., Mehta, S. K., Standing, G. (2015), *Basic Income A Transformative policy for India*, London: Bloomsbury Publishing.
- Davala, S. (2019), “Pilots, Evidence and Politics: The Basic Income Debate in India”, Torry M. (Ed.), *The Palgrave International Handbook of Basic Income*, London: Palgrave Macmillan: 373-389.
- Davutoğlu, A. (2011), “Sosyal Politika ve Alternatif Toplum Modeli Arayışları: Temel Gelir Önerisinin Ütopya Kavramı Çerçevesinde Okunması”, *Sosyal Haklar Uluslararası Sempozyumu-III Bildiriler (25-26 Ekim)*, Ankara: Petrol-iş Yayını: 205-221.
- De Wispelaere, J., Stirton L. J. (2004), “The Many Faces of Universal Basic Income”, *The Political Quarterly*, 75/3: 266-274. doi: 10.1111/j.1467-923X.2004.00611.x

- De Wispelaere, J. (2015), *An Income of One's Own? The Political Analysis of Universal Basic Income*. Finland: University of Tampere.
- Demirci, R. (2008, 16 Aralık), “Ekonomik Kriz ve Yoksulluk” *Türk Ocakları Genel Merkezi*, <https://www.turkocaklari.org.tr/rasih-demirci/ekonomik-kriz-ve-yoksulluk/1586> (Erişim tarihi: 25 Nisan 2025).
- Dilnot, A. (2003), *Refah Devletinin Geleceği*, Bakıcı, Z. (Çev.), İzmir. https://silo.tips/queue/refah-devletnn-gelece?&queue_id=-1&v=1746556082&u=MTkzLjE0MC4xMzQuMTQw (Erişim tarihi 1 Mayıs 2025).
- Dornbusch, R, Fischer, S. (1998), *Makroekonomi*, (Çev. E. Yıldırım), İstanbul: Akademi Yayın Hizmetleri.
- Durdu, Z. (2009), “Modern Devletin Dönüşümünde Bir Ara Dönem: Sosyal Refah Devleti”, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*, 22: 37-50.
- Devlet Planlama Teşkilatı (2007), *Dokuzuncu Kalkınma Planı Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, DPT: Ankara.
- Duran, T. (2023). Yoksullukla Mücadelede ve Gelir Dağılımını İyileştirmede Evrensel Temel Gelir (ETG) Sisteminin Türkiye’de Uygulanabilirliği, Doktora Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Easterly, W., Fischer, S. (2001), “Inflation and the Poor”, *Journal of Money, Credit and Banking*, 33/2: 160–178.
- Elster, J. (1986), “Comment on Van Der Veen and Van Parijs”, *Theory and Society*, 15/5: 709-721. <https://www.jstor.org/stable/657307> (Erişim tarihi: 5 Mart 2025)
- Enami, A., Lustig N. (2018), “The Wrecking Force of Inflation: How the Universal Cash Transfer in Iran Has Lost Its Poverty Reduction Impact”, *Economic Research Forum* <https://erf.org.eg/publications/the-wrecking-force-of-inflation-how-the-universal-cash-transfer-in-iran-has-lost-its-poverty-reduction-impact/> (Erişim tarihi: 11 Mart 2025).
- Erdem I. (2006), “Avrupa’da Asgari Gelir Uygulamaları”, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu, Araştırma Raporu, İstanbul.
- Erdal, S. (2012), Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti Uygulamaları Açısından İsveç Modelinin Değerlendirilmesi, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Erdoğdu, M. M., Akar, S.(2020), “Dördüncü Sanayi Devrimi Çerçevesinde Koşulsuz Temel Gelir: Türkiye İçin Bir Değerlendirme”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 15/3: 903-924.
- Erkan, H. (2000), *Ekonomi Politikasının Temelleri*, İzmir: İlkem Ofset.
- Erol, S. I. (2019), “Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Sosyal Sigorta, Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmet Bileşenleri Bağlamında”, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23: 1–14.
- Ersöz, H. Y. (2004), *Sosyal Politika Perspektifinden Yerel Yönetimler: İngiltere, İsveç ve Türkiye Örneği*, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Eser, H.B., Memişoğlu, D., Özdamar, G. (2011), “Sosyal Siyasetin Üretilmesi Sürecinde Refah Devletinden Neo-Liberal Devlete Geçiş: Devletin Kamu Hizmeti Sunma İşlevinin Değişimi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*”, 16/2: 201-217.
- Esping-Andersen, G. (1990), *The Three Wrolds of Welfare Capitalism*, UK: Princeton University Press.
- European Commission (2025), *EU Gender Equality Strategy & Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA III)*, https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/eu-budget/performance-and-reporting/programme-performance-statements/instrument-pre-accession-assistance-ipa-iii-performance_en
- Felten, E. W., Raj, M., Seamans, R. (2023), “Occupational Heterogeneity in Exposure to Generative AI”, SSRN working paper doi: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4414065>
- Ferdosi, M., McDowell, T., Lewchuk, W., Ross, S. (2020), “Southern Ontario’s Basic Income Experience”, (Hamilton Community Foundation). <https://macsphere.mcmaster.ca/bitstream/11375/28173/1/southern-ontarios-basic-income-experience.pdf>
- Ferdosi, M., McDowell, T., Lewchuk, W., Ross, S. (2022), “On How Ontario Tried Basic Income”, Unesco Inclusive Policy Lab. <https://en.unesco.org/inclusivepolicylab/analytics/how-ontario-trialed-basic-income>.
- Flora, P., Heidenheimer, A.J. (1990), “The Historical Core and Changing Boundaries of the Welfare State”, *The Development of Welfare States in Europe and America*, Flora, P., Heidenheimer, A.J. (Ed.), New Brunswick & New Jersey: Transaction Publishers.
- Fitzpatrick, T. (1999), *Freedom And Security: An Introduction to the Basic Income Debate*. United Kingdom: Palgrave Macmillan. doi: 10.1057/9780333983287

- Forbes India (2025, 5 Mart) “Poverty rate in India [2024]: Trend over the years and causes”
<https://www.forbesindia.com/article/explainers/poverty-rate-in-india/90117/1> (Erişim tarihi: 27 Mayıs 2025).
- Forget, E. L. (2011), “The Town with No Poverty: The Health Effects of a Canadian Guaranteed Annual Income Field Experiment”, *Canadian Public Policy*, 37/3:283-305.
- Forget, E.L. (2015), “Reconsidering a Guaranteed Annual Income: Lessons from Mincome”, *Public Sector Digest*, 18-23.
- Fosu, A. K. (2017), “Growth, Inequality, and Poverty Reduction in Developing Countries : Recent Global Evidence”, *Research in Economics*, 71: 306–336.
doi:<https://doi.org/10.1016/j.rie.2016.05.005>
- Friedman, M. (1962), *Capitalism and Freedom*, London: The University of Chicago Press.
- Gelir İdaresi Başkanlığı, 2024 Yılı Merkezi Yönetim Gelirleri,
https://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/user_upload/VI/GBG/Tablo_52.xls.htm
(Erişim tarihi: 1 Mayıs 2025).
- Gençgül, G. (2022), Bir Sosyal Politika Aracı Olarak Evrensel Temel Gelir Düşüncesi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği, Yüksek Lisans Tezi, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gençler, A. (2017), “Gelir Dağılımının Kavramsal Çerçevesi”, Özdemir, Ç., İslamoğlu, E. (Ed.), *Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Kavram-Teori-Uygulama*, Ankara: Seçkin Yayıncılık: 19-36.
- Gentilini, U., Grosh, M., Yemtsov, R. (2020), “The Idea of Universal Basic Income”, Gentilini, U., Grosh, M., Rigolini J., Yemtsov, R. (Ed.), *Exploring Universal Basic Income: A Guide to Navigating Concepts, Evidence, and Practices*, Washington D.C. : The World Bank: 17-72.
Doi:10.1596/978-1-4648-1458-7
- Gerek, N., Oral, A. İ. (2004), *Sosyal Güvenlik Hukuku*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Geremek, B. (1997), *Poverty A History* (Çev. A. Kolakowska), United Kingdom: Blacwell Publishers.
- Gibson, M., Hearty W., Craig, P. (2020), “ The Public Health Effects of Interventions Similar to Basic Income: A Scoping Review”, *The Lancet Public Health*, 5/3: e165 - e176.
- Gilbert, N. (2002), *Transformation of the Welfare State: The Silent Surrender of Public Responsibility*, Oxford: Oxford University Press.
- GiveDirectly (2023, 6 Aralık), “Early Findings from the World’s Largest UBI Study”,
<https://www.givedirectly.org/2023-ubi-results/> (Erişim tarihi: 17 Mart 2025).

- Goldsmith, S. (2002), “The Alaska Permanent Fund Dividend: An Experiment in Wealth Distribution”, *Basic Income European Network 9th International Congress held at Geneva in 12-14 September*: 1-18.
- Goldsmith, S. (2011), “The Alaska Permanent Fund Dividend: A Case Study in the Direct Distribution of Resource Rent”, (Institute of Social and Economic Research, University of Alaska Anchorage) <https://scholarworks.alaska.edu/handle/11122/4161>
- Gölçek, A. G., Organ, İ. (2023), “Yoksulluk Paradigmalarının Evrimi: Tarihsel ve Kavramsal Bir İnceleme”, *Politik Ekonomik Kuram (Özel Sayı)*: 69-93. doi: <https://doi.org/10.30586/1318672>
- Gray, A. (2017, 17 Nisan). Behavioural Effects of a Citizen’s Income On Wages, Job Security and Labour Supply *Citizen’s Basic Income Trust*, <https://basicincome.org/news/2017/04/behavioural-effects-citizens-income-wages-job-security-labour-supply/> (Erişim tarihi: 5 Mart 2025).
- Guettabi, M. (2019), “What Do We Know About the Effects of the Alaska Permanent Fund Dividend?”, (Institute of Social and Economic Research, University of Alaska Anchorage) 1-11.
- Güç, Y. (2015), “Refah Devletinin Gelişimi ve Türkiye’de Refah Devleti Algısı: İstanbul İlinde Bir Alan Araştırması”, Doktora Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gümüş, B., Acar, M. (2023), “Türleri, Nedenleri Ve Boyutlarıyla Türkiye’de ve Dünyada Yoksulluk Sorunu”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 5 (Özel Sayı): 92-105.
- Gümüş, İ. (2018), “Tarihsel Perspektifte Refah Devleti: Doğuş, Yükseliş ve Yeniden Yapılanma Süreci”, *Journal of Political Administrative and Local Studies*, 1/1: 33-66.
- Günaydın, İ., Yıldız B. (2016), “ Vergi Politikası ile Yoksulluk Azaltılabilir Mi?”, *Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi*, 5/9: 90-104.
- Gündoğan, N. (2003), “Yoksullukla Mücadelede İstihdam Politikalarının Rolü ve Önemi Yoksulluk”, İstanbul: Deniz Feneri Yardımlaşma Ve Dayanışma Derneği,
- Gündoğan, N. (2008), Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele, Ankara Sanayi Odası.
- Güneş, M. (2012), “Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımların Bir Kamu Yönetimi Politikası Olarak Sürdürülebilirliği”, *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 12/24: 149-184.
- Haarmann, C., Haarmann D. (2009), BIG Pilot Project, (Assesment Report- Basic Income Grant Coalition) http://www.bignam.org/BIG_pilot.html

- Haarman, C., Haarmann, D., Natrass, N. (2019), "The Nambian Basic Income Grant Pilot Exploring the Basic Income Guarantee", Torry, M. (Ed.), *The Palgrave International Handbook of Basic Income*, London: Palgrave Macmillan: 357-372.
- Haarmann, D. (2016), "Refah Devletin Sadakası Mı, Ekonomik Gereklilik Mi?: Nambiya ve Güney Afrika'daki Temel Gelir Yardımı Tartışması", Buğra A., Keyder Ç (Ed.), *Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru*, İstanbul: İletişim Yayınları: 189-215.
- Haushofer, J., Shapiro, J. (2016), "The Short Term Impact of Unconditional Cash Transfers to the Poor: Experimental Evidence From Kenya", *The Quarterly Journal of Economics*: 1973–2042. doi:10.1093/qje/qjw025.
- Hatipler, M., Aytaç, A. (2011), *Dünya'da ve Türkiye'de Yoksulluğun Özgün Yapısı ve Yoksullukla Mücadele*, İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Haushofer, J., Shapiro, J. (2022), "The Impact of Unconditional Cash Transfers in Kenya", *Innovations for Poverty Action*, <https://poverty-action.org/study/impact-unconditional-cash-transfers-kenya> (Erişim tarihi: 17 Mart 2025).
- Hız, G., Hız, K. (2010), "Yoksulluk ve Yoksunluk Penceresinden Tüketimi, Lüks Tüketimi ve Tüketim Toplumunu İzleme", M Kardaş, N.F. Kunduracı, O. Bilge, E. Kaya, S. İncedal (Ed.), *Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu Deneyimler ve Yeni Fikirler İstanbul 13-15 Ekim, 2010*, İstanbul: T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü: 145-159.
- Hiilamo, H. (2020, 7 Mayıs), "The basic income experiment in Finland yields surprising results", *University of Helsinki*, <https://www.helsinki.fi/en/news/fair-society/basic-income-experiment-finlandyieldssurprisingresults#:~:text=The%20verdict%20was%20that%20there,attributed%20to%20basic%20income%20alone>. (Erişim tarihi:15 Mart 2025).
- Hosseini, M. H., Bilo, C. (2022), "Social Protection in Iran: Recent Advances and Challenges Ahead for a More Child-Sensitive System." Policy Research Brief (Policy Research Brief): 1-5. https://repositorio.ipea.gov.br/bitstream/11058/15693/1/en_PRB92_Social_protection_in_Iran.pdf (Erişim tarihi: 12 Mart 2025).
- Hudáková, V. (2015), *The Impact of a Basic Income on Labour Supply and Work Performance*, MSc Thesis, Netherlands, Wageningen University
- Hugh H. (1990), "Toward a New Welfare State?", Flora, P., Heidenheimer, A.J. (Ed.), *The Development of The Welfare States in Europe and America*, New Brunswick & London: Transaction Publishers.

- Hum, D., Simpson, W. (1993), "Economic Response to a Guaranteed Annual Income: Experience From Canada and The United States", *Journal of Labor Economics*, 11/1: 263-296.
- İncedal, S. (2013), Türkiye'de Yoksulluğun Boyutları: Mücadele Politikaları ve Mücadele Araçları, Uzmanlık Tezi, Ankara, Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü.
- İnsel, A. (2001), "İki Yoksulluk Tanımı ve Bir Öneri", *Toplum ve Bilim*, 89: 62-72.
- İnsel, A. (2016). "İktisat Aklına Sokulan Siyasal Çomak: Vatandaşlık Geliri", Buğra A., Keyder Ç (Ed.), *Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru*, İstanbul: İletişim Yayınları: 37-51.
- Kabakçı Karadeniz, H. (2017), " Yoksulluğun Nedenleri", Özdemir, Ç., İslamoğlu, E. (Ed.), *Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Kavram-Teori-Uygulama*, Ankara: Seçkin Yayıncılık: 161-180.
- Kabaş, T. (2009), Gelişmekte Olan Ülkelerde Yoksulluğun Nedenleri ve Yoksullukla Mücadele Yolları, Doktora Tezi, Adana, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kahvecioğlu, F. (2021), Evrensel Temel Gelir Uygulamasının Gelir Eşitsizliği, Yoksulluk ve Sosyal Güvenlik Sistemi Üzerindeki Etkileri: Türkiye İçin Bir Model Önerisi, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kahvecioğlu, F., Çakmak, U. (2022), "Evrensel Temel Gelir Ve Türkiye'de Uygulanabilirliği Üzerine Analizler", *Sosyal Güvence Dergisi*, 11/20: 623-659. doi: 10.21441/sosyalguvence.1094359
- Kangas, O., Jauhiainen, S., Simanainen, M., Ylikännö, M. (2019), "The Basic Income Experiment 2017-2018 in Finland: Preliminary Results", (Ministry of Social Affairs and Health).
- Kangas, O., Jauhiainen, S., Simanainen, M., Ylikännö, M. (2020), "Suomen Perustulokokeilun Arviointi", (Ministry of Social Affairs and Health).
- Karshenas, M., Tabatabai, H. (2019), "Basic Income By Default: Lessons From Iran's "Cash Subsidy' Programme", Torry M. (Ed.), *The Palgrave International Handbook of Basic Income* London:Palgrave Macmillan: 339-355.
- Kardaş, Ö. (2020), Yoksulluğun Azaltılmasında Refah Devleti Aracı Olarak Temel Gelir Kavramı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kartal, N., Demirhan, Y. (2014), " Türkiye'de Kentsel Yoksulluğun Kırsal Nedenleri ve Çözüm Önerileri Üzerine", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 15/2: 135-154.
- Kayataş, G. D. (2014), Yoksullukla Mücadelede İstihdam Politikalarının Rolü, Uzmanlık Tezi, Ankara, Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü.

- Koç, M. (2004), “Sosyal Güvenliğin Kökeni: İş, Güç, Endüstri İlişkileri ve İnsan”, *İş Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 6/2.
- Kohl, J. (1990), “Trends and Problems in Postwar Public Expenditure Development in Western Europe and North America”, Flora, P., Heidenheimer, A.J. (Ed.), *The Development of The Welfare States in Europe and America*, New Brunswick & London: Transaction Publishers: 307-344.
- Khosla, S. (2018), "India's Universal Basic Income-Bedeveled by the Details", (Carnegie Endowment for International Peace Publications Department, Washington).
- Kılıç, S. (2013), “Çevre Sorunları ve Yoksulluk”, *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 5/1: 9-20.
- Kiaušien, I. (2015). “Comparative Assessment of Women Unemployment and Poverty in European Union”, *Intellectual Economics*, 9/2: 91-101. doi:<https://doi.org/10.1016/j.intele.2015.12.001>
- King, J. E., Marangos, J. (2006), “Two Arguments For Basic Income: Thomas Paine and Thomas Spence (1750-1814)”, *History of Economic Ideas*, 1/14: 55-71. <https://www.jstor.org/stable/23723271>
- Knowles, A. J. (2021), “Universal Basic Income, Social Justice, and Marginality: A Critical Evaluation”, *Social Justice*, 48(4): 1-32. <https://www.jstor.org/stable/27221469>
- Koca, M. (2015), “Sosyal Dışlanma Sorunu ve Asgari Gelir Desteğinin Gerekliliği”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8/39: 501- 510.
- Lange, T. (1998), *Unemployment in Theory and Practice*, England: Edward Elgar Publishing.
- Lamb, G. (2020, 19 Mart), “Why We Need a Modern-Day ‘Charter of the Forest’ Now More Than Ever”. <https://medium.com/swlh/why-we-need-a-modern-day-charter-of-the-forest-now-more-than-ever-2107fe6f2469> (Erişim tarihi: 10 Aralık 2024)
- Lum, Z.A. (2017), “A Canadian City Once Eliminated Poverty and Nearly Everyone Forgot About It”. https://www.huffpost.com/archive/ca/entry/a-canadian-city-once-eliminated-poverty-and-nearlyeveryoneforg_n_6335682#:~:text=Between%201974%20and%201979%2C%20resident%20years%20poverty%20was%20completely%20eliminated.
- Marangos, J. (2004), “Social Dividend Versus Basic Income Guarantee in Market Socialism”, *International Journal of Political Economy*, 34/3: 20-40. Doi:10.1080/08911916.2004.11042930
- McKinsey & Company (2020). *Future of work: Turkey’s Talent Transformation in the Digital Era January 2020*, McKinsey Global Institute.

- Merchant, B. (2015, 4 Eylül), “The Only State Where Everyone Gets Free Money”, *Vice*, [https://www.vice.com/en/article/only-state-free-money-alaska/#:~:text=Every%20year%2C%20the%20state%20of,year%20and%20is%20b\)%20alive](https://www.vice.com/en/article/only-state-free-money-alaska/#:~:text=Every%20year%2C%20the%20state%20of,year%20and%20is%20b)%20alive) (Erişim tarihi: 11 Mart 2025).
- Metin, B. (2013), “Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele”, Oral, A.İ., Şişman, Y. (Ed.), *Sosyal Politika*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları: 90-122.
- Metin, B. (2014), “Yoksullukla Mücadeleye İnsan Hakları Açısından Bakmak: Amartya Sen’in Kapasite (Capability) Yaklaşımı Temelinde Bir Değerlendirme”, *Journal of Yasar University*, 9/36: 6261-6380.
- Ministry of Children, Community and Social Services (2021), *Ontario Basic Income Pilot*. <https://www.ontario.ca/page/ontario-basic-income-pilot>
- Moffit R. A. (2003), “The Negative Income Tax and the Evolution of U.S. Welfare Policy”, *Journal of Economic Perspect*, 17/3: 119-140.
- OECD (2023a), *Social expenditure database (SOCX)*. Organisation for Economic Co-operation and Development. https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=SOCX_AGG (Erişim tarihi: 15 Temmuz 2025).
- OECD (2023b), *Government at a Glance 2023*. Organisation for Economic Co-operation and Development. <https://www.oecd.org/gov/government-at-a-glance-22214399.htm> (Erişim tarihi: 15 Temmuz 2025).
- Offe, C. (2009). “Basic Income and the Labor Contract”, *Basic Income Studies*, 3/1: 49–79. doi:<https://doi.org/10.2202/1932-0183.1100>
- Öksüz Narinç, N. (2022), “Türkiye’de Subjektif Yoksulluğu Belirleyen Faktörlerin Genelleştirilmiş Sıralı Logit Modelleri Analizi”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 47: 74-92. doi: 10.52642/susbed.10118.
- Öksüz Narinç, N. (2023), *Bir Sosyal Politika Aracı Geçmişten Günümüze Evrensel Temel Gelir*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Öncel, T. (1981), “Gelirin Yeniden Dağılım Politikası Aracı Olarak Negatif Gelir Vergisi”, *The Conference Journal of Financial Studies Center*, 28: 1-14.
- Önder, H., Şenses, F. (2006), “Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksulluk Düşüncesi,” Ülman, B., Akça, İ. (Ed.), *İktisat, Siyaset, Devlet Üzerine Yazılar: Prof.Dr. Kemal Saybaşılı’ya Armağan*, İstanbul: Bağlam Yayınları.

- Öniş, Z., Senses, F. (2005), “Rethinking the Emerging Post-Washington Consensus”, *Development and Change* 36/2: 263 - 290. doi: 10.1111/j.0012-155X.2005.00411.x.
- Özaydın, M.M. (2014), “ Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımlara Vatandaşlık Temelli Bir Alternatif: Temel Gelir”, *Finans Politik& Ekonomik Yorumlar*, 51/589: 93-107.
- Özcan, G. (2016), *Sosyal Bütçe Anlayışı. Gelir Dağılımını Sağlamadaki Rolü Türkiye Analizi* (1.Baskı), İzmir: Kitapana Yayınları.
- Özçelik, Ö. ve Önder, H. (2016), “Savunma Harcamalarına Terör Riskinin Etkisi: Ampirik Bir Uygulama”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 47: 36-46.
- Özdemir, S., (2004), “Refah Devleti ve Üstlendiği Temel Görevler Üzerine Bir İnceleme”, Hekimler, A. (Ed.), *AB-Türkiye & Endüstri İlişkileri*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Özdemir, S. (2007), *Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti* (2. Baskı), İstanbul: İTO Yayınları.
- Özdemir, Ç. (2017), “Yoksulluğun Ölçüm Yöntemleri”, Özdemir, Ç., İslamoğlu, E. (Ed.), *Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Kavram-Teori-Uygulama*, Ankara: Seçkin Yayıncılık: 183-208.
- Özey, R. (2003), *Yoksulluk Coğrafyası* (Cilt 1), İstanbul: Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği.
- Panagariya, A. (2010), “Growing Out of Poverty: Finance and Development”, *Finance & Development*, 47/3: 22-23. <https://www.proquest.com/trade-journals/growing-out-poverty/docview/756341451/se-2>
- Pasma, C. (2014), “ Basic Income Programs and Pilots” https://www.niagaraknowledgeexchange.com/wpcontent/uploads/sites/2/2014/05/Basic_Income_Programs_and_Pilots.pdf (Erişim tarihi: 11.Mart 2025).
- Pehlivan, O., Öz, E. (2022), *Uluslararası Maliye ve Vergilendirme*, Trabzon: Ekin Yayınevi.
- Perkiö, J. (2014), “Universal Basic Income- A New Tool for Development Policy?”, *International Solidarity Work*, 1-12. https://www.researchgate.net/publication/260763224_Universal_Basic_Income_-_A_New_Tool_for_Development_Policy (Erişim tarihi: 3 Mart 2025)
- Permanent Fund Dividend, <https://pfd.alaska.gov/Division-Info/summary-of-dividend-applications-payments> (Erişim tarihi: 11 Mart 2025).
- Petrova, G. (2020, 14 Temmuz), “Namibia – UBI success and institutional failure”, *BIEN- Basic Income Earth Network*, <https://basicincome.org/news/2020/07/namibia-ubi-success-and-institutional-failure/> (Erişim tarihi: 16 Mart 2025).

- Pissrides, C.A. (1991), "Macroeconomic Adjustment and Poverty in Selected Industrial Countries", *The World Bank Economic Review*, 5/2: 207-229.
- Poyraz, U. (2013), *Sosyal Refah Devletinin Dönüşümü ve Sosyal Yardımlar*. II. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi. http://www.tlck.org.tr/wp-content/uploads/2015/12/II_TLCK_II.kitap_.pdf
- Priewe, J., Herr, H. (2005), *The Macroeconomics of Development and Poverty Reduction*, Nomos Publishers.
- Prochazka, T. (2016, 7 Kasım). "Will Basic Income Cause Inflation?" *BIEN — Basic Income Earth Network*. <https://basicincome.org/news/2016/11/will-basic-income-cause-inflation/> (Erişim tarihi: 6 Mart 2025)
- Rakıcı, C., Aydoğdu Bozdağ, C. (2022), "Evrensel Temel Gelirin Uygulanabilirliği Üzerine Bir Değerlendirme", *Mali Çözüm*, 32/169: 73-98.
- Rasoolinejad, M. (2019), "Universal Basic Income: The Last Bullet in the Darkness" tarihinde <https://arxiv.org/abs/1910.05658> (Cornell University) (Erişim tarihi: 19 Ocak 2025)
- Ratchana, R (2023, 8 Ocak), "Impediments to successful implementation of Universal Basic Income scheme in India", *Readers' Blog*, <https://timesofindia.indiatimes.com/readersblog/educurioso/impediments-to-successful-implementation-of-universal-basic-income-scheme-in-india-49737/> (Erişim tarihi: 16 Mart 2025).
- Raventos, D. (2007), *Basic Income The Material Conditions of Freedom*, London: Pluto Press.
- Robeyns, I. (2000), "Hush Money or Emancipation Fee? A Gender Analysis of Basic Income", Groot L, Veen R V (Ed.), *Basic Income On The Agenda*, Amsterdam: Amsterdam University Press: 121-136.
- Romer, C. D., Romer, D. H. (1998), "Monetary Policy and the Well-Being of the Poor", (No. Working Paper 6793). Nber Working Paper Series. doi: 10.3386/w6793.
- Rosanvallon, P. (2004), Refah Devletinin Krizi (Çev. B.Şahinli), *Enderun Dergisi*,4/1: 41-46.
- Russell, B. (1918), *Roads to Freedom: Socialism, Anarchism and Syndicalism*, London: Allen & Unwin.
- Salehi-Isfahani, D. (2016), "Energy Subsidy Reform in Iran", Diwan I, Galal A. (Ed.), *The Middle East Economies in Times of Transition* London: Palgrave Macmillan: 156-195.

- Salehi-Isfahani, D., Mostafavi-Dehzoeei, M.H. (2017), “Cash Transfer and Labour Supply: Evidence From a Large-Scale Program in Iran”, Economic Research Forum, Working Paper No:1090 <https://erf.org.eg/app/uploads/2017/05/1090.pdf>
- Sarı Gerşil, G., Yeşilyurt, H. (2014), “Küreselleşme Sürecinde Yoksulluk: Türkiye’de ve Dünyadaki Perspektifi”, *International Conference On Eurasian Economies*: 1-9.
- Sarıpek, D. B. (2021), “Covid-19 ve Sosyal Koruma: Temel Gelir Ekseninde Bir Değerlendirme”, Çelik A. (Ed.), *Covid-19 Sürecinde Türkiye’de Sosyal Politika*, Ankara: Orion Kitabevi: 101-119.
- Schjoedt, R. (2016), “1 India’s Basic Income Experiment”, *Pathways’ Perspectives on Social Policy in International Development*, 21: 1-10
- Sewa Bharat (2017), *Little More, How Much It is-Piloting Basic Income Transfers in Madhya Pradesh*, New Delhi: India.
- Silva, M. (2016), “Asgari Gelirden Vatandaşlık Gelirine: Brezilya’da Gelir Aktarımı Programlarının Gelişimi”, Buğra A., Keyder Ç (Ed.), *Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru*, İstanbul: İletişim Yayınları: 215-243.
- Simpson, W., Mason, G., Godwin, T.R. (2017), “The Manitoba Basic Annual Experiment: Lessons Learned 40 Years Later”, *Canadian Public Policy*, 43/1: 85-104.
- Sözer, A. N. (1994), *Türkiye’de Sosyal Hukuk*, Ankara: Kamu İş Yayınları.
- Stanford Basic Income Lab (2025), *Global Map of Basic Income Experiments*, <https://basicincome.stanford.edu/experiments-map/> (Erişim tarihi: 17 Mart 2025).
- Standing, G. (2007), “Social Protection”, *Development in Practice*, 17/(4/5): 511-522. <http://www.jstor.org/stable/25548248>
- Standing, G. (2016), “Temel Gelir: Küreselleşen Dünyada Yoksullukla Bir Mücadele Yöntemi ”, Buğra A., Keyder Ç (Ed.), *Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru*, İstanbul: İletişim Yayınları: 17-37.
- Standing, G. (2017), *Basic Income: And How We Can Make It Happen*, London: Pelican.
- Standing, G. (2020), *Temel Gelir*, (Çev. C. Demirdöğdü), İstanbul: Tellekt Yayınevi.
- Suplicy, E. M., Dallari, M. (2020), “Citizen’s Basic Income and Kenya”, *Revista de Economia Política*, 40/3: 566-583. doi: <http://dx.doi.org/10.1590/0101-31572020-3085>
- Şenses, F. (2006), *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk* (4. Baskı), İstanbul: İletişim Yayınları.

- Tabatabai, H. (2012), “Iran: A Bumpy Road Toward Basic Income”, Tabatabai H., Caputo R. (Ed.), *Basic Income Guarantee and Politics*, New York: Palgrave Macmillan: 285- 300.
- Taş, H. Y., Özcan, S. (2012). “Türkiye’de ve Dünya’da Yoksulluk Üzerine Bir Araştırma”, *International Conference on Eurasian Economies*: 423-430.
- Tomchuk, T. (2022), “Manitoba’s Mincome Experiment (Research Into Guaranteed Annual Income, Poverty And Human Rights)” <https://humanrights.ca/story/manitobas-mincome-experiment>
- Topateş, H. (2012), “Çalışma ve Yurttaşlık İlişkisi Bağlamında Temel Gelir”, *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 3/2: 131-153.
- Toprak, D. (2015), “ Uygulamada Ortaya Çıkan Farklı Refah Devleti Modelleri Üzerine Bir İnceleme”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21: 151-175.
- Torry, M. (2016), *The Feasibility of Citizen’s Income*, London: Palgrave Macmillan.
- Torry, M. (2021), “A History of Basic Income”, doi:10.4337/9781839102417.00009. https://www.researchgate.net/publication/370328186_A_history_of_Basic_Income (Erişim tarihi: 4 Ocak 2025).
- Townsend, P. (1979), *Poverty in the United Kingdom: A Survey of Household Resources and Standards of Living*, Berkeley: University of California Press.
- Tuz, A.N. (2010), Küreselleşme Sürecinde Refah Devletinin Dönüşümü ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türk Dil Kurumu, Türk Dil Kurumu Sözlükleri, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi: 1 Mayıs 2025).
- Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2025), *2024 Yılı Faaliyet Raporu*, Strateji Geliştirme Başkanlığı: Ankara.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, *Kamu Kesiminde Sosyal Harcama İstatistikleri*, <https://www.sbb.gov.tr/resmi-istatistik-programina-katkilarimiz/> (1 Mayıs 2025)
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (2025), *Gösterge Niteliğindeki Merkez Bankası Kurları*, https://www.tcmb.gov.tr/kurlar/kurlar_tr.html (Erişim tarihi: 20 Mayıs 2025).
- Türkiye İstatistik Kurumu (2022), *Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Metodolojisi Hakkında Genel Açıklama*.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2024, 30 Aralık), *Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri, 2024*, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yoksulluk-ve-Yasam-Kosullari-Istatistikleri-2024->

- Van Parijs, P., Vanderborght, Y. (2017), *Basic Income A Radical Proposal for a Free Society and a Sane Economy*, London: Harvard University Press.
- Van Parjis, P. (2020, 7 Mayıs), “Basic income: Finland’s final verdict”, *Social Europe*, <https://www.socialeurope.eu/basic-income-positive-results-from-finland> (Erişim tarihi: 15 Mart 2025).
- Verme, P. (2016), “Subsidy Reforms in the Middle East and North Africa Region”, World Bank.
- Widerquist, K. (1998) "Reciprocity and the Guaranteed Income", Reciprocity and the Guaranteed Income” *Working Paper*, No. 245, Levy Economics Institute of Bard College, Annandale-on-Hudson, NY
- Widerquist, K. (2005), “ A Failure to Communicate: What (If Anything) Can We Learn From The Negative Income Tax Experiments?”, *The Journal of Socio-Economics*, 34/1: 49-81. Doi: 10.1016/j.socec.2004.09.050
- Widerquist K., Noguera, J. A., Vanderborht Y., De Wispelaere, J. (2013), *Basic Income: An Anthology of Contemporary Research* (1. Baskı), United Kingdom: Wiley/ Blackwell.
- Widerquist, K., Lewis, M. A. (2016), *The Ethics and Economics of the Basic Income Guarantee*, New York: Routledge.
- Winters, L. A. (2000), “Trade Liberalization and Poverty”, Poverty Research Unit at Sussex, Working Paper No. 7.
- World Bank (2025), Poverty and Inequality. <https://datatopics.worldbank.org/world-development-indicators/themes/poverty-and-inequality.html> (Erişim tarihi: 8 Nisan 2025).
- Wright, E. O. (2006), “Two Redistributive Proposals Universal Basic Income and Stakeholder Grants”, *Focus*, 24/2: 5-7.
- Wright, E. O. (2016), Temel Gelir, Paydaş Geliri Transferleri ve Sınıf Analizi, Buğra A., Keyder Ç (Ed.), *Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru*, İstanbul: İletişim Yayınları: 51-63.
- Yalçın, A. Z. (2022), Yoksulluk ve Eşitsizlikle Mücadelede Temel Gelir Düşüncesi, Çamlı A. Y. (Ed.), *İktisadi ve İdari Bilimlerde Güncel Araştırmalar*, İstanbul: Kriter Basım Yayın Dağıtım: 71-91.
- Yanar, R., Şahbaz, A. (2010), “Küreselleşme ve Yoksulluk: Küreselleşme Yoksulluğu Azaltıyor Mu?”, M Kardaş, N.F. Kunderacı, O. Bilge, E. Kaya, S. İncedal (Ed.), *Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu Deneyimler ve Yeni Fikirler İstanbul 13-15 Ekim*, İstanbul: T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü:313-327.

- Yapıcı, F., Karabulut, Ş. (2018), “16. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Temel Gelir Düşüncesinin Yeniden Doğuşu”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 52: 353-380. doi:<https://doi.org/10.18070/erciyesiibd.416810>
- Yaşar, S., Taşar, M.O. (2019), “Kavramsal Olarak Yoksulluk ve Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Politikalarının Etkileri”, *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 19/38: 118-144.
- Yeung, Y., Howes, S. (2015), “Resources-to-Cash: A Cautionary Tale from Mongolia”, *Development Policy Centre Discussion Paper No. 42*, <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2661202>
- Yorgun, M. (2020, 15 Eylül), “Mongolia’s resource-to-cash transfers”, BIEN-Basic Income Earth Network, <https://basicincome.org/news/2020/09/mongolias-resource-to-cash-transfers/> (Erişim tarihi: 9 Mart 2025).
- Yurdakul, F. (2010), “Amartya Sen’in Yoksulluk üzerine Düşünceleri ve Sen Yoksulluk İndeksi: Türkiye Uygulaması”, *e-Journal of New World Science Academy Social Science*, 5/3: 293-303.
- Yüksel Arabacı, R. (2020), “Gelir Dağılımı ve Yoksulluk”, Tokol, A., Alper, Y. (Ed.), *Sosyal Politika*, Bursa: Dora Yayınları: 187-216.
- Yüksel Arabacı, R. (2017), “Yoksulluğun Kavramsal Çerçevesi”, Özdemir Ç, İslamoğlu E. (Ed.), *Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Kavram-Teori-Uygulama*, Ankara: Seçkin Yayıncılık: 143-157.
- Zanbak, M. (2017), “Yoksullukla Mücadele Yöntemleri”, Özdemir Ç, İslamoğlu E. (Ed.), *Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Kavram-Teori-Uygulama*, Ankara: Seçkin Yayıncılık: 211-225.
- Zastrow, C. (1993), *Introduction to Social Work and Social Welfare* (5. Baskı), California: Brooks Cole.
- Zheng, Y., Guerriero, M., Lopez, E., Haverman, P. (2017), “Universal Basic Income: A Working Paper. A Policy Option for China beyond 2020”, (UNDP China Office).